Marin Preda

Scrieri de tinerețe

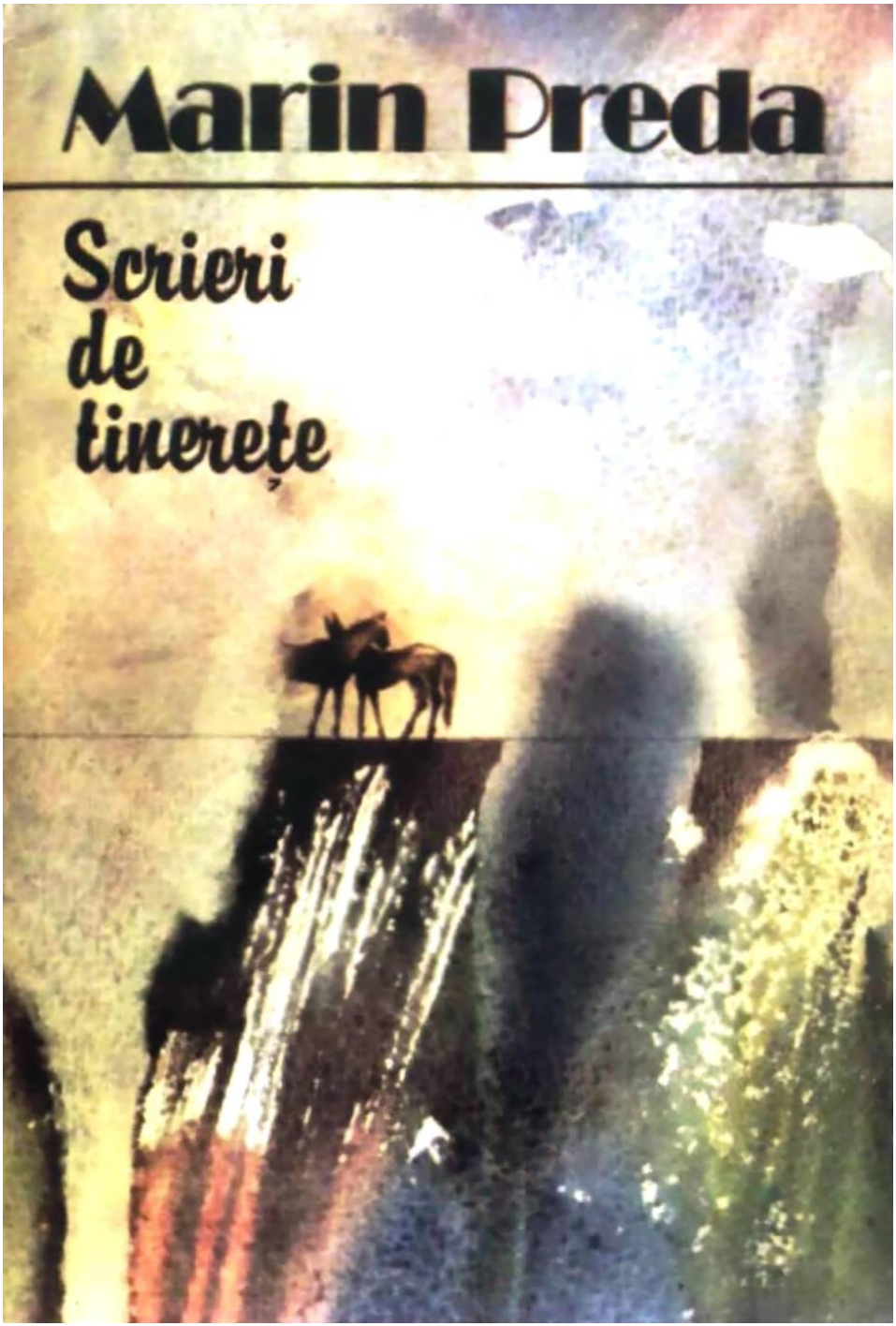

MARIN PREDA

SCRIERI DE TINEREȚE

Ediție şi note de
ION CRISTOIU

EDITURA MINERVA
Bucureşti
1987

CUPRINS

STRIGOAICA
CALUL
  I
  II
  III
  IV
SALCÂMUL
NOAPTEA
LA CÂMP
COLINA
  I
  II
  III
ROTILA
PLECAREA
ÎNAINTE DE MOARTE
  I
  II
IUBIRE
  I
  II
  III
  IV
ÎN CEATĂ
  I
  II

III
IV
MĂRITIŞUL
I
II
III
NEPOTUL
I
II
III
IV
V
VI
CASA DE-A DOUA OARĂ
[I]
II
III
ÎNTÂIA MOARTE A LUI ANTON TUDOSE
DIMINEAȚĂ DE IARNĂ
I
II
III
IV
V
POVESTEA UNEI CĂLĂTORII
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
ANA ROŞCULEȚ
I

II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
NOTE

STRIGOAICA

Era într-o seară din sărbătorile Crăciunului când m-am întors acasă, în satul meu, din orăşelul unde intrasem ucenic să învăț cizmăria. Eram mândru de acest lucru şi voiam mereu să mă duc să mă vadă foştii mei colegi, altă lume, dar mai ales fetele. De aceea, într-o seară, când mă întâlnesc cu un coleg de bancă, îi spun că vreau să merg cu el la şezătoare, şi după ce el îmi spune că chiar ăsta fusese şi gândul lui înainte de a-i spune eu, plecarăm. Eu nu fusesem niciodată la vreo şezătoare aşa în regulă şi îl tot întrebam:

— Şi cum e, mă, acolo? Ce fac ei?

— Lasă că ai să vezi tu, zicea el, şi botograsul dă Costică mă bagă prin nişte întortochieri dă ulițe timp de aproape un ceas.

Era seara aia o seară cu lună şi cu stele înghețate pe cer, cu linişte şi ger, şi cu scârțâituri de zăpadă. Mie îmi înghețase nasul, şi băgasem mâinile prin tunică tocmai la buzunarul pantalonilor.

— Mai repede, Boțoghină, că am înghețat jumate, zic eu.

— Păi, am şi ajuns, îl aud.

Ne oprirăm în dreptul unei case, luminate se vede cu vreun petromax, aşa era dă lumină, şi Costică bagă degetul cel mic în gură, să fluiere.

— Bă, ia stai, zic. Păi ce facem noi acuma?

El râse fără să răspundă şi fluieră, iar eu tăcui din

gură, fără să mai zic nimica. Peste câtva timp, uşa se deschise, şi o fată ne chemă şi ne spuse că de ce mai fluierăm de pomană.

— Da' ăsta cine e?

— Asta e Victor, ce nu-l ştii pă Victor?

Când intrarăm înăuntru, nu ne băgă nimeni de seamă. Era o zarvă, unii cântau din fluiere, alţii jucau, muierile stăteau şi torceau lână!... Fetele, care după cum le era firea. Unele stăteau liniştite cu ciorapul în mână, altele se prindeau şi jucau, se scălămbăneau. Altele se certau pentru cutare sau cutare lucru!...

Eu mă aşezai pe un scaun şi mă uitam, pentru că altceva n-aveam ce să fac. Din cauza gerului, obrajii îmi luaseră foc şi mâinile îmi vâlvâiau.

— Aţi îngheţat, închinaţilor, dă frig! îmi zise o muiere de lângă sobă. Pune şi tu mâinile şi te-ncălzeşte. Ăsta nu e Victor, Stanco? întrebă ea mai departe o altă muiere.

— El e! Ai? Victor e! Ce e, mă Victore, unde ai fost până acuma? mă întrebă ea.

— Să-nvăţ cizmăria.

— E, şi ai învăţat-o?

— Păi stăi, aşa repede? zic eu, că acuma abia am intrat.

— E bine, maică, e bine, că vorba ăluia, meseria e brăţară... Da' ce mai face mă-ta?

— Bine!

— Bine, că vorbeam eu cu ea ori de câte ori mă duceam la biserică. E bine că te-ai ţinut cuminte, nu te-ai apucat dă prostii. Ia te uită la al meu!... Să te-apuci să dai în el, ce să dai? Te baţi în parte, te doare mâna, că dacă pui mâna pă ciomag, zice că sunt muiere rea...

Mie mi se dezgheţaseră mâinile, şi zgomotu' ăla şi zarva îmi făceau plăcere.

— Da' frati-tău unde mai e, Victore? mă întrebă iar Stanca.

— E la Bucureşti.

— Şi ce face el p-acolo?

Eu îi spusei ce face, şi pă urmă începu să mă întrebe despre cizmărie, că şi ea îi spusese lui Victor să se ducă să înveţe meserie. Că vorba ăluia, meseria… Dar al ei: „Nu, că ce, n-am cu ce trăi?" „Ai, mă, – că d-aia mi-e mie urât pă el –, da' ce e rău?" Şi fata aia îi ţine cont… şi, când pui mâna pe ciomag, zice că sunt muiere rea… şi câte alea toate…

— Da' tu cum ai făcut, mă, te-a învăţat cineva?

— Nu m-a învăţat nimeni, zic eu, m-am gândit că, vorba matale, meseria…

— E brăţară de aur, Victore! Bine că nu te-ai apucat dă prostii.

Şi încetul cu încetul intrai între muieri şi vorbeam cu ele ca şi când aş fi fost o babă sau un om trecut de ani. Se lucra, se juca, zbierau şi cântau.

Trecuse cam un ceas de când venisem eu la şezătoare. Stanca îmi spunea că îmi dă o raţă dacă fac rost de nişte ghete mai ieftine pentru fi-său. Eu îi spuneam că am să-i fac şi îi ceream să-mi dea numărul ghetelor. N-apucase să deschidă vorba muierea, când deodată se întâmplă ceva care mă făcu să mă înspăimânt şi să-mi rămâie în suflet toată viaţa: se auzi din depărtare un urlet de om, cum nu auzisem niciodată. Am auzit eu multe urlete şi zbierete de oameni, dar ăsta avea ceva în el, de te înfiora până la sugrumare, şi deodată toate vocile amuţiră, iar strigătul omului începu să se apropie ca un vuiet. Ajunse prin dreptul nostru, se auzi goană de om şi se pierdu. Toţi rămăseseră încremeniţi, care cum apucaseră, şi după un timp, băgai de seamă că la unii băieţi mai mari le sticleau ochii, parcă erau aprinşi, şi se produse o agitaţie prin toată lumea. Unul dintre flăcăi ţâşni ca un piston în sus şi urlă cu ochii lucind, înjurând de grijanie:

— Mănâncă vârcolacii luna!

O fetică de vreo cinci ani începu să ţipe. Toată lumea

năvăli afară. Simțeam şi eu ceva care mă făcea să țip şi ieşii fără să mai îmi dau seama ce se întâmpla. Era prima dată când vedeam că mănâncă vârcolacii luna, şi când ajunsei în curte, tot satul vuia de urlete şi fluierături.

Ridicai ochii la lună. Se făcuse roşie şi o margine era ştirbită. Se auzi o voce de om spunând ceva tare şi fără înțeles, şi un vuiet puternic de mulțime de voci se ridică spre cer, amestecat cu fluierături şi bălăngăieri de clopote. Ulițele erau pline, iar eu, ori de câte ori mă înfioram, dădeam drumul la câte un țipăt lung şi zbieram până simțeam că mă înec. Un băiat puse mâna pe o măciucă şi începu să lovească cu ea în gard, altul luă un căldăroi şi urlă cu capul în el, un altul se smuci şi aruncă un ciomag în sus, de nu se mai văzu. Eu pusei mâna pe o tarabă, cu care făceam un zgomot asurzitor, iar alții zvârleau cu pălăriile, cu scurtături sau cu pietre.

Nu ştiu cât a ținut până ce luna a fost mâncată. Se făcuse întuneric, şi satul amuțise. Ne-am pomenit cu toții în casă şi toți eram trişti, iar ochii băieților şi oamenilor nu mai luceau. Eu m-am aşezat tot unde stăteam înainte, şi încetul cu încetul începură şoaptele.

— Ai văzut, Victore, îmi zise Stanca, ăştia sunt vârcolacii răi, maică. Cum trăgeau şi sfâşiau din ea, săraca!

— Da' cum sunt vârcolacii ăştia, țațo Stanco? întrebai eu.

— Ei, cum sunt! Oameni răi, care mănâncă luna. Cât a strigat lumea şi a huiduit, şi tot degeaba.

Câteva fete se apropiară de sobă, unde stăm eu, şi ascultau şi ele.

— Țață Stanco, întreb eu iar, da' a mai fost mâncată luna vreodată?

— A fost băiete! Mi-aduc aminte, uite, eram tot aşa ca fetili astea, şi a fost a treia seară, când muri Maria Înghioarța.

— Maria Înghioarța?

— Păi da', că au văzut-o oamenii cum a fugit prin fundul grădinii, prin văgăuni, şi uite aşa s-a ridicat ca o matahală spre lună. Da' au țipat oamenii, au strigat şi au gonit-o, spurcăciunea iadului!...

Mie mi se făcu frică, şi toți ne zgribulirăm. Câteva fete se rugară să ne spună cine a fost strigoaica aia, şi țața Stanca începu să ne povestească. Noi ascultam cu bărbile pe genunchi, iar ea torcea şi ne spunea, scuipând din când în când între degetele-i care țineau fusul.

— Pă fata asta, mă maică, să fi văzut-o când trăita, nu-ți venea să crezi că e fată. Parcă erea altă aia! Era neagră la față şi avea toate deştili de la mâini şi dă la picere albe şi buzili tot albe erau. Umbla lăiață şi să n-o fi văzut-o noaptea. Doamne fereşte! Nimeni nu ştia a cui e, şi era tocmită să umble cu oile oamenilor. Eu zic că avea pe „Cine-nu-trebuie" în ea, ca să vedeți, maică cum se apuca la bătaie cu oamenii şi le spărgea capetele cu măciuca. Odată, când era cu oile pă miriştili dă la popă, a trecut un mocan cu căruța p-acolo. Să duce la el şi-l întreabă:

— Ce-ai la căruță m'?

— Pere şi nuci, taică, a zis mocanu, iar ea s-a suit peste el, l-a legat şi i-a luat ăluia toate nucili şi perili! Pă urmă i-a băgat lumea sama, şi nimeni nu se apuca cu ea. Ca să vedeți voi şi geandarului dă la sexie i-a spart capul. Ăla era cu câinii şi a prins-o pă drum, cântând din fluier. Ştia să cânte bine, lua-o-ar „Cine-nu-trebuie" acolo în smârcuri, unde-o fi. Şi geandarul nu ştia, că d-aia i-a zis:

— Ce e cu tine, fă? Nu ță ruşine să umbli singură pă linie, cățea! Şi harşti! Îi dă vreo două, cu o vână d-aia dă bou, peste picere.

Ea îl înjură dă Dumnezeu şi-i dă cu fluieru-n cap şi pă urmă cu un pietroi. El a vrut s-o ducă la balamuc, da' i-a spus: „Să nu te apropii că te mănânc", şi a lăsat-

o, că păştea oili bine, şi oamenii au zis tot aşa, s-o lase. Țin minte, maică, mă întâlnesc odată cu ea la matcă şi o întreb:

— Ce mai faci, Mariţo?

— Ce e, fă? Vrei să-ți rup moaților din cap? mi-a zis.

Da' eu tot n-am tăcut:

— O'bia, că te întreb şi eu, ce răilor?

— Păi ce să fac, a răspuns ea, uite mă duc încoace…

— Unde?

— Dup-un drac!

Că aşa răspundea ea şi erea numai cu dracu' în gură.

O întreba câte cineva:

— Ce mai faci, Mariţo?

Iar dacă se întâmpla să fie mai în apele ei, zâcea:

— Pă dracu!

Ei, măi maică, credeți voi, da' n-a trăit mult. Nu ştiu când, într-un timp, într-o toamnă, ştii, Vasile, când fu plointea aia, dă stăteau locurile înecate, căzu la pat. Îi dăduse lumea şi ei o cocioabă unde se culca, şi într-o dimineață degeaba aşteptară oamenii să auză fluierul ei, că aşa făcea ea totdeauna, se scula cu noaptea-n cap şi, după ce fluiera, numai ce-o auzeai că strigă aşa, lung şi rar:

— Dați drumu'… la ooii… băăăăă!

Şi oamenii le dădeau drumul. Că d-aia vă spusei, într-o dimineață nu se mai auzi. Să duse cineva şi a găsit-o lungită şi gemând.

— Ce-ai Mariţo?

— Am pă dracu'! Pleacă d-aici că, dacă nu… Şi l-a înjurat pă acela, şi-au lăsat-o în pace!

Nu ştiu cât o fi zăcut acolo, că într-o zi auzirăm că îi e rău, trage să moară. M-am dus şi eu acolo, s-o văz. Olioooo!… Maică, maică! Urâtă era! Şi vărsase sânge pă jos! Nici nu ştiu cum au îngropat-o nişte oameni. Pă urmă să vedeți voi că a treia zi s-a făcut strigoaică. Tot aşa ca acuma am văzut cum începe luna să se înroşească şi să se ciumpăvească la margine.

Şi ne pomenim cu Costică a lui Dumitrache, suflând să-i plesnească splina în el.

— Stanco şi Vasile, strigoaica... a venit la mine... a dat cu mine în pământ şi zicea! „Cască gura, să-ți scuip în gură, să faci copiii urâți ca mine...” O!... pă urmă odată a fugit, şi n-am mai văzut-o. S-a ridicat în sus, la lună!... Şi tremura bietul Costică! Cică a zăcut de friguri vreo două zile...

— Țață Stanco, întreb tot eu, de ce îi zicea „Înghioarța”?

— Ei, dă ce! Auz! Fiindcă înghiorțăia, d-aia! Eu nu ştiu, că n-am văzut-o mâncând, da’ aşa cică...

Fără ca să bag de seamă, după ce termină Stanca, văzui că toți ascultaseră, fiindcă toți se mişcară şi îşi traseră răsuflarea.

Începurăm să plecăm fără vorbe. Când deschisei uşa, Stanca îmi aminti de rață, da’ numai să-i fac rost de nişte ghete, aşa mai ieftine... Eu îi spusei că îi fac şi îi cerui numărul ghetelor. Pă urmă ieşii în curte. Luna înviase şi era parcă mai albă şi mai mare. Am pornit repede împreună cu Boțoghină, fiindcă începuse să-mi înghețe nasul.

Şi asta a fost într-o seară, la câteva zile de când venisem în satul meu, de acolo, din orăşelul unde intrasem să învăț cizmăria.

Publicată în *Timpul*, an. VI, nr. 1809, 23 mai 1942, p. 2 („Popasuri”).

CALUL

I

„Sfânt trup şi hrană sieşi, Hagi rupea din el”

ION BARBU

Florea Gheorghe avea de făcut o groază de treburi, dar dintre toate voia să termine una acum, de dimineață, înainte ca soarele să răsară şi să-l apuce căldura, şi la care se gândise încă din ziua trecută.

El se sculase în dimineața aceea mai devreme.

După ce a înghițit vreo câteva gloduri de mămăligă cu brânză, s-a dus în grajd şi a început să cotrobăie după nişte lanțuri şi curele, apoi le-a lăsat, a luat un căpăstru şi s-a apropiat de un cal care dormea nemişcat lângă iesle. I-a vârât capul în căpăstru, l-a dezlegat şi l-a tras încet în mijlocul bătăturii.

Pe cer încă mai străluceau câteva stele învinețite, din puzderia de peste noapte. Era linişte, şi cerul răcoros şi curat tremura alb peste dealurile şi salcâmii înalți de pe marginea satului.

Era un cal înalt, bătrân, cu părul încrețit pe burtă şi ros de ham aproape peste toată pielea. Abia mergea, şi capul îi atârna în jos, bălăgănindu-se greu şi încet ca o ciutură mare şi hodorogită. În mijlocul bătăturii se

oprise încremenit, apoi când omul l-a tras de căpăstru, toată osăria trupului a pornit să se desfacă şi să se mişte, şi din toate acestea animalul abia a făcut câțiva paşi; fel de fel de oscioare şi coarde îi ieşeau pe la încheieturi şi printre coaste şi se împreunau una cu alta ciudat, ca să-i întindă alene cele patru picioare.

Florea Gheorghe, alături, a început să râdă, oprindu-se pe loc şi uitându-se la el cum stă stors în mijlocul curții, cu copitele lățite ca nişte străchini negre în țărână şi cum nu mai poate merge. S-a apropiat mai mult de el şi a început să-l mângâie, trăgându-l de smocul de păr din vârful frunții:

— Hai, tată, hai să mergem, a zis el după o vreme şi apoi a pornit cu el de căpăstru spre poarta drumului.

Pe podişcă s-au oprit iar. Calul a sforăit deodată şi, tuşind scurt, a împrăştiat un smoc de muci în toate părțile.

— Răpciugă, făcu omul, care se şterse şi începu iar să râdă.

Apoi continuă:

— Îi sufli pe mine! Bine, mă! E, hai!

Încet-încet, au luat-o prin mijlocul şoselei. Calul călca rar, legănându-şi trupul, şi la fiecare pas, oasele îi ieşeau ascuțite în sus, îmboldindu-i pielea, să i-o rupă.

— Ei, hai, bătrânule, că ți-ai mâncat tărâța... Hai, mă, să paşti iarbă verde...

În dreptul unei fântâni, calul se opri pe loc. Omul deodată se încruntă. Câtva timp stătu cu fruntea în jos, şi, de astă dată, nu se mai uită la el şi nu mai râse. Prin cap îi trecu o fluturare de fum, care i se prelinse înăuntru şi îl înfioră. Aceasta ținu o clipă, şi în cea următoare, mâna omului strânse biciul domol şi începu să-l învârtească în aer:

— Die...

Dar calul nu se urni.

— Vrei să bei apă!... îngână omul. E!... Hai să-ți dau apă...

Florea Gheorghe se apropie de fântână, dădu drumul căpăstrului şi apucă ciutura în mână. Din două zvâcnituri o trimise în fundul puțului, o înecă, apoi o trase la fel şi o turnă în jgheab. Mai scoase una. Calul începu să vie cu gâtul întins, băgă capul în jgheab şi bău. Se vedea cum i se duce apa în ghemotoace mari pe gât şi se auzea cum îi cade cu zgomot în burtă.

În tăcerea dimineții, *cei doi* stăteau unul lângă altul liniştiți şi împăcați, şi, după o vreme, calul oftă, zgârci unul dintre cele patru picioare şi se pregăti parcă să rămână acolo, lângă jgheab.

Florea Gheorghe îl apucă de căpăstru şi îl trase:

— Hai, mă, că m-apucă nimiezul şi am o groază de treburi... Die!... Ei, fire-ai al dracului!... Asta e, acuma!... Oi fi vrând să te iau în spinare?...

II

Întunericul pierise de tot când Florea Gheorghe mai avea de trecut câteva case până să iasă din sat. El trăgea calul de căpăstru, grăbit să ajungă undeva aproape, într-un loc unde se tot uita cam îngrijorat. Era o casă la marginea satului, învelită cu țiglă şi, în afară, spre drum, cu prelungire de acoperiş, joasă şi făcută din tablă.

Casa avea obloane mari în perete, închise şi zăvorâte de-a lungul şi de-a latul în nişte fiare groase şi neobişnuit de lungi. În dreptul ei, Florea Gheorghe se opri şi începu să strige:

— Mă Ilie! Mă Chiorule!

Calul se oprise şi el şi rămăsese răscăcărat, încercând zadarnic să se scarpine undeva cu capul. Omul nu-l lua în seamă. Se uita nemulțumit peste curtea celui la care

striga şi de unde nu răspundea nimeni.

— Mă Chiorule! Mă Ilie! strigă el a doua oară. Apoi încet, pentru el: „Ce-o fi făcând ţiganul de nu se scoală?!”

— Cine e? se auzi tot atunci un glas de femeie.

— Scoală-l pe Ilie, niţel, răspunse Florea Gheorghe.

— Ce-ai cu el? Nu e acasă.

— Dar unde e, fa? Aveam treabă cu el. Să-mi dea *ceva* din fierărie, a răspuns omul.

— Nu e acasă, a plecat aseară să cumpere coptoave… Şi a încuiat fierăria.

La auzul celor spuse, omul se încruntă a doua oară şi multă vreme rămase nemişcat, gândindu-se la ceva anumit, care se pare că îl nemulţumea şi mai ales îl încurca. „Nu-i nimic, vorbi el, o să văz eu. Da, da… o să vedem noi când o să ajungem acolo…”

— Aveam nevoie să-mi dea ceva din fierărie, spuse el tare femeii.

— Pe la prânz se întoarce, a răspuns glasul din curte, îl găseşti acasă…

— Nu, răspunse Florea Gheorghe. Aveam nevoie acuma, de dimineaţă. Dar n-are nimic… N-are nimic… O sa văd eu!…

Cam nehotărât, omul porni din faţa casei cu obloane mari şi acum se apropiase de gârlă şi intrase în ea. Mergeau tot încet.

„Coptoave! Mă, ce e şi cu asta! Bărbatu-său e fierar de ani de zile şi ea zice coptoave!… Hă… Coptoave! Fi-ţi-ar ale dracu’, coptoavele! Proasto!…”

„Die!… Hai, tată, hai, mânzule!” făcea Florea Gheorghe la marginea gârlei, în timp ce calul întârzia în apă, zbicind din coadă.

Satul începuse să se trezească. Se auzea un foşnet care abia atingea urechile, şoapte uşoare care zburau prin salcâmi şi piereau neînţelese. Afară, în câmp, aerul se albea ca o pânză îndepărtată şi lumina adânc întinderea fără sfârşit. Cu noaptea în cap, unele căruţe

răsăreau pe creasta şoselei, coborau tăcute în gârlă, apoi urcau spre câmpie. Câteva trecură astfel pe lângă Florea Gheorghe, care acum urca şi el.

III

Una dintre ele, cu un om singur, aşezat în ea într-o rână, peste o cergă, opri în dreptul celor doi.

— 'Neata, Florea, strigă omul, ridicându-se pe marginea loitrei.

— 'Neața!

— Unde drac' te duci, mă, cu talanu-ăla?

— Mă duc... Dă-m' o țigare, răspunse Florea Gheorghe.

— N-am foc, Floreo! Adică am, dar scapăr greu.

— N-are nimic. Am eu. Mai ai de arat? întrebă Florea Gheorghe, lăsând din mână căpăstrul animalului.

— Mai am un petic colea, la Stanție. Mă, da' greu se ară, tu-i dumnezeirea mă-sii, făcu celălalt. Scoate, Floreo, auzi tu, scoate plugul nişte bolovani cât țestu', înțelegi?

— Da, mă, ştiu... Ploaie, Arghire, dacă nu e ploaie!... Ține şi aprinde, zise Florea Gheorghe, întinzându-i celuilalt cârpa care scotea un firicel de fum dintr-un colț. Apoi aprinse şi el şi, pufăind, se aplecă şi luă de jos coada căpăstrului.

— E, hai noroc! făcu cel cu căruța, pornind.

— Noroc!

Omul porni şi el cu calul pe acelaşi drum, urcând spre câmp. Animalul îl urma, clempănind cu gâtul întins, călcând rar şi deşelat. Dar, după o vreme, cei doi părăsiră drumul ce se întindea în sus, cotiră pe după o carieră roşie de piatră, şi ajunseră în capul unei văgăuni

largi şi adânci, crăpată peste maluri de scurgerea apelor şi plină toată de bozi verzi şi îndesați, amestecați cu pietroaie şi cu oase înălbite de mortăciuni. Zgomotele din afară nu ajungeau jos. Se opreau, înghițite parcă de ceva asemănător unor urcioare ce s-ar fi aflat în pereții pietruiți ai văgăunii.

Florea Gheorghe se oprise aici.

Calul se oprise şi el şi întinsese gâtul alături, bâjbâind şi ciugulind cu buzele câteva firicele de iarbă, care crescuseră în mijlocul unei băligi.

— Da, este, este, îngână omul, uitându-se de-a lungul văgăunii, apoi se întoarse la cal, care încerca mereu să apuce firele de iarbă. Lasă, mă! Te găsi păscutul. Haide!

Îl trase de căpăstru, dar calul nu voia să lase smocul verde de iarbă şi îndoia gâtul după el.

— Ei!… M-apucă nimiezul. Die…

Şi-l smuci.

Coborâră în văgăună şi, într-un loc, Florea Gheorghe se opri. În clipa aceea, peste coama înaltă a salcâmilor care abia se zăreau spre sat, razele soarelui țâşniseră pe nesimțite şi umpluseră cu lumina lor roşie întreaga văgăună.

IV

Omul parcă se înfioră, speriat. Se uită în jurul lui, se opri o clipă, scărpinându-se în cap, apoi dădu drumul căpăstrului şi trase de peste cingătoare o frânghie, pe care o petrecu pe gâtul calului; se dădu câțiva paşi înapoi, ținând mai departe frânghia în mână, şi se aplecă jos. El ridică din iarba fragedă un picior alb de cal, gros şi întărit de uscăciune, şi îl încercă, mişcându-l în mână să-şi dea seama cât e de ager. Se alătură de

cal, şi când ridică mâna, aerul vâjâi. O clipă, peste faţa omului se prelinse o cută crâncenă. Animalul tresări cu putere, – ceva începuse să se mişte în el –, se ridică aprig în sus, agitându-şi capul a teroare.

Ceva asemănător răsări atunci şi în Florea Gheorghe. Îşi simţi creierul mişcându-se ca o maşină cu nenumărate rotiţe, se trase înapoi, uitându-se la animalul pe care îl trezise fără să-şi dea seama şi, crâncen, cuprins de spaimă, strânse frânghia şi lovi cu o linişte ciudată, care îl uimea, drept în creştetul buimăcit al animalului. Apoi lovi din nou, iar, mereu, trăgând întruna de frânghie. Ridicându-se încă o dată în două picioare, calul vru să ţâşnească înainte, dar se prăvăli şi se întinse suflând greu.

Florea Gheorghe, când îl văzu jos, întins şi mare, şi suflând greu, simţi deodată că înăuntrul său ceva se sparge şi piere, cum ceva vuieşte într-însul, ca o tarabă izbită de vânt, ca şi când din cap şi din inimă i-ar fi zburat nişte păsări; îşi trase răsuflarea, şi-şi şterse fruntea năclăită de sudoare rece.

Învârti osul în mână şi, liniştit în mişcări, începu să-l lovească din nou, de astă dată surd, cum ar fi tăiat lemne, fără să mai gândească la ceva. Animalul nu mai sufla. Pe bot i se spărsese un ochi şi se prelingea jos, ca un gălbenuş de ou. Izbea peste tot, des, chibzuit, şi, încă după ce capul calului se scălda în sânge, înţepenit şi sticlos, Florea Gheorghe mai lovi de câteva ori.

La urmă aruncă osul, se aplecă jos şi începu să caute un loc unde să-i poată lua pielea. Încălecase pe el şi trăgea cu amândouă mâinile. Câteodată apleca până aproape capul, apuca strâns, cu mâinile, aplecându-se peste spate şi trăgând până ce i se umflau vinele tâmplelor. Peste deal, pe câmp, ciobanii urcau pe urmele oilor, fluierând şi azvârlind măciucile după berbeci.

Omul şi calul se vedeau de sus, încă luptându-se parcă. Un glas îl făcu pe Florea Gheorghe să ridice capul, speriat:

— Ia uite băăă, răzbătu în văgăună strigătul unui cioban. Unu' beleşte un cal! Cu-ţu, naaa!... Na, bobica, naaa!...

Publicată în *Timpul,* anul VI, nr. 1820, 4 iunie 1942, p. 2 („Popasuri"), inclusă cu modificări substanţiale în volumul *Întâlnirea din Pământuri.* Reluată cu mici modificări în volumul *Întâlnirea din Pământuri. Desfăşurarea* (Nuvele), Editura pentru Literatură, 1966.

Varianta din *Timpul* e strict realistă, fără dimensiunea metafizică din volum. Lipsesc elementele neliniştitorului: excepţionala descriere a calului bătrân, ocolul pe la casa fierarului, răsăritul soarelui, tensiunea din timpul uciderii animalului. De exemplu, scena de la fântână apare astfel:

„În dreptul unei fântâni, calul se opri pe loc.

— Die!

Florea Gheorghe îl înghioldi în coastă cu coada codirişţei, dar calul nu vru să se urnească. Omul îi mai trase câteva bice şi cercă să-l tragă de căpăstru.

— Vrei să bei apă! Ei, hai să-ţi dau apă... Şi Florea Gheorghe îi dădu drumul şi puse mâna pe ciutura fântânei."

Descriptivismul plat al variantei din ziar (citită la Cenaclul „Sburătorul") explică lipsa de entuziasm a lui Eugen Lovinescu, amintită de Marin Preda în confesiunile sale. Varianta din 1966, la rându-i, afectează neutralitatea perspectivei prin înlocuirea perfectului compus cu perfectul simplu. Iată un exemplu:

Varianta din 1948: „După ce-a înghiţit vreo câteva gloduri de mămăligă cu brânză, s-a dus în grajd şi a început să cotrobăie după nişte lanţuri şi curele, apoi le-a lăsat, a luat un căpăstru şi s-a apropiat de un cal care dormea nemişcat lângă iesle. I-a vârât capul în căpăstru, l-a dezlegat şi l-a tras încet în mijlocul bătăturii."

Varianta din 1966: „După ce înghiţi vreo câteva gloduri de mămăligă cu brânză, se duse în grajd şi începu să cotrobăie după nişte lanţuri şi curele, apoi le lăsă, luă un căpăstru şi se apropie de un cal care dormea nemişcat lângă iesle. Îi vârî capul în căpăstru, îl dezlegă şi îl trase încet în mijlocul bătăturii."

S-a ales varianta din volumul de debut.

SALCÂMUL

Trecuse de miezul nopții când Tudor Călăraşu s-a simțit deştept pe prispa casei. Întâi şi-a întins oasele, apoi a dibuit sub căpătâi, scoțându-şi flanela cu tutun. Era răcoare, şi satul zăcea în linişte. A început să se îmbrace încet, trăgând din țigare şi oprindu-se din când în când, după ce băga fiecare crac în pantaloni şi-şi trăgea flanela pe mâini.

— Dă-l dracului!... Am nevoie de el! Am!...

Se duse la celălalt capăt al prispei şi trase pătura:

— Gheorghe! Măi Gheorghe!

Băiatul s-a învârtit mârâind, apoi s-a ridicat dintr-odată în capul oaselor.

— Ce?

— Hai scoal', hai că trebuie să tăiem salcâmul!...

Băiatul sări jos de pe prispă şi începu a dibui pe sub hambar nişte călțuni pe care-i trase în picioare.

— Băi tată, da' e prea devreme, mă, dracului!

— Lasă că dormi tu... Avem o groază de treburi...

Au plecat amândoi sub şopron şi, după câtva timp, au ieşit încet cu două săcuri mari, îndreptându-se spre grădină.

În fund era un întuneric de pădure, şi jumătate din bolta cerului era umbrită de un uriaş salcâm, în a cărui coroană se încâlciseră toate sălciile şi duzii din întreaga grădină.

Tudor Călăraşu şi băiatul s-au oprit la rădăcina lui cu

săcurile în mâini.

— Pân' la ziuă trebuie să-l trântim la pământ, Gheorghe! Ț-ă foame?

— Mie nu mi-e foame.

— Mă duc să iau ceva-n gură. Să nu începi, că trebui să viu eu şi să vedem cum îi facem!

*

Băiatul s-a aşezat la rădăcina unui dud şi aştepta. Ar fi vrut să-şi dea seama: ce se *întâmpla?* Despre salcâm ştia că îi spusese cu vreo două zile înainte că vrea să-l taie; dar nu cu noaptea în cap. Gândul începuse să-l ducă în urmă cu câțiva ani, când tot la fel, într-o dimineață, tatăl său îl sculase şi porniseră tăcuți afară din sat, spre pădure. Merseseră mult timp până ce, la marginea unei poieni, tatăl său se oprise şi-l țintuise şi pe el în dosul unui stejar gros. Tocmai îşi amintea cum îl văzuse țâşnind spre o mogâldeață care parcă îl aştepta şi cum măciucile lor se ciocniseră aprig, iar omul căzuse jos, când Tudor Călăraşu îl atinse pe umeri tăcut. Băiatul tresări şi se ridică. Cerul era spuză de stele, şi Găina începuse să apună. Se uitară unul la altul fără să vorbească şi, un timp, omul măsură de sus în jos salcâmul falnic. Se întâmplă un lucru ciudat în clipa când amândoi strânseră săcurile în mâini şi se apropiară de tulpina groasă dinaintea lor: un cocoş pâlpâi repede şi cântă prelung, dar nu-i răspunse nimeni. Câtva timp, omul parcă se zăpăci, apoi deodată începu să se învârtească jur împrejurul copacului, cu iuțeală, aproape repezit, şi băiatul îi ascultă glasul parcă străin, un mormăit care întreba şi răspundea, cu o furie care din nou îl înfioră pe băiat; apucă la fel ca şi tatăl său săcurea în mâini, şi în spatele acestuia, vorbele îi atingeau auzul:

— Hei, cum îi facem, mă? Hai să-i mâncăm întâi rădăcinile. Da' arde-l, nu te juca!

*

Jocul picioarelor încetini, şi cei doi strânseră săcurile în mâini. Vânele salcâmului se întindeau jur-împrejur, încolăcite, una peste alta, şi-i țineau rădăcina în sus ca o buturugă vânjoasă, împletită într-o movilă de frânghii încâlcite. Cei doi parcă încălecaseră pe tulpina lui şi, lipiți de ea, spintecau cu săcurile întunericul, încrucişând forme ciudate şi iuți, de vietăți întunecoase şi mute. Loviturile se urmăreau, se apropiau, se îndepărtau împletindu-se, se ridicau izbind pământul şi îşi amestecau departe icnirea înfundată cu răsuflul celor doi oameni. De-a lungul văii, unde viroaga grădinii spinteca trupurile pomilor într-un fund îndepărtat şi negru, aripile nopții duceau răbufniturile scurte ale loviturilor, împrăştiindu-le până se topeau ca înghițite de întuneric, departe de coviltirul nemişcat şi înalt al salcâmului. După-un timp, săcurile începură a-şi înmuia zvâcniturile. Cei doi s-au dezlipit de tulpina pomului şi s-au îndepărtat, izbind în pământ mai rar, mai adânc, aplecându-se tăcuți şi lovind numai în câte un singur loc, înțepeniți cu picioarele desfăcute, scormonindu-i cu chibzuială coardele ascunse. Apoi se mutară. Ghearele lungi ale rădăcinilor erau acum dezvelite. Zgomotele se ascuțiseră, iar aşchiile începură a țâşni în toate părțile. În curând înconjurară tot locul, ca o roată înălbită, şi oamenii izbeau înainte, fără să scoată vreo vorbă.

*

Începuse să mijească de ziuă. Salcâmul stătea falnic şi nicio frunză nu i se mişca. Cei doi loveau acum dedesubtul lui. Se făcuse din amândouă părțile o scorbură adâncă, şi Tudor Călăraşu se oprise ştergându-şi fruntea cu mâneca de la cămaşă:

— Stai, Gheorghe, că nu mai merge! Adu caii!…

Băiatul plecă, şi omul se aşeză răsuflând rar. Pământul era alb de aşchii. După câtva timp, celălalt intră cu caii şi, ajuns lângă salcâm, începu să le potrivească ştreangurile şi să lege o frânghie lungă de capetele lanțurilor.

— Lasă-i, Gheorghe, mai dă-le drumul să pască! Mă, da' vânos a mai fost salcâmul ăsta, 'ce-am că nu se mai termină! Cum îi facem noi acuma să-l trântim?

*

Dinspre dealul viilor prinsese să se lumineze, şi cei doi se odihneau fără să scoată o vorbă. Satul răsuna de cântecul cocoşilor, şi lumea începea să se trezească. Parcă s-ar fi auzit fâşâitul a mii de viermi de mătase urcându-se pe frunzele de duzi. Tudor Călăraşu se ridică deodată:

— Sa'i, Gheorghe! Adu frânghia şi scara!

Şi începu să-şi răsucească o țigare.

Băiatul depărtă caii şi puse scara. Se urcă în salcâm şi când coborî, frânghia se întinse ca o coardă. Amândoi se alăturaseră de cai, unul într-o parte şi altul în cealaltă.

— Gata, Gheorghe?

— Gata!

Şi deodată urlară lung şi răguşit:

— Haidaaaaa!…

Caii zvâcniră, şi din înălțimea lui, salcâmul se mişcă pornind-o spre pământ.

— La o parte!… urlă Tudor.

La început încet, salcâmul căzu acum cu o iuțeală neaşteptată şi îmbrățişă grădina ca un uriaş. Văile clocoteau şi câinii începuseră să latre. Parcă se prăbuşise cerul, şi grădina rămăsese mică, năpădită de aer şi de lumină.

*

Pe poarta grădinii se văzu nevasta omului. Rămăsese cu mâinile în şolduri, ca o oală cu două mănuşi:

— Mă, Tore, ce-ai făcut?

Tot în acelaşi timp s-au ivit şi vecinii. Toate grădinile şi valea parcă erau despuiate.

— Ce dracu' ai făcut, mă Tudore? zise vecinul.

O fetiță a lui Ion Armăsarul începu să plângă:

— Nea Pațanghele, de ce-ai tăiat salcâmu'?

— Bine, măi Tudore, păi p-ăsta te găsiți tu să-l tai?... zise un alt vecin.

Câtva timp, nimeni nu mai vorbi, încremeniți fiecare în locul de unde-i văzuseră pe cei doi. Apoi, încet, întoarseră capetele în urmă şi peste acoperişurile caselor văzură lumina soarelui bătând a gol, până departe, spre fundul nesfârşit al câmpiei întinse.

— Măi Tudor Calăraşu, începuse numaidecât alt vecin, dar nu putuse să sfârşească, pentru că acela, la început, rămăsese pironit, pierdut, rătăcind cu ochii în golul din care salcâmul, căzând, parcă rupsese o perdea de pe adâncul luminos al dimineții. Nici nu s-aşteptase. A simțit că-l cuprinde o teamă rea, un fel de înfiorare, ca şi când toți acei care îl înconjuraseră şi-l pironeau l-ar fi prins furând ori omorând pe cineva.

Făcu câțiva paşi şi strânse securea în mâini, luând vorba din gura vecinului:

— Ce e, mă, ce vreți? Ce căutați aici?

Toți vrură să vorbească numaidecât, dar trecu o clipă şi nimeni nu deschise gura. Omul se încruntă şi iarăşi merse:

— Ce e, mă, ce vreți?

Apoi deodată, fără să mai aştepte ca cineva să-i răspundă, se învârti printre oameni şi, ridicând mâinile în sus, aruncă securea peste trupul întins al copacului doborât. Se răsti iar, cu toată puterea glasului, aproape țipând:

— Ce dracu' aveți, mă, ce este? Ați înnebunit?!...

Publicată în *Timpul,* anul VI, nr. 1853, 7 iulie 1942, p. 2 („Popasuri") reluată cu mici modificări în *Revista literară,* anul III, nr. 5, 16 martie 1947, p. 7, însoțită de precizarea: „Schiță de Marin „Preda." Într-un context strict realist, scena își găsește locul în *Moromeții,* volumul I, Editura de stat pentru Literatură și Artă, 1955, pp. 78—87. Deosebirile sunt vizibile și în defavoarea episodului din *Moromeții.* Comparate, unele momente sunt realizate în varianta din presă cu o mult mai mare preocupare pentru sugerarea obscurului din adâncuri. Iată, de exemplu, momentul izbucnirii cocoșilor:

Varianta din presă: „Se întâmpla un lucru ciudat în clipa când amândoi strânseră săcurile în mâini și se apropiară de tulpina groasă dinaintea lor: un cocoș pâlpâi repede și cânta prelung, dar nu-i răspunse nimeni. Câtva timp, omul parcă se zăpăci, apoi deodată începu să se învârtească jur-împrejurul copacului, cu iuțeală, un mormăit care întreba și răspundea, cu o furie care din nou îl înfioră pe băiat."

Varianta din roman: „Deodată, niște aripi pâlpâiră undeva într-un prun și încă o dată un cocoș cânta prelung. Când sfârși, în clipa următoare satul răsună a doua oară ca o alarmă nesfârșită de glasurile celorlalți cocoși.

Moromete se opri, se șterse de năduşeală și lăsă securea jos.

— Ajunge, Nilă, dă-te la o parte! zise el gâfâind. Du-te și adu caii."

S-a ales textul din *Revista literară.*

NOAPTEA

Ganea lui Teican se sculă înainte de a termina masa şi ieşi afară, pe prispă.

— Nu mai mănânci, mă? îl întrebă tatăl său.

— Nu, că mă duc cu caii! răspunse şi începu să răscolească nişte ţoale de pe prispă, să-şi caute dulama! Peste drum, în curtea vecină, se auzea tropăit de cai, şi Ganea fu strigat de un glas ce deschidea poarta:

— Bă a lu' Teican, eşti gata, mă?

— Gata, da' stai să scoţ şi eu căii. Tu îţ' iai dulama?

— Eu ştiu? N-o iau!

— Nici eu n-o iau atunci. Luăm câte-un sac ca să-l aşternem jos.

Ganea scoase caii din grajd şi le puse căpestrele în cap. Era întuneric şi linişte. Caii şi flăcăul se vedeau ca nişte umbre fără formă chiar când se mişcau.

Ganea trase caii şi deschise poarta, apoi, după ce întinse sacul pe spinarea unui cal, întrebă pe celălalt de peste drum:

— Bă Beldie, legăm caii?

— Păi de ce să-i legăm? Eu nu-i leg niciodată noaptea. Bă, eu am încălecat!...

— Şi eu!... Diee, arde-o Nae... Băi tată, închide poarta, m'!...

Caii tropăiră scurt, şi zgomotul de copite se pierdu încet prin ulițele satului.

Flăcăii ieşiră din sat şi începură să urce dealul.

Văgăunile abia se vedeau şi aveau gurile deschise ca nişte prăpăstii adânci. Când ieşiră în izlaz, noaptea parcă era mai puțin întunecoasă. Caii mergeau alături şi sforăiau din când în când.

Beldie îşi trecu amândouă picioarele într-o parte, se lăsă pe şalele calului şi începu să cânte:

— Lele, lele, lele, leaaaa!…
Hai lelеleaaaaaauu!…
Iu hu… Săr' pă ea, băăă…

Apoi, deodată, se ridică şi strânse aprig burta animalului. Calul zvâcni ca o săgeată, şi flăcăul îşi înfipse mâna în coama lui şi, aplecându-se înainte, urlă:

— Prinde-mă, a lu' Teican!

Începură să gonească peste câmp, şi caii, unul după altul, se întindeau ca nişte năluci. Beldie simți cum începe să-i bată inima şi cum sângele îi zvâcneşte ca nişte noduri în vinele tâmplelor. Învârti măciuca pe deasupra capului şi o lăsă să cadă vâjiind peste pulpele grase ale armăsarului.

Deschise gura, înghițind feliile de aer ce-i izbeau fața, şi urlă a doua oară:

— A lu' Teican, dacă mă prinzi, îți dau pă Voica o dată!…

Celălalt râse, îşi aplecă corpul înainte şi începu să-l urmărească. Câmpia se întindea ca o mare, şi cei doi goneau nebuneşte, scoțând din când în când câte-un chiot lung. Beldie se depărta din ce în ce, şi se auzeau bufniturile măciucii în burta calului.

Dar izlazul începea să se termine, şi se vedeau porumburile negre şi miriştile. Beldie îşi opri deodată calul, care făcuse un salt întorcându-se şi izbind adânc pământul cu copitele. Flăcăul îl atinse şi-l struni, făcându-l să se învârtă în jurul lui:

— Stai, mă! Stai! Acu-ț' roz o ureche! A lu' Teican, pă unde mergem?

Ganea lu' Teican opri şi el calul, care se învârtea, şi nu scoase nicio vorbă.

Apoi, brusc, se aplecă pe gâtul animalului, îi apucă o ureche între dinţi şi-i arse o măciucă în spate. Calul necheză, se ridică în două picioare şi ţâşni spre şosea, printre porumburi. Ganea lu' Teican urlă acum şi el. În urmă, lui Beldie:

— La Branişte... şi, dacă mă prinzi, îţi dau p-a mea o dată.. Oooo!... Iu hu! Dă-te la o parte, băăăă!...

Beldie îl urmărea, scoţând şi el chiote şi înjurând. De vreo două ori însângeră urechile calului, dar tot nu-l putea ajunge. Goniră mult timp. Praful se ridica în noapte de pe urma lor, şi pietrele aruncate săreau ca broaştele în amândouă părţile şoselei. După un timp, Ganea începu să-şi domolească calul şi intră între două loturi de pământ într-un ovăz. Beldie ajunse şi el, şi lăsară animalele să rupă vreun sfert de oră, până se uscă năduşeala pe ei. Apoi porniră încet printre locuri, se găsească un trifoi sau fân pentru toată noaptea, şi-l găsiră într-o vâlcea cu fântână şi cu vie, şi cu multe vetre, unde se copsese porumb sau dovleac.

— A lu' Teican, tu caută pepeni, şi eu aduc struguri... Al cui dracu' o fi, mă, locu' ăsta?

— Nu ştiu!

— Ei, nu ştii! Păi tu cunoşti p-aici pă la Branişte...

— Da' nu ştiu, mă!

— Zi să fie-al dracului!

— 'Ai, mă, du-te şi adu struguri! Vezi, pentru mine, ia nişte zaibăr d-ăla, că am nişte pâine...

Împiedicară caii şi intrară în via şi pepenii din coasta dealului. Când să se întoarcă, auziră un nechezat la o mică depărtare de vâlceaua unde se aflau ei.

— A lu' Teican, e unu' cu caii p-acilea.

— Auzii şi eu.

Cei doi flăcăi coborâră spre cai şi aşternură sacii pe mirişte. Beldie îşi învârfuise pălăria cu struguri, şi Ganea lu' Teican abia putuse veni cu vreo două lubenițe

şi un alt pepene galben.

— E-necăcios, Beldie, fire-ai al dracului.

— Lasă, că am struguri.

— Mă, cine-o fi ăla cu caii dă p-acilea, a lu' Teican?

— Mă, al dracu', dă unde zici tu că să ştiu eu?

Începură să mănânce. Pepenii erau copți şi reci, şi amândoi îşi înfigeau gura cu barbă cu tot în miezul mustos şi fraged, înghițind cu semințe cu tot. Apoi aruncau departe cojile, înjurând stăpânul locului şi întrebându-se dacă n-o fi având vreo fată.

Înjurau şi fata, şi pe mama ei, pe urmă crăpau alt pepene şi înghițeau sorbind cu zgomot şi aruncând cojile. Când terminară, se lungiră pe saci. Din depărtare se auzi şuierul unui tren şi zgomot de manevră. Era linişte, şi întunericul apăsa.

A lu' Teican se ridică deodată şi zise:

— Mă, Beldie, tu auzi cum sforăie caii ăluia când paşte?

Şi iar se lasă pe spate, cu fața spre cer. Beldie fuma liniştit. Când aruncă țigarea, începu să înjure şi se ridică.

— A lu' Teican 'ai să-l batem!

— Ia-ț' măciuca!…

O luară pe poteca vâlcelei şi porniră tăind de-a curmezişul porumburile şi miriştile.

Într-un loc se opriră şi, fără nicio vorbă, amândoi deodată se lăsară jos, uitându-se cu grije spre panta coastei, unde se vedeau vreo trei cai păscând.

— L-ai văzut a lu' Teican?

— L-am văzut, mă, uite-l că scapără, vrea să coacă porumb… 'Ai s-o luăm pe brazdă, să nu ne vază.

Intrară în porumb şi-şi ascunseră capetele măciucilor în pumni. În dreptul omului care scăpăra ieşiră repede din porumb, făcând zgomot, şi se opriră amândoi deodată.

Mogâldeața sări în picioare, ceva vâjâi în întuneric împreună cu o răbufnitură. Beldie căzu grămadă. A lu'

Teican se repezi, mogâldeața se retrase, şi măciucile începură să pocnească. Câteva minute, fiecare căută capul celuilalt, apoi se opriră.

Glasurile erau înfundate, şi vorbele ieşeau gutural!

— Care eşti, mă?

— Dă ce, mă, ai?

— Mă, spune care eşti, că scoț maţili din tine!…

Şi se repeziră unul într-altul, căutând să se doboare. A lu' Teican simți sânge cald în gură, se desprinse cu un urlet şi, când se repezi, amândoi căzură mototol jos. Un timp se auziră gemete, pe urmă, glasul lui Ganea tot mai mânios şi mai puternic:

— Dă ce, mă?

Şi începu să-l lovească. Omul gemea şi se zbătea, din când în când, a lu' Teican urla de durere, urma un moment de luptă, apoi iar răbufnituri şi gemete, şi vocea lui Ganea, tot mai des:

— Dă ce, mă?… Dă ce, mă?… Dă ce, mă?

Beldie se ridicase şi urlă:

— Dă-te la o parte, a lu' Teican!

Ganea se ridică şi, în acelaşi timp, Beldie lovi de două ori cu măciuca. Apoi încălecă jos peste om şi îl izbi până simți că-i curge năduşeala pe obraji.

— Hai, Beldie, lasă-l dracului! Hai, mă, dă-l dracului!

— Îl omor, auzi a lu' Teiean?

Se sculă, se scutură, şi porniră încet.

Ţânțarii bâzâiau sus, şi întunericul sclipea.

Peste vârfurile porumburilor, în depărtare, un colț de cer se înroşea din când în când de la pâlpâirea unui foc ce țâşnea din fundul întunericului.

Beldie se opri în coasta dealului şi se uită, nemişcat!

— Mă, a lu' Teiean, cum arde focul dă la Moreni…

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1882, 5 august 1942, p. 2 („Popasuri"). Într-o formă modificată (mogâldeţele sunt două, un flăcău e Niculae Moromete, celălalt, Mărin al lui Matei), episodul bătăii cu măciucile a fost inclus în

Marele singuratic, Editura Cartea Românească, 1972, pp. 157—159, ca amintire din copilărie relatată Siminei de tânărul horticultor. Focul sondei de la Moreni poate fi întâlnit şi în *Moromeții,* volumul II, Editura pentru Literatură, 1967, p. 237: „Pe câmpie oamenii se opreau şi se uitau şi arătau copiilor cu biciul tot aşa de vrăjiți ca şi aceştia: arde sonda de la Moreni".

LA CÂMP

Dimineața ardea sub răsăritul roşu şi plin al soarelui când două cârduri de oi urcau mărunt spre câmpie pe culmea plină de nenumărate poteci a dealului. Doi ciobani veneau cu mult în urma lor, departe unul de altul, strigându-se pe nume şi azvârlind cu pietroaie de-a lungul văgăunelor şi carierelor de piatră de la marginea satului. În vârful dealului se petrecu însă ceva ciudat între cele două cârduri de oi. O oaie mărginaşe se opri, ridică moțul din cârd, behăi şi o luă la goană spre cârdul străin. Numaidecât, toate celelalte, din amândouă părțile, făcură la fel, şi cârdurile se amestecară, se îmbucară într-un stol de capete şi începură să fugă, înghesuindu-se una într-alta.

— Oiaaa!... Fir-ai a dracului cu țâța ta, zbieră unul dintre ciobani.

— Soiaaaa!... mâncate-ar lupii, urlă şi celălalt

— Lasă-le, Bâleo, dă-le dracului...

— Ce să le laşi, mă? răspunse acela. Nu vezi cum s-au amestecat? E una dintre ele, una creață şi cufurită, care să fie ea a dracului, o omor într-o zi. N-am să mă întâlnesc cu nimeni, cu oi, că numaidecât o vezi cum saltă capul, behăie şi fuge în alt cârd... mi-amestecă toate oile.

— A cui e? întrebă celălalt râzând.

— A Ioanei lui Bădel.

— Acum lasă-le. Mergem amândoi şi le paştem în

Frunzari, ce zici? întrebă cel care râdea.

— Nu zic nimica, răspunse al doilea. Dămâncare ai?

— Am. Dar coacem şi porumb… poate prindem şi vreo prepeliță.

— Atunci, hai mai repede, să le săturam cât e răcoare, că pe urmă…

Se apropiară de oi şi începură să le atingă peste cozi cu măciucile, luându-le la goană. Oile începură să fugă sărind şi tăiară câmpia de-a curmezişul, fără să se oprească.

O luaseră pe drumul ce intra spre porumburi, şi unul dintre băieți fugi înaintea oilor. Pădurea Frunzari se apropia din ce în ce, şi cârdul mergea. Acum încet, fără să se atingă de iarba miriştilor ori a măturilor.

— E departe lotul tău, Stroe? întrebă unul dintre ei.

— Uite, d-aici, din pădure, încă un plan.

— Păi hai să-i dăm drumul mai repede.

După un timp au intrat pe o mirişte largă, plină de trifoi, de mohor înalt şi de tufe. Oile se împânziseră pe toată lățimea locului şi începură a rupe iarba cu lăcomie. Erau un şir de boturi zvâcnind, iar Stroe şi Bâlea s-au aşezat unul într-o parte a miriştii şi altul în cealaltă, să nu intre vreo oaie în porumb. Stăteau răzimați în măciuci.

— Mă, cum mănâncă!

— Da, mă!

— Bâleo, tu câte oi ai? Cât îți dă omul de oaie?

— Vreo patruzeci, n-am multe. Nu-mi dau mult, mă. Doi poli şi-un ciurel de mălai. Da' dă ce?

— Întreb şi eu!…

— Stroe, dă unde începe, mă, moşia Zâmbreasca?

— Hă… Uite, chiar de la capul locului nostru. Vezi casele alea? E stâna lui Băduță, neam de ciobani câinari.

Bâlea se ridică în măciucă.

— Sunt nişte oi mai încoace. Mi se pare că e şi o fată cu ele. O zâmbreşteancă.

— Ce vorbeşti, mă?

— Uită-te şi tu…

Stroe se sui într-un păr mic şi se uită mai mult, cu mâna la ochi. Pe urmă se dădu jos.

— E o fată, Bâleo.

— Păi, da, mă! Eu ce-ți spusei?

— Hai să-i fluierăm, zise Bâlea iar, după un timp.

— Las-o, să ne apropiem… poate e cu cineva, să nu dăm de dracu!

Stroe şi Bâlea mergeau încet pe lângă oi şi mai vorbeau. Soarele începea să se urce în sus şi umbrele lungi ale porumburilor, întinse pe mirişti, începuseră să se tragă, să se facă mici. Peste câtva timp, cei doi au ajuns sub creasta dealului, unde se terminau locurile lui Stroe şi începea moşia zâmbreştenilor. Se vedea din vale un alt cârd de oi, păzite, pe o mirişte mai largă, de o fată. Băieții se aşezară jos şi începură iar să vorbească.

— Bă Stroe, hai să-i fluierăm, e singură, zise Bâlea.

Bâlea era un măgădău cu o față colțuroasă, pătrată, ca un cărpător de țest. Buzele şi nasul, deşi îi erau groase, nu ieşeau afară din obraji. Când vorbea, făcea un zgomot ca şi când din gură i-ar fi căzut nişte noduri. Stroe era mai subțire, întins şi deznodat.

— Fluieră tu întâi, zise Stroe.

Bâlea se ridică pe jumătate, în genunchi, băgă două degete în gură şi fluieră fata, vorbind o înjurătură lungă de dragoste. Când se lăsă jos, Stroe se sculă în picioare şi fluieră la început ca un semnal. Apoi începu mai lung, cu vorbe, un fluierat plin, pe care îl luă de la cap până ce ochii începură să i se umfle.

— Mă Bâleo, să nu fie cu cineva.

— E singură, mă, îți spun eu!

După aceea, cei doi ciobani se apucară să adune coceni şi baligi uscate, să coacă porumb. Soarele frigea acum în mijlocul cerului, şi oile se îmbuluciseră cap la cap, suflând greu şi rumegând. Stroe şi Bâlea au aprins focul sub un tufan, au început să jupoaie porumbul.

Din când în când, câte o adiere de vânt făcea să fâşâie lipanele verzi ale cocenilor de porumb. În timp ce flacăra focului se înălța plină de fum în căldura albă a amiezii, întinzându-se în umbre subțiri şi tremurătoare peste iarba deasă a mirişţii. Cei doi ciobani stăteau lungiți pe tunici şi clefăiau cu cotolanele de porumb copt în mâini. Bâlea muşcă o dată dintr-unul gros şi zise cu gura plină:

— Ce-o fi făcând, mă, fata aia?

Celălalt muşcă de mai multe ori la rând fără să răspundă numaidecât. Stroe se uită la el, muşcă vârtos din porumb, pe urmă începu să râdă gros. Azvârlind coceanul gol în mijlocul focului. Luă alt porumb, începu iar să muşte, şi Bâlea începu şi el să râdă. Alături, foaia lată şi verde a unui fir înalt de porumb tresări deodată şi începu să fâşâie singură, pâlpâind ca o aripă. Prin aer parcă treceau păsări uriaşe şi nevăzute, înotând în lumină. Pământul era greu şi tăcut, iar căldura albă a soarelui apăsa.

— Mergem, mă? zise Bâlea deodată, încet şi hotărât.

— Hai să mergem.

Se sculară, încolăcind picioarele pe mirişte, şi porniră încet, spre capul locului. Aici intrară în porumb şi-şi încetiniră mersul. Peste drumul care despărțea planurile se deschidea o mirişte mult mai largă decât a lor, unde stătea îmbulucit un cârd mic de oi. Lângă porumb, un tufan bătrân şi încâlcit lăsa o umbră deasă, neagră. Stroe şi Bâlea s-au oprit. La umbra tufanului dormea fata care păzea oile; era desfăcută şi, alături, locul era plin de coceni şi coji de dovleac copt. De o creangă îi atârna traista cu mâncare.

— Doarme, Bâleo, şopti Stroe.

— Doarme, mă, răspunse Bâlea, şi se uitară unul la altul. Fata avea un picior tras sub burtă, iar celălalt rămăsese gol şi întins. Mâinile îi erau la fel, una sub cap, iar alta de-a lungul trupului, răsucită cu palma în sus.

— Mă, să mergem încet, şopti iarăşi Bâlea.

Cei doi ciobani ieşiră din porumb şi se opriră nemişcaţi în drumul ce despărţea cele două moşii. Tufanul unde dormea fata era la câţiva paşi depărtare, alături de porumb. De acolo începea un fel de coastă, care se termina departe, cu o uşoară înclinătură. Ciobanii călcau uşor pe mirişte, ca nişte umbre. La un pas de fată, se opriră. Soarele îi izbea în spate, şi cefele li se umpluseră de sudoare. Unul duse încet mâneca la frunte şi se şterse fără să facă cel mai mic zgomot. Bâlea ridică mâna în sus, o mişcă făcând semn, apoi făcu un pas până lângă fată şi rămase din nou înţepenit. Au stat astfel câtva timp şi Stroe, tot atât de încet şi fără zgomot, făcu şi el acelaşi pas. Se priviră din nou şi mâinile li se mişcară. Vorbeau din ele, scurt, muteşte, – fruntea lui Bâlea se încreţi, şi globurile ochilor i se umflară. Celălalt îşi muşcase buzele şi peste ochi îi trecuse o licărire ca un fluture. Fără să se uite unul la altul, amândoi se lăsară încet pe vine. Fata dormea cu pieptul pe o tunică subţire, şi prin deschizătura cămăşii i se vedeau sânii mari, arşi de soare, ca nişte pietroaie roşii. Deodată se deşteptă şi sări în capul oaselor. Ciobanii rămăseseră în acelaşi loc, nemişcaţi, încremeniţi, aşezaţi aproape, jos pe pământ. Fata se şterse la ochi speriată şi-şi propti mâna în tunică, aplecându-se pe spate.

— Ce faci acilea, mă neică? vorbi Bâlea, încet şi răguşit.

Bâlea începu să sufle încet. Nările i se umflară, şi dintr-odată, pe neaşteptate, îşi înfipse mâna în piciorul fetei, rămas dezvelit. Ea tresări, ca şi când abia atunci s-ar fi deşteptat din somn, şi zvâcni ca un peşte în sus. Dar Bâlea, mai înainte, se izbi de Stroe, o cuprinse în braţe şi căzu cu ea pe tunică. Un timp rămaseră încleştaţi. Fetei i se desfăcuse părul şi i se lipiseră pe picioare bulgări mici de pământ; se zvârcoli, se întinse cât era de lungă cu faţa în sus şi, vrând să-l arunce jos,

îl apucă de umeri. Era greu, şi îl strânse, înfigându-şi ghearele în rotunzimea mare a gâtului. Bâlea simți unghiile fetei cum i se înfig în cămeşi cum îi iese sângele în piele, gemu lung şi înfundat, o apucă şi mai strâns, şi amândoi începură să se zbată. Câteodată, Bâlea cădea alături, fata se agăța de el, fără să se desprindă, şi încerca să-l izbească în cap cu pumnii, aprinsă la față; când o prinse mai bine, flăcăul se aşeză deodată în ea, şi fata urlă lung şi apoi tăcu.

După un timp, Bâlea sări în sus, ştergându-se pe gât de zgârieturi şi de sânge. Atunci, celălalt, Stroe, cu ochii bulbucați în cap, se lăsă repede jos, dar fata îşi acoperise ochii cu mâinile şi nu se mai zbătea. Asta îl înfurie, obrajii i se încrețiră, şi urlă fără teamă, apucând-o de mâini şi încercând s-o facă să se împotrivească:

— Țipă, hai! Muşcă-mă! De ce nu te zbați?…

Dar fata țâşni de lângă el, sări în picioare şi o luă la goană prin porumb. Stroe se luă după ea numaidecât; fata se opri, înfipse mâna în pământul sfărâmicios şi îl izbi în ochi, apoi o luă din nou la fugă. Ciobanul întoarse capul cu iuțeală, intră în porumb după ea, şi pieriră amândoi în desimea lui.

Bâlea vru să-l aştepte în drum, dar văzând că acela nu se întoarce, o luă încet la vale spre locurile lor. Ajunse lângă oi şi se întinse la umbra tufanului. După un timp, deodată, îşi auzi numele strigat ca prin urcior şi se ridică în capul oaselor.

— Fire-ai al dracului, Bâleo!… Fire-ai al dracului să fii!… răsări Stroe la marginea porumbului.

Bâlea râse, făcând să tremure liniştea zilei.

— Hai, du-te dracului, răspunse el… Treci încoace să dezbulucim oile, că e târziu. Ce, ți-e necaz, mi se pare!…

— Cine?! Mie? răspunse Stroe liniştit. N-are de ce!… N-a fugit mult… N-avea de ce!…

Soarele coborâse acum din creştetul cerului, şi umbrele ciobanilor şi porumburilor se lungiseră şi se

pierdeau pe mirişti. Bâlea îşi puse măciuca pe umeri, fluierând, şi când porni încet înaintea oilor, o cruce mare se bălăngănea în urma lui.

Publicată în *Timpul,* anul VI, nr. 1930, 22 septembrie 1942, p. 2 („Popasuri"), inclusă cu modificări în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Varianta din presă e mai săracă în expresivitate şi, într-un fel, mai realist-descriptivă. Lipsesc: descrierea înfăţişării celor doi, neliniştea cadrului, alergarea lui Stroe după fată. Reluată cu mici modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

COLINA

I

Într-o dimineață de toamnă, înainte de revărsatul zorilor, Vasile Catrina se trezi deodată din somn cuprins de o spaimă grozavă. Numaidecât îşi dădu seama că a visat ceva rău, dar buimăceala îl ținea încă înțepenit în pat şi nu ştia unde se află; vedea cele două ferestre ale odăii şi afară cerul înalt şi plin de stele nu cunoştea nici odaia şi nici patul în care stătea culcat. Încet, gândi că totuşi trebuie să fie în casa lui şi, răguşit, vorbi fără să-şi dea seama!

— Tată!

— Ce e, mă? i-a răspuns glasul omului, de undeva, din fundul odăii.

— Dormi? întrebă flăcăul, liniştit.

— Acuma nu mai dorm. Ce e cu tine? De ce te-ai sculat?

Vasile Catrina se ridică încă buimăcit şi se aşeză pe marginea patului. Apoi vorbi iar, ruşinat că nu ştia ce să-i spună, pentru ce se sculase:

— Ce-am spus eu aseară că trebuia să fac acum de dimineață? Nu-ş' ce dracu trebuia să fac; d-aia m-am sculat mai devreme…

Tatăl său se uită la el prin întuneric şi se răsuci în

pat de mirare. Totdeauna, băiatul sărea din pat, se îmbrăca la iuțeală şi-şi vedea de treburi.

— Du-te şi te spală, răspunse bătrânul cu asprime. Ce stai aşa ca o bleandă?

— Ce e, mă?... Ce vreai tu?... Ce bleandă? Eu?...

Flăcăul a deschis uşa, a dat-o puțin înapoi şi, fără să se mai uite îndărăt, a trântit-o cu atâta putere, încât pe la geamuri se dezlipise cleiul de pe margini. A ieşit afară, s-a aşezat pe prispă şi a început să se încalțe. Se simțea greoi şi căuta să se liniştească şi să-şi facă de lucru. Trăgându-şi ciorapii şi sforile opincilor, îşi aminti deodată că într-una din serile trecute îi spusese cineva că în pământurile din Frunzari grâul lui a răsărit prost, e rar şi galben, şi că ar fi bine să-l întoarcă şi să-l facă ogor pentru o sămânță de primăvară. „Am să mă duc să văd şi eu, îşi spuse el, chiar acuma."

Era devreme, şi gândul îl mulțumi. „La întoarcere am să mă bărbieresc şi să mă scald; este timp", îşi spunea el mai departe.

Începuse să se lumineze, dar cu cât întunericul pierea, marginile satului se mohorau, şi în depărtare plutea o ceață care frământa în goluri mari coroanele înalte şi aproape desfrunzite ale salcâmilor.

Vasile Catrina îşi trase o flanelă pe el şi plecă, dar tot atunci îşi aminti că în ziua trecută, pe seară, strigase Bărăgan cu goarna prin sat că toată lumea să se strângă la primărie; avea notarul şi învățătorul nu ştiu ce să le spună.

II

Vasile Catrina a grăbit pasul, ieşind din sat, şi a început să înjure cu glas tare, atât pe Bărăgan, cel cu

goarna, cât şi pe cei care chemau oamenii de pomană la primărie. Ştia că, acolo, ori notarul, ori primarul iese afară cu o hârtie, de pe care începe să citească şi din care nimeni nu înțelege nimic. „Îşi pierd vremea degeaba”, mai spuse flăcăul tăind izlazul şi îndreptându-se spre eleşteu.

Mergea iute, cu capul în jos, aşternut la pas, fără să se uite în jurul său, mirându-se în treacăt cum vârfurile opincilor lui îi ies mereu înainte şi cum el nu simte că talpa i se îndoaie în urmă.

În timpul nopții, căzuse brumă multă şi acum era frig. El se gândi să scurteze drumul. Îşi strânse flanela mai bine la piept şi o luă de-a dreptul peste porumbişti. Drumul pe care îl tăiase mergea pe lângă o mică pădure de lăstari, lângă care se ridica o colină ciudată la vedere şi înălbită de sumedenie de poteci.

Trebuia să se lumineze de ziuă, dar deşi lumina dimineții se simțea crescând, peste pământ, aproape fără veste, căzu o ceață deasă şi cenuşie, întunecând câmpia şi vederea.

Vasile Catrina se pomeni deodată singur, călcând peste brazdele înmuiate de umezeală ale porumbiştilor; se opri nelinişitit, ridică fruntea şi se uită în jur.

Tăcerea care acoperea pământul, odată cu năvala neaşteptată a negurei, îl sperie şi mai mult. Întâi se miră că stă şi se uită, ca şi când s-ar fi rătăcit. Îşi simțea bătăile inimii.

— Ce dracu’! spuse el tare.

În aceeaşi clipă văzu ceața deasă, fumurie, cum îi intra în ochi şi, în aer, negura care începuse să se spargă. Ca şi când de undeva ar fi pornit să bată vântul, ceața se sparse şi ea şi începu să alerge de-a lungul câmpiei, rostogolindu-se în goluri mari prin fața lui.

Acum, flăcăul începuse, să zărească înainte păduricea de lăstari şi colina, care parcă îi jucau în fața ochilor. Ceața trecea despletită peste colină, şi Vasile Catrina, o clipă, ameți şi-şi duse mâna la ochi. I se părea că

păduricea se aprinde şi piere cu iuţeală. Colina se ridica mereu în sus, se umfla ca o băşică uriaşă, se clătina, cumpănindu-se ca o înaltă balanţă; pământul se legăna, se lăsa în jos, se scufunda. Vasile Catrina se scutură şi porni înainte, plin de mânie:

— Ei! Ce, m-au găsit dracii?!...

Ceaţa era acum albicioasă şi parcă se cernea subţire prin sită. Flăcăul s-a apropiat de colină şi a început s-o urce încet. S-a uitat cu mirare la ea, la potecile ei şi la iarba deasă, plină de găuri rotunde de păianjeni, cu care era acoperită, supărat încă de ameţeala sa de câteva clipe şi de timpul pierdut. A iuţit pasul, a ajuns în vârful colinei şi a început apoi să coboare în goană.

III

Deodată îşi dădu seama că cineva trece încet pe lângă păduricea de lăstari. Vasile Catrina s-a oprit, uitându-se spre locul unde se auzeau paşii, nedumerit că nu vede pe nimeni. Tot atunci apăru din colţul colinei, mergând târşâit şi cocoşat, un moşneag gros, în cămaşă albă de cânepă, cu capul gol şi de asemenea cu părul lung şi alb.

Fără să vrea, flăcăul făcu câţiva paşi spre el, dar tot atunci se împiedică de ceva şi căzu, cât era de lung, cu faţa la pământ. Moşneagul a întors capul; el s-a sculat şi simţea cum îi ard palmele şi cum îi tremură picioarele. Obrajii îi ardeau şi începu să clocotească de mânie. Căzuse rău, îl dureau genunchii şi coatele, şi omul bătrân şi cu cămaşă albă de cânepă se uitase la el foarte liniştit, pipăindu-şi poteca mai departe.

Vasile Catrina izbi cu sălbăticie pământul, înghiţi în sec, şi strigă furios:

— Ce cauți aici, moşule! Ce cauți?

Moşneagul îşi opri toiagul din pipăit şi se întoarse încet de tot. Fără să-şi ridice capul:

— Al cui eşti tu, mă? auzise flăcăul.

— Pleacă d-aici… hodorogule… mai mă întrebi şi al cui sunt, strigă iar Vasile Catrina, ca şi când acela ar fi fost vinovat că el s-a împiedicat şi a căzut.

Moşneagul nu se sinchisi şi vorbi din nou:

— Mă, dar al cui eşti tu?

Vasile Catrina porni spre el şi, când ajunse alături, îl privi cu mirare. Bătrânul nu se clintea. Uitându-se la el şi văzându-i fața zbârcită, firele rare şi albe înfipte în ceafă, ochii şi mai bătrâni, jupuiți parcă, înroşiți şi cu pleoapele întoarse pe dos, flăcăul simți brusc cum îi creşte mânia, dar tot atunci ea se sparse şi-l lăsă liniştit, dar cu ceva apăsător în el, turbure şi greu ca o apă neagră. Îl apucă pe moşneag de un umăr şi-l împinse uşor, făcându-i vânt. Omul bătrân şi alb azvârli picioarele înainte, clătinându-se, dar apoi se opri îndărătnic şi îngână:

— Mă, da' al cui mai eşti tu, mă?

— Pleacă odată! strigă Vasile Catrina. Ce, eşti nebun? Şi-i făcu din nou vânt.

Acela orbecăi cu picioarele până se opri, se uită câtva timp la flăcău, apoi porni încet, clătinând din cap şi pipăindu-şi drumul.

Vasile Catrina rămăsese o vreme țintuit locului, gol. Neştiind ce să mai facă, nemaiînțelegând ce e cu el şi mai ales ce căuta acolo, lângă colină, moşneagul. Îşi simți din, nou inima cum îi bate, cum aerul îl apăsa cu o linişte grea, închisă, înfundată, şi vru să se smulgă din loc, dar ca într-o sclipire, simțise în palme îndărătnicia omului bătrân, ceața care se frământa şi se spărgea necontenit în goluri adânci şi rotunde, ca într-o uriaşă măcinare, şi, înfiorat, flăcăul începuse să tremure.

Deodată o luă la goană, nemaiştiind încotro aleargă, cu tot trupul înmuiat de spaimă şi gâfâind întruna.

Fugea bezmetic, iar în urma lui sfârâiau, aruncați departe, bulgării şi cocenii porumbiştei; omul gonea. Fără să se uite înapoi, ca şi când în urma lui duhuri nevăzute, despre care se povesteşte iarna prin case, ieşiseră din colină ori din păduricea de lăstari şi îl urmăreau.

Publicată în *Vremea răsboiului,* anul XVI, nr. 689, 7 martie 1943, p. *7,* cu precizarea: „O schiță de Marin Preda", inclusă cu modificări substanțiale în *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Pentru varianta din volum, autorul a lucrat în direcția sporirii nedesluşitului lăuntric, eliminând precizările în stare să explice ciudățeniile lui Vasile Catrina. Iată, de exemplu, începutul prozei în cele două variante:

Varianta din revistă: „Vasile Catrina nu-şi putea aminti ce anume visase şi nici nu putea să-şi dea seama ce e cu el, căci în dimineața aceea de duminică, după ce se sculă, o făcu pe mamă-sa să se închine şi fu cât pe-aci să se ia la bătaie cu tată-său. Se sculase şi rămăsese pe marginea patului nemişcat, apoi vorbise, cam morocănos şi răguşit, dar fără pornire."

Varianta din volum: „Într-o dimineață de toamnă, înainte de revărsatul zorilor, Vasile Catrina se trezi deodată din somn cuprins de o spaimă grozavă. Numaidecât îşi dădu seama că a visat ceva rău, dar buimăceala îl ținea încă înțepenit în pat şi nu ştia unde se află: vedea cele două ferestre ale odăii şi afară cerul înalt şi plin de stele: nu cunoştea nici odaia şi nici patul în care stătea culcat. Încet, gândi totuşi că trebuie să fie în casa lui şi, răguşit, vorbi fără să-şi dea seama: – Tată!"

Reluată cu mici modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

ROTILA

Nilă deschise ochii şi dintr-odată văzu cerul plin de stele, curtea şi grădina, şi pe tatăl său dormind lângă el.

Îşi propti cotul în căpătâi şi stătu aşa câtva timp. Apoi se mişcă de câteva ori, strânse din fălci şi-şi înfipse ghearele în pătura roşie a căpătâiului. „Dacă se deşteaptă şi mă vede, atunci n-am făcut nimic, gândea Nilă, pentru că una e când îl strigi a doua sau a treia oară decât atunci când e întâi şi întâi.” Dar în afară de asta, Nilă nu înțelegea nimic, îşi zicea că ce mama dracului i-o fi venit jigodiei să fugă, să plece, adică să piară sau el ştie ce-a făcut.

Nu i-a venit să spună la nimeni ce i s-a întâmplat zilele trecute. Îi era teamă de ceva, se gândea că nu se poate să nu fie nimic, trebuie să fie ceva în toate astea, pentru că, uite, lui îi e frică să încerce să creadă ceea ce îi vine în minte. E anapoda să piară un câine tocmai atunci când ai nevoie de el, şi pe urmă n-ar fi nimic, dar de ce, ce dracu’ i-a venit, nu era nici turbat, nici bătrân, nici n-avea obiceiul să se înhăiteze şi nu se ducea nici să mănânce cai morți sau să se ia după cățele. Duțulache era un câine! Iar Nilă a avut ieri nevoie de el şi nu l-a găsit. Fusese pe linie la o fată şi când să se întoarcă acasă, pe la jumătatea drumului, a văzut vreo doi măgădăi cu măciuci că îi ies înainte:

— Bă fire-al dracului, să nu te mai prinz la ea, că-ți sparg capul, spăl briceagu’ în tine!

Nilă s-a oprit şi a vrut să se uite ca să-i cunoască, şi s-a repezit odată într-unul să-i ia dulama din cap, l-a trântit jos şi a încălicat pe el. Celălalt a început să-i care pe spate, dar el l-a apucat strâns pe-al lui şi a trecut dedesubt. Aci a început să-l strângă de gât până l-a simțit moleşit, pe urmă s-a ridicat şi a început o bătaie la măciuci.

Era să se aleagă cu capul spart, fiindcă avea un ciomag subțire şi nu putea să sprijine. S-a dat încet pe lângă gard, a izbit într-o ulucă şi a țâşnit într-o grădină. Dar îi ştia cine sunt. Îi cunoscuse chiar atunci, când s-a făcut dimineață şi-a luat din pod ciomagul lui de zile mari: o vână ageră de corn, cu piuliță la cap. Îi ştia că trec prin Pământuri, de-a lungul unei vâlcele, şi când era gata s-o ia din loc, şi-a adus aminte de Duțulache. Nilă s-a dus mai întâi la paie. A fluierat şi a văzut că nu răspunde. Nu l-a găsit. A intrat în grădină. Pe urmă a sărit pârleazul, iar s-a întors, a mai fluierat. A început apoi să-l caute cu de-amănuntul, parcă ar fi pierdut vreun lanț sau altceva.

— Tu nu vezi, mă, că nu e, ce dracu' dă eşti aşa prost? i-a fost zis tată-său.

Nilă şi-a spus că cine ştie unde o fi şi a plecat să-i bată pe cei doi. Dar tot îi era necaz, pentru că Duțulache era un câine învățat să înțeleagă şi să se bată. Doar îi zicea: „Duță, ghial", şi nu mai rămânea nimic şi pentru el.

Acum, Nilă nu-şi mai aduce aminte ce s-a mai întâmplat. Ştie că i-a prins pe cei doi şi că i-a deşelat în bătaie. Dar cum s-a întâlnit, ce le-a zis, dacă l-a văzut cineva, acum nu-şi mai aminteşte. Dacă s-ar întâmpla să-l vadă acum pe Duțulache, Nilă l-ar lua între picioare şi i-ar tăia urechile, pe urmă l-ar pune în lanț.

Dar acuma nu trebuie să-l vadă nimeni. Trebuie să se scoale încet, şi asta e greu... Îşi trase un picior pe sub pătură şi se dezveli. Apoi se chirci, se propti în vârful călcâielor, în gât, şi ca un artist care face mişcări

periculoase pentru trosnitul muşchilor, îşi răsuci mijlocul într-o parte, săltă o mână şi zvâcni după prispă în patru labe, fără să facă cel mai mic zgomot. Se ridică de jos şi un moment se clătină pe picioare, dar amețeala îi trecu chiar când băgă de seamă acest lucru. Era tot întuneric, dar pe cer se vedea că e dimineață, şi, deodată, cocoşii începură să cânte. Nilă îşi drese cămaşa şi se urni din loc, mergând spre magazie. Un moment se opri, bolborosi ceva, apoi porni din nou. Când ajunse înăuntru, făcu doi paşi spre plug şi iar se opri. „Timp este, dar… nu, nu, ce parcă… da, nu, este timp… este timp." Aci, Nilă puse mâna pe rotilele plugului şi scoase una. Era cam grea şi răceala fierului o simțea cum îi pătrunde prin piele şi-i apasă oasele. Porni cu un pas rar şi legănându-şi tot corpul după greutatea rotilei. Când deschise uşa şi intră în grădină, băgă de seamă că se întâmpla ceva cu el. Ridică rotila şi se uită la ea plin de nedumerire, numaidecât vru s-o arunce, dar se răzgândi şi porni strângându-şi fălcile. Călca cu nepăsare prin iarba udă de rouă şi-i trosneau dovleci cruzi şi ceapa sub picioare. Iarăşi se opri şi porni de câteva ori. Bolborosea câteodată cu voce tare, apoi tăcea numaidecât, iar rotila îi trecea nervos când într-o mână, când în cealaltă. Cântecul cocoşilor pornea acum din partea de jos a satului, se ridica încet, cu puține glasuri, apoi creştea, se umfla, începea a se lăți cu repeziciune şi se spărgea într-un ecou prelung. El ascultă câtva timp, şi capul îi era ridicat în sus şi înfipt parcă spre a suferi un rău pe care nu-l înțelegea. Îşi scutură umerii şi de astă dată porni cu hotărâre spre un salcâm înalt de la marginea grădinii. Aci se opri, lăsă jos rotila şi-şi prelinse ochii pe el, din vârf până la rădăcină. Se uita la tulpina lui ca la ceva mic şi nemaivăzut, pentru care simțea un fel de teamă amestecată cu nedumerire. După un timp ridică rotila, băgând-o pe mână, şi după ce se mai învârti încă o dată pe lângă salcâm, se apropie şi se înfipse în tulpina lui. Coaja zgrunțuroasă, adâncă, plină

de dungi şi uscată a salcâmului îl făcu să i se umfle pieptul; strânse trunchiul cu putere, înlănțuindu-l cu mâinile şi picioarele, şi începu să se cațere spre vârf. Urca zvâcnind şi-şi mişca brațele, înaintând ca un înotător. Rotila atârnată la încheietura mâinii parcă era un cercel şi din când în când scotea câte un sunet sec, lovindu-se cu buceaua de scoarța salcâmului. Nilă se urca spre vârf, încet, dar cu putere şi aşa cum îmbrățişase salcâmul şi înainta, parcă era un broscoi uriaş, cu două labe şi pe care le împlânta în tulpină ca într-un duşman. În urma lui cădeau mulțime de coji desprinse din salcâm, pline de muşchi, fărâmicioase şi roşii. Nilă se opri pe la jumătatea salcâmului, propti rotila de un ghenci, îşi trase răsuflarea şi începu să se strecoare printre crăci; când ajunse în vârf, ostenise şi-i curgea apă de la subsuori, iar degetul cel gros de la un picior era plin de sânge. Îşi apăsă fruntea cu cămaşa şi vru să se odihnească. Acum se lumina şi nourii făcuseră un cerc larg soarelui spre a răsări.

Cerul începea să se limpezească.

Nilă se învârti între crăci şi apucă rotila cu amândouă mâinile. Simți că are ochii deschişi, se opri la jumătate şi clipi de câteva ori; îl ustura fața şi se zgâriase.

Şi acum, a doua oară, băgă de seamă că se întâmpla ceva cu el; i se părea că visează. Un lucru anapoda i se întâmpla lui numai atunci, dar rotila era în mâna lui şi vedea că a ridicat-o în sus şi o învârteşte ca pe o stea. Câinele trebuia să vie. Îşi muşcă buzele încruntat şi, când apropie buceaua rotilei de buze, mâinile începură să-i tremure de la coate. O lăsă în jos, simțindu-i greutatea pentru prima oară şi încercă să se aşeze, ca să nu-i mai tremure genunchii. Acum o ridică repede şi şi-o propti cu buceaua în dreptul ochilor. Trebuia să strige tare. Vedea ceață în toate părțile; tuşi clipind şi, când îşi auzi vocea, se opri înecat şi, încleştându-şi fălcile, bolborosi şi-şi apăsă fruntea cu cămaşa.

— Băăă Duțulaaache, băăă!…

Glasul i se răspândi puternic pe lângă el, dar nu pătrunse. Asta îl sperie şi ţipă a doua oară la fel, apăsând şi mai mult rotila pe ochi. Fără să vrea, văzu în jos, şi mişcarea dimineţii îl pătrunse, aerul îi izbea faţa şi urechile, şi zgomote înfundate i se păreau că îl lovesc în cap ca nişte ciocane vătuite. Rotila acoperea cu spiţele ei jumătate din cer, tăia satul cu linii mari, se întorcea peste viroage şi peste şurile întinse de paie ale oamenilor, apoi se înfigea în el şi-i acoperea soarele. Rotila îi scăpă din mână şi, trosnind printre crăci, căzu cu o răbufnitură la picioarele salcâmului. Nilă rămase un timp năuc, cu ochii deschişi şi fără să clipească. Apoi, apăsat de o teamă ce îl strângea parcă de gât, se gândi la Duţulache, la rotilă şi începu să coboare atât de iute, că, văzându-l, ai fi zis că se rostogoleşte.

Publicată în *Evenimentul zilei,* anul V, nr. 1419, 25 aprilie 1943, număr special de Paşti (care explică prezenţa acestui text literar într-un ziar strict informativ), p. 4. În *Moromeţii* I, Duţulache apare într-o lumină net diferită: „Duţulache ţâşni de undeva şi se înfăţişă dornic să capete ceva de mâncare. Era un câine paşnic.” (op. cit, p 103)

PLECAREA

…locul acela era foarte ciudat. Nu era la o înălțime deosebită, dar de acolo puteam totuşi să văd cu binoclul întreaga mişcare a regimentului ce conduceam. Ştiți, niciodată de atunci pierderea piciorului meu nu m-a oprit să fac reflecții dramatice. Numai o umbră. Dar, vedeți, umbra aceasta se împrăştie totdeauna când acel ceas îmi vine în minte. E o viziune care mă stăpâneşte cu putere şi nu-mi mai simt lipsa piciorului.

Colonelul se opri, neobişnuit să fie ascultat vorbind atât de mult. Îşi duse mâna la cap şi-şi pipăi tâmplele, apăsându-le cu vârful degetelor. Încerca să poată vorbi, aşa cum ceasul acela era atât de puternic în mintea lui.

— Dar vreau să aud care e acea viziune!

În chioşcul larg al spitalului se făcu deodată linişte. Erau şase ofițeri superiori, care se ascultau fiecare, unul vorbind, altul părând că ascultă, altul pipăindu-şi bandajele sau ghipsurile în care era băgat.

— Ei bine, vreau să aud şi eu despre acest proces extraordinar.

Colonelul şi ceilalți întoarseră capetele. Afară din chioşc, pe o bancă, stătea un om cu fața tânără, în halat, însoțit de o infirmieră a spitalului. El îi privea cu vioiciune, ținând capul întors către chioşc. Un muşchi al bărbiei îi tremura, schimbându-i în fiece clipă înfățişarea obrazului. Prezenta glasului atât de intens împrăştie toate întâmplările ce oamenii aceia şi le

spuneau fiecăruia.

— Cine e? întrebă colonelul.

— E un sublocotenent tânăr, sosit aici de vreo câteva zile.

Omul de pe bancă se ridică fără să audă protestul infirmierei. Începu să vină în chioşc, şi faţa i se făcuse albă, încremenită parcă.

Vorbea stăpânit, dar mişcarea ochilor trăda o stare sufletească atât de vie, că nimeni nu mai vorbi. Colonelul parcă nu povestise nimic până atunci. El se aşeză pe un scaun şi reuşi să prindă privirea colonelului.

— Te rog să nu mai povesteşti nimic, zise el. Fiecare din noi ştim ceea ce ai avea de spus. Nu-i aşa?

Omul îşi plimbă privirea asupra fiecăruia, şi toţi simţiră că, într-adevăr, ceea ce avea să urmeze, cu deosebire de date formale, le aveau deja în minte. Dar glasul omului se ridică şi tăie gândurile celor care îl priveau cu o vie curiozitate.

— Însă, explică-mi acest proces, pe care nu-l înţeleg. Dv. înţelegeţi? se adresă el celorlalţi.

— Despre ce vorbiţi? zise colonelul, mişcându-se încurcat pe scaunul lui.

— Doar despre ceea ce spuneai adineauri. Care viziune? Pentru că stăteai sus şi priveai mişcarea regimentului, pentru că la un moment dat inamicul a făcut una din acele manevre neprevăzute în urma căreia a trebuit să te urci într-o maşină şi să baţi în retragere… Ei bine, situaţia aceea era războiul însuşi şi, însoţit de grupul de comandă, ai tras cu mitraliera. Ai urcat drumuri groaznice, surprins de inamic ai tras cu mitraliera, te-ai oprit şi te-ai adăpostit într-o poziţie favorabilă!…

Omul îşi trase răsuflarea, şi vorbele îi năvăliră cu o mai mare intensitate.

— Dar nu atât. Atât, nu. Proiectilele ţi-au vâjâit deasupra capului, acolo în şanţ. Trage. Focul se apropie.

Inamicul se strecoară spre flancuri pentru o mişcare de învăluire. Se apropie, iar proiectilele fac aerul să ţipe. De câte ori şuierul sinistru se aude, inima încetează bătăile. Te strângi în şanţ, trupul ţi se înghemuieşte în pământ, apoi zgomotul se sparge. Inima te loveşte cu atâta putere în piept, apoi iarăşi acelaşi şuier şi iarăşi de la început... ore întregi. Mâna? Piciorul? Dar capul ţi-i gol de gânduri, şi tragi, simţind că nebunia te stăpâneşte. Care viziune? Acuma, aici, în acest chioşc, care viziune? Au toate astea vreo legătură cu piciorul pe care nu-l mai ai? Nu mai ai un picior, toată viaţa. Pur şi simplu ai rămas fără un picior, dar ce legătură are acest lucru cu toate acestea, cum e posibil ca d-ta să te gândeşti că ai pierdut un picior în luptă, când toată povestea e altceva... Pur şi simplu e cu totul altceva?!

Din nou, omul îşi învârti ochii peste grupul ce îl asculta şi, ca şi când n-ar fi putut lua în seamă nici ce a spus şi nici ceea ce ar voi să audă, mâinile i se încleştară, şi izbi cu furie tăblia mesei rotunde în jurul căreia stăteau.

— Dar nimic nu e mai groaznic ca *plecarea.* Acolo, în luptă, e altceva. Pentru toate ororile, omul are în el posibilităţi ce corespund. Ei bine, plecarea...

În acest punct, trăsăturile omului se schimbară cu repeziciune şi, după fiecare minut, ochii îi sclipeau din ce în ce mai ciudat şi bărbia îi tremura. Faţa lui era din moment în moment alta, şi ofiţerii se priviră pe rând, lăsându-şi capetele în jos.

— Dar ce spun eu de plecare, continuă el, să vă spun, ei bine, eu n-am niciun picior lipsă, dar eram acolo, alături, când s-a întâmplat. S-a întâmplat lângă mine, la un pas. E altceva să vezi morţi în luptă... Dar de ce nu vreţi să înţelegeţi că e cu totul altceva să sări din şanţ şi să porneşti la atac, să calci peste cadavre şi să fugi înainte! Înţelegeţi că nu înseamnă nimic să tragi cu mitraliera în punctele ce abia se mişcă înaintea ta... E asta atât de grozav? Ce înseamnă dacă scoţi inamicul

din găuri, în timp ce alții urma ta cad ca să nu se mai scoale niciodată? Şi dacă arma ce o ții în mâini te înnebuneşte, dacă greutatea ei şi lemnul ei tare te răscolesc, te înfioară în cele mai ascunse lucruri ce nu ți le-ai bănuit niciodată şi dacă nu mai vezi mare lucru şi înfigi cu baioneta înainte, acest fapt credeți că înseamnă ceva? Dar ce vă spun eu? Ce să se întâmple? Nu se întâmplă nimic... dar dacă te întrece, pur şi simplu, înnebuneşti...

Era lângă mine, la comanda plutonului, ocupasem poziția de vreo câteva ceasuri şi stăteam de vorbă. Nu mai simțeam armele, era o dimineață clară, uitasem tot şi vorbeam împreună. Ei, da, stăteam de vorbă, şi era o poziție muntoasă, iar liniştea uitată din noi... uitasem armele şi vorbeam despre altceva.

Deodată s-a întâmplat. El stătea liniştit şi răspundea privind înainte. Nu voia să scape niciun fum din țigarea ce fuma, o ținea numai în gură şi se uita înainte, iar eu îi vorbeam, şi el răspundea liniştit, împăcat de acea minută neaşteptată.

Cum s-a întâmplat, continuă omul privind aprig grupul de ofițeri ce îl asculta vorbind. De ce nu ştiți să răspundeți?

Omul se mişcă în scaun, şi ochii îi clipiră câtva timp cu repeziciune. Fața i se schimbă, şi o expresie a unei tensiuni nervoase începu să-i tremure în formele obrazului. Făcu o sforțare, zgâlțâindu-şi puternic şi scurt capul, apoi deodată se răsti:

— Cum nu ştiți ce să spuneți? Dar stăteam alături, atât de aproape, şi s-a auzit piuind proiectilul. Era departe, nu venea spre noi. Atunci cum?... Că prin aer am văzut țâşnind un picior de cizmă, se învârtea ca o roată şi a căzut cu călcâiul în el. Cu călcâiul cizmei drept în față, şi l-am auzit țipând scurt, şi l-am văzut cum cade... Era doar alături de mine şi vorbeam amândoi, iar el fuma. Am pus mâna pe picior şi am vrut să-l dau la o parte, dar el a țipat atât de tare... Pintenul

piciorului cu cizmă stătea înfipt ca un piron în ochiul lui drept. Se înfipsese tot, până la carâmb. Ascultați, am luat cizma în mână şi am tras... Am tras pintenul acela din ochiul lui, l-am tras afară. Am făcut acest lucru foarte simplu, dar din ochiul lui curgea... Eu mă uitam calm, cum ceva galben se prelinge pe obrazul lui, ceva negru şi roşu, cum ceva bâlbâie şi se scurge încet pe obraz... Am scos batista şi am vrut să-l şterg, dar furtuna se dezlănțuia... Dar credeți că dacă m-am trezit aici, tocmai în acest spital, asta înseamnă ceva? Asta am simțit-o de mult, când am plecat... asta ai simțit-o şi d-ta, toți am simțit-o, pentru că nimic nu se aseamănă cu acest lucru. Cuprinde el, acest „ce", tot ceea ce ai spus d-ta, ce am spus eu, tot ce e în luptă? Plecarea are totul în ea, mocneşte acolo, nu pintenul acela înfipt în ochi sau în piciorul d-tale, pe care nu-l mai ai... Dar d-ta, dv., cum, ce viziune? Ce viziune e aceea, despre ce anume vorbeşti, când spui că nu-ți mai simți lipsa piciorului... care anume lipsă să simt eu, când acel ochi cu pintenul acela...

Omul începu să gâfâie uşor. Infirmiera se apropie de el şi aşează alături, iar ofițerii se mişcară în scaunele lor, cu ochii lăsați în jos. Sublocotenentul îşi mişcă iarăşi buzele şi o urmă de spumă uşoară i se ivi în colțurile gurii, ochii i se mişcau acum cu mai puțină siguranță, clipi şi din nou izbi cu pumnul în tăblia de alamă a mesei.

— Dar de ce nu înțelegeți că plecarea acolo cuprinde nu ceea ce am spus până acum, ci cu totul altceva? Mult mai groaznic, pentru că are în ea toate picioarele zburând în aer, toate capetele ce se învârtesc departe de gât, proiectilele ce îți rup spatele, lăsându-ți plămânii dezveliți...

Cine dintre ai dumitale, atunci când a trebuit să pleci, a zis: „Nu te duce, stai!" Femeia ta te-a petrecut până la gară, să fie cu tine la plecare!... S-a aruncat ea înaintea trenului, să nu te ducă acolo? Care mamă sau iubită s-a

dus înaintea acelui care vrea război şi să cadă înaintea lui, rupându-şi hainele, sfâşiindu-şi pielea, smulgându-şi părul... Nimeni, niciuna, niciodată... Te-au lăsat să te duci, să-ți intre un pinten în ochi, să-ți rupă piciorul, pentru că cineva vrea război, vrea să cucerească!...

Sublocotenentul se opri iarăşi, şi faţa îi tremura. Vru să continue, dar mâinile îi tremurau. În chioşcul spitalului era linişte, iar infirmiera îl apucă de braţ, încercându-l încet şi vorbindu-i, să-l liniştească. Ieşiră afară şi, din mişcarea mâinilor şi a capului, el continua mut să vorbească, calcând rar şi nesigur prin poteca albă, ce şerpuia în jurul spitalului.

Publicată în *Tinerețea*, anul I. nr. 11, 16 septembrie 1945, p. 2, ca precizarea „Nuvelă". O schițare a gestului cerut de sublocotenent se întrezăreşte în disperarea Vetei, la plecarea pe front a lui Nilă din *Povestea unei călătorii*.

ÎNAINTE DE MOARTE

I

Stancu lui Stăncilă înțelegea că e pe moarte; că stă întins pe o velință vărgată la umbră şi zace. Dacă ar fi vrut să se scoale, s-ar fi înecat în gât şi, ca totdeauna de vreo două luni încoace, ar fi scuipat roşu şi s-ar fi uitat la scuipat cum stă alături şi se face ca o minge mică în țărână. Se întâmplase acum un an.

Se apucase să sape un gropan. Fântâna cu apă bună era departe de casa lui, şi într-o zi se sculă de dimineață, luă târnăcopul şi începu să caute un loc prin grădină, să sape un gropan, o mică fântână a lui. A săpat toată ziua şi înspre seară arunca pământul cu o căldare; nu se mai vedea din el.

A săpat mai multe zile până a dat de apă. Se făcuse seară. A dat de câteva ori cu târnăcopul şi o dată l-a scos ud. „Ha! Al dracului, că începusem să mă satur", a zis, a lăsat târnăcopul în voie, a întors căldarea cu gura în jos şi s-a aşezat pe fundul ei să se odihnească.

Se gândea că e bine acuma, n-o să se mai ducă tocmai la dracu, în fiecare zi, după atâta apă! Are gropanul lui. Ce-i mai trebuie: două crace unde să bage un şurub, o să taie salcâmul din spatele casei, că e bun de cumpănă şi să-l pună cumpănă; pe urmă o frânghie,

o căldare şi gata. „Când o văz pe nevasta asta, a mea, că vine cu vadra cu apă drept pe creştetul capului şi tocmai din vale, de la măgură, mă găsesc năbădăile! Ia să fac eu o fântână, mai aşa… un gropan! Bine că l-am făcut, am dat de apă acuma şi gata, mai am nițel şi termin.”

Stancu lui Stăncilă s-a ridicat din fundul gropanului, de pe fundul căldării şi a pus mâna pe târnăcop. Dar a rămas cu el aşa, în mână, fără să se mai mişte. Un junghi i-a ieşit din coastă, parcă l-ar fi spart cineva. S-a mişcat încet, a săltat o mână şi s-a îndoit de mijloc pe spate, sudoarea i-a înghețat la subsuori şi pe frunte. „Cum, junghi? Care junghi? Cum, ce! Ce junghi? Dumnezeii! Pe mine?” Când a izbit cu târnăcopul în pământul moale de sub picioare, lama şi capul fierului au intrat cu totul în clisă. Apa a țâşnit, udându-l pe obraji.

Stancu lui Stăncilă a tras târnăcopul, a pus mâna pe lopată şi a început să umple căldarea cu noroi. Izvorul se amesteca mereu cu bulgării negri de pământ. El lucra acum cu picioarele în apă şi-şi ştergea cu mâinile sudoarea ce-i umplea sprâncenele. În câteva ore a pus un strat de nisip, să se curețe apa, a rotunjit fântâna şi a terminat.

Acum stă sub dud, la umbră, cu capul dincolo de căpătâi. Apa a fost bună ca vioreaua! A făcut gropan, – şi când lucra să-i pună cumpăna şi lumânarea, atunci a trecut şi Ion al lui Geacă de la primărie.

— Ce zici, mă Geacă, este sau nu este?

— Mă, Stancule, ce-i al tău, vorba-aia, îl punem deoparte!

— Al dracului, bărăgane! Mă, ca să te las să iai apă, ştii ce să faci tu?

— Ce?

— Tot eşti tu bărăgan; urlă cu goarna diseară, să se strângă toți la primărie… ăia proştii, înțelegi?

— Ei??

— Să le trag eu o bătaie… Ia sui-te aici, să dăm o gaură. Am un junghi de ieri, un junghi al dracului. Lasă, nu te mai sui, că mi-a trecut. Când să viu la soacră-ta, să mă tragă? Azi-noapte n-am dormit neam. M-am perpelit ca pă jărăgai! Călduri, nişte sudoare, nişte visuri! Geacă!

— Ți-au căzut muşchii, a zis Geacă, lasă că ți-i ridică bătrâna. O să-i spun eu că vii diseară.

— Nu ştiu, spune-i că vin. Da' ce zici de fântână? Vezi ce ghizduri i-am pus? Da' o să se înverzească…

Acum stă sub dud şi fântâna e dincolo de el.

Stancu lui Stăncilă îşi aduse aminte de gropan şi se uită să-l vadă. Sudoarea îi năvăli sub părul de la ceafă, şi mâinile începură să-i tremure. „Ale dracului ghizduri, vorbi el încet. Ion al lui Geacă! A rămas al dracului, tot buzat şi roşu ca porcul. Toți au venit să ia apă. Mi-au făcut poteci în toată grădina. Şi eu gâfâi. Nu mai am grădină, că le-am vândut-o lor, să dau pe doctorii, să-i dau doctorului." Se sprijini în cot şi sta cu capul atârnând.

Trecuse mult timp; se dusese la soacra lui Geacă să-l tragă de junghi. Băuse un chil de vin fiert cu piper şi nu se mai căutase. Pe urmă, după alt timp, începuseră iar năduşelile şi tuşea gol.

„Toți mi-au mâncat zilele, scrâşni Stancu lui Stăncilă. Şi Geacă, şi nevastă-mea, şi chioru' ăla de Mitroi, şi ăstălalt de dincoace… Niciunul! A! Vreau să ştiu! Acum nu-l mai las! Mai pe seară trebuie să vie şi-am să-l întreb: «Domnule doctor, ce tot doctorii şi nu-ş' ce?! Mai trăiesc sau nu mai trăiesc? Ce, mai trăiesc! Nu mai trăiesc, dar vorba… când? Când mor, gata!» Să-mi spună când, să mă pregătesc, că e daravela dracului şi cu asta. Ai murit, mare scofală! Parcă se face gaură în cer dacă moare Stancu lui Stăncilă!"…

Omul stătu un timp nemişcat, apoi capul îi căzu pe căpătâi. Încet, frunza dudului începu să se mişte fâşâind, şi umbrele de pe pământ se plimbau alene pe

fața omului. Stancu lui Stăncilă ridică deodată capul aprig, ca şi când urmele boalei sau chiar boala ce-l trântise la pământ ar fi pierit. Oasele mâinilor i se încordară, şi vinele gâtului îi ieşiră prin piele. Se rostogoli de pe aşternut şi-şi înfipse ghearele mâinilor în țărână, năpădindu-l sudoarea, udându-i părul capului într-o baie de grăsime. Se alătură de trunchiul dudului, îl luă în brațe, sângerându-şi unghiile, şi cu dinții începu să roadă gemând scoarța grunțuroasă şi neagră a copacului.

— Stancule, ai înnebunit, țipă din curte şi alergând spre el nevasta lui.

Îl ridică de subsuori şi-l întinse pe aşternut. Nu mai gemea. Închisese ochii, şi femeia îl înveli până la gât, ştergându-i fața rece şi fruntea năclăită de sudoare.

II

Umbrele dudului întâi se măriseră. Frunzele se îndepărtaseră, jucând, apoi toată coroana ieşise de sub rădăcină, crescuse alături de copac şi se pierduse sub privirea de jos a soarelui. Stancu lui Stăncilă dormea acum în bătaia galbenă a asfințitului. Se sculă obosit cum nu se mai simțise niciodată şi, încercând să se ridice, coardele mâinilor îi tremurau, şi nu putu; se lăsă iar pe căpătâi. Ochii i se mişcau în cap ca şi când globurile lor s-ar fi rupt din găurile frunții. „Nu mai vine”, vorbi el încet. Îi năvăli în piept deodată fiorul unei simțiri necunoscute, ca o sfârşeală ce-l nimicea până la oase. Un dor viu îi bătu în inimă, o dorință a unei rugi arzătoare, niciodată împlinită.

— Nevastă, nevastă, vorbi el iarăşi, nu mai vine doctorul?

— Ba a venit, dar a plecat. Te-a văzut dormind şi mi-a spus să nu te scol, că vine mai pe seară, răspunse nevastă-sa.

Stancu lui Stăncilă se holbă la ea.

— Atunci, trebuie să vie.

— Da, trebuie să vie, că a plecat de mult.

— Ce zici tu, mă fac bine? întrebă el iar, uitându-se la ea.

Femeia întoarse capul în altă parte.

— Nu ştiu, Stancule, că ce fel de fire de om ai fost. Ţi-aduci tu aminte? Spune drept. Îţi spuneam acu un an: „Mă, ascultă-mă pe mine, că… proastă oi fi, dar aşa am pomenit de la biata mama… Era unu' care îngălbenise ca ceara. Nu-ş' cine i-o fi spus: a tăiat nouă oi şi s-a dus la munte, la stână. Trei zile la rând stătea în câte o piele de oaie şi bea lapte nefiert şi când se scula, după aia (că venea şi se usca până şi pielea vie cum era), se îmbrăca aşa gol cu o alta şi câte o vadră de lapte bea în fiecare zi. Ţi-am spus eu ţie, Stancule, era un doctor care nu mai credea în el şi când s-a dus să-l vadă şi s-a uitat în pieptul lui, a văzut cum îi crescuseră alţi bojoci mititei, iar ăia vechi putreziseră la o parte. N-ai vrut! M-o ierta Dumnezeu, că n-am fost aia care să nu-ţi fi spus.

Femeia începu să plângă şi se sculă să plece. Omul se mişcă şi închise ochii, desfăcându-şi braţele şi dezvelindu-şi-le, apoi îi deschise clipind şi-şi văzu nevasta cum se uita spre drum.

— Ce este? întrebă el, răguşit.

— Vine doctorul!…

Ochii omului începură iar să se mişte în fundul capului. Femeia se aşeză jos şi-l înveli.

— Pleacă d-aici, vorbi el, asudat. Du-te şi lasă-mă în pace.

— Dar, omule, stai liniştit.

— Du-te, apasă el, pleacă acuma şi nu mai aştepta.

Ea se sculă şi ieşi înaintea doctorului, care tocmai deschidea poarta grădinii. Venea repede, strângându-şi

geanta groasă de sub braț. Când ajunse lângă dud, se uită neclintit la bolnav fără să scoată vreo vorbă; ochii rătăceau alb în toate părțile. Era cărunt, cu fața plină, şi liniile lui vorbeau despre toate lucrurile negre, despre bolnavii care sunt fără scăpare, despre moarte…

— Ce-ai făcut azi? zise el, întrebând încet. Mi se pare că ai vrut să te scoli.

— Nu, am stat aici toată ziua, răspunse Stancu.

— Auzi, cum vorbeşte!… Ce ți-am spus eu ieri?

Stancu lui Stăncilă tăcea. Inima îi zvâcni în piept, şi-şi pironi ochii pe chipul femeii.

— Ți-am spus să pleci; pleacă odată: tu n-auzi? Domnule doctor…

Femeia se urni încet şi plecă. După un timp, bolnavul îngână, plecându-şi privirile:

— Domnule doctor…

— Ce este?

— Mai stai, stai! Am să te mai întreb. Ştii, te-am mai întrebat o dată şi n-ai vrut. Vedeți şi dumneavoastră, e greu, femeia asta a mea e singură, copii n-am avut, părinții noştri… Am muncit amândoi şi ne-am luat. Că aşa a fost. Mi-a plăcut munca, n-am pregetat niciodată, uite fântâna! Cine mai are fântână aici? Nimeni! N-aş vrea să se vorbească. Cum vă spuneam, să fie aşa cum trebuie, şi numai dumneavoastră… că sunt atâtea de făcut la o înmormântare şi aş vrea s-o mai sfătuiesc şi eu, că e singură, săraca. Vedeți, eu sunt om mare, îmi dau seama ce să mai fac?… A! Au murit ei oameni!… nu ca mine! Ce, parcă! Dar de ce să nu fie aşa? Eu v-am spus dumneavoastră de atâtea ori: „Domnule doctor, ce atâta grijă? Greu vă e? Când?" „Atunci", să spuneți, şi gata, vă sărut mâna ca la un sfânt. La asta m-am gândit zile întregi şi mă uitam la muiere cum se zbate şi nu ştie încotro s-o apuce. Aşa, doar i-aş spune: „Bagă de seamă, că în cutare timp"… şi să fie în regulă.

— Cum în cutare timp? vorbi doctorul. Adică ce-mi ceri dumneata? Că nu vreau să înțeleg bine.

— Păi de ce nu vreți, suflă Stancu lui Stăncilă, e greu?

Fața omului se chirci a durere. Frunzele din vârful dudului se ciocneau, fâlfâind ca nişte aripi. Doctorul îngenunchease alături şi-i desfăcu împreunarea neagră a sprâncenelor. Omul se ştergea, apăsat, de sudoare. Un timp se auzi numai trecerea uşoară a aerului prin copaci.

— De aia te frământi tu atâta? Dar e mai rău pentru tine, zise doctorul.

— Ce! Că am să mai trăiesc de două ori atâta? Eu ştiu…

— Păi atunci ce mai vrei?

— Când! Asta vreau, se rugă el blând, aproape lăcrimând, că, vedeți… E greu să-mi spuneți? „Uite, mă, omule, în cutare timp, pregăteşte-te", şi gata!

— Bine, dar ăsta e un lucru după cum simți tu, zise doctorul tot aşa de încet.

— Dar după cum simt eu, trebuia de mult să fiu în pământ, răspunse Stancu lui Stăncilă. Spuneți-mi. Asta m-ar mângâia. Mi-e milă de ea, săraca. Aşteaptă şi se chinuie mai rău ca mine. Barem eu… mă duc… dar ea?

Doctorul se uită mult timp la el, fără să scoată vreun cuvânt, apoi ochii îi rătăciră peste grădină, şi, de câteva ori o lumină ciudată îi străluci peste chip. Lăsă capul în jos:

— Să vedem, Stancule, e toamnă, ți se schimbă sângele… Dacă ai fi luat-o de la început… N-ai să poți trece cu sângele schimbat.

— Ce, n-am să trec toamna? întrebă bolnavul încet şi adânc.

— Aşa se întâmplă totdeauna, murmură doctorul, la fel de încet.

Omul închise ochii, câteva clipe îşi mestecă muşchii feței, apoi, ca şi când din el ar fi căzut o piuliță, brațele i se desfăcură, trupul i se îndoi ca un cerc, ridicându-se de jos, de pe aşternut, şi-şi înfipse amândouă mâinile în

gâtul doctorului. Fața i se înroşise cu pete vii de foc şi, încordat, năvălise asupra lui; îl strângea scrâşnind, încercând să-şi înghită spumele şi sângele închegat, ce-i ieşise pe buze. Horcăia.

Doctorul aproape îl trânti la pământ.

— De unde ştii tu, mă? gâfâi cu turbare Stancu lui Stăncilă. Soarele şi Dumnezeii mă-tii, de unde ştii tu? Spune, de unde ştii tu?... Arhanghelii şi steau'... De unde?... De unde?...

Publicată în *Tinerețea*, anul I, nr. 16, 21 octombrie 1945, sub titlul *Doctorul*, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Sub titlul *Înainte de moarte*, va fi inclusă, cu mici modificări, în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Reluată, cu mici modificări, în volumul din 1966. În volumul II al *Moromeților*, primul soț al Catrinei, pe numele Năfliu, moare la fel ca Stancu lui Stăncilă: „Se apucase acest băiat să sape un gropan, să facă o fântână în fundul grădinii, şi nu-şi dăduse seama cum intrase răcoarea în el şi îl pusese la pat o oftică fulgerătoare, în câteva săptămâni se prăpădise". (op. cit., p. 28).

S-a ales varianta din volumul de debut.

IUBIRE

I

Valea Morii îşi avea numele cu mult mai înainte decât satul, şi nimeni nu ştia dacă a fost în ea vreodată vreo moară. Nici urme nu sunt. Un singur drum o spintecă în două părţi, ieşind din fundul grădinilor de la cea mai îndepărtată margine a satului. O taie şi urcă dealul, apoi se pierde în nesfârşitul câmpiei. Poate că numai Guma o fi avut aci moară. Dar în partea ce se apropie pădurii, Valea Morii e mâncată în coastă, acolo unde pământul e galben, de adânci şi încremenite cariere de piatră. În spatele acestor găuri ţesute de frunze şi iedere sălbatice, se încovoaie liniştit, ieşind din pădure, Pârâul Câinelui. Pârâul, la această cotitură, e bogat în apă şi înconjoară dealul, încovoindu-se ca o secere. În acest loc şi-a săpat drum adânc, a intrat încet sub aripa văii şi sub grădini şi s-a oprit. Aci, ochiul e negru, apa a stricat arcul văii, învârtindu-se cu încetineală sub umbra unei sălcii bătrâne, plină de scorburi şi păsări, a mâncat malul şi s-a înfipt atât de adânc în pământ, încât se pare că chiar Guma ar fi zis odată, plimbându-se pe aici: „Ochiul ăsta e adânc şi nu seacă niciodată. E locul cel mai potrivit unde să-mi fac moară pentru oameni. Aici vântul nu bate! Şi locul e

bun pentru valea morii." Nu se ştie cine o fi trecut pe acele poteci, fiindcă iarba creşte în timpul verii peste genunchi. Acum n-o paşte şi nu o coseşte nimeni, locul e plin de pietre ciudate, amestecături de culori cenuşii, roşii ori scânteietoare, cioburi groase de sticlă, alămuri şi oase înălbite. Câteodată, după ploaie, soarele apare strălucind, şi Valea Morii ameţeşte sub raze. Oamenii din Siliştea-Gumeşti ştiu că aici nu s-a bătut nimeni, niciodată. Un timp, în apă nu voia niciunul să se scalde. În vale, ochiul era atât de liniştit şi salcia atât de bătrână, că băieţii se temeau de şerpi. Pe urmă au început a arunca pietre. Apa clipocea sunând a adânc şi fără să se mişte. Într-o vară, zilele au fost arzătoare şi cerul, totdeauna adânc şi plin de secetă. Într-una din zile, de pe creasta drumului ce tăia Valea Morii, un om cobora în fuga înnebunită a unui cal. Animalul era plin de spume, iar omul abia îl mai ţinea în frâu. Pe la mijlocul văii, calul se ridică în două picioare, sforăi, apoi ţâşni cu iuţeală de-a curmezişul drumului şi sări în apă. Omul se apucă din zbor de crengile sălciei şi se căţără deasupra unei scorburi. Calul, un timp, nu se mai văzu, apoi încet, zvâcnind, capul îi sforăi deasupra, ieşi şi începu să înoate. Fără să se mai gândească, omul se dezbrăcă repede, îşi lăsă hainele în salcie şi se aruncă şi el în mijlocul apei. Groapa nu era adâncă, şi după el, cât ţinu vara, frica de şerpi pierise, şi toţi băieţii satului se scăldau ceasuri întregi sub salcia din Valea Morii.

Se pare că asta a stricat liniştea şi adâncimea ochiului. Pe mal, iarba se tocise şi locul se făcuse alb, iar nisipul, nu se ştie de unde, micşorase încetul cu încetul ori apa, ori forma gropanului. Pe urmă, pe fund, începuseră a se face mici goluri cu nămol. Vara a trecut, şi într-alţi ani a plouat mult, dar ochiul de sub salcie n-a mai crescut, nici nu s-a adâncit. În zilele liniştite, de pe mal, apa e atât de curată şi mică, încât se văd zvâcniturile argintii ale peştilor. Se vede şi nisipul de pe fund. În cel mai adânc loc, cât s-ar putea învârti doi

inşi, apa nu avea mai mult de un metru, acolo unde la început intrase de două ori lungimea unui cal. Coroana bogată a salciei este acum mai sus, şi acel loc a rămas uitat, şi în el nu se mai scaldă nimeni.

*

Înainte de a se scula din pat, Dugu o chemă pe mamă-sa. Era prea de dimineaţă, şi ştia că, dacă se culcă să doarmă iar, are să se deştepte târziu. Se gândi că e bine şi-i spuse:

— Mamă, du-te tu şi dă ceva la cai, că eu plec mai pe urmă, astăzi! Şi fă-mi ceva să mănânc, taie o găină şi sparge-mi şi nişte ouă în untură! Nu iau nimic la mine.

Mamă-sa se uită la el cum stă proptit în cot şi vorbeşte.

— Eu nu-ş' ce-i cu tine, Dugule, zise ea moale şi abia vorbind. Glasul îi era parcă stăpânit de o căldură ce n-o mai simţise de când îl făcuse pe băiat. Eşti aşa de frumos, mamă, că mă topeşti. De o săptămână mă uit la tine cum ţi se schimbă ochii. Aşa era tat-tău cu vreo câteva zile înainte să se ducă.

— Hai mamă, lasă-mă să dorm, du-te! se înnoura el deodată.

Mamă-sa plecă, şi el se întinse în pat. Simţi că-i piere somnul şi se învârti. „Ei, ia stai!" scrâşni, băgând capul în căpătâi. Foşnetul paielor îi intră în urechi, şi-şi înfipse cu furie dinţii în pătură. „Sângele mă-tii, numai o dată să dai, eu te las, dar pe urmă te mănânc cu dinţii". Încet, clocotul din el pieri, se întoarse cu faţa în sus, şi ochii i se învârtiră sub mişcarea unui lucru nevăzut. Nările îi fremătau încet şi atât de viu, încât liniile feţei îi pieiră, luară altă formă, iar ochii îi rămaseră deschişi, şi tot timpul încetă a mai face altă mişcare. Inima îi zvâcni iarăşi în acea dimineaţă de trei ori, puternic, zgâlţâindu-l, apoi începu să bată ca un ciocan, rar şi adânc, şi închise ochii. Freamătul nărilor i se amestecă cu acel al

buzelor, şi fața i se udă deodată de lacrimi. Se înghemui încordat şi se linişti, uitându-se din nou de la cap peste zilele din urmă. Adormi, liniştindu-se un timp, până ce gândul ajunse din nou de-l zgâlțâi, totdeauna dimineața, [pe] care n-o cunoscuse până atunci.

Acum două zile încălecase pe cai şi plecase la câmp. Când să iasă la câmp, se întâlni cu unul dintre prieteni.

— Pe unde te duci? îl întrebase.

— Prin Frunzari.

— E iarbă?

— Iarbă! Dar să vezi, nişte peri!…

— Măi Dugule, hai mai bine în pădure! În Tina-Dia.

Dugu îşi aduce aminte că a vrut, a întors caii şi au luat-o spre pădure. Era răcoare acolo, s-au culcat şi, spre seară, au pornit să-şi caute caii. Dugu nu cunoştea bine pădurea. Au mers mult timp şi i-au găsit într-o poiană păscând. Unul se culcase în iarbă şi dormea întins.

— Ce facem, Dugule? Să-i lăsăm, mă, plecăm d-aici drept acasă.

— Mă, eu nu ştiu în ce parte vine satul, zise Dugu. Ce dracu', soarele parcă apune în partea ailantă!

— Ți se pare!

— Ştiu eu că mi se pare, dar încoace ce este, unde e dealul ăla? Încolo, unde duce pârâul?

— Valea Morii.

— Ia stai, mă, zise Dugu, râzând. Cum moară? Care moară? Cum, ce moară?

— Nu e nicio moară. Aşa-i zice, Valea Morii! Tu nu ştii?

— Nu. Mă, eu mă duc p-aici, zise el după un timp, încet. Mă fac de râs. La şaptesprezece ani nu cunosc tot satu'.

— Du-te, da' să vii repede, că trebuie să plecăm, mie mi-e foame.

Dugu o luă încet pe malul pârâului, fluierând. Mergea drept şi în urmă îi trosneau crengile uscate sub picioare.

„Ia te uită! Muream şi asta n-o mai auzeam!” El încercă să-şi aducă aminte dacă a mai fost vreodată pe aici şi de la un timp, nu mai fluieră. Pârâul coti după un dâmb şi ieşi din pădure. El lăsă apa şi urcă dealul încet, simțind că e un călător, aşa cum i se întâmplase când făcea drumuri de negustorie la munte. Ajunse deasupra şi se opri. „Asta trebuie să fie Valea Morii”, îşi zise. Vru să coboare, dar se opri iarăşi şi-şi înghiți fără voie câteva vorbe ce-i veniseră dintr-odată în gât. „Ce dracu, mă, ia uită-te ce sălcii”. Întoarse capul şi porni pe marginea văii, pe lângă pârâu. Mergea aşa de încet, că nici el nu simțea. Îşi dădu seama că tace şi-şi băgă fără rost mâinile în buzunar, fără să scoată ceva. Aici, pârâul era subțire, cât un pas, şi nisipul albiei strălucea la soare. Dugu îl trecu calcând rar şi se opri la marginea fundului grădinii, sub umbra unei sălcii. Întinse mâna şi vru să rupă o nuia. Trosnetul altei crăci îl opri cu mâna întinsă. Aşteptă. După un timp, trosnetul se amestecă cu alte fâşâituri mai mici şi cu altele ce semănau cu cele făcute de cineva care se joacă în apă. Dar abia se auzeau. „Cum, cine e p-aici? Parcă e moartă valea asta”, îşi zise. Fără să vrea se mişcă din loc, şi ochii i se opriră pe salcia stufoasă, aplecată deasupra ochiului larg al văii. Văzu din depărtare că cineva se joacă la marginea apei cu o nuia lungă de salcie. Se apropie mai mult să vadă şi se alătură încet de gardul grădinii. „Dar asta e Drina lui Albu”, îşi zise Dugu, simțind că trebuie să se apropie mai mult, să vadă mai bine. „Ce-o fi căutând în valea asta?” Merse el încet, abia simțindu-se. Deodată se apucă de ulucă şi se lăsă jos la pământ. Era acum aproape, în dosul salciei bătrâne, la câțiva paşi. Fata aruncase nuiaua şi începuse să se dezbrace. Îşi desfăcuse foile şi-şi trecea degetele peste rupturile şi peticile mici ale fustei, fără să se uite undeva, liniştită şi cu fața şi pieptul acoperite toate de părul ce şi-l desfăcuse. Apoi, repede o aruncă jos, pe nisip, îşi desfăcu mărgelele de la gât şi începu să-şi scoată

cămaşa. Stătea acum goală, încercând să-şi adune părul ce-i atârna lung pe spate, să şi-l strângă pe umeri. Se întoarse cu faţa spre cotitura pârâului, şi soarele o izbi în faţă, orbind-o. Îşi duse amândouă mâinile la ochi şi se întinse pe nisipul alb, liniştită, în voie, mişcându-se atât de încet, ca şi când ar fi fost în braţele unui vis. Dugu simţi deodată că pieptul nu i se mai mişcă; încremenise şi se înecă, vru să ţipe, apoi numaidecât inima îi zvâcni cum nu i se întâmplase niciodată, puternic, de trei ori, zgâlţâindu-i tot trupul lungit pe pământ, apoi începu să-i bată ca un ciocan, rar şi adânc. Îşi simţi faţa arzând ca văpaia, şi oasele i se înmuiară ca şi când ar fi început a i se topi în căldura unui somn de boală. Fata se ridicase acum şi intra încet în apă.

Dugu îşi aduce aminte acum. Stătuse jos, acolo la cotitura pârâului, mult timp. Fata se jucase în apă strălucind la soare, iar el nu se putuse ridica. Ea se îmbrăcase, îşi făcuse părul şi pierise în grădină. Când s-a întors în pădure, caii lui plecaseră odată cu prietenul. S-a dus acasă zăpăcit, a aşteptat să se întunericească şi a plecat repede în cealaltă margine a satului, unde ştia că trebuie să se afle casa ei. A găsit-o repede, şi unul dintre băieţii de pe drum l-a întrebat râzând:

— Ce cauţi acolo!? Vezi că dai peste Achim al lui Achim.

— Cum, Achim? Care Achim? Cum, ce Achim, nu-l cunosc! Dă-mi un ciomag, zise el, simţind că tremură tot, că se îneacă. Ce Achim e ăla, sângele mă-sii, îl nenorocesc, ce caută el acolo?

Porni atât de iute, că genunchii tremurându-i, era să cadă pe brânci. Mai mult ghicise de departe care e casa. Pe o stănoagă, la capul podiştei din faţa porţii, stătea ea, vorbind încet cu un om înalt, mare. Dugu se apropie repede şi se opri între ei. Gâtul îi era plin şi mormăi, vrând să spună ceva, mâinile îi tremurau iarăşi şi pieptul îi zvâcnea.

— Bună seara, zise omul încet, curat, puțin nedumerit.

— Achim-Achim!

— Da.

— Ce cauți aici?

— Eu?

— Tu, tu, tu!

— Ce ai, măi băiete. Ai cui eşti tu?

— Dugu, zise fata. Ăsta e Dugu din deal.

Dugu se răsuci spre ea şi încercă să se stăpânească. Se gândi că e prost, nu face nimic, nu ştie ce vrea, o să râdă fata de el. Se aşeză pe stănoagă, neştiind ce să mai facă. Apoi, deodată, capul i se făcu vârtej, se sculă şi nici acum nu ştie cum i-a spus:

— Drina vin' mai încoace să-ți spun ceva.

Şi s-a îndepărtat vreo zece paşi, iar fata a venit încet spre el.

— Ce este?

— Dă-te mai încoace!

Glasul îi tremura şi cu greu s-a ținut să n-o apuce de mână, s-o tragă ori să-i facă ceva ca să-l simtă.

— Mă, tu mă cunoşti? i-a zis. Eu te-am văzut pe tine, auzi, cine e Achim ăsta? Tu trebuie să te măriți cu mine, auzi, eşti atât de frumoasă, că am să-mi vânz averea să te îmbrac. Trebuie să vorbeşti cu mine!... Du-te şi-i spune să plece. Să plece acuma Achim ăsta, ai auzit?

Fata nu-l auzea ce spune. El îi apucase o mână, şi-l simțea tremurând tot, se înăbuşea vorbind, nu înțelegea nimic.

— Spune-i să plece acum, spune-i că eşti în vorbă cu mine de mult şi, dacă ți-o face ceva, îl mănânc. Auzi, spune-i acuma, du-te! Îți place de el?

Fata se mişcă, nu mai auzise atâta patimă în glasul cuiva, şi ameți se. Pe Dugu îl văzuse duminica şi sărbătorile, dar nu îndrăznea să se uite la el. Era îmbrăcat bine, frumos şi nu vorbea cu nicio fată. Achim-Achim făcuse armata şi era aşa de liniştit, că ea nu

scotea o vorbă cu el.

— Dugule, dar ce-i cu tine, ce înseamnă asta?

— Nu ştiu! Drina, fugi în casă! Mâine seară să ieşi, am să viu singur. O să-ți fluier lung, de trei ori, şi să ieşi!

Fata înțelese că iese de undeva o umbră, ceva îi intră încet în piept şi-i întunecă ochii. Fugi pe poartă, trase zăvorul şi pieri în urma uşii.

— Drina, unde fugi, Dumnezeii mă-tii, scrâşni omul de pe podişcă.

— De ce înjuri, Achim-Achim? suflă Dugu, înăbuşit de izbândă.

Amândoi stăteau unul în fața celuilalt.

— Fata e a mea, zise Achim, pot s-o şi omor!

— Măgădăule, te strâng de gât, gemu Dugu, dacă te mai prind p-aici, să le spui acasă să-ți caute pietre roşii.

Se prinseră de gât. Achim-Achim îl zgudui şi începu să-l tragă în drum.

— Să nu facem gălăgie, să mergem în vale, aici jos, sări Dugu, şoptind apăsat. Stai. Tu ştii cine sunt eu?

Amândoi erau cu mâinile goale.

— Nu, o să ne întâlnim mâine, mergem mâine înainte de prânz. Că eşti beat, şi vreau să mă ții minte. Viu la stejar, în Pământuri. Că mi-e ruşine de mă-ta, o cunoaşte toată lumea.

Achim-Achim sări gardul alăturat şi pieri.

— Să vii în Pământuri, dacă vreai să mai fii om. Aici sunt în stare să te amestec cu țărâna, mai zise el din întuneric.

II

Dugu se mişcă în pat, trezindu-se a doua oară din

somn.

O văzuse iar, visase că plecase dimineața în pădure cu caii, şi pe urmă se făcea în Valea Morii. Dar Valea Morii nu mai semăna, era altfel. Începuse să se frământe, dealurile se mişcau ca nişte grămezi mari de fum şi piereau. Pe urmă închidea ochii. Valea se făcea iar ca înainte, şi el voia să meargă în dosul salciei, nu ştia ce să caute. Gleznele picioarelor îl trăgeau la pământ. Le ridica chinuindu-se, pornea încet, şi salcia se mişca singură, fără să sufle niciun vânt. Sufletul îi ieşea la gură, să fugă iute, să se trântească la pământ în cotitura pârâului. Pe urmă, iar Valea Morii parcă era de fum, parcă se scufunda, se ducea în jos, un vânt nevăzut îi împrăştia dealurile, grădinile, şi pierea tot. Apoi, salcia ieşea din nou din cotul pârâului, mişcându-se încet, şi mereu i se tăiau picioarele, şi voia să se ducă.

Se deşteptă răscolit, cu ochii ațintiți pe lumina soarelui intrată prin fereşti, şi gemu: „Drina!", apoi îşi înfundă fața în căpătâi, ascultându-şi zvâcnirile pieptului şi ştergându-şi obrajii înfierbântați. După un timp, zgomotele din curte îl pătrunseră încet, şi se ridică.

— Mamă! strigă el.

Sări cu iuțeală din pat, îşi trase pantalonii, cuprins dintr-odată de o bucurie ce-i gâlgâia în ochi, îşi băgă picioarele în pantofii lui de abá, ieşind dintr-o săritură în tindă.

— Te-ai sculat, măi, spuneai că mai dormi. Uite, puiul e gata, ia şi mănâncă!

— Mamă, auzi tu?... Da' lasă, nu-ți mai spun.

Dugu începu să mănânce muşcând adânc din pieptul puiului, iar femeia se uita la el nemişcată. Băiatul creştea, larg în umeri, iar arcul buzelor mai întârzia cu întorsături şi mişcări de copil. Dar când se ridică de pe scaun şi ieşi în curte, toate lucrurile parcă se ridicară după el. Masa, uşa, geamurile ieşiră afară. Femeia se

răzimă de stâlpul casei.

— Mamă, dar ți-am făcut ouă, tu mi-ai spus!

— Lasă-le acolo, când m-oi întoarce. Că mă-ntorc repede.

Dugu intră în grajd şi trase caii afară. Îi legă alături şi trecu în stânga, mângâind spinarea linsă a celui pe care îl ținea de frâu. Apoi, deodată, îi sări în coamă şi trecu prin poartă, trântind-o de stâlpi.

— O, Bigică, stai!

Caii se întinseră la pământ, tropăind cu iuțeală, apoi din nou se opriră.

— Costache! strigă Dudu. Gata, mă?

Dintr-o curte, ieşi altul cu doi cai, sări şanțul, lovindu-i peste bot să se oprească.

— Unde-ai spus, mă, că vine?

— Dă-i drumul! În Pământuri, la stejar. Dă-te jos şi adu-mi ciomagul meu cu piuliță, de ce l-ai uitat?

Celălalt sări repede şi se întoarse cu o vână ageră de corn, verde, cu o piuliță îngropată într-unul dintre vârfuri.

Unul după altul, caii o întinseră de-a lungul şoselei satului şi, până ieşiră în câmp, de departe se vedea urmărindu-i o dâră albă şi groasă de praf. Apoi o luară peste mirişti, tăiară valea viilor zburând şi intrară în Pământuri. Departe se vedea, încă înalt, cel mai mare stejar din toate împrejurimile.

Perechile se înfipseră cu burta la pământ, şi pământul începu să vâjâie în urmă. Săreau cocenii, învârtindu-se în rotogoale, şi brazdele se rupeau împrăştiindu-se în toate părțile. Drumurile de plan se încrucişau, se apropiau, apoi rămâneau în urmă pierind, topindu-se printre vâlcele.

Stejarul se apropia din ce în ce cu repeziciune.

Dugu iuți caii, îl ocoli cu dibăcie într-un cerc larg, şi amândouă perechile se învârtiră în goana cailor timp de mai multe minute.

Costache îl întrecu, suflându-i:

— Repede! Laşi caii mie şi termini iute. Vezi că nu e singur!

Dugu, din goană, sări deodată şi se înfipse în pământ. Se opri, zvâcnind de amețeală, apoi începu să se apropie de stejar.

Achim-Achim, cu încă doi inşi, stătea proptit într-o măciucă şi aştepta.

— Ți-ai luat măciucă, mă, zise Dugu, te mănâncă câinii cu ea cu tot!

El se apropie mergând la fel, fără să se gândească, parcă nu-l văzuse de mult timp şi voia să-i dea mâna.

La doi paşi, Achim-Achim, tot aşa de liniştit, luă măciuca într-o mână şi începu s-o învârtească uşor, între degete. Capul ei îi vâjâia lui Dugu prin fața ochilor, şi simțea că se apropie din ce în ce şi mai repede de el. Dar nu se clinti, nici nu răspunse. Deodată, aruncă ciomagul lui cu piuliță departe şi începu să râdă.

— Dă, mă, hai dă! Dă aici!

Şi-i întinse capul, râzând. Achim-Achim aruncă şi el măciuca în acelaşi loc şi rămaseră cu mâinile goale.

— De ce nu dai, mă? Achim-Achim!

Achim-Achim îl prinse în crucea ochilor. Dugu stătea drept, cu mâinile la spate, şi nu răspunse. „Dacă îi dau una, îl fac morman, gândi Achim-Achim. Să vedem ce vrea să facă."

Dugu se apropie de el, îşi lăsă mâinile în jos şi începu să se uite cum stă. Erau aşa de aproape, că se puteau măsura care e mai înalt.

— Ce e, mă, cum? se vârî Dugu.

Achim-Achim tăcea. Apropierea celuilalt începu să-l fiarbă. Îşi dădu seama că aştepta să dea el întâi, şi un fior îi trecu prin tot corpul. Capul îi zbârnâi, şi pumnul îi plecă împins de o putere ce nu şi-o ştia, ce lucra fără el. Dugu se rostogoli la pământ, şi Achim-Achim, împins fără judecată, căzu peste el.

Uitase toată dibăcia bătăii şi, când îl lovise şi chiar înainte, nu-şi făcuse nicio socoteală. Simțea doar că e

mai tare, că dacă îl apucă în mâini, îl deznoadă. La fel făcuse aruncându-se peste el, dar Dugu, scrâşnind cu durere, îl prinsese, se rostogolise, să nu cadă dedesubt, cu iuţeală, şi-i sărise în spate. Dar nu stătu nicio clipă şi nici nu-l atinse, că cei doi se repeziră spre el.

— Costache! strigă el, apoi simţi o lovitură tare în umăr.

Ştia că unul dintre cei doi îi va da în cap şi se ferise, sărind cu iuţeală spre locul unde îşi azvârlise ciomagul.

Achim-Achim se ridică în acelaşi timp, amândoi puseră mâna unul pe ciomag, iar altul pe măciucă şi începură să se bată.

Achim-Achim se făcuse negru la faţă. Dădea la cap, şi, un timp, Dugu abia îi putea sprijini loviturile de măciucă. De vreo câteva ori fu atins la mână, rupându-i pielea.

— Zi, dai, mă! Dai!

Costache se bătea cu cei doi, şi unuia i se rupsese măciuca. El se bătea numai cu unul acum şi nu-l mai băgă în seamă pe celălalt. Dugu simţi deodată o izbitură puternică în spate şi se împletici. Acum îi pieri veselia şi începu să fiarbă. Dintr-o mână îi curgea sânge, şi durerea îl înnebuni. Ţipă, sărind doi paşi înapoi:

— Să fiu al dracului dacă te las cu capul nespart!

Începu să învârtă ciomagul cu agerime, spintecând aerul în toate părţile. O ploaie de lovituri căzură peste capul lui Achim-Achim. Lemnele trosneau puternic şi, dându-se pas cu pas înapoi, Achim-Achim se apăra. Apucase măciuca în amândouă mâinile şi se îndârji sprijinind loviturile. Dar nu ţinu mult şi simţi că are să fie lovit. Se pregăti să sară în lături şi să înceapă a lovi, dar mâna lui Dugu îl minţi, n-avu timp să sprijine, şi capul îi piui înfundat şi rău, ca o vâjâială grea şi întunecoasă.

Dugu se întoarse şi-i văzu pe cei doi, unul fugind pe cai, iar altul mâncând pământul spre vâlcele, pe jos.

— L-ai atins, Dugule?

— L-am, mă, dar mi-a zdrelit cotul, că am fost prost, ştii, am aşteptat să dea el întâi.

— Păi să nu mai aştepți!

— Hai la cai, Costache!

Se azvârliră în spinarea cailor şi o luară la goană. După un timp, goana începu să se domolească.

— Stai, mă, 'opa! Stai! Costache!

— Ce e, mă?

— Tu ce faci azi? Eu am să mă culc, auzi? Mi-e somn.

— Mă, nu-ş' ce-i cu tine, Dugule! Unde-ai fost aseară, că nu mi-ai spus? Ce e cu alde Achim. Ai ceva cu el, dă ce?

— Costache, are cineva nuntă mâine? Unde cântă lăutarii?

— Are, mi se pare. Nu-ş' cine… unul de pe la vale.

— Hai, Bigică, mână… Răscrucea mamei tale de cal!

III

Când intră în curte, Dugu uită tot. De pe drum simțise un leşin umblându-i ca argintul-viu, în piept, prin oase.

Abia descălică.

— Mamă, bagă tu caii în grajd!

— Dar ce ai, unde ai fost?

— Pân' la vii. Am încurat caii nițăl, da' ce te uiți aşa? Aşterne-mi, că mi-e somn.

Dugu adormi cu brațele întinse, zbătându-se. Când se deşteptă, se pomeni cu ochii deschişi, aproape fără să-şi dea seama că e în casă. Se înecă şi simți că în piept i se deschide la fiece suflare un gol care îl chinuia, neştiind cu ce să-l umple, să-l scoată din el! De două ori vru să vorbească, să-i spună ceva ei, dar mamă-sa umbla prin

curte şi nu-i venea să vorbească. Stătu aşa mult timp, încordându-se, suflând rar, adânc, strângând din mâni, ghemuindu-se şi întorcându-se pe toate părțile. Apoi, pieptul i se umplu, şi deodată duse mâna sub coastă. Leşinul din oase îi pierise şi se îngrămădise într-un loc, mişcându-se încet, ca un ghem viu, rupându-i parcă din carne. Gândul îi porni acum din cap până în picioare, şi inima iar îl zgâlțâi. „Drina!" gemu el şi se apucă de căpătâi atât de tare, că lâna înflorată începu să se destrame. Se întinse cu fața în sus, şi ochii îi rătăciră pe geam. Soarele asfințea, şi în mijlocul casei, umbra frunzelor din mărul grădiniței se zbătea în toate chipurile sub razele îngălbenite ale soarelui. Dugu rămase cu ochii nemişcați, sorbind parcă toate jocurile frunzelor, cum luau asemănări de animale, de oameni, de lupte, cum se desfac şi se îmbucă, cum capătă un chip şi cum piere în aceeaşi clipă, cum se împreună iarăşi şi se întrec, aşa cum numai în visurile frumoase se întâmplă. Viața parcă ieşea din el şi se ducea jos, apoi umbrele începură să nu se mai vadă şi prin colțurile casei era acum întuneric. Rămăsese cu capul aplecat peste pat, cu ochii deschişi şi, aşa cum stătea, muşchii feței i se lăsaseră în voie, odihnindu-se, iar partea în care era aplecat, a părului, îi căzuse rotund peste obraji. Parcă ieşea din jos, nu din pat, cum se uita pe luciul pământului din casă. Dugu simți că ghemul din piept i s-a topit, dar chiar atunci îl auzi parcă mişcându-se, şi fața i se schimbă. Începu să se scoale încet şi să se îmbrace. Pe urmă, din ce în ce, picioarele parcă i se întăreau, zvâcni din mâini şi, brusc, o apucă pe mamă-sa de gât, zguduind-o:

— Ce faci mamă? Dă-mi să mănânc, că mi-e foame!

— Da' ce ți-a venit, de mă zgudui aşa?

— Nimic, 'ai, dă-mi repede să mănânc! Dă-mi, hai, dă-mi, dă-mi să mănânc, dă-mi odată!

— Ei, stai că ți-oi da! Că n-ai să leşini, ce ți-a venit?

— Mi-au venit dracii! Auzi, mamă? Dracii! Ție nu-ți

vin dracii niciodată?

Dugu începu a râde atât de tare, că femeia se sperie. Se zgâlțâia scaunul cu el, râdea cu tot trupul, că mamă-sa iar se uită la el şi-şi făcu cruce, râzând şi ea încet.

— Cum vine asta, mamă, când te găseşte dracii şi când îți vin e totuna?

— Măi mamă, zise femeia, mai du-te şi tu la biserică! Mâine e duminică, în loc să dormi sau să te duci cine ştie unde, dă ce nu te duci şi tu, că mai vin băieți p-acolo?

Dugu tăcu şi începu să mănânce. Tăcuse dinainte, nici n-auzise ce-i spusese mamă-sa la urmă. Era acum întuneric, o seară fără lumină, şi era cald.

— Mamă, zise el, ridicându-se. Să-mi aşterni pe prispă că mă culc afară. Eu am plecat.

Mergea iute şi, din când în când, îşi trăgea adânc răsuflarea. Nu-i era frig, plecase în cămaşă, dar mereu îşi freca mâinile, tremurând.

Satul era lung, dar ajunse repede în partea cealaltă. Se opri şi fluieră. Nu se auzi nimic. Simți că întunericul îi intră în ochi, în cap şi fluieră din nou, de trei ori. Cu ochii deschişi, nevenindu-i să creadă, uşa casei se deschise şi închise repede, şi o umbră ieşi în poartă, oprindu-se încet lângă stâlp.

— Drina!

— Eu.

Dugu ajunse lângă ea, o luă în brațe, simțind că altfel ar cădea jos, şi o strânse cu tot frigul, o înfăşură în brațe, o ridică de la pământ şi porni repede, cu atâta iuțeală că fata ameți.

— Stai, unde te duci, opreşte-te, Dugule!

Ea îşi scoase o mână şi i-o puse pe față, vorbindu-i încet:

— Unde vreai să te duci? Stai aici că înnebunesc, opreşte-te!

El se opri şi-i dădu drumul. Capul îi urla.

— Stai jos, uite aici, banca, de ce nu vorbeşti?

— Drino, ai să te măriți cu mine, auzi?

Fata se aşează pe bancă şi începu să râdă tot aşa de uşor cum vorbea.

— De ce nu vii aici pe bancă? Nu mai stă acolo în picioare!

— Nu, plec! zise el, apropiindu-se.

Tremurul mâinilor îi mai încetase, dar nu de tot. O luă de umeri şi iar o strânse.

— De ce tremuri?

Dugu se înecă. Ghemul viu ce i se rostogolea în piept îl simți tăindu-i răsuflarea şi amuți. O strângea chinuit şi începu să-i vorbească gâfâind, abia auzind-o, iar vorbele îi ieşeau înăbuşite din gât. Fata se mişcă de durere în brațele lui, îi fu frică, apoi se topi cu încetul sub căldura şi tremurul trupului lui.

— Să vii mâine la nunta de p-aici... E o nuntă undeva... Dar să vii, că am să te caut... Să vii devreme, Drino, că acuma plec... Nu pot să mai stau!

El o slăbi, desfăcându-şi brațele, dar fata rămase lipită de el, o strânse iarăşi, pe urmă îi dădu drumul, se întoarse şi porni iute, pierzându-se în întuneric.

Fata se împletici, îşi duse mâna la frunte şi se aşează pierdută pe stănoagă, capul greu şi-l simți înfundat de noapte, plină de teamă, aproape neştiind un timp ce trebuie să facă. Aşa nu se simțise niciodată, şi urechile îi țiuiau. Gândul îi zbură, şi ascultă mult timp zgomotul paşilor, până nu mai auzi nimic.

IV

Când se sculă a doua zi, Dugu îşi dădu seama, ținând ochii deschişi, că n-a băgat niciodată de seamă că soarele răsare, că e dimineață, şi ziua care este e o zi

când nu ştie nimic ce are să se întâmple atunci. Era duminică. Îşi roti ochii pe cer, i se păru lungimea zilei fără sfârşit, nu ştia ce are să se întâmple, cum are să fie asfinţitul soarelui, ce o să facă el. Ieri, alaltăieri, când a fost de s-a întâmplat? Dormise toată noaptea şi, acum, aerul dimineţii îi năvălea, în gură. Toate întâmplările se topiră în el, pieriră şi în faţă îi rămase Drina, necunoscută, întinsă pe nisip, acoperită doar de grămada rotundă a părului. Muşchii îi zvâcniră, se întoarse scrâşnind, încercând să apese pieptul, să-i ţie şi să oprească cele trei lovituri ce-i zgâlţâiau tot trupul.

Dugu vedea soarele răsărind, crengile nemişcate şi înfipte în cer ale salcâmilor. Din fundul grădinii auzea cântecul cocoşilor, simţea viermele dimineţii cum îi roade şi-i deschide ochii. Nu mai putu dormi, sări de pe prispă casei şi, îmbrăcându-se, îl apăsa ca o piatră de moară lungimea neînchipuită a zilei. Începu să umble prin curte, trânti poarta grădinii şi se duse la paie. Într-o gaură, câinele dormea încolăcit. Se lăsă lângă el şi deodată începu să-l mângâie. Golul din piept i se lărgea, se făcea mai fără fund, şi din când în când îşi trăgea răsuflarea atât de adânc că mult timp apoi stătea locului ascultându-şi inima cum bate. Intră printre pomi şi, apucând unul, îl scutură până ameţi. Prunele îi cădeau pe faţă ori se loveau turtindu-se pe pământ. Vru să mănânce câteva, dar le lăsă, o luă agale spre părul din fund şi începu să se urce în el. Ajunse în vârf şi aci se răsuci de pe o creangă pe alta, se întoarse în toate părţile, încercând încruntat să omoare parcă ameţeala ce îi orbea lumina ochilor. Nu văzuse până acum sfârşitul coroanelor de salcâmi, frunzele îndoite pe sub care pământul se vedea jos, cu iarbă mică şi atât de verde, şi nici întinsul câmpiei care i se părea nou, străin, atât de departe şi fără sfârşit. În el parcă se deschideau nişte uşi pe unde intra acum tot ce urechile auzeau, toate zgomotele, şi când se uita în orice loc, ochii îi duceau gândul şi bătăile inimii până-n fund.

Dugu coborî şi rămase cu capul plecat, fără să se fi atins de vreo pară. Se uită la umbrele copacilor şi i se păru că nu mai trece ziua. Îl durea tot trupul, mâinile, gâtul; se întinse în iarbă şi-şi băgă faţa în pământ. „Drina!" gemu el încet, şi mâinile i se înfipseră în florile verzi ce i se îndoiseră sub piept. Gândul îl prinse acum încet, strecurându-se ca sfredelul, şi sub întunericul pleoapelor, Pârâul Câinelui curgea mic, alunecând pe nesimţite prin nisipul alb. Valea Morii se deschidea singură, cu dealurile ce acopereau marginile cerului, iar sub salcie, Drina începea să se dezbrace. Era albă şi stătea goală, cu mâinile la ochi, deschisă în ochii soarelui. Dugu se opri aci, şi gândul îl stăpâni cu putere. Fata se mişcă, se întinse pe nisip, încet, apoi se strică, salcia se învălmăşi, iar valea rămase sub mâinile lui, simţind că pământul de sub iarbă îi intră în obraji. „Drina!" şopti el iar şi clipi tremurându-i toată grădina înaintea ochilor.

Dugu se sculă deodată şi începu să meargă iute spre grajd. Se întoarse şi lăsă grajdul, apoi, începu să strige:

— Ursule, na, Ursule!

Câinele sări gardul, stârnind găinile, şi veni lângă el. Dugu începu să fugă prin grădină, şi câinele, atent, ridicase urechile şi sălta alergând scurt cu câţiva paşi în urmă.

El înconjură grădina, alergând cât îl ţineau picioarele, oprindu-se din când în când şi arătând câinelui ce sărea în urma lui, cu mâna întinsă, un punct mai departe şi zbierând la el cu părul învălmăşit pe frunte:

— Ia-l, ia-l, ghial!

Câinele sărea câţiva metri, se învârtea în loc, scoţând lătraturi scurte, apoi alerga mai departe, după el. La un timp, Dugu se opri dintr-odată. Luă un pietroi şi izbi câinele în cap cu atâta sete, că-l lăsă urlând cu picioarele în sus, în iarbă.

— Dugule, ce ai mamă cu el?

— Dă-l dracului de câine! Eu îi spui „Ghial!" şi el sare

ca o țopârlaie şi se uită anapoda în toate părțile.

— Păi bine, mă, ce să ia? Era ceva?

Dugu se opri şi se încruntă deodată.

— Ei, era, da' aşa!... Dar dacă ar fi fost?

— Doamne fereşte, maică! Închină-te şi tu! D-aia te sculaşi aşa de dimineață?

Dugu nici n-o ascultă. Se aplecă cu repeziciune jos, luă un lemn scurt şi-l trimise zbârnâind într-o găină de lângă gard, rupându-i amândouă picioarele. O luă repede în mână, îi rupse gâtul şi-o aruncă în curte.

— Na, mamă, frige-o!

— Dugule, eşti țicnit la cap, mă! Unde-ai mai pomenit tu asta? Te vede lumea şi zice că ai luat câmpii. Stai, maică, locului şi vezi-ți de treabă!

El se întoarse din drum şi, deodată, trupul i se înmuie, lăsă mâinile în jos, atârnând, şi se lungi acum cu fața în sus, închizând ochii. „Nu, să nu mai văz nimic, e bine aşa", zise el, dar simți că nu poate sta nemişcat. Îşi dădu seama că n-are de ce să se ridice, şi gândul îl ocoli din nou, îl simți apropiindu-se şi se înfioră lung, ca şi când frigurile l-ar fi zguduit, din cap până în picioare. „Parcă nici n-am văzut-o aseară, gândi el, parcă nici nu era cu mine. Drina!" scrâşni el încrețindu-se, apoi parcă o apă ar fi început să intre în el, muşchii i se întinseră, şi în cap simți cum i se încovoaie ca nişte melci, culcându-se, greu, toate zilele din urmă, pe care abia le putea cuprinde cu gândul. Drina era în altă parte, tot în locul unde o văzuse şi n-a fost niciodată la ea. Astăzi este în capul satului o curte largă, unde are să vie lume multă, şi are să se ducă... Are s-o găsească acolo. Aici, Dugu se opri şi, deodată, se ridică în cot şi rămase aşa. Timp de ceasuri întregi, fața lui se schimbă ca sub frământarea ciudată a unui aer greu, ori a unei mâini străine ce îi aluneca mereu peste ochi. Părul i se îngrămădise pe frunte, îi cădea peste obraji, şi fără să se mişte, dorința i se urca fâşâind ca o pamblică lucioasă, răscolindu-i trupul; ochii îi clipeau

cu repeziciune, iar gândurile nu-l mai dureau, se opriseră într-un singur loc, gata a începe să fiarbă şi să-l ajute.

Dugu ridică acum capul spre soare, şi lumina îi întări liniile noi ale feței. El se ridică acum altfel şi intră în casă ca şi când ar duce ceva, parcă ar fi venit cine ştie de unde, după câteva zile de lipsă.

Era amiază, şi mamă-sa îl chemă la masă.

— Dugule, tu nu te speli, nu te duci în sat? Ai rămas ciufulit şi ia uită-te ce ochi ai!

— Hai, mamă, să mâncăm, şi taci din gură! Mă spăl eu.

*

Curtea unde începuse să se adune lumea era atât de largă, încât fiecare, cum intra, credea că omul îşi rupsese gardurile şi-şi bătătorise grădina. Sub un umbrar lung erau întinse mese pline cu farfurii şi sticle.

Când ajunse, Dugu se opri lângă poartă şi se răzimă de tulpina unui salcâm. Începu să se uite şi din când în când îşi muşca buzele, să nu se mai simtă tremurând. O căuta s-o vadă şi porni iute printre oameni, uitându-se în toate părțile. Îi era teamă şi din ce în ce se simțea tremurând că n-are s-o cunoască. La el nici nu se gândea, nu ştia dacă îl văzuse vreodată ca acum. Cu capul gol şi cu părul întins până la spate, îşi lăsase hainele, se înăbuşea. Era în cămaşă, cu gâtul gol, şi pantalonii negri îi stăteau drept, strângându-i mijlocul subțire şi încordându-i uşor muşchii prelungi ai pieptului.

Deodată o văzu, şi pieptul îi zvâcni. Drina venea alături de o femeie măritată, şi Dugu o cunoscuse. Îi ghicise părul atât de negru şi fața în care bătea soarele. Fata era puțin înaltă şi mergea uşor pe drum, ca şi când ar fi fost ca fulgul. Ea intră în curte şi se uită în toate părțile, rămânând singură. Îl văzu, Dugu vru să se ducă

spre ea, dar nu se clinti.

Drina nici nu se gândi, îl văzu răzimat de stâlp, cu cămaşa descheiată la gât şi frumos. Simți că se topeşte, zâmbi şi se opri puțin mai departe de el, neîndrăznind să-l prindă în ochi. Nu-l cunoştea, dar îl simțea cum stă acolo, îl cunoştea aşa cum sta acolo şi îl aştepta. Un fel de leşin o cuprinse şi începu să-şi frângă mâinile. Acum îl auzi venind, îşi lăsă capul în jos, simțind cât de tare îi bate inima, ca niciodată până acum. Ca niciodată până acum ea îşi ridică ochii să-l vadă, îl văzu, şi sângele îi năvăli obrajii, îşi simțea fața vâlvătăi de foc. Nu mai vedea pe nimeni şi se simți apucată de mână, cum îi strânge atât de tare degetele, să i le rupă.

Mergea afară fără să simtă. Vedea doar lumea, salcâmii, gardurile, drumul, dar numai lumina soarelui o stăpânea, şi degetele zdrobite, pe care nu putea să şi le tragă.

Dugu nu scoase nicio vorbă, îi strângea mâna şi se uita tremurând cum merge aşa de uşor şi aproape de el. Ea nu ştia unde se duce, dar îl simțea alături, mergând undeva, se simțea în el şi mult timp nu îndrăzni să se mai uite drept, să-l vadă bine.

Dugu ocoli satul pe la marginea aceea şi coborî de-a lungul pârâului. El mergea repede şi din ce în ce o strângea de mână şi mai tare. Nisipul văii începu să se albească, să se curețe, apa să se facă mai limpede şi mai mică, şi ajuns la cotitură, Dugu se opri deodată. Salcia i se părea acum mai mare, apa mai liniştită şi soarele mai viu, valea mai verde.

— Dugule, unde mergem?

Fata abia şopti, simțind că piere, şi o teamă o învălui ca în nopțile pline de spaimă. El nu vorbea, tăcea strâns, cu ochii strălucind, şi nemişcarea liniilor lui o rupse în două şi se lăsă pierdută, agățându-se de umerii lui.

El o luă în brațe şi alergă sub umbra salciei, jos. O strânse şi o înfăşură, zgâlțâit de bătăile de ciocan ce-i

spărgeau pieptul, apoi o întinse pe nisip. Fata se încordă deodată, se zbătu, începu să-l lovească. Dar îl simți cum vine puternic, şi când îi simți trupul tremurând ca frunza bătută de vânt, mişcările îi muriră, dăruindu-se, trezindu-se într-o sumedenie de rotogoale, ce îi mistuiau trupul. Cercuri vii, mici, ca nişte scântei, i se urcau în piept, se topeau, se urcau în gât, şi se agăță acum de umerii lui fără teamă, înfigându-şi adânc în muşchii lui degetele ei mici. Îl strânse, îi izbi cu palmele peste ochi, apoi iarăşi simți că i se desfac oasele şi ameți.

Dugu se sculă, ridicând-o ca pe un fulg. Drina se uită acum la el, se uită de-a lungul văii, se întoarse spre cotitura pârâului, şi soarele o izbi în față. Îşi duse mâinile la ochi, orbită, şi se simți strânsă, goală, aşa cum de-atâtea ori venise aici, în Valea Morii, să se scalde.

Publicată în *Viața socială*, anul XIII, nr. 8, decembrie 1945, p. 35-40. Sub titlul *Întâlnirea din Pământuri*, un episod din această povestire va fi publicat în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Diferența dintre cele două variante e atât de mare încât, practic, se poate vorbi de două proze distincte. Textul din volum se concentrează pe unul dintre momentele nuvelei *Iubire*: întâlnirea din Pământuri. Scena în care Dugu o surprinde pe Drina scăldându-se e povestită de acesta tovarăşului său, al lui Teican, şi, prin aceasta, îşi pierde caracterul misterios. Tot ce în *Iubire* reprezenta element înceţoşat e eliminat din *Întâlnirea din Pământuri:* descrierea văii, starea bolnavă a lui Dugu, întâlnirea dintre Dugu şi Drina, aducerea fetei la locul magic.

S-a ales varianta din revistă.

ÎN CEATĂ

I

Uitați-vă la el, sări-i-ar bolboşile ochilor! De ce tăceți din gură? Am treizeci de clăi de grâu. Îi sparg capul ăluia care s-o apropia de mine. Mecanicul mănâncă, mă duc la şira mea, o stropesc puțin şi-i dau foc. Dau foc şi la maşină, mă duc la fiecare şiră şi o aprind, la toate târgile astea cu paie, dau foc la toată aria! Dacă eu sunt tânăr şi sărac, singur cu muierea, voi trebuie să fiți nişte hoți? Nu mă bat cu pumnii în piept şi în cap, fiindcă mi-e frică de voi. Al dracului să fiu, dacă nu pun mâna pe un par şi vă zbor. Nimic nu se mai alege din voi. În viața mea nu m-am atins de nimeni, niciodată! Asta o ştiți cu toții şi ați crezut că sunt prost. Vedeți aria asta unde treieră atâta lume? Cu voi toți mă bat," cu toată aria! Muncesc de două zile pentru voi, şi niciunul nu vede. Să vă spui eu: în timpul treieratului, să mai fi dat jos de pe batoză şi să fi pus umărul dedesubtul ei, aşa bine! Să fi dat-o cu cracile în sus. Abia atunci ați fi băgat de seamă; nu că am muncit două zile, singur cu muierea, pentru voi, pentru o ceată întreagă de haidamaci şi de puturoşi: „Ia te uită, mă, al dracului, a răsturnat maşina!". Numai asta, dar că eu n-am treierat niciun spic, şi voi vreți să mă lăsați, asta nu! N-ați fi

băgat de seamă! Vă zvânt. Vă sparg capetele. Vă gonesc cât e izlazul ăsta de mare, niciunul nu mai prind, dacă mă reped în voi. Aţi crezut că Ilie Resteu e ca şi când n-ar mai fi. Şi acuma tăceţi toţi din gură, nu vă uitaţi nici la mine, nici la voi. Uitaţi-vă la mine, care are coraj!

Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale. Şi n-aş fi zis nimic. N-am cai. N-am căruţă. N-am copii. N-am ajutoare. N-am targă. Nici furci pentru mine şi muiere n-am. Nici cel puţin de mâncare pentru mecanici. Am ştiut, am zis: am două mâini, dar gândiţi-vă că am două mâini! Nu mi-e ruşine de dumneata, părinte, nu te mai uita aşa la mine! Crezi că, dacă eşti popă, pentru dumneata nu vorbesc? Că dumneata m-ai scos din ţâţâni! Dumneata ai venit la urmă... dar ce mai vorbesc eu aicea? Ia-o repede pe poteci, dacă vrei să n-o iei pe coaje! Şi vezi, calcă mai de sus, să nu-ţi intre pleavă în pantofi...

Vă uitaţi unii la alţii şi ziceţi că-s nebun... Poţi să te superi, părinte, vezi dealul asta al nostru de lângă sat? Du-te acolo în vârf, lasă-ţi pantalonii şi izmenele jos şi dă-ţi drumul la vale pe pielea goală. O să-ţi treacă atunci supărarea, că nu te arde inima ca pe mine. Cum viscoleşte soarele ăsta, ce jărăgai ce vipie! Îmi scot sufletul din piept, îmi bag secerea în piept şi-mi scot sufletul de-acolo afară!... Habar de grijă la voi, pentru Ilie Resteu. Singur ştiu ce e acum şi ce a fost nu mai târziu decât la începutul anului. Arde soarele ăsta ca fundul iadului. Şi dacă acum am o botă plină cu apă rece, pe care o duc la gură şi-mi sting arsurile din burtă, atunci buzele pocneau de ger şi de sete, ca nişte râme umflate de arşiţă.

A fost un şarpe aici şi v-aţi uitat la el şi tăceaţi din gură. A luat-o la goană înaintea popii, dar nu luaţi în seamă ce ţip eu aicea. Eu sunt nebun, o să-mi iau câmpii, aşa ziceţi voi. Bine, oamenilor, dar nu staţi aşa, că n-am omorât pe nimeni în viaţa mea. Paţanghele, tu eşti vecin cu mine şi mă cunoşti. Miai, al lui Cocoşilă,

Crâşmac, voi mă cunoaşteţi; e prânzul acum, ascultaţi. Vă spun pe Dumnezeul meu. Să-mi sară ochii din cap, ăsta sunt. Îmi dau foc la şiră, iau muierea asta şi-i dau drumul, să facă ce-o şti, şi plec d-aici din sat. Dacă voi nu vreţi să m-ascultaţi cu dreptate…

II

Nu mă potolesc, Paţanghele. Nu se poate, asta e din cale-afară… Bine, stau jos, am să stau, dar veniţi toţi încoace. Spuneţi şi voi, că v-aţi adunat aici toată ceata… Un suflet avem şi dacă ni-l încărcăm şi pe ăsta, numai noi avem de îndurat. Ascultaţi! Voi aţi treierat pe rând, cu toţii, poate nu ştiţi, n-aţi văzut, dar zilele astea numai eu şi muierea mea le cunoaştem. Care ştiţi cum mi-am cărat eu grâul aici? Dar să las asta, să încep de alaltăieri, când ne-am făcut ceată. Eu n-am ştiut nimic. Întreb şi eu: „Cine l-a ales cu ceata pe Beleagă?…” Ştiu, aţi zis fiecare: „E om bătrân…”, şi dacă în viaţa mea nu m-am atins de nimeni, să vă spun: sub o claie, când încărcăm grâul, văd că se ridică un şarpe mare, gros ca o coadă de sapă, şi începe să se înfăşoare pe un snop. L-am luat de coadă – mi se urcase sângele la cap – şi cât era de lung, am început să-l învârtesc ca pe-o frânghie pe deasupra capului. Fluiera ca vântul şi încerca să se încovoaie. L-am învârtit şi l-am izbit de oiştea căruţei până i-au sărit creierii pe mirişte. Aşa am ameţit când l-am văzut pe Beleagă cu popa.

Dar nu, Paţanghele. Nu asta. Nu pentru că era el, Beleagă. Nu alaltăieri şi nici ieri. Şi nici azi-dimineaţă. Acum, în câteva ceasuri. Au fost numai câţiva oameni din altă ceată, n-aţi fost toţi. Crâşmac ştie, al lui Cocoşilă… Ascultaţi. M-am suit la coş, – ziceam aşa şi-i

spuneam şi muierii: Noi n-avem de nici unele, să stau eu la coş toată ziua şi tu lângă mine, şi la sfârşit să ne-ajute şi nouă ceata; unul o căruță, unul caii, unul un băiat, altul altă căruță, altul alt om, şi să treierăm şi noi." Aşa a fost:

— Beleagă, nouă când ne vine rândul? l-am întrebat.

— Mai aşteaptă. Ai venit şi tu, câine surd la vânat, aşa mi-a răspuns.

— Beleagă…

— Unde ți-e căruța? s-a răstit, ca şi când aş fi fost sluga lui.

— Beleagă, dar eu stau de azi-dimineață la coş! i-am mai spus.

N-am ținut seama de neamul meu, de neamul muierii mele, am să v-o spun şi p-asta, dar am zis: are dreptate. Să mai muncesc încă o zi. Să vedem. De ce să încurc ițele! Dar voi nu ştiți, vi se pare că-s nebun, că nu m-ați văzut niciodată ca azi. Aşa cum a fost şarpele ăsta de om şi Dumnezeu i-ar fi spart capul. Când m-am însurat cu muierea asta… Oamenilor, n-am vrut s-o spui niciodată, dar acum nu pot să mai rabd.

Ascultați.

Nu m-am gândit la păcatul ei de fată mare. A îndurat mult de pe urma copilului pe care l-a adus cu ea şi care a murit. Dar cum a murit, am să vă spun acum, şi să înțelegeți că în viața mea nu m-am atins de nimic, că am crezut aşa, în om…

Beleagă e văr de al doilea cu muierea asta şi vine la noi după ce mă însurai eu cu ea: „Eu n-am copii, zice, dați-mi mie fetița de suflet şi după ce mor eu, că sunt bătrân, i-o rămâne ei averea". Muierea asta se cam codea. Zic: „Dă-i-o, de ce să nu i-o dai?" Şi i-am dat-o. Avea cinci-şase ani, săraca, şi era aşa, mititică. Într-o zi, după asta, după vreo câteva săptămâni, mă duc într-o luni la târg la Balaci. Ne-am dus amândoi… Nu-ş' ce-am cumpărat noi, nu-ş' ce-am mai stat şi plecăm. Când să trecem drumul-de-fier, odată o aud pe muierea asta a

mea:

— Mă Ilie, nu e aia Ioana, care păzeşte vitele?

Mă uit încolo peste locurile Bordenilor şi o văz. Era Ioana, mititică, cu capul gol, fugea şchiopătând după nişte ale dracului de vaci. Opresc căruța, şi muierea asta a mea sare jos şi o ia la fugă spre ea. Scot şi eu pălăria şi încep să-i fac semn şi s-o strig. N-auzea nimic, că era departe. Stam în căruță şi făceam o țigare, îmi părea rău că aveam mâna goală, nu-mi venise în gând să iau ceva din târg. Cine ştia? Când o văz că vine, îmi cade biciul din mână. M-am uitat aşa într-o doară. Arsă de soare, cu cămaşa ruptă pe ea şi şchiopătând.

— Mă fetițo, mă! Ce e cu tine? am întrebat-o.

— Ilie, ăştia mi-au nenorocit fata, plângea nevasta. Ia te uită, zice. Picioarele îi sunt umflate, pline de mărăcini. Ia uită-te, cum îi umblă păduchii în cap!…

Mă uit mai aproape, mă dau jos din căruță. Mă: câine să fi fost şi tot ar fi îngrijit-o mai bine. Era numai piele şi oase. Înnegrită, zgâriată, cu buzele arse de sete, plină de praf… Păduchii se plimbau prin părul ei ca într-un cuibar.

— Fata tatii, zic eu, sui-te în căruță. De ce n-ai venit acasă dacă ai văzut aşa?…

— Vacile, suflă ea.

— Dă-le în Cristosul lor de vaci şi sui-te în căruță!

Fierbea sângele în mine. Îmi venea să trag caii spre Bordeni, s-o iau spre Beleagă şi să-i trag o sfântă de bătaie… dar m-am gândit. Am luat-o acasă şi la început îmi părea rău. Eram mâhnit, mă gândeam la Dumnezeu. Cum poate să rabde asta? Am înghițit în mine şi-mi ziceam că nu se poate, fiecare trebuie să-şi primească ce e al lui. Dar numai asta n-o mai aşteptam: mă pomenesc cu el a doua zi că intră în curte. Când l-am mai şi văzut, mi s-a făcut negru înaintea ochilor.

— Ce e, mă? zic. Ce Cristosul mă-tii mai vrei?

El se uită, roşu la față. Şi țipă. Că de ce mi-ați luat fata şi mi-ați lăsat vacile, şi au intrat în nişte otavă de

măturі şi s-au umflat…

— Fi-ți-ar vacile ale dracu', că dacă n-au plesnit toate, o să te umflu eu acum, cât eşti de bătrân… Neam de om eşti tu, mă? Nici să te fi gândit că e fata unei rude, da' aşa, a nimănui…

El se umflă la mine, şi pe urmă iese şi muierea asta a mea:

— Du-te, țipă ea, să nu mai auz de voi. Lovi-v-ar cataroiu' ăla rău. Câinilor.

— Nu plec până nu-mi dați fata, să-mi slujească până-o plăti vaca. Mi-a lăsat vacile în măturі, cățeaua, şi una a murit.

Am rămas aşa. De, mă, al dracului, să pun acu mâna pe el şi să-l deznod. M-am dus încet spre el, şi când m-a văzut, a început să meargă de-a-ndaratele spre poartă. A deschis poarta, a ieşit, am ieşit pe urma lui la şosea, a întins-o! Mă uitam după el, cu mâinile în şolduri. Nu ştiu, n-am scos nicio vorbă, da' nici el n-a mai zis nimic şi mergea iute. Lumea ştia, văzuse. Unii ziceau: „De treabă Resteu. Altu' i-ar fi făcut capul țăndări."

A plecat, n-am mai auzit de el. Spre seară, fetița s-a culcat şi a adormit. Făcuse muierea nişte pâine caldă. Stătea pe prispă, cu picioarele ei mici atârnate în jos, şi abia îşi mişca mâinile. Pe urmă văd că începe să închidă ochii, ca şi când ar fi usturat-o, şi-i cade felia de pâine din mână. Mă duc la ea şi-o iau în brațe. Îngălbenise şi abia mai sufla.

— Fata tatii, ce ai?

— Mi-e somn…

Am întins-o pe prispă, dar n-a durat mult. N-am mai văzut… i se îngălbenise tot trupul ca o turtă de ceară. Se îmbolnăvise. A zăcut multe zile. Pe urmă, o dată, pe la miezul nopții, când o întreba maică-sa ceva, aia mă cheamă speriată că fata nu mai vorbeşte. S-a stins repede; îşi ridicase mâinile în sus şi se zbătea cu ochii dați peste cap. Un pic s-a înroşit la obraji, s-a liniştit, râdea ca o floare… Pe urmă din ce în ce a îngălbenit, s-a

învinețit, a început să-şi întindă gâtul şi a murit, biata fetiță!

Ce s-a întâmplat am aflat mai târziu. Şarpele şi nevastă-sa o băteau în fiecare zi şi, când o trimiteau cu vacile, în loc de mâncare, îi puneau în traistă cruduciuni, prune acre şi ceapă, şi-i dădeau drumul.

Oamenilor, au trecut apoi doi ani, credeam că nenorocirile mai îmbunează pe om. Uitați-vă acuma.

Două săptămâni mi s-a scurs sudoarea în ochi până am secerat bruma asta de grâu. Te uiți prin aria asta şi vezi atâtea şire. Dar pentru unul ca mine, ce-a fost asta, chiar dacă o ştie orişicine, nu orişicine o ştie pe spinarea lui. Dar s-o iau de alaltăieri dimineață, că fiecare v-ați văzut de treabă şi n-ați băgat de seamă.

III

Când s-a făcut ceata, în seara aia, mi se pare cu o zi înainte de treierat, chiar atunci veneam d-aici, eram ostenit mort, abia isprăvisem şira şi m-am dus acasă. Mi se părea că izlazul ăsta se leagănă cu mine, o să caz şi n-am să mă mai scol. Pe drum îi spun muierii:

— Fă, du-te tu şi vezi ce ceată e gata pentru mâine, că eu nu mai pot. Vezi ce e acolo, în arie, şi bagă de seamă, spune-le la oameni că n-avem de nici unele, ca să ştie… şi spune-i ăluia care o fi şeful cetei să te scrie acolo, în numele meu.

Nu ştiu ce-o fi făcut, că după ce am ajuns acasă, nici nu mai ştiu dacă am mâncat ceva. M-am culcat şi am dormit până dimineața ca un buştean. Când m-am sculat dimineața, ochii mi se lipiseră şi parcă mă bătuse cineva cu măciuca.

— Ilie, hai la arie, că azi începe ceata noastră să

treiere, îmi spune nevasta.

— Te-a trecut acolo la rând? o întreb.

— Da, ne-a trecut.

— Cine e şeful cetei?

— Nu ştiu, zice ea, nici nu ştiu, am vorbit cu alde Pațanghel, cu al lui Cocoşilă…

„Dacă veni vorba de Pațanghel, zic eu, e bine. Vecinii noştri!" Ne-am luat furcile la spinare şi am plecat aici. O mai întreb iar pe nevastă:

— Fă, tu le-ai spus că n-avem căruță, n-avem cai?…

— Le-am spus…

— Uite ce e, îi spun eu, la coş, pe batoză, e munca cea mai grea. O să muncim şi noi, fără să ne schimbăm de la coş, şi când ne-o veni rândul, să ne treiere ceata.

Ați văzut. Care ați văzut! Nicio zi, barem! Atât să mă fi odihnit. M-am suit pe batoză şi parcă nu ştiu ce m-a apucat când am văzut gura aia sfârâind. Mă gândeam că azi o să muncesc şi pe urmă o veni şi rândul snopişorilor mei. Şi am început să arunc la snopi în maşină. Aruncă, aruncă, dezleagă, resfiră şi potriveşte, prinde şi iar aruncă. Nici nu ştiu când a venit prânzul şi când am mâncat. Făcuse biata muierea asta nişte teci de fasole şi o mămăliguță de parcă ziceai că cine ştie ce bunătate este. Am înghițit vreo douăzeci-treizeci de dumicați şi m-am suit iar la maşină! Cine poate să ştie câți snopi am aruncat!… Până seara… M-am snopit, dar nu simțeam nimic, că abia aşteptam; atâtea mizerii, o iarnă ca asta cum n-am mai pomenit.

A venit noaptea; când m-am dat jos, se învârteau şirile astea cu mine. Am căzut chiar aici alături, unde stăm noi acuma, şi aici am murit până dimineața. Muierea asta mă tot întreba şi mă zgâlțâia, că nu iau ceva în gură? Ce să iau? Mai simțeam ceva? Două zile întregi am înecat maşina cu snopi. Iad. Blestemul iadului. Parcă îmi fierbea capul de arşiță. Azi-dimineață nici nu răsărise soarele când m-am deşteptat. Fochistul ăsta de la vapor se uita la mine lung, dumneata.

— Nea' Ilie, parcă ai fi de fier. Dar lasă, azi scapi şi…

Aşa ziceam şi eu. Mă sui iar pe batoză şi, când se traseră căruțele la scară, îl văz şi pe Beleagă. Nu ştiu cum mi-a venit. Întreb un mecanic de lângă vapor:

— Ce tot învârteşte ăsta p-aici'm'?

— Cum ce învârteşte?! Păi nu e cu ceata ta, nu e el şeful cetei?…

— Beleagă?!

— Beleagă – Beleagă!

Îl văz că vine spre batoză.

— Resteu, zice, tu ai treierat? Da' mai întâi, ai cai, ai căruță? Cu câți inşi eşti tu?

Mă opresc din prins, eram chiar cu un snop în mână. Tac din gură. Încep să bag snopi şi pe urmă odată mă opresc.

— Beleagă, zic, să vie cineva la snopi, aici la coş, că trebuie să-ncarc şi să treier şi eu.

S-a făcut că nu m-aude. Mă uitam după el. Maşina țipa goală, şi toată lumea se oprise şi se uita la mine. Aha, ce, nu se vede? Las coşul şi încep să mă dau jos. M-am dat la o parte şi m-am proptit într-o furcă. Nu mai puteam. Mai era unul de treierat şi veneam eu la rând. Ziceam că să mă odihnesc un pic şi pe urmă să vorbesc cu oamenii şi să-mi încarc. Mă scol în sus şi-l văz pe Beleagă c-o ia spre sat. Strig la el!

— Beleagă, stai aici, că eu n-am treierat şi să nu plece cineva, să mă lase aşa…

— Ai căruță şi cai? întrebă el, fără să se întoarcă.

— Beleagă, zic eu, nițel mai tare.

El se întoarce.

— Ce țipi aşa, Resteu? Ți-am spus! ai căruță, treieri. Nu? Nu!

Oamenilor, nu-mi venea să cred. L-am lăsat în pace, nu m-am supărat. Se duse muierea asta şi vorbi cu alde Miai, cu Crâşmac, pe urmă mă pomenesc cu ea. Abia îndrăznea să vorbească, parcă cine ştie ce-ar fi făcut:

— Ilie, oamenii au plecat aproape toți. Ce facem noi?

O să intre altă ceată şi vai de capul nostru, ne rămâne grâul în arie...

IV

Mi s-a făcut roşu înaintea ochilor. Mă aşez jos, zăpăcit. Nici eu nu mai ştiam ce să fac. Pe cine să iai de gât? Nimiezul se apropia, ceata nouă era gata... Care aţi fost cu Beleagă în sat, d-aici din ceata asta? Aproape toţi. M-aţi văzut vreunul că n-am treierat? Păi de unde să ştiţi voi rândul la atâţia oameni? Dar şarpele... Staţi niţel... Când mă ridic de jos, vă văz pe toţi în partea ailantă, grămadă. Voi terminaserăţi. Beleagă cu popa vorbeau cu mecanicul. Nu pricepeam. Mă uit la maşină. Cocoşilă era pe terminate, dar în urma lui veneau alte căruţe, încărcate. Îl întreb pe Cocoşilă ăsta:

— Mă, tu ai terminat?

— Da, am terminat.

— Da ale cui sunt căruţele alea care vin?

— Nu ştiu.

Un şir de căruţe aşteptau gata să tragă la maşină, şi eu parcă murisem. Nu mai vedeam. Beleagă cu popa făceau semn la căruţe să tragă la maşină. Caii şi grâul popii, am înţeles eu şi mi-am dat seama că tremur şi nu mai ştiu. Aşa că Beleagă plecase în sat, vorbise că să-l treiere şi pe popa, fără să ţină seama de mine. Toate câte vin după afacerea asta, şi pe care le înţelegeţi voi destul, le las la o parte. Până acum, când vă spun asta, prea bine nu ştiam ce are să se întâmple cu mine. Când a murit fetiţa, de durere, îl uitasem. Acum era în faţa mea...

— Opreşte maşina! am ţipat.

Am pus mâna pe furcă şi am vrut să mă reped după

Beleagă. Mă zăpăcisem. Voi n-aţi văzut nimic, nu ştiaţi nimic. Când am ridicat furca şi am izbit în caii popii, atunci eram ca şi nebun. S-au ridicat cu picioarele în sus şi au căzut grămadă sub oişte. Vă uitaţi la mine şi nu înţelegeaţi nimic, dar vă uitaţi ca la un smintit care şi-a luat câmpii... Am lăsat furca, am pus mâna pe un par şi m-am luat după Beleagă. Oamenilor, nu ştiu cine mi-a înmuiat picioarele. M-am opintit o dată şi am azvârlit parul drept după el, să-l deşel. Vă uitaţi după el şi tăceaţi, şi popa mai sta aici, să mă afurisească.

Fugea cât era de bătrân printre şiri, în loc să stea aici, să-l vadă toţi şi să vorbească. Şi acum îmi ţiuie capul ca un fier... Abia mai pot să mai vorbesc... Mă doare pieptul... Şi tâmplele...

Aşa s-a întâmplat, şi îmi pare rău că nu l-am prins adineauri pe bătrân. Cum l-aţi ales voi şef de ceată? Oamenilor, sunteţi nebuni?!

Am pomenit să se adune om cu om şi să se înţeleagă omeneşte. Aşa se treiera odată. Tu spui, Paţanghele, că trebuia să vă spun vouă, dar ce să vă mai spun? Toată ziua am stat ieri sus... Mă vedeai de la o poştă, dar nu mă vedeai, trebuia să mă dau jos, să-mi desfac brâul şi s-o iau la goană printre şiri, şi să fi urlat: „Băăă! Uitaţi-vă la mine. Uitaţi-vă că muncesc!" Nu, Paţanghele, asta nu.

Că nu vă supăraţi... n-aţi ştiut... Nici eu nu zic nimica. Acum e mai răcoare, şi câteva ceasuri după ceata asta n-o să mă doară mai mult ca după atâtea săptămâni.

Dar niciodată nu mi s-a întâmplat. Parcă o văz pe biata fetiţă murind, galbenă şi slabă, de pe urma lui. Eram copil şi când am venit să văz cum se treieră, îmi bătea inima şi mi-era frică. Vedeam ceata forfotind şi cum viscoleşte praful şi pleava; se mai certau oamenii, se băteau şi cu furcile, dar treierau toţi. Că nu sunt cetele cete de nebuni, e câte-un şarpe negru sub buze, ca Beleagă; sări-i-ar bolboşile ochilor!...

Publicată în *Lumea*, anul I, nr. 14. I ianuarie 1946, p. 7. sub titlul *Ceata* cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Inclusă cu modificări în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1940), sub titlul *În ceată*, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Reluată cu modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

MĂRITIŞUL

I

Când Petra lui Sandu Bădună îşi încetini mersul, un vârtej țâşni ca un fuior din marginea satului. Se întinse suindu-se în sus şi o luă la goană printre salcâmi. Frunzele verzi vâjâiau ca izbite de furtună, un val de pulberă începu a se învârti amestecând în mijloc fluturi şi păsărici speriate şi se mări înfigându-se fără sfârşit în albastrul îndepărtat al cerului. Femeia se opri lângă o podişcă şi-şi încleştă o mână de stănoaga văruită a şanțului. Vârtejul veni spre ea şi-i izbi ochii. Auzi un vuiet amestecat de garduri putrezi şi crăci uscate, simți o pală aspră de aer răvăşindu-i cămaşa şi orbind-o cu pietricele şi gunoaie, apoi, câtva timp, izbituri puternice de geamuri sparte; clocotul frunzelor se îndepărtă şi vârtejul intră ca un duh în miezul stufos şi negru al satului. Petra lui Sandu Bădună deschise ochii şi-şi apăsă mâna pe piept. Inima îi bătea ca un clopot.

Plecase de acasă aici, la marginea satului, şi vârtejul se iscase la sfârşitul drumului. Se oprise, dar nu ştia la ce să se mai gândească. În cap, în piept, în mâini, mai mult în gât se urcau şi se spărgeau ca nişte băşici de apă, noduri mici, nişte scântei, o apă de neînțelegere, un gust amar pe care nu-l simțise niciodată ca acum. Îi

veniră în minte zilele măritişului, anii de foamete şi de boală. Căldurile. Simțea acum că, fără tot ce a îndurat, copiii lângă care suferise să-i facă mari, pe toate le avea numai în gând, şi niciodată ca acum nu se temuse de urmele pe care le va lăsa în urmă viața, pe care o ducea parcă pe umeri; fără toate zilele din urmă, toate zburau şi o lăsau parcă împăcată cu anii. Astăzi de dimineață, o cămaşă cenuşie i s-a aşezat peste frunte; ca o năvală a unor nouri străini, peste ochi a simțit tremurându-i toate zilele din urma acestei dimineți.

Petra lui Sandu Bădună se măritase săracă şi venise în casa bărbatului. Soacra murise, rămăsese bătrânul Petrache, tatăl bărbatului. Câțiva ani trăise aici şi o făcuse pe Catrina. Într-o dimineață trebuiau să plece la câmp, şi bărbatul se sculă în capul oaselor în pat. Îşi aduce aminte. Aveau agățată de grinda casei, chiar în dreptul patului lor, unde dormeau, coşnița cu mâncare. Făcuse de seara azimă şi o pusese în coş, agățată de grindă.

— Hai să mergem, i-a zis el. Ai făcut pâine?

— Am făcut.

Bărbatul a întins mâinile în sus să ia coşnița. Abia a apucat-o şi a rămas cu ea în sus, încordat, cu mâinile înțepenite.

— Neculae, ce-i cu tine?

Atât i-a zis, şi el a căzut țeapăn la loc şi n-a mai mişcat. Bătrânul Petrache a auzit-o țipând şi a intrat. S-a uitat la ea, la fiu, pe urmă, fața i s-a încrețit ca o coajă de copac. A apucat-o din pat de subsuori şi a dat cu ea în mijlocul casei.

Anul care a trecut după moartea bărbatului a fost pentru ea o spaimă de miez de noapte. Bătrânul socru se încrețea totdeauna uitându-se la ea. O singură dată a bătut-o. Uitase să ia la câmp porumbul alb, pe care trebuia să-l pună în pământ. Era slăbiciunea lui porumbul alb.

— Întunericul tău de natantoală, de ce n-ai luat coşul

cu porumb alb?

Şi-i cârpise una după ceafă, zăpăcind-o, scrântindu-i junghietura gâtului.

Ajunsese de se speria în timpul nopții când îl auzea tuşind. Apoi, după primul an de doliu, începu să uite. N-avea nici douăzeci şi cinci de ani, şi bătrânul din zi în zi parcă n-o mai vedea. Lua fetița şi se ducea cu ea în grădină. Într-o toamnă intră în vorbă cu Sandu Bădună şi se mărită a doua oară. Când i-a spus bătrânului, parcă ar fi vorbit cu un buştean. A început să facă a doua casă şi pe urmă au venit copiii. După război au început să piară banii de argint. Lumea se închina, înfricoşată de grâul ce începuse să crească. Paiul era gros şi înalt, iar spicul izbea ca o măciulie de mătrăgună.

Petra lui Sandu Bădună a uitat parcă şi de viața ei. Singură cu bărbatul a secerat o vară întreagă în nămeții de aramă ai spicelor. Într-un timp parcă orbise. Când se apleca să înfigă secerea, capul, umerii, obrajii i se înecau în pulberea albicioasă de mană. Pe urmă alt an, iernile urlau săptămâni întregi, şi primăvara noroaiele câmpului şi munca o topeau în fiece dimineață, şi uitase de fată. Catrina creştea cu bătrânul, şi anii fugeau. De sărbători, fata venea pe la ei, se ducea şi ea pe la bătrân, până în seara trecută. Noaptea a dormit rău. Întâi n-a crezut, a vrut să se ducă numaidecât şi să ştie, dar nu-şi dădea seama că îi este frică să nu fie adevărat. Sandu Bădună îi aruncase străin:

— Fă Petro, s-a măritat Catrina din vale. A luat şi asta o procopsanie de băiat…

Acum, lângă podişcă, parcă nu poate să creadă. Casa fetei şi a bătrânului socru e băgată în fundul grădinilor şi e tot ca înainte. Se gândi că e mai bine să mai aştepte, să se mai gândească. Încercă să vadă bine, fără teamă de ceva. „Catrina, fata mea, s-a măritat”, gândi ea. „Dar cum, cum asta?” Fața i se împietrise şi din piept se ridicau ca nişte săgeți, vârfuri ascuțite de mânie. Vru să

se scoale de pe stănoagă şi gândul o îmboldi cu putere. „Ce, e fără mamă, fără nimeni, aşa ca o… dar eu cine sunt?” Mânia i se urcă în gât, îi înfipse gheara în fălci, în ochi, o strânse cu putere: „Nemernica, mama ei sunt eu, sau cine sunt?” Din nou vru să se scoale şi să pornească. Braţele i se înmuiară, se opri şi lacrimile începură a-i curge pe obraji. „Nu putea să-mi spuie: «Mamă, mă mărit, mărita-m-aş moartă, că nu mai pot… şi gata». N-aveam să-i leg de gât pietre de moară. Dar să-mi fi spus…” Se şterse la ochi repede şi, cu gâtul înnodat, intră pe uliţa ce ducea la casa fetei şi a socrului. Din amândouă părţile, salcâmi grei, negri, astupau intrarea, şi înăuntru parcă era întuneric. „Am s-o întreb numai atât: «Catrino, mie de ce nu mi-ai spus? Măta ta sunt eu, fă, sau cine sunt?…» Pe urmă…”

II

Petra lui Sandu Bădună începu să coboare pe lângă văgăuni şi se apropia de grădina casei. O pisică îi sări înainte, se opri în mijlocul drumului şi, când ridică laba, o privi pe femeie cu luminile ochilor, mieunând. Ea se înfioră şi-şi făcu cruce, înfricoşată. Puse mâna pe o piatră, încrâncenându-se, şi-o aruncă cu putere. Piatra zbârnăi, lovind gardul uliţei, şi pisica sări repede într-un salcâm. Mergea acum şi mai încet şi simţea că e liniştită. „Poate nu e aşa”, gândi ea. Când bătu în poartă, un câine lăţos începu să muşte gardul, lătrând cu furie. „Azor, Azor. Cuţu-na!” Uşa casei se deschise. Se înserase, umbrele salcâmilor se amestecau într-un fum uşor, străveziu, şi văgăunile se întindeau ca nişte urme de bube pe albia prelungă a câmpiei.

— Cine e?

— Deschide, Catrino, eu sunt!

Fata veni repede şi-i deschise. Era îmbrobodită cu o basma subțire, şi marginile pânzei îi acopereau, atârnând, obrajii. Femeia o luă înainte fără să se uite la ea. În prag închise ochii la lumină şi se opri. De dimineață, de când îşi pusese în gând să vie aici, nu se gândise că mai trăieşte şi bătrânul Petrache. Îl văzu întins pe pat şi inima începu să-i bată. Stătea cu fața în sus şi nădragii îi erau aşa de largi că nu se băga de seamă care e pătura patului şi care e el. De la bătrân, ochii îi căzură pe un scaun, lângă fereastră. Văzu un băiat înalt, spelb, cu mâinile şi picioarele lungi ca nişte crăcane. Îl cunoscu. Era Albei, un băiat de prin Cățeleşti, nu prea bogat, dar cinstit. Se uită la el mai bine şi îl văzu cum lasă ochii în jos, dar nu se clinti din prag.

Toți tăceau.

Fata închise uşa şi trecu lângă sobă, pe pat. Bătrânul parcă era mort, nici nu se uita. Petra lui Sandu Bădună simți parcă un vânt rece, ca un fir de gheață, cum o înțeapă. Se uită în toate părțile; ochii îi căzură pe fată şi deodată se sperie auzindu-şi glasul înalt, subțire şi aproape răguşit:

— Bine, fă, Catrino!?!

Fata clipi deodată şi-şi înfipse mâna în pătura roşie a patului.

— Ce e, mamă?

— Măta sunt eu, fa?

— De ce, mamă, ce este!

Pe pat, nădragii bătrânului se frământară, dar Petra nu văzu. Sângele îi ardea obrajii, şi ochii parcă i se făcuseră mai mari.

— De ce, fă… Cum! Cum?!

Se repezi în fată şi-i înfipse mâinile în cap. Fata țipă, apoi apucă mâinile mamă-sei şi vru să şi le desfacă din păr.

— Întunericul tău, d-aia ai venit? Nici nu se putea, de

când te aştept! Ieşi afară!...

— Tu, taică, nu te-amesteca, sări Petra..

— Eu să nu m-amestec?

Bătrânul se mişcă larg şi întinse mâna la grinda casei. Băiatul sări de pe scaun, dar bătrânul îl îmbrânci; tot atunci, el îndoi puşca de vânătoare, o trosni şi trase. Casa se umplu de fum, detună, un geam şi sticla lămpii se sparseră şi căzură pe jos.

Petra lui Sandu Bădună țipă, căzu pe brânci şi, oarbă, începu să dibuie uşa.

— Întunericul tău, ai lăsat-o şi te-ai măritat, acum vii iar aicea, ieşi afară că te împuşc! Nu-ți convine! Eu sunt tatăl şi mama ei, că tu te-ai dus după ăla cu ochii cât cepele! Ieşi, că te împuşc, întunericul tău!...

Petra lui Sandu Bădună se ridică lovindu-se de clanța uşii. Se simți apucată de umeri, încet, sprijinită de nişte mâini lungi. În gând îi veni băiatul, dar nu înțelese.

— Lasă, mamă, lasă, hai încet să nu cazi! Hai lasă!...

III

Când se văzu afară, câtva timp, Petra lui Sandu Bădună aproape uită unde se află. Nu mai vedea. Îşi duse mâinile la ochi şi vru să arunce sclipirile roşii ce-i ardeau obrajii. Se gândi că poate a orbit, şi deodată răsuflarea i se tăie. Începu să clipească plină de spaimă. Apoi, încet, văzu spuza de stele pe cer, salcâmii negri, ca nişte matahale nemişcate, şi porni spre şosea. Când ajunse la podişcă, picioarele i se tăiară şi se lăsă jos ca o cârpă. Întâi îi licări un gând, îi veniră în minte pogoanele ei de pământ pe care trebuia să i le dea zestre, apoi şi asta pieri. Parcă îi ardea pieptul, şi lacrimile îi veniră acum ca o ploaie fierbinte, înfăşurând-

o şi topindu-i obrajii. I se părea că plânge abia acum pentru toată viaţa ei şi faţa ca o coajă de copac a bătrânului socru o atinse iar, şi capul îi era aprins într-o vâlvătaie de foc. Catrina se înmuie în sufletul ei, se amestecă într-o lumină blândă cu toţi copiii ei; lacrimile îi năvăliră acum din tot trupul şi plânse zbătându-se în iarbă, până ce o toropeală ca de vis îi închise ochii.

O văzu pe fată apropiindu-se în întuneric şi simţi cum un şuvoi de lumină îi despică parcă vederile. Parii gardurilor se amestecară cu salcâmii, se auzi un fâşâit, ridică ochii, dar nu era nimeni. Trupul i se încordă, şi plânsul ţâşni acum neiertător. Căută cu durere copiii, dar nu-i găsi; încercă să se lase în braţele întâmplării din seara aceasta: naşterea fetei o alunga, copilăria ei fără mamă, lângă bătrân. Îşi înfăşură faţa în basma şi-şi băgă capul cu deznădejde în iarba rece a uliţei.

Se trezi, târziu, înfrigurată, cu obrajii uscaţi de sarea lacrimilor. Se sculă încet, uşoară ca fulgul, şi îşi simţi sufletul împăcat şi liniştit, ca o apă. Îşi trase răsuflarea şi gemu încet:

— Am să le dau tot. Şi casă, şi pământ... Ce de păcate, Doamne, pe care Tu le ştii mai dinainte...

Publicată în *Veac nou,* anul II, nr. 7, 19 ianuarie 1946, p. 6—7, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". După Geo Şerban (vezi *Obsesiile artistului tânăr,* în Secolul XX, nr. 253—254—255, 1—2—3, 1982, p. 166—174), e posibil ca schiţa să fie cea lecturată la *Sburătorul* sub titlul *De capul ei.* Întâmplarea, fără pregnanţa din schiţă, apare în *Moromeţii,* vol. II, ed. cit., p. 29—30, şi e pusă pe seama Catrinei, nevasta lui Ilie Moromete, a cărei fată din prima căsătorie, Marişa, rămasă la bătrânul Năfliu, se mărită cu Albei. Marişa, poreclită şi Poanca, e un personaj memorabil din *Moromeţii,* II, şi *Marele singuratic.* Felul în care apare primul bărbat al Petrei e împrumutat de narator unui alt personaj al creaţiei sale, bărbatului Ficăi, din *Marele singuratic,* Editura Cartea Românească, 1972, p. 356.

NEPOTUL

I

Stan Tudose muri pe neaşteptate, într-o dimineaţă de toamnă, când după ceaţa ce năvălise în zori peste sat răsărise, la jumătatea cerului, un soare viu şi strălucitor. Murise încet, fără să se zbată, topindu-se parcă: a deschis doar gura de câteva ori, umflându-se în gât şi pe urmă n-a mai mişcat. Despre moartea aceasta ciudată s-a vorbit mult timp în sat şi niciodată oamenii n-au simţit spaima, aproape groaza, ca la moartea lui Stan Tudose. Femeile nu plângeau ca la orice mort, chiar nevasta lui şi cele două fete, care se măritaseră cu câteva săptămâni înainte, stăteau fricoase, lângă pat, cu ochii rătăciţi de nelinişte şi neînţelegere.

L-au îngropat ca pe orice om, şi nevasta şi copiii au dat, după obicei, o masă la înmormântare. Gătiseră mâncăruri din belşug şi multă băutură. Vecinii, rudele şi cunoscuţii s-au strâns în curte, au mâncat şi au închinat pentru odihna mortului, dar nimeni nu vorbea şi nu uita, nu încercau să-şi îndrepte gândurile spre viaţa lor, care nu se oprea în loc, nu puteau să-şi vadă de-ale lor, nu glumeau ca timpul să treacă şi să înceapă a cerne viaţa lui peste ciudata moarte a lui Stan Tudose. S-au sculat şi au plecat de la masă stăpâniţi de o linişte

cum nu simțiseră niciodată la moartea cuiva. Era o liniște apăsătoare, lipsită de gândurile moi şi odihnitoare că asta e soarta la toți, că toți vor muri, dar că până atunci nu se ştie nimic, până atunci fiecare să-şi vadă de treburile lui, de bucuriile ori necazurile fiecăruia. Uitaseră parcă totul, dar era o uitare lipsită de pace, era o liniște tulbure şi neagră, o liniște care nu duce nicăieri: nici pace, nici bucurie, nici tristețe, nici nădejde ori frică, ori deznădejde şi revoltă. O stare din care nu puteau face niciun pas, o liniște fără scăpare, fără lumină ori întuneric.

II

Multe zile după aceea, moartea lui Stan Tudose i-a ținut pe vecini şi cunoscuți într-o stare de muțenie şi lâncezeală. Un timp, câțiva începură să vorbească de o boală. Era unul, pe care nu-l prea cunoşteau, un nepot care dădea semne la fel cu acele ale mortului cu o săptămână înainte. Dar vorba se opri, şi oamenii, trăgând nădejde că vor înțelege, stârniseră zvonul acesta. Nepotul însă se schimbă, deveni vorbăreț, începu să râdă fără pricină şi, nu mult după aceea, fu văzut în fiecare seară îmbătându-se şi vorbind fără socoteală. Boala nu se mai asemăna cu nimic. Era ceva nou şi ciudat, dar era altceva.

— De ce-a murit? rânjea el, clătinându-se în mijlocul cârciumii. Spune, cârciumarule, cum vine moartea lui?

— L-a luat Dumnezeu, răspundea câte unul.

— De ce? De ce l-a luat, aşa fără socoteală?

Cineva ar fi vrut să răspundă că socoteala asta nu îi doare pe ei. Nu-i a lor. Dar îşi dădeau seama că aşa cum l-a ajuns pe Stan Tudose, e o socoteală de neînțeles, fără

rost. Nu se întâmplase nimănui să moară aşa.

— Cum s-a întâmplat? întreba altul.

— Cum să se întâmple? A murit şi gata.

Nepotul răspundea chiorâş, cu paharul în mână, şi se pregătea să le spună cum a murit, dar băga de seamă că ceilalți nu sunt nerăbdători. Stăteau tăcuți ca şi când din creştet până în tălpi le-ar fi bătut cineva un piron şi i-ar fi țintuit în pământ.

— Tu eşti nepotul lui, începea altul, ai întrebat-o pe nevastă-sa cum a trăit el înainte…

Omul ar fi vrut să spună *înainte de moarte,* dar se oprise ca şi când i-ar fi fost greu să mai vorbească degeaba.

— Când înainte? răspundea flăcăul.

— Înainte de… moarte. Cum când?

— Care înainte? *Înainte…* Înainte, când?

— Cu câteva zile… Sau, eu ştiu!… Săptămâni, luni…

— Cum trăim fiecare. Ca orice om. Mânca, bea, se culca: îşi vedea de treburi…

— Îşi vedea de treburi?

— Îşi vedea!…

— Şi a murit? De ce a murit? Suferea de ceva?

— Ca şi d-ta! Nu ştia nimic. Mânca, bea, se culca… D-ta suferi de ceva?

Ceilalți oameni tăceau. Dar când flăcăul întrebă pe cel ce vorbea, toți întoarseră capetele, şi întreaga înfățişare li se schimbă: o umbră de *tăcere* li se aşternuse peste chip.

— Şi a murit? mai întrebă după un timp acelaşi om, ca şi când n-ar fi ştiut bine dacă e adevărat.

— Da, a murit, răspunse flăcăul la fel. Este mort, mai zise el după câteva clipe. A murit ca un cocoş. Hâc, hâc, din gât şi gata.

III

Nimeni n-ar fi ştiut să răspundă, dacă l-ar fi întrebat cineva, de ce i se par un lucru ciudat casa şi grajdurile lui Stan Tudose. Chiar când treceau pe lângă poarta lui pe drum: gardurile parcă nu mai erau la fel. Spre seară se simțea un rânjet din gardurile acelea. Ulucile negre, nemişcate şi ascuțite în vârf, parmaclâcul lung de-a lungul prispei, bătătura albă şi prăfuită, grădina înțesată cu pruni şi duzi, şi salcâmii la fel de înalți, întunecoşi şi nemişcați; femeia omului, tăcută şi galbenă la față; parcă simțeau din toată aşezarea unde stătuse Stan Tudose o umbră unică, neagră, vie, un aer care se mişca încet şi greu, intrând şi ieşind în pământ, şi scormonind. Scormonind în uluci, sub casă, la rădăcinile mari şi întinse ale salcâmilor.

Vecinii, rudele şi cunoscuții aşteptau, fără să-şi dea seama, să se întâmple ceva. Să treacă timpul şi să uite cu toții de moartea omului. Aşteptară mult timp. Era o toamnă liniştită, fără ploi şi fără vânt. Dar nu se întâmplă nimic. Unii dintre ei începură să vorbească zgomotos, alții chiuiau seara, se strigau la un pahar de vin şi înjurau fără să se gândească la ceva.

Singur nepotul umbla bezmetic prin cârciumi, se îmbăta şi rânjea:

— Am făcut avere, am s-o beau pe toată.

— Pe toată, răspundea câte unul.

— Şi de ce? Nu mă întrebați? Aşa vreau eu, rânjea mai departe el. Unchiul Stan n-a vrut şi a murit. Dacă ar fi vrut, n-ar fi murit.

— Să bea? Dacă ar fi vrut să bea?

— Nu, taică, să moară.

— Trebuie să fii nebun. Da, a ținut mult la tine, asta e!

— A ținut la mine!... rânjea flăcăul, uitându-se chiorâş. Dacă ar fi ținut la mine ori la copiii lui, n-ar fi murit. N-a vrut să ție. Ce! Unde i-a căpătuit pe toți, şi pe mine, că şi-a făcut gospodărie şi de toate?... Atunci...

Flăcăul se ridica în clipa aceea de la masă şi râdea lung, mai mult hămăia, rânjea:

— Atunci… de ce a murit?

— De ce a murit?

— Dacă n-a vrut să trăiască? El n-a vrut…

Oamenii tăceau. Câte unul se ridica de la masă, mergea spre uşă, o deschidea şi nu mai sta. Niciunul nu răspundea la vorbele din urmă ale nepotului. Apoi, acesta se aşeza iar la masă, bea mai mult, se îmbăta şi pleca încet, clătinându-se şi rânjind.

— E nepotul lui Stan Tudose. Un om care a murit… aşa… din senin… fără să aibă ceva, fără să bolească, să zacă ori să-l doară capul. Cum aş fi eu, n-am nimic, nu sufăr de nimic, îmi văz de treburi. Ca oricare. Pe urmă mă duc, mă culc în pat, dorm, mă scol, mă culc iar şi mor. Asta… ştii, aşa repede, într-o zi sau două.

— De ce? întreba omul care nu ştia despre ce e vorba. Şi se sălta în cot peste masa lucioasă, deschizând ochii mai mari.

— De ce?! Eu ştiu?! Aşa!

IV

Trecuseră aproape trei săptămâni, şi încetul cu încetul se răspândi vestea că nepotul lui Stan Tudose e bolnav de ceva care trebuie să fi fost şi la cel mort. Ce era însă şi mai ciudat, băiatul acesta, până la moartea unchiului, era un fel de nevoiaş pe care nu-l băga nimeni în seamă. Nu se pricepea să vorbească, şi atunci când se strângeau oamenii pe marginea şanțului, în zile de sărbătoare ori când se întâlnea om cu om, el tăcea din gură şi nu se amestecă. Dar nici nu stătea deoparte, aşa cum stau cei mai de nevoie. Şi nici nu atrăgea

luarea în seamă a cuiva. Îi făcuse unchiul o casă alături, avea câteva pogoane, vite, gospodărie. Nu se însurase, fiindcă era prea mic şi nimeni nu vorbea prea mult despre el. Nepotul lui Stan Tudose şi atâta tot, ca şi când ar fi şi n-ar fi.

Rudele şi acei care îl cunoscuseră pe mort atât au aşteptat. Începu să se audă chiar prin marginile şi ulițele cele mai îndepărtate ale satului. Se zvoni că nepotul ştie de ce a murit Stan Tudose, şi pe rând, vecinii aşteptau să intre nepotul în cârciumă şi să-l audă spunând. Nu înțelegeau ce fel de boală poate să fie când un om bea şi întreabă fără rost, rânjind, de ce a murit unchiul său. Un timp zvonul pieri, apoi din nou începu să umble. Dar oamenii nu înțelegeau nimic.

— Ce fel de boală? întreba câte unul.

— Cine ştie ce e cu el. Parcă despre Stan a ştiut cineva?

La şase săptămâni după înmormântare se întâmplă însă ceva care îi făcu pe oameni să clatine din cap şi să înțeleagă. Timpul se răcise şi acum bătea vântul. În dimineața aceea însă era soare şi cald, şi lumea venise la parastas aproape mai multă decât la înmormântarea răposatului.

V

— Vreți să ştiți, întrebă rânjind mereu nepotul lui Stan Tudose.

Părintele care făcuse slujba pentru pomelnic plecase, şi oamenii se aşezară la masă. Se împărțea câte o ceaşcă de țuică, şi oamenii o dădeau pe rând peste gât, aşteptând mâncarea. Flăcăul vorbise din mijlocul oamenilor, uitându-se peste ei şi aşteptând. Nu-i

răspunse nimeni.

— Vreți, dar nu sunteți în stare, mai zise el.

— Cum nu suntem în stare? Ce să ştim? Ia spune!

— Unchiu-meu, răspunse scurt, aproape repezit, nepotul lui Stan Tudose.

— Dumnezeu să-l ierte, spuse un vecin.

În timpul acesta, flăcăul luase una din sticlele cu țuică de pe fereastră şi-şi turnă în ceaşcă, înghițind repede, cu frică parcă, lichidul galben.

— Atunci de ce-ați venit aşa mulți, mai mulți ca… la început, întrebă el tot aşa de repezit. Ca să vedeți ce e… ce am eu… aşa e?

Oamenii tăceau, şi câte unul ridica ochii şi se uita la el, apoi repede se prefăcea că nu pentru asta a ridicat fruntea. Cele două fete ale mortului şi cu mama lor începură să aducă mâncarea. Erau două oale mari, pline cu ciorbă de pasăre, şi alte oale mai mici, cu varză şi fasole.

Deodată toată lumea începu să se mişte neliniştită pe scaunele lungi, întinse de-a lungul mesei. Toți simțiră că are să se întâmple ceva, dar niciunul nu vorbi şi nu se sculă de la masă. Nepotul mortului înghițea ceaşcă după ceaşcă. Îngălbenise, şi mâinile îi tremurau.

— S-a îmbătat, murmură o femeie speriată.

În acelaşi timp, flăcăul țâşni dintre oameni şi izbi sticla cu țuică de pământ.

— Nu se dă nimic, spuse el crunt. Ieşiți afară!

— Ce e cu el, ce are? murmurară oamenii, ridicându-se de pe scaune şi apropiindu-se de el. Dar numaidecât se întoarseră la locurile lor. Nepotul lui Stan Tudose se apropiase iar de masă, intrase între scaune, şi înfățişarea i se schimbase atât de mult, că fiecare se sperie, şi o teamă uşoară începu să-i stăpânească pe toți.

— Ați venit mai mulți ca la… început, vorbi flăcăul.

Se îngălbenise şi abia sufla. Se făcuse tăcere, iar cele două fete ale mortului şi mama lor stăteau încremenite

şi ascultau. Dar nimeni nu ascultă mult.

— A murit unchiu-meu. Nu ştiţi? Să vă spun eu! S-a sculat dimineaţa să-şi aprindă o ţigare. Pe urmă a aprins alta, mai multe, a fumat mereu. Era ceaţă, eu venisem de la deal şi intrasem prin grădină în curte la el. Dormea pe prispă. Era devreme. Stătea într-un cot şi uitase să mai tragă din ţigare.

— Bună dimineaţa, unchiule, i-am spus. Mai avem ceva de făcut? Noi terminasem tot, el trebuia să fie liniştit. Era o ceaţă!... Unchiul Tudose avea patruzeci şi opt de ani, era sănătos, şi a murit. Sta într-un cot şi uitase să mai tragă din ţigare. N-avea nimic... Era o ceaţă! Ei, ce vă uitaţi aşa? Ce vă uitaţi? A murit, pe urmă, aşa din senin! Fir-aţi ai dracului! N-avea nimic...

Nepotul lui Stan Tudose se mişcă în scaun şi rânji:

— Eu am să beau, aşa vreau eu. N-am să vă spun nimic... Nimic!...

Se sculă iar, vru să-şi toarne altă ceaşcă, dar câţiva îl opriră. Rânjea întruna şi se clătina, abia mai stătea pe picioare. Îl duseră spre pat şi îl culcară.

— Mie mi-a spus unchiul. Mi-a spus ceva. A mai trăit trei zile. Zicea că e un vierme... un vierme care i-a răsărit aşa... adică nu... zicea că nu, dacă vreau să trăiesc... un vierme negru... să-l omor... din timp... mai ales dimineaţa... o gânganie a noastră!

El îngâna mai departe vorbe fără şir, dar nu se înţelegea nimic, şi nimeni nu-l mai asculta. Se mai frământă în pat, de câteva ori, se ridică într-un cot bâlbâind, apoi căzu iar pe căpătâiul înflorat şi adormi. Fetele şi nevasta mortului începură să împartă ciorba în străchini, şi oamenii mâncau aplecaţi peste masă şi liniştiţi, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic.

VI

După această întâmplare, oamenii dădeau din cap şi păreau că înțeleg atunci când nepotul lui Stan Tudose trecea împleticindu-se pe drum. Dar nu mult după aceea flăcăul se îndreptă, însă era atât de schimbat, că nimeni nu putea să-şi dea seama ce are în gând, ori ce vrea să facă.

Moartea lui Stan Tudose nu fu uitată decât târziu, de copii, după mai mulți ani. Oamenii care îl cunoscuseră şi rudele, când îşi aduceau aminte, *tăceau,* plecau în altă parte, iar dacă erau mai mulți la un loc, fără să se bage de seamă, se pomeneau că luau altă vorbă.

Publicată în *Studentul român,* anul II, nr. 2, serie nouă, 10 decembrie 1946, p. 5, cu precizarea: „Fragment". Fragmentul e inclus, cu modificări, în *Moromeții,* II, ed. cit., p. 50—58, şi-l are ca erou pe Niculae Moromete, unchiul fiind Sandu Dogaru, soțul Titei.

CASA DE-A DOUA OARĂ

[I]

Nimeni nu se aştepta ca tăcerea aşternută în casă după întoarcerea lui Gheorghe să se spargă şi să sufle peste toţi ca o vijelie. Încremeniseră toţi aşa cum ieşiseră din tindă. Ilie în mijlocul bătăturii, Ioana şi Sae jos, după prispă, uitându-se tăcuţi, cu mâinile încleştate de stâlp, iar sub umbra rară a mărului, Gheorghe, ca şi când n-ar fi văzut nimic, cu capul în jos şi cu fruntea acoperită de umbre.

Grajdul cel vechi căzuse la pământ dintr-o singură lovitură. Coteţul era făcut fărâme, iar găinile, împânzind grădina, zburau crăonind pe deasupra paielor şi cocenilor de porumb. Tudor Gângoe izbea acum cu o secure lată dedesubtul pătulului cu porumb. Cât îl văzuseră copiii la început, un gând le zburase prin cap, zbârnâind ca o piatră scăpată din praştie. Întorseseră capetele înspăimântaţi şi, în acelaşi timp, se uitaseră lung la Gheorghe. Joiţa se dădu jos de pe prispă şi cu glasul sugrumat de spaimă, mişcându-şi braţele spre cer, se apropie de el:

— Gheorghe, fugi, fugi!… Fugi, mamă, nu mai sta!

Apoi se întoarse în timp ce băiatul ieşea pe poartă şi îl apucă pe Ilie de mână, zgâlţâindu-l:

— Ilie, du-te la el şi opreşte-l. Roagă-te de el!... Sae, ce vă uitați?

Glasul îi suna gol în mijlocul curții. Băieții nu se mişcau niciunul, se uitau încruntați la tatăl lor cum se opreşte aruncând securea şi se urcă în pătul. Un timp nu se mai auzi nimic. Soarele albea țarina încremenită pe întinderea curții, şi salcâmii îngălbeniți de toamnă se ridicau nemişcați în sus, acoperind înălțimea adâncă a cerului. Câinele se lungise lângă prispă şi-şi desfăcuse burta la soare. Un pârâit puternic, apoi un trosnet făcu să se crape acoperişul de şiță al pătulului; un căprior țâşni pe deasupra învârtindu-se în aer ca o sfârlează, apoi căzu în mijlocul curții, gata să lovească pe cei trei băieți. Ilie se feri tăcut, se dădu la o parte şi rămase mai departe nemişcat. Joița se apropie iar de el, şi fața chinuită i se strângea a plâns:

— Ilie...

— Du-te în casă, mamă, lasă-l să vedem ce face...

După un timp, Ilie se aşează pe prispă şi nu se mai uită.

Joița îşi dădu seama că nimeni nu-l va opri, şi o sudoare rece îi înțepeni spinarea. Se dădu jos de pe prispă. Făcu câțiva paşi, se învârti. Se întoarse şi se sui iar, apoi coborî din nou zăpăcită, şi plânsul izbucni cu zgomot, schimonosindu-i fața:

— Ilie, Sae, Ioana... nu-l lăsați!...

Se apropie de ei, îl apucă pe cel mai mare de flanelă şi începu să-l tragă, zgâlțâindu-l. Copiii plecau capul, se ridicau, apoi se aşezau din nou pe prispă, îngânând:

— Ce vreai, mamă, ce să-i facem noi?

— Ilie, tu eşti mai mare...

— Ce să-i fac eu, mamă?...

Femeia îşi duse mâinile la ochi, le ridică în sus şi se apropie şchiopătând de pătul:

— Tudore! Tudore, vai de capul nostru...

Se întoarse iar spre prispă, strigă, plânse, şi după un timp, o deznădejde vie îi acoperi fața.

Tudor Gângoe se suise acum peste acoperiş şi aruncă cu iuţeală în aer, ca un vânt puternic, bucăţi mari de şindrilă şi drugi. Un timp se uită prin curte să-l vadă pe Gheorghe şi nu-l găsi. Gândul îl înfurie atât de tare, că apucă unul dintre căpriorii ce mai ţineau podul pătulului şi-l trase cu un geamăt lung, lăsând să curgă grâul în ţărână. Praful se ridică în sus, şi, după un timp, maldăre de fân şi coceni începură să zboare prin curte. Îşi simţea răul mângâiat de furie ca de o alifie binefăcătoare pusă pe o bubă. Trebuia să sfârşească şi cu asta. O săptămână aşteptase ca întoarcerea lui Gheorghe să nu-l aducă aici. Până acum, până astăzi de dimineaţă. Dar după un ceas, când toţi l-au văzut azvârlind sulul negru de abá în mijlocul casei, niciunul nu s-a gândit că întoarcerea lui Gheorghe o să-l facă pe Tudor Gângoe să-şi iasă din minţi.

Trecuse o săptămână; dimineaţa, acum şapte zile, au auzit oile behăind şi îngrămădindu-se la poartă. Joiţa plecase la biserică. Îşi aduc aminte cum s-a întâmplat.

— Tudore, du-te şi adu abaua de la piuă, acum cât avem bani.

Nimeni nu se mai gândea ce are să spună Gheorghe despre vara pierdută la Bucureşti. După ce trecuse o săptămână, astăzi-dimineaţă, Joiţa întinsese masa, luase laptele de pe foc şi-l turnase în strachină.

— Vezi, e o parte din abá pe care am dat-o mai târziu, dacă e gata şi aia, ia-o pe toată, Tudore, îi spusese Joiţa bărbatului ei.

Gheorghe mânca din dimineaţa de atunci cu pleoapele lăsate peste ochi. Se aşeza la masă, punea mâna pe lingură şi începea s-o strecoare prin strachina mare din mijlocul mesei. Pe urmă înghiţea tăcut, şi după fiecare lingură, nodul gâtului îi număra fiecare dumicat până ce întindea lingura înaintea lui; se freca pe mâini de mămăligă şi se scula.

Acum câteva ceasuri, Ioana se sculase de la masă şi luase din odaie o căldare cu var. Când a ieşit pe poartă,

Tudor Gângoe se oprise pe podişcă şi se uita la vale, peste drum. Gheorghe şi Ilie stăteau pe prispă, rezemați de parmaclâc, şi se încălzeau la soare.

— Sae, tu eşti mai curat, eşti copil, îmbracă-te, mamă, şi hai la leturghie.

— E sfânta duminecă Tore... mai veneai şi tu la biserică, vorbise Joița după un timp bărbatului ei.

— Ai să te duci tu în rai, şi eu în iad. Să fie ăla al dracului care nu s-o duce...

Ioana începuse să măture pe lângă garduri, şi Joița plecase spre biserică, fără să mai zică nimica. Tudor Gângoe parcă era o umbră mergând alături cu salcâmii. Ziua era domoală şi, spre prânz, lumina soarelui încremeni peste curte ca o apă. Ilie străbătuse curtea cu paşi mari şi intrase repede în casă, ca şi când ar fi căutat ceva. Gheorghe se uită la el câtva timp, se mişcă de lângă parmaclâc şi porni încet după el.

Ioana rupea surcele lângă pătul. Încărcă repede brațul, ajunse în tindă şi le aruncă pe vatră:

— Gheorghe...

— Ce e, mă?

Ioana deschisese uşa şi se uitase înăuntru. Ilie şi Gheorghe stăteau întinşi pe pat şi tăceau.

— Ce e, nene?

— Ce e, mă, ce să fie?

— Cum...

Fata se uită câtva timp peste pat, se întoarse spre fereastră, uitându-se alb, apoi închise uşa şi începu să răvăşească surcelele în vatră. Afară, poarta de la drum scârțâi şi se auzi izbindu-se de stâlp. Tudor Gângoe intră în curte cu un sul mare şi negru de abá, ducându-l legănat peste umeri. După el venea încet şi şchiopătând Joița, care se întorsese de la biserică.

— Tore, ai adus şi pe aia care am dat-o mai târziu?... zise ea în timp ce intrau în tindă.

— Am adus-o, răspunse Tudor, oprindu-se în mijlocul casei.

Un timp, omul o cumpăni în mâini şi aşteptă. Ilie se uita cu ochii deschişi la el, lungit peste pat, cu mâinile făcute cruce sub ceafă. În celălalt pat stătea Gheorghe. Numaidecât Tudor Gângoe simți cum vâna de la mâna stângă i se mişcă, cum peste cap îl apasă o pânză cenuşie şi aşteptă mai departe cu abaua ridicată deasupra umerilor. Totdeauna când se aducea câte ceva în casă se punea în patul de la fereastră, patul în care se lungise Gheorghe. Tudor îl învălui pe băiat cu privirea din mijlocul casei, ținând mai departe sulul negru de postav peste umeri. Dar Gheorghe ținea pleoapele peste ochi şi nu se uitase decât atunci când tatăl lui intrase înăuntru. Ochii omului se mişcară, şi pleoapele îi clipiră cu repeziciune. Femeia deschise gura să zică „Gheorghe", dar tot atunci abaua se ridică în sus şi căzu răbufnind greu peste picioarele băiatului.

— Gheorghe, nu pune paie peste foc, zise Joița, tremurând.

Băiatul zvâcni din tot trupul şi-şi duse mâinile la genunchi.

— Scoal', mă, în sus, zise Ilie, ridicându-se din pat.

În timpul acesta, Ioana lăsase focul în vatră şi intrase înăuntru. După ea veni Sae. Amândoi se opriseră în picioare lângă uşă, aşteptând.

— Voi ce aşteptați, mă, zise Tudor Gângoe, întorcându-se cu fața schimonosită la ei. Vreți să vedeți cum stau ăştia lungiți în pat şi se uită la mine?

Ioana îşi întinse buzele să râdă. Nu ştia de ce intrase. Se uită de vreo câteva ori la ei şi ochii îi sclipiră, pe urmă zise:

— Vreau să văd şi eu abaua...

Şi se duse spre pat şi începu să o pipăie încet, fără să ridice ochii.

— Şi tu vrei s-o vezi, mă? zise el iar, uitându-se la Sae.

Din duminica trecută şi până astăzi, Joița nu-i lăsase să stea singuri. Însă acum simți că nu mai poate face

nimic. Se apropie apoi de Gheorghe, dar ochii bărbatului o făcuseră să rămână nemişcată. Teama începu uşor să o pătrundă, asemeni unui vânt ce suflă încet. Un gând îi trecu prin cap:

— Gheorghe, fugi repede, că a scăpat un cal în grădiniță…

Glasul îi era moale. Ioana şi Sae se uitară unul la altul. Gheorghe nu se mişcă din pat. Întoarse doar capul şi se uită pe fereastră. Caii erau amândoi legați şi mâncau liniştiți în iesle.

— Tu n-auzi, mă, ce spune mă-ta? zise Tudor Gângoe învârtindu-şi ochii în cap.

— Sae, du-te de leagă calul, vorbi Gheorghe, fără să se mişte.

— N-a scăpat niciun cal, răspunse băiatul.

Tudor Gângoe se uită la el, şi băiatul îi înfruntă privirea. Toți voiau să se termine odată cu întoarcerea lui Gheorghe, dar nimeni nu simțea că asta are să se întâmple chiar acum. Femeia simți şi căută să-i îndulcească pe oameni. Gheorghe tăcea. Era o nemişcare şi o tăcere de cărbuni acoperiți cu cenuşe. Singură Joița nu putu să-şi dea seama, şi glasul ei intră dintr-odată în gândurile învălmăşite ale bărbatului ei şi în ochii tulburi ai copiilor. Ea vorbi, dar cei doi băieți, Ilie şi Gheorghe, făcuți de bărbatul ei cu nevasta dintâi, se uitau la ea fără să o bage în seamă.

— Gheorghe, tu ce stai, mă, înaintea lui? Îl vezi că vine în casă şi te uiți la el ca şi când tu ai fi ăla care ai ceva de cerut. Ieşi afară şi vezi-ți de treabă! Ai fost în primăvară la Bucureşti cu oile, ne-ai lăsat pe noi aicea fără lapte şi te-ai întors cu nimic. Ce mai vrei?

Băiatul întoarse ochii şi se uită lung la mamă-sa. Ilie îşi aprinse o țigară şi-şi mişcă picioarele în pat.

— Ce te uiți, mă, aşa? zise Tudor Gângoe.

Gheorghe îşi întoarse ochii de la mamă-sa şi se uită la el:

— Cum mă uit, m'?

— Ce te uiți? Nu e aşa?

— O fi, că prea spui.

Joița încremeni, şi ochii i se făcură mai mari. Sae şi Ioana ridicară capetele de pe abá şi se uitau îngroziți la Gheorghe. Nu băgaseră niciunul de seamă că tăcerea lui Gheorghe mocnise o săptămână întreagă şi până acum o săptămână nu simțiseră că Ilie şi Gheorghe sunt frații lor vitregi. Joița, Sae, Ioana, Tudor Gângoe, până şi Ilie, care era mai potolit şi mai moale atunci când era vorba de ceva rău, toți simțiseră în dimineața aceea de astă-primăvară, când Gheorghe plecase la Bucureşti, bucurii mari, luminate de timpul lung ce-l aveau de aşteptat, când Gheorghe avea să se întoarcă şi cine ştie ce să le aducă. Gheorghe pleca la Bucureşti şi nu era vorba că pentru fiecare el va aduce ceva. Că fiecare se gândea că merită o cămaşă frumoasă, o rochie, o pereche de papuci noi şi înfloraţi, o minge cu două culori sau o pereche de bocanci cu ținte pentru iarnă. Gheorghe îşi cumpărase un brâu roşu şi lat şi în dimineața aceea se încinsese cu el. Avea un ciomag gros în mână şi un bici. „Parcă ai fi cioban, Gheorghe", i-a zis Ioana, plină de bucurie.

Tudor Gângoe a deschis poarta, şi atunci au ieşit cu toții din casă şi s-au strâns lângă el. Gheorghe pleca la Bucureşti să facă bani. Nu era vorba de asta. Tot ce cunoşteau ei, după atâtea luni cât avea să stea acolo, el trebuia să le aducă. Dar nu se gândea niciunul la ele, pentru că erau fleacuri. Gheorghe trebuia să se întoarcă cu altceva pentru ei. Nu ştia niciunul ce anume. Ceva frumos, tulbure, ce nu mai văzuseră ei niciodată. „Dar ce sunt? a răspuns el, nu sunt cioban, acuma?".

„Păi eşti" a îngânat Ioana cu glasul topit de bucurie.

Se uitau toți la el, şi o lumină moale, plină de necunoscut, începuse să-i învăluie. Gheorghe strânsese ciomagul într-o mână şi cu cealaltă, în care ținea biciul, atingea oile, pregătindu-se de plecare. Aveau patruzeci de oi, toate cu miei, cu lapte mult. La Bucureşti,

oamenii nu au nimic şi dau bani pentru tot ce le trebuie.

— Vezi, Gheorghe, i-a zis Tudor Gângoe. Trei luni de zile…

Atunci, toți îl văzuseră departe, înconjurat de oameni străini. Gheorghe, în mijlocul lor, lua bani de la fiecare şi-i băga la chimir. Timpul li se părea nemăsurat. Sae se uită la el pierdut, îngânând:

— Gheorghe, unde o să ții banii?

— În chimir, răspunse el, mergând spre poartă.

Când a ieşit în drum, l-au petrecut buluc la poartă. Tudor Gângoe se gândise să-i mai spună ceva. Să bage de seamă să nu-l înşele tovarăşul sau să piardă vreo oaie. Se gândea la plata locului, la chirie, la multe lucruri, dar nici el nu ştia cum este acolo. Locurile şi oamenii unde trebuia să stea el toată vara erau îngrămădite şi, ca nişte gângănii nenumărate, tulburi, se mişcau în fața lui acoperite de ceață şi fum.

— Vezi, Gheorghe… îi spuse el iar, când băiatul începuse să se depărteze.

Apoi tăcuse şi lăsase capul în jos, intrând încet în curte. Joița şi Ilie se urniseră spre poartă. Oile porniseră încet şi, după câțiva paşi, un nor de praf a început să se ridice printre salcâmi. Ioana şi Sae rămăseseră nemişcați lângă podişcă, uitându-se lung în urma lui.

— Gheorghe, i-a strigat fata, abia îngânând.

— Ce e, mă?

— Să-mi iai şi mie!…

După o lună de zile, Tudor Gângoe le spusese la toți. Era într-o duminică. După ce mâncară, el îşi aprinse o țigare:

— Joițo, mă întâlnii adineauri cu Bâzdoveică şi mă întrebă iar: că ce fac cu pogonul ăla din Branişte? Vă întreb pe toți, că sunteți aicea. Eu zic să-l vindem, că nu avem ce face. N-avem o cămaşe pe noi. Mai mă gândesc şi la Zamfir. A îmbătrânit şi mi-e să nu ne lase pe brazdă. Îl vindem şi cumpărăm altul. Şi când vine Gheorghe de la Bucureşti, ne cumpărăm alt pogon. Ce

zici, Ilie?... Mă, Ilie, de ce taci din gură? Tu te gândeşti că ai să iai pe-a lui Voicu şi să-ți dau ție pogonul, că sunteți alături... dar trebuie să-ți mai dau un pogon. Şi atunci?! Dacă vine Gheorghe de la Bucureşti!... Lasă că am eu grije de tine!

— Tată, să nu rămânem fără pogon...

— Mă, Ilie, păi vine Gheorghe de la Bucureşti, n-auzi?

— Eu nu zic nimic... da' eu ştiu că dacă te apuci într-o casă şi începi de deznozi un nod, nu e greu să-l înnozi la loc, dar...

— Adică tu ce zici, că dacă vând calul şi nu-l cumpăr numaidecât, sau pogonul...

— Pogonul! Păi pogonul!... Ai să mi-l cumperi iar? Şi cal, şi noi, că n-avem o cămaşă, şi pogon, şi cine mai ştie...

— Ilie, zise Joița, vezi cu ce umblu eu? Mi s-a făcut fusta asta numai jurăbii. Lasă... Că dacă vine Gheorghe de la Bucureşti...

Ilie a tăcut din gură, şi Tudor Gângoe a plecat chiar atunci să-i vândă pogonul lui Bâzdoveică. Peste câteva zile a ieşit la plug, şi Tudor Gângoe se gândea să vândă calul duminica viitoare la obor. În ziua aceea se răzgândi. Zamfir trăgea, şi araseră aproape jumătate din locuri. „Nu-l mai vând, se gândi Tudor Gângoe. Acuma, aproape că au trecut muncile, şi nu mai are preț. La toamnă, până atunci, în timpul verii, o să se mai îndrepte, şi pe urmă, tot atunci, vine şi Gheorghe..."

După treierat, Tudor Gângoe se gândi să facă un pătul. Banii ce-i mai rămăseseră îi băgă în drugi şi şiță pentru acoperiş. Începu să lucreze la el, şi într-o zi, când era gata să-l termine, îl auzi pe Ilie:

— Măi tată, de ce nu-i faci şi un fânar? Mai cumpără stinghii şi drugi şi fă şi fânar, deasupra...

— Da, mă, trebuie să fac şi un fânar... Mă duc pe la Albei, că nu-mi ajung banii, să-mi dea nişte bani. Ilie, eu zic să înnoiesc şi acoperişul casei... Dacă vine Gheorghe de la Bucureşti, aranjez eu cu Albei.

Au dezvelit casa şi, aproape tot timpul verii, au lucrat amândoi la fânar. Era într-o dimineaţă, după sărbătoarea târgului de toamnă, când se pomeniseră cu Bâzdoveică intrând în curte:

— Paţanghele, am fost la Bucureşti. Ştii, după ce am cumpărat pogonul de la tine, m-am dus la băiatul meu să-i spui... Ştii, ai lui erau banii... Mă, am fost şi pe la Gheorghe.

— Ei, ce vorbeşti?

— E bine, mă!

Ioana, Sae, Joiţa, când îl auziseră, se strânseseră grămadă pe lângă el. Tudor Gângoe şi Ilie începură să se deie jos după acoperişul casei.

— Spune, Bâzdoveică! zise Tudor Gângoe.

— Mă, Paţanghele, m-am întâlnit cu el pe drum. Era cu găleţile goale. „Ce faci, mă, Gheorghe, îi zic, noroc, tată, cum merge?" „Nene, bine de tot, hai colea să bem o ţuică," îmi zice el, şi intrarăm într-o cârciumă. Îl văz că lasă găleţile jos şi, ştiţi aşa, fără prea multă vorbă, se apropie de tejgheaua cârciumarului, trage geamul ăla de deasupra, şi-l văz că ia două oauă, care erau gata fierte şi curăţate, şi începe să le înghită. Pe urmă mai ia două şi-mi întinde şi mie două. „Ia, nene", zise, şi pe urmă tare cârciumarului: „O jumate drojdie aicea la noi". Paţanghele, mai ştii tu pe Vasca, fata aia a lui Simion Brutaru, care era aici, în sat, acum vreo câţiva ani? Ei, o văz că vine la masa noastră, ia un scaun şi se aşază lângă noi. Pe urmă se uită la Gheorghe, râzând, şi o auz că cere şi ea un păhărel. Gheorghe râdea şi el şi nu zicea nimica. Ce să-ţi mai spui? Am băut acolo, şi eu am vrut să plec. El, nu. Că să mai stau şi să merg cu el la stână, să dorm la el. „Gheorghe, eu mă duc la tren, că vreau să plec acasă"... „Nu, stai să mergi cu mine la stână, mai stai o zi, că n-ai nicio treabă..." Am rămas, am mâncat acolo în cârciumă, şi când să plecăm, Gheorghe desface chimirul să plătească. Numai mii, Paţanghele... Avea chimirul plin! Am ieşit să mergem.

Vasca i-a pus mâna după gât, şi nu ştiu ce-i spunea, că râdea a dracului, de răsuna cârciuma. Gheorghe, e bine, să ştii… Dimineața se scoală, mulge oile, pune jumătate din lapte la cheag şi pe urmă dă drumul la oi şi pleacă în oraş! Ei fac cu rândul. Într-o zi le mulge unul, într-o zi altul. Chirie pentru loc… nimica toată. Zicea că o să vă scrie. Nu v-a scris?

— Nu, răspunse Tudor Gângoe, răguşit.

— O duce bine, Gheorghe. Tu ce mai faci?

— M-apucasem de casa asta… Bâzdoveică, nu ți-a spus, mă, când vine?

— Mă, eu am adormit, ştii, am vorbit nițel cu el şi m-am culcat. I-am spus şi eu… Am vorbit cu el mai mult, o să-ți spui eu mai multe. Vin într-o zi pe la mine, să stăm de vorbă.

Bâzdoveică se mişcă spre poartă! Ioana şi Sae rămăseseră cu ochii deschişi, uitându-se pierduți în gura omului. Joița stătea nemişcată şi asculta. Toți ascultau fără să scoată o vorbă.

— Hai Ilie, sus pe acoperiş! zise Tudor Gângoe.

Din dimineața aceea se gândeau că e toamnă şi că trebuie să vie. Se apropia culesul porumbului. Soarele începuse să se îndepărteze, şi diminețile începeau să fie din ce în ce mai friguroase. Ziua era cald, dar vântul, care umfla răcoare în zilele de vară prin coroanele negre ale salcâmilor, zbura acum, în vârtejuri înalte, crăci uscate şi pâlcuri îngălbenite de frunze.

Niciunul nu ştia câte luni trecuseră. Dimineața plecării lui Gheorghe se pierdea în urmă, dar nu uitaseră niciunul timpul când îl petrecuseră la plecare. Lui Sae şi Ioanei, când au auzit ce spune Bâzdoveică, începuse să le bată inima ca atunci primăvara. Gheorghe umbla în învălmăşala şi fumul de acolo şi vedea tot. Avea bani mulți în chimir şi, când s-o întoarce, o să le cumpere… Acolo sunt mii de târguri, care nu țin o singură zi. În fiecare zi e târg, şi oamenii cumpără orice. Scot banii din buzunar şi i-i dau lui

Gheorghe în fiecare zi. Când intră în casele oamenilor, trebuie să se urce în sus. Ei nu se duc la şanț sau în poiană. Au apă în perete şi, când au nevoie să se ducă la şanț, intră alături, în altă odaie. Dedesubtul caselor au o sobă mare, unde stă un om şi face focul pentru toată lumea. Gheorghe are un sac încărcat şi începe să vie spre casă... Osteneşte. Strânge sacul mai bine, pleacă iar. Acum e pe drum...

— Pe unde o fi ajuns? întreba Ioana în fiecare dimineață.

— Trebuie să fie în pădurea aia mare, răspundea Sae. S-a oprit să pască oile, să se mai odihnească.

Vara trecuse fără să-l aştepte. A fost acum două săptămâni, dimineața, când a căzut bruma. Tudor Gângoe s-a sculat în capul oaselor şi a spus încet, proptindu-se cu cotul în căpătâiul înflorat de lână. Stătea tăcut în aşternut şi fuma:

— Sae, du-te în fânar şi scoală-l pe nen-tu Ilie, că astăzi mergem să culegem strugurii. Pune caii la căruță. Săptămâna asta trebuie să vie şi Gheorghe de la Bucureşti, a mai zis el după câtva timp, aruncând țigarea în mijlocul curții.

Ioana a tras hârdăul şi putina şi le-a opărit cu apă fiartă. Ilie înhăma caii, iar Joița făcea mâncare. Când a fost gata, Tudor Gângoe a deschis poarta, s-au suit toți în căruță şi au plecat la vie. Era o dimineață friguroasă, şi Sae uitase să-şi ia călțunii de abá. Când s-au dat jos, a început să țipe:

— Mamă, păi degeră...

— Păi degeră... zise Tudor Gângoe încet, uitându-se lung şi tăcut peste întinderea nesfârşită a câmpiei.

Făcu câțiva paşi şi se opri nemişcat.

— Pică carne, Sae! Nu te uitaşi? îngână el fără să se întoarcă. Cât ieşirăm din sat, încoace pe drum, eu văzui numai carne picată. Când ți-oi da acum câteva bice, nu te mai prind cât e întinderea asta de mare...

Tudor Gângoe o luă încet prin vie, cu capul în jos,

mişcându-şi rar picioarele şi oprindu-se din când în când. Ceilalți apucară hârdăul şi-l traseră la capul locului. Joița rupse rafia ce lega o viță de lângă drum, se aplecă la rădăcina ei şi începu să culeagă struguri. Tudor Gângoe mergea mai departe, ca o umbră înceată, şi după un timp se pierdu în fumul dimineții şi nu se mai văzu.

— Sae, dă-te, mă, jos, zise Joița. Uite, culegeți şi voi struguri din ăştia şi nu-i amestecați. Puneți-i deoparte, să guste şi Gheorghe, că ați văzut, tat-ăsta al vostru îi stoarce pe toți…

Au început să culeagă, şi soarele se urca peste cer. Ioana şi Sae se mutau de la un cuib la altul fără să vorbească. Amândoi, când găseau câte un strugure mai mare şi cu boabele mai umflate şi mai înghesuite, îl rupeau încet şi nu-l amestecau cu ceilalți. Ioana făcuse o grămăjoară de iarbă şi-o acoperise cu foi de floarea-soarelui, să n-o vadă Tudor Gângoe. Se gândeau cum o să intre Gheorghe pe poartă cu un sac la spinare, plin… Oile intră în curte liniştite, cu lâna pe ele, albe şi frumoase, şi cu mieii mari. Gheorghe închide poarta şi vine vesel spre prispă. Pune ciomagul alături la locul lui, lângă stâlp, ridică sacul din spinare, îl pune pe prispă, pe urmă se aşază şi începe să-l desfacă la gură, să-i rupă sfoara. Din tindă, Joița lasă căldarea pe foc şi vine şi ea. Tudor Gângoe e în grădină. Greblează cocenii risipiți, strânge glugile la vârf, pe urmă se dă jos după scară şi vine mai târziu. „Aşa e taicul” gândeşte Sae. „Hai mai repede!” zice Ioana. „Ce e, mă, blendărăilor!” răspunde el. Şi ei, toți, ştiu că Tudor Gângoe zice aşa când se bucură, când îi pare bine. Glumeşte şi le dă câte o palmă peste vârful capului: „Păzea d-aici, dă-te la o part’ d-aci!”, zice el, chiar dacă n-are nevoie să stea în locul tău. Pe urmă, Gheorghe desface sacul şi începe să scoată dinlăuntru. Tudor Gângoe nu se uită, stă pe prispă alături şi tace. Sae ia ce-i dă Gheorghe şi sare după prispă în mijlocul curții. Țipă. Se învârteşte mereu

şi saltă când într-un picior, când, din tot trupul. Îl apucă pe Tudor Gângoe de umeri şi-i vâră în ochi ce i-a dat Gheorghe. „Taicule, ia uite!”… El se uită câtva timp la el: „Ce e, mă blendărăule?” „Ia uite”… „Păzea d-aici, dă-te la o parte d-aici!” Gheorghe nu râde, e mai mare şi ştie ce face. El e ca Tudor Gângoe. Bagă mâna în sac şi mai scoate. Îi dă Joiții ceva şi Ioanei. Ioana se uită şi, de bucurie, râde ca proasta. Apoi, Gheorghe vorbeşte mult timp cu Tudor Gângoe şi cu Ilie…

Soarele pripeşte peste vie, şi în aer parcă fâşâie o grămadă uriaşă şi nevăzută de frunze uscate.

— Sae, îți mai degeră? zise Joița, ridicându-se de lângă un cuib…

— Nu. Mamă, Ioana râde singură. Ce te râzi, mă, că proasta? răspunse el de sub o viță.

Ca niciodată după culesul viei, Tudor Gângoe{1} n-a stors struguri cu sulul de la războiul de țesut. S-a dus la Călin Dogaru şi a luat linul.

— Duminică trebuie să vie Gheorghe de la Bucureşti. Călине, i-a zis el. Cum vrei? Ori îți dau vin, ori îți plătesc.

— Pațanghele, vin am şi eu, i-a răspuns Călin Dogaru.

— Păi d-aia… Duminecă vine băiatu’ şi-ți dau gologanii.

Joița cu Sae şi cu Ioana au umplut pe furiş o oală cu must, pe care l-au tăiat să nu fiarbă.

— Să guste şi Gheorghe, că p-acolo n-o fi, a zis Joița încet.

II

Duminica ce veni, dimineața, Tudor Gângoe se sculă

posomorât, ieşi pe poartă şi se opri câtva timp pe stănoaga podiştei. Era răcoare, şi bruma căzută peste pământ, iarba şanțurilor şi țărâna albă şi măruntă de pe şosea încremeniseră, înghețate ca de ger. Se gândea că astăzi trebuie să vie Gheorghe. Era devreme, şi nu putu să aştepte. Îşi răsuci o țigare, se sculă şi apoi o luă încet pe lângă garduri.

— Unde s-o fi dus tat-tău, Ilie? întrebă Joița, ieşind pe prispă.

Cerul era acoperit de nori mărunți şi albi, iar soarele abia răsărise, luminând cu raze lungi şi roşii acoperişurile caselor şi curților înălbite de brumă; câțiva nori se întâlniră izvorând din fund, şi ziua se opri învălită într-o lumină cenuşie şi plină de umezeală. Apoi, cerul se lăsă încet peste câmpie ca o umbrelă uriaşă, fâşâind apăsătoare, îndepărtată şi nevăzută, adunată de la margini ca într-o plasă dedesubtul căreia se zbat neliniştite sumedenie de gângănii. Un timp se făcu întuneric. Salcâmii rămaseră nemişcați, pierduți în adâncurile apăsătoare ale negurii. Cerul se ridică iarăşi, şi lumina se revărsă un timp mai vie decât la începutul zilei. Şoseaua şi acoperişurile se luminară, gardurile negre rânjiră ca nişte colți înfricoşători, roşi de putreziciune, şi acum, cerul respiră adânc, asemeni unui fâlfâit întins de aripi, ce şi-ar fi tras răsuflarea. Unda dealurilor ce opreau săritura câmpiei peste sat se pierdu numaidecât, înghițită de întuneric, şi cerul se întinse şi se rupse în valuri cenuşii, înghițind depărtarea vederii. O cioară zbură intrând deasupra satului şi începu să înoate peste case cu un fâlfâit greu şi negru din aripi. O puzderie de ciori o urmară numaidecât, la început pierdute în fundul câmpiei; de peste câmp, din depărtare, intrară pe sub nori, cu țipete ascuțite din mii de ciocuri, zgâriind caierii liniştiți ai negurii. Când năvăliră peste sat, se păru că pustiul din țipetele lor şi pâlcurile numeroase şi înghesuite ce se ciocneau de-a valma crăonind vor împrăştia norii şi vor începe a

smulge cu furie salcâmii din rădăcinile lor, acoperişurile caselor şi gardurile fumurii de primprejurul curților. Împânziră satul şi se lăsară peste coşuri. Altele se îngrămădiră prin cuibare ori prin casele părăsite şi prin cuiburile cu porumbei. Gârâitul lor ascuțit umplu aerul, şi mult timp, viața parcă pierise din sat după ce zburară mai departe.

Din grădina lui Tudor Gângoe se auzi deodată un țipăt pătrunzător. Una din ciori fâlfâi câtva timp deasupra curții şi se lăsă repede peste vârful înalt al fânarului. Aici gârâi de trei ori, bătu din aripi şi zbură.

— Nu vine Gheorghe azi, zise Joița, scuturând o pătură de parmaclâcul casei.

Dar nu o auzi nimeni, fiindcă vorbise încet. Totdeauna Ioana şi Sae, şi chiar Ilie şi Tudor Gângoe râdeau de ea când a auzeau vorbind despre gârâitul ciorilor.

Spre prânz, cerul se lumină. După ce mâncară, Tudor Gângoe şi Ilie intrară în casă şi se întinseră în pat. Gheorghe nu veni, şi Sae scoase caii din grajd.

— Eu mă duc cu a lui Teican, mamă, spuse el, mă duc să mai încur{2} nițel caii. Poate prind vreun iepure, că văz că Gheorghe nu vine azi.

Spre seară, Ioana se îmbrăcă şi se duse la horă. Ziua era caldă, iar soarele cobora încet printre garduri, galben şi sclipind în lumini moleşite.

— Tore, spuse Joița către Tudor Gângoe, te cheamă Iangă la poartă.

— Spune-i că viu eu la el, răspunse el, mormăind. Dorm… lasă-mă în pace… Păzea de-aici!…

Joița ieşi şi o luă încet spre un pâlc de muieri adunate la soare pe marginea unui şanț.

Începuse să însereze, şi lumea se scurgea în grupuri spre casă. Muierile întoarseră deodată capul, şi încă din depărtarea şoselii, pâlcurile de fete şi băieți se fereau în lături, sărind cu țipete de râs peste şanțuri. Un cârd de oi, înghesuit pe drumul strâmt, mătura țărâna, ridicând

în sus trâmbe înecăcioase de praf.

— Ce-o fi şi cu ăsta de-a venit aşa devreme cu oile? întrebă o muiere.

Cârdul se apropia de casa lui Tudor Gângoe. Când ajunse în dreptul salcâmilor, Joița se ridică numaidecât, şi obrajii i se înroşiră ca focul.

— Asta e Gheorghe, aproape țipă ea şi ieşi dintre muieri, alergând şchiopătând spre poartă.

— Tore, scoal' în sus! zise şi intră înăuntru spre Tudor Gângoe. Scoal', mă, în sus, a venit Gheorghe.

Începu să-l zgâlțâie trăgându-l de pantaloni. Omul se morfoli în pat, tuşind înfundat, şi izbi cu mâna de marginea patului.

— Ce e, fa? Păzea de-aici!... Dă-te la o part' d-aici!...

— Scoal', mă, c-a venit Gheorghe cu oile! Ilie, scoal' şi tu în sus.

— Ce e, fa? Unde e?

În timpul acesta, pe poarta mică de la drum începu să se îngrămădească, izbindu-se de stâlpi, cârdul de oi ce venise pe şosea. Tudor Gângoe ieşi pe prispă şi se răzimă alene de stâlp. Căsca rar şi mulțumit, crăcănându-se pe picioare. Joița şi Ilie se dădură jos după prispă şi se uitau spre poartă. Cârdul îngrămădit intra pe poartă, trăgându-se ca un fir subțire, iar în drum, Gheorghe şi cu celălalt cioban – se uitau tăcuți, urmărind alegerea oilor. După un timp, Gheorghe vorbi ceva încet cu celălalt şi se despărți. Intră pe poartă, o închise tot aşa de încet şi veni spre prispă. La capătul prispei se opri, răzimă liniştit ciomagul de gard şi, ca şi când n-ar fi avut nimic de spus, ca după o despărțire de câteva zile, rămase nemişcat, fără să aştepte sau să spună ceva. Nu era nimic, dar Joița simți un junghi uşor zvâcnindu-i în capul pieptului. Tudor Gângoe strânse picioarele, se opri din căscat, şi peste față îi trecu o umbră ca o fulgerare. Ilie tăcea. Când Gheorghe făcu câțiva paşi moi şi se aşeză liniştit pe prispă, Joița se duse şchiopătând spre el. Tudor Gângoe şi Ilie se

apropiară şi ei tot aşa de încet.

— Gheorghe, zise Joița şi tăcu. Apoi iar: Gheorghe!...

Băiatul ridică ochii şi se uită la toți la fel cum venise pe prispă şi se aşezase: fără să aibă ceva de spus sau de întrebat, liniştit şi împăcat. Tudor Gângoe îi prinse privirea ca într-o licărire şi întoarse în acelaşi timp, cu repeziciune, capul. O umbră, pe care o învățase s-o prindă în ochii copiilor lui, o găsi licărind în fundul privirii limpezi şi liniştite a lui Gheorghe. Joița şi Ilie nu înțelegeau nimic, dar cunoşteau zvâcnitura capului lui Tudor Gângoe şi se uitară nedumeriți şi apăsați de neînțelegere când la băiat, când la el.

— Ce-ai făcut, Gheorghe, cum ai dus-o? zise Joița, şi toți simțiră că glasul ei nu se atinge de niciunul şi nu înseamnă nimic: nici vorba ei de acuma şi nici de mai târziu, şi nici răspunsul limpede şi liniştit al lui Gheorghe.

— Bine, cum s-o duc?!...

Tudor îşi plimbă ochii peste toți, mişcându-i în găurile adânci ale frunții cu o iuțeală care îi neliniştii.

— Cum? zise el. Adică cum?

— Bine, răspunse Gheorghe din nou, moale şi fără nimic în glas.

Tudor Gângoe făcu câțiva paşi şi, după ce se opri liniştit la fel cum făcuse Gheorghe, o luă încet spre poarta de la drum. Mergea ca totdeauna şi parcă nu vedea oile ce veniseră azi, după aproape jumătate de an. Ilie şi Joița rămaseră pe prispă lângă Gheorghe şi tăceau. Când Tudor Gângoe deschise poarta de la drum şi o luă pe lângă garduri, Joița se mişcă neştiind ce să mai facă; se mai uită de vreo câteva ori la Gheorghe şi pe urmă îl întrebă:

— Gheorghe, ai mâncat ceva? Să-ți dau ceva de mâncare, ți-o fi foame?

Gheorghe nu răspunse nimic, şi Joița intră în tindă, lăsându-i pe cei doi băieți singuri. La început, Ilie îl întrebă ceva, şi acesta răspunse încet câteva vorbe.

După un timp, Ilie iar îl întrebă ceva, şi Gheorghe răspunse tot încet, dar mai lung şi cu mai multe vorbe. O clipă se opri, apoi începu din nou şi, atunci când sfârşi, întrebă ceva scurt. Ilie răspunse numaidecât, aproape repede, şi Gheorghe ridică puțin glasul, vorbind mai repede. Vorbi mai mult şi...[3] Fără să aştepte răspunsul, o luară de la început cu glasul încet; tuşea, ca şi când de mult timp s-ar fi dezvățat să vorbească, şi glasu-i se întindea şi se pierdea, oprindu-se departe, ca un mers abia simțit de căruță. După un timp, Gheorghe se opri şi se sculă după prispă. Intră în tindă, unde rămase puțin mirat, şi se uită moale spre uşile celor două odăi ale casei, apoi deschise uşa şi se întinse pe pat.

— Gheorghe, stai să mănânci ceva, îi zise Joița.

— Zice că-i ostenit şi nu-i e foame, răspunse Ilie, care se ridicase şi el şi se aşezase pe un scăunel lângă tindă.

Începuse să se întunericească, şi Joița aprinse lampa. După un timp veni şi Sae. Când văzu, începu să țipe:

— Aăăăă, Gheorghe, a venit Gheorghe.

Tot atunci intră şi Ioana pe poartă. Câtva timp îl ascultă pe băiat, apoi obrajii i se îmbujorară şi se opri prostită de bucurie lângă stâlpul porții. Pe geam se vedea lumina mică a lămpii, şi focul din vatră ieşea prin tindă, tăind cu o fâşie roşie întunericul ce se lăsase peste case.

— Aăăăă, unde e Gheorghe? țipă Sae, aruncându-se cu iuțeală peste prispă drept în mijlocul tindei.

— Unde e, întrebă şi Ioana cu un glas moale şi pierdut.

— Hai Sae, tăceți din gură! Doarme! Lăsați-l în pace, să doarmă!...

Băieții se uitară la ea, şi văzură pe Ilie tăcut. Deodată se înmuiară. Stătură câtva timp ca trăsniți, pe urmă, Sae strigă iar:

— Gheorghe!

Intră în casă şi se opri lângă pat. Ioana veni după el.

Gheorghe adormise cu burta întinsă de-a lungul patului şi sforăia. Cei doi se uitară câtva timp la el şi se dezmeticiră parcă. Sae se uită pe pat, se aplecă peste el şi săltă pătura, să vadă dacă nu e ceva dedesubt. Se întoarse repede, şi ochii îi umblară înfrigurați peste maşina de cusut, peste patul celălalt şi se opriră pe vârful sobei. Când ieşiră în tindă, Ioana se lăsă pe prag, întinzându-şi tristă mâinile în poală. Ilie tăcea mai departe, iar Joița vâra încet paie sub pirostrii.

— Mamă, suflă Sae, n-a adus nimic…

Femeia lăsă capul în jos. Glasul copilului o topi. Răspunse abia şoptit, încercând să-şi stăpânească apa amară ce-i năvălise în gât:

— Mamă, Sae… Lasă, maică!…

Deodată o podidiră lacrimile şi se aplecă mai mult peste vatră, umflând flacăra mare a focului. Se şterse, târziu, ca din întâmplare, fără să mai spună vreo vorbă.

III

Acum îşi aduc aminte de săptămâna când au cules strugurii. „Ăsta-i nebun”, îi trecu numaidecât prin minte Joiței, uitându-se la el cum stă nemişcat. Din duminica întoarcerii şi până acum, astăzi-dimineață, a trecut o săptămână întreagă, şi Gheorghe, la fel ca şi în seara când a intrat pe poartă, n-a vorbit nimic. Se uita liniştit la fiecare, şi pe față nu i se mişca nicio cută. Ca şi când ieri ar fi fost la câmp cu oile şi ar fi mas peste noapte acolo. Iar a doua zi, pe seară, s-ar fi întors. Senin, se aşeza la masă cu pleoapele lăsate peste ochi, punea mâna pe lingură şi începea s-o strecoare prin strachina mare din mijlocul mesei. Pe urmă înghițea tăcut, şi nodul gâtului i se urca şi se lăsa numărându-i fiecare

înghițitură. Dar când Tudor Gângoe se uita la el, mâna i se mişca mai încet şi fălcile se opreau din mestecat. Atunci ridica pleoapele, şi toți întorceau capetele şi-i vedeau luminile ochilor ca nişte ape încremenite, primind crucea dreaptă dintre sprâncenele lui Tudor Gângoe. Gheorghe se uita puțin la el, apoi îşi întorcea cu blândețe privirea prin uşa deschisă a tindei, afară, spre vârfurile salcâmilor. Sae şi Ioana nu-l mai întrebaseră nimic. Nici el pe ei. Se uita la fiecare, la fel ca şi înainte de a pleca. Într-o zi, Joița căută să vorbească şi să-l întrebe ce a făcut, dar se opri de frica lui Tudor Gângoe. Gheorghe şi Ilie nu erau ai ei, Tudor îi făcuse cu nevastă dintâi. Nu s-ar fi putut stăpâni şi s-ar fi certat. În fiecare zi aştepta ca lucrurile să se sfârşească. Gheorghe nu zicea nimic, îşi întorcea cu blândețe ochii în altă parte, dar în fiecare zi, Tudor Gângoe văzu mărindu-se şi licărind mai nestăpânit o umbră grea şi întunecoasă în fundul ochilor limpezi şi liniştiți ai lui Gheorghe. Astăzi de dimineață, Joița se deşteptă mai devreme. Avusese un vis chinuit şi se trezise lac de sudoare. Nu ştia ce visase, dar o stăpânea, ca o spaimă de moarte, un bulbon uriaş unde se făcea că cineva vrea s-o arunce şi s-o înghită. Întâi se rupseseră toate podurile satului, şi apa năvălise cu furie. Casele începuseră să pârâie şi să se dărâme, un vânt grozav umfla valurile şi întindea cu mânie crestele salcâmilor, îngenunchindu-i în vâltoarea apei. Pe urmă, parcă totul se spălase, casele parcă nu mai erau, se făcea o poiană neagră în mijlocul căreia un bulbon se urca urlând în sus şi fierbând a sânge negru amestecat cu păcură şi cu o putoare de miasme otrăvite. Zicea că e locul muierilor măritate a doua oară: cu copii, cu casă de-a doua oară. Când se trezi, se făcuse dimineață, şi toți dormeau. În mijlocul casei, frunzele mărului din fața ferestrei se jucau ciudat, sclipind şi îmbucându-se sub razele galbene ale soarelui. Se şterse pe frunte de sudoare şi se ridică în capul oaselor; sări din pat,

răsuflând, şi încercă să-şi adune puterile, zicându-şi că n-are să se întâmple nimic, nu trebuie, oricum ar fi, sunt tot fraţi, şi totul trebuie să se piardă.

Pe la prânz îi aminti lui Tudor Gângoe de abá şi plecă la biserică. Puterile însă o lăsară atunci când bărbatul, întors cu abaua, aruncă maldărul negru, fulgerând, peste picioarele lui Gheorghe. Sae şi Ioana stăteau încremeniţi şi se uitau fără să zică ceva, aşteptând.

— Ieşiţi afară! urlă deodată Tudor Gângoe, învârtindu-şi cu o iuţeală turbure ochii adânciţi în fundul capului.

Dar nimeni nu se mişcă, îngroziţi parcă de glasul lui.

Deodată, ochii lui Gheorghe, blânzi şi liniştiţi până acum, începuseră a se mişca şi se întunecară. Îşi trase picioarele mai bine, se săltă în cot şi se înfipse în căpătâi.

— Sări-ţi-ar ochii! urlă Tudor Gângoe. O fi, că prea spui, spui tu?

Gheorghe se mişcă şi se frământă, făcând să fâşâie şi să trosnească paiele şi foile de porumb cu care era umplut căpătâiul.

— De ce să-mi sară ochii, mă?

Un val de furie începu să li se urce în gât lui Sae şi Ioanei, şi Joiţei. Tudor Gângoe se uită la băiat şi în clipa aceea nu simţi răspunsul greu şi nemaiauzit al lui Gheorghe. Ochii acestuia, umbriţi, întunecoşi, i se păru că îl învăluie, ca o judecată a neamului lui, sângele mamă-si. „Eu sunt băiatul tău, şi Ilie la fel. Te-ai însurat iar şi ai încă doi copii. Noi… Eu şi Ilie…”

— Să-i dea una!… şopti Ioana răguşită de furie.

Dar n-o auzi nimeni.

Tudor Gângoe izbi cu pumnul, spintecând aerul în sus pe lângă faţa lui Gheorghe, şi urlă iar, simţind valul de întuneric adânc şi nedesluşit din ochii băiatului cum îl împresoară şi-i omoară puterile:

— Sări-ţi-ar ochii!…

Gheorghe nu se clinti. Văzu doar fulgerarea neagră a

pumnului cum zboară ca un arc pe lângă fața lui. Nici nu clipi, numai fălcile i se mişcară, ca un scrâşnet învechit de lemne tari.

În casă se făcu deodată întuneric, şi ferestrele albite de soare parcă se lăsară în jos, înghițite de zidurile casei... Joița începu să tremure. Se uită la Ilie şi îl văzu tăcut, cu fața umbrită în colțul patului. Altă dată sărea între ea şi Tudor Gângoe sau când acesta ori chiar ea se apucau să-l bată pe Sae ori pe Ioana.

— Tore, îngână ea, tremurând din tot trupul. Nu-i lucru curat. E sfânta duminică... Ilie!

Nimeni nu se uită la ea. Se întoarse la Sae şi Ioana, care erau copiii ei, dar fata stătea cu ochii înțepeniți şi cu fruntea încrețită, uitându-se cu mânie la Gheorghe.

— Ochii să-ți sară... luminele lor...

Tudor Gângoe stătea în picioare, cu fața întunecată, încercând să se potolească, uitându-se spre fereastră, spre dealul ce oprea săritura câmpiei lângă sat şi strângând mereu în pumni gâtul maşinii de cusut în care se proptise.

— O moarte să ne lovească pe toți... mâine dimineață să nu ne mai sculăm niciunul... câinii să ne mănânce... sau viermii neadormiți!

Joița amuți, şi un val de fum simți cum îi întunecă ochii şi se lăsă pe pat. În glasul bărbatului, ea singură cunoscu o sfâşiere şi o otravă de moarte. Începu să plângă, dar nici acum n-o băgă nimeni în seamă. Gheorghe stătea neclintit şi pe fața strânsă şi turbure nu i se mişca nicio cută.

— N-o să ne lovească nicio moarte! zise el deodată, cu glasul încet, dar ridicat şi clocotind sub o frământare abia stăpânită.

— O moarte, răspunse numaidecât Tudor Gângoe cu toată puterea glasului. O moarte să ne umfle pe toți până mâine dimineață... Guşterul!... Guşterul să ne mănânce!...

Gheorghe deodată parcă crescu. Joița se opri

numaidecât din plâns, iar Sae şi Ioana, din furie, simțiră cum o frică grozavă cade peste ei ca o ploaie. Gheorghe avea aproape nouăsprezece ani şi până acum îl ştiau ascultător şi tăcut. Acum, nimeni nu-l mai cunoştea. Poate Tudor Gângoe aşteptase această vreme fără să le spuie. Joița înțelese dintr-odată ceea ce la început, când Ioana şi Sae erau mici, i se părea că e un păcat al bărbatului ei. Când începuse Ilie să fumeze, Tudor Gângoe s-a supărat. Întâi l-a pălmuit şi i-a spus că dacă-l mai prinde îl snopeşte în bătaie. Pe el, ca şi pe Gheorghe. Dar îşi aduce aminte. Nu ştie cum însă, într-o zi i-a văzut pe amândoi, pe Tudor şi pe Ilie, în căruță, când veneau de la arat, fumând. N-a mai zis nimic. Peste un an, era într-o iarnă. Într-o dimineață auzi afară nişte țipete. Când s-a uitat pe fereastră, a văzut în mijlocul bătăturii, în zăpadă, pe Tudor Gângoe, cu un ciomag în mână, cum îl bătea pe Gheorghe. Îl lovea fără să se uite, peste cap, peste față, iar el țipa ca în gură de şarpe. Îşi aduce aminte vorbele lui. A ieşit afară să-l oprească. Tudor Gângoe s-a răstit la ea, spunându-i să intre în casă, dar nu l-a ascultat, ci încercat să-l oprească. Atunci, el a îmbrâncit-o şi i-a croit una peste spinare. „Ăsta, mă, ăsta? Spumega el. Ăsta? Ăsta, mă?... P-ăsta n-ai să-l mai cunoşti, ascultă tu ce spun eu... i-am spus să nu mai fumeze!...”

Acum înțelege. Joița se întoarse îngrozită la Sae şi la Ioana.

— Ieşiți afară nu mai stați aici...

— Taci, maică, din gură, zise Ioana încet şi hotărât.

Văzură un om posomorât, ridicându-se din pat cu putere. Nu mai era Gheorghe. Nu-l mai cunoştea nimeni. Copiii rămaseră şi mai nemişcați, dar pe fața fetei se întinse neputincios o îndârjire cruntă.

Gheorghe îşi lăsă picioarele în jos, ridicându-se: la toți li se părură că sunt lungi şi groase, ca la un om mare.

— Care guşter, tată? se răsti el, mişcându-şi mâinile

în aer.

Glasul i se ridică din ce în ce mai mult, mai puternic, din ce în ce mai spart:

— Care guşter? Cum? De ce? De ce?

Tudor Gângoe se înfioră. Nu cunoştea glasul. Simți că lupta o să fie grea şi-şi dădu seama că acum trebuie să răspundă şi să ceară socoteală omeneşte, care o avea dreptate să stea şi să răspundă pentru toți ceilalți din casă.

— Gheorghe, zise el tare, cu glasul liniştit şi potrivindu-şi gândurile şi furia ce-l îneca. Gheorghe, eşti om mare, acuma, uite... Eu îmbătrânesc, mă dau la o parte de aici, urmă el şi în acelaşi timp făcu o săritură din fața băiatului. „Eu mă dau la o parte. Şi băiatul ăsta se dă, că e mai mare ca tine...” Tudor Gângoe se întoarse şi-l învălui pe Ilie cu privirea, căutând să-i vadă ochii şi să-l simtă că i-a ghicit gândurile şi e de partea lui. Ilie stătea ca şi înainte. Nu se mişcă, nu făcu niciun semn. Omul simți din nou un fior, curajul îi pieri dintr-odată. Creierul însă îi fierbea „Cu amândoi atunci, gândi el cu repeziciune, atunci cu amândoi”. Furia îi dădu putere, şi ochii i se turburară şi mai rău. Urmă totuşi mai departe, stăpânindu-şi glasul: „Aşa... eu mă dau la o parte şi zic. «Plec eu, Tudore, şi stai tu Gheorghe, că eşti om mare. Aşa!... rămâi tu!...» dar înainte de asta... înainte de asta...”.

Tudor Gângoe se înecă, şi mâinile începură să-i umble prin aer ca nişte vârtelnițe rupte. Lui Gheorghe i se umflaseră obrajii şi ținea gura deschisă, cu gâtul parcă pregătit să răspundă.

— Ce e înainte de asta? Ei, ia spune, ce e înainte de asta? bolborosi el, ridicând capul în sus cu o zvâcnitură.

— Înainte de asta, să ne socotim!... răspunse Tudor Gângoe, stăpânit şi urmărindu-şi gândurile cu putere.

Glasurile urmară unul după altul, cu repeziciune, pline de patimă, urcându-se din ce în ce mai sus!

— Da, să ne socotim! răspunse Gheorghe

numaidecât.

— Să ne socotim!

— Să ne socotim!

— Să ne socotim! apăsă Tudor Gângoe, ca şi când n-ar fi auzit glasul băiatului.

— Păi să ne socotim, hai să ne socotim!

— Aşa, scrâşni Tudor. Aşa… ce-ai făcut tu?

— Cum ce am făcut?!!

— Ce-ai făcut? Tu! Aşa ca om, ce ai făcut tu pe pământul ăsta?

— Cum ce am făcut, mă, izbucni Gheorghe, nestăpânit. Cum, ce am făcut?! Am muncit.

— Ai muncit, urlă Tudor Gângoe numaidecât şi se întâmplă a doua oară când vorba grea, puternică, a băiatului nu-l atinse.

Aruncă la fel ca la început pumnul în aer, gata să-l atingă peste față, se înfipse înaintea lui şi urmă cu ochii strălucitori:

— Pentru mine, mă, pentru mine? Spune, pentru mine?…

— Da' pentru cine!?

— Pentru mine?

— Dar pentru cine? Pentru cine?!

— Boală, scrâşni Tudor Gângoe, sări-ți-ar luminile ochilor!… Te-ai sculat de cu primăvară, gras ca porcul şi ai luat oile d-aici din bătătură… ne-ai luat oile din curte şi te-ai dus la Bucureşti… Te-ai dus la Bucureşti… Aşa le-ai luat şi ce-ai făcut?… Ai muncit pentru mine!… Ce ai făcut cu oile?… În primăvară am vândut un pogon de pământ cu nădejdea că ai să vii tu… Era să vând şi calul… Am făcut pătul, fânar, şi-am împrumutat o groază de bani… Ce-ai făcut cu oile? Ai muncit pentru mine!… Ai strâns mii de lei şi când se duse Bâzdoveică la Bucureşti şi aflaşi de pogon, ce zici? „Fir-ar al dracului tata… că vându pogonul… las că-l aranjez eu… îi aranjez, eu… să le ia lor de toate…" N-ai zis aşa?… La ficați îți bag mâna… pe beregăți îți bag mâna… Spune…

ce-ai făcut cu banii? I-ai băgat pe toți în curu' ăleia... Toată vara ai îndopat-o pe aia cu bani. Vasca lui Simion... Şi aici te aşteptau bieții băieți cu inimile fripte... Aaaa... ai muncit pentru mine!

Tudor Gângoe apucă cu repeziciune un scăunel. Tot atunci, ca fulgerul, Gheorghe sări în picioare, şi când omul lovi, Gheorghe îl apucă cu îndârjire de mână. Scaunul îl lovi în creştetul capului, aproape în frunte, şi pielea se umflă numaidecât. Amândoi tremurau şi se învăluiau cu privirea. Ilie sări din pat şi puse mâna între pumnii celor doi.

— Tată, zise el negru, răguşit, stai! lasă...

Omul se smulse cu putere şi se trase repede din mijlocul casei.

— Şi tu... Şi tu! Ilie...

Ilie tăcea, şi sprâncenele i se împreunaseră negre peste ochi, apoi vorbi:

— Adu-ți aminte, când îți spuneam, zise el, mergând spre fereastră. Aci se opri şi se întoarse cu spatele, uitându-se întins spre vârfurile câmpiei. „Tată, pogonul!..." „Pogonul?" „Păi, pogonul, nu-l dă..." „Nu, că, dacă vine Gheorghe de la Bucureşti..." Uite, a venit de la Bucureşti!... A venit Gheorghe de la Bucureşti!...

— Câinii să vă mănânce! urlă Tudor Gângoe, simțind că îşi pierde puterile.

Se opri câtva timp, şi pieptul i se ridica şi cobora cu greutate. O durere vie se urcă în el şi fu gata să-l copleşească. Strânse din pumni şi înghiți cu toată puterea ce-i mai rămăsese nodul umflat ce i se înțepenise în gât. Se întoarse ca într-o fulgerare în viața lui şi din adâncul măruntaielor răscoli anii de foame şi de trudă în care-i crescuse pe Ilie şi pe Gheorghe. Îşi dădu seama că ei îl judecă acum şi au dreptate. Că au muncit de când erau mici şi că au ajuns să-şi dea seama cum el, tatăl lor, va împărți averea şi cu Ioana, şi Sae. „Dar cine e de vină?" se întrebă, şi numaidecât capul îi ameți şi vorbi fără să-şi mai stăpânească

gândurile.

— Dacă a venit de la Bucureşti, ce? Lasă-l în pace, zise el larg, învârtind mâinile în aer. Lasă-l!... Eu mă dau la o parte... Nimeni n-are nimic de împărțit cu mine...

Fața i se schimbase, buzele i se uscaseră şi i se făcuseră pământii. Parcă s-ar fi sculat după o boală nesfârşită şi rea.

— Taicule! schişni Ioana, venind înspre ei, dar el o lovi cu brațele pe care le învârtea mereu în toate părțile.

— Nu. Eu mă dau la o parte. Să nu se apropie nimeni de mine, că-i sparg capul!...

Ieşi pe uşă, trântind-o cu turbare, şi cei din casă îl auziră scotocind în odaia cealaltă. Când paşii lui Tudor Gângoe trecură prispa, Joița ieşi repede, cuprinsă de o spaimă de moarte, Ioana şi Sae se luară după ea, dar tot în acelaşi timp se izbiră în piept. Joița năvăli în casă şi începu să-l zgâlțâie pe Ilie, țipând:

— Ieşiți afară! Gheorghe, Ilie, ce stați?...

Glasul înfricoşat îi dezmorți pe cei doi şi le alungă ura de pe față. Ieşiră repede pe prispă şi rămaseră încremeniți. Niciunul nu se aştepta ca întoarcerea lui Gheorghe să se spargă şi să sufle peste toți ca o vijelie. Cotețul şi grajdul vechi căzuseră la pământ dintr-o singură lovitură. Tudor Gângoe învârtea securea cu o singură mână, iar cu cealaltă smulgea şi arunca în aer stinghii şi drugi, şi bucăți mari de şindrilă. Un căprior pârâi cu putere şi, din înălțimea lui, pătulul începu să se clatine. Grâul curgea în țărână amestecat cu snopi de coceni şi cu maldăre îndesate de fân.

— Ilie! țipă iar Joița. Sae!

Dar n-o auzi nimeni.

— Eu mă dau la o parte, strigă Tudor Gângoe, ridicând securea în sus. Mă dau la o parte...

Apoi se îndoi din nou, izbi cu putere, şi amestecându-se cu grâul, porumbul se vărsă dintr-odată, uruind lung, cu un tunet îndepărtat.

— Aşa! gemu Tudor Gângoe. Mai am grajdul şi casa, şi vitelor o secure în cap!...

Ridică piciorul de pe stâlpul pe care şedea şi vru să se mute. Dar un drug se legănă de câteva ori, şi alunecă pe spate. Securea îi căzu jos în mijlocul porumbului, şi el veni încet după ea, cazând întins cu faţa în sus. Femeia şi copiii alergară spre el, dar Tudor se sculă gemând, învârtindu-se în toate părţile...

— Nu! urlă el, dar glasul i se isprăvise şi abia se mai ţinea pe picioare. Nu, staţi, că n-am terminat... Mai am... mai am grajdurile şi casa... şi la vite câte una în cap... Să vie el încoace, şi pe urmă gata... eu mă dau la o parte... eu mă dau...

Ilie îl culcă în fân, şi Tudor Gângoe închise ochii, zbuciumat. Tot trupul îi tremura. Joiţa se aplecase lângă el, plângând, şi-i ştergea fruntea cu palma. Îi mângâia mâinile şi pieptul şi căuta cu sete, aplecată, să-l facă să uite tot răul, să se zbată pentru el şi să-l liniştească, să plângă mai mult...

Publicată în *Contemporanul,* nr. 26, 21 martie 1947, p. 7, şi nr. 27, 28 martie 1947, p. 7, însoţită de precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Năvala agresivă a ciorilor e reluată în *Moromeţii,* vol. II, ed. cit., pp. 48—49, ca atmosferă prevestitoare a morţii lui Sandu Dogaru, cumnatul lui Niculae Moromete, soţul Titei.

ÎNTÂIA MOARTE A LUI ANTON TUDOSE

A doua zi a fost o vreme frumoasă, deşi era frig şi căzuse o brumă groasă care albise satul ca după o ninsoare. Rudele lui Stan Tudose pregătiseră totul încă din timpul nopții, şi dimineața, când lumea începu să se strângă, măturară în mijlocul curții şi întinseră din timp, deşi nu era nevoie, o masă atât de lungă, încât cei care treceau pe drum şi nu ştiau despre ce e vorba se întrebau cu mirare cine este omul ăsta care îşi face un parastas atât de mare. Era frig, şi copiii, care umpluseră bătătura, aşteptau zgribuliți, în pâlcuri dese, sosirea celor patru preoți. Grădina şi împrejurimile miroseau de departe a mâncăruri lungi de fasole şi varză. Vecinii îşi lăsaseră treburile, şi în ulița întreagă era o tăcere ciudată.

Când soarele s-a ridicat la un stat de om, cei patru preoți au coborât în fața casei lui Stan Tudose şi au intrat încet, câte doi, în curte. Lumea se ferea în lături, uitându-se tăcută la patrafirele curate şi sfințite ce atârnau de gâtul lor. Ei au intrat în casă fără să bage în seamă lumea adunată şi copiii zgribuliți care se apropiaseră buluc lângă fereastră, ştergându-şi nasurile înroşite cu cotul.

Înăuntru, peste două paturi erau întinse *capetele*; nişte colaci de o albeață dulce şi moale, împletiți în fel

de forme de aici şi învârfuiți cu colivă amestecată pestriț cu bomboane mici şi stafide. *Cei patru preoți* au deschis cărțile, şi femeile din casă, pierdute, neaşteptându-se că vor veni atât de dimineață, îşi făceau una alteia semne disperate să se aducă lumânările şi să aprindă *capetele.* Unul dintre preoții străini chiar vorbi gros, liniştit şi cu vocea sunând a răspuns din altar.

— Aprindeți *capetele,* aduceți nişte tămâie şi lumânări mari pentru slujbă.

Numaidecât, femeile au aprins lumânările din colaci, preoții au luat câte un şervet lung şi brodat, atârnându-l parcă de mânecă, şi slujba a început. Întreaga casă, curtea, grădina şi împrejurimile se umplură de cântecele ce se auzeam în odaia unde se slujea. Parastasul a ținut mai mult decât ştia lumea. Trecuse mai bine de un ceas şi preoții tot nu ieşeau. Într-o vreme, un vecin vru să întrebe pe cineva:

— De ce ține aşa mult?

Dar în clipa aceea poarta de la grădină se deschise şi intrase pe ea nepotul mortului, Anton Tudose.

— N-au terminat? a întrebat şi el pe vecin.

— La asta mă gândeam şi eu, a răspuns acela.

— Sunt patru, a vorbit iar nepotul după un timp. Dacă ar fi numai unul, ar lua-o de la sfârşit şi-ar termina mai repede.

Flăcăul era liniştit şi parcă împăcat cu ceva care îl muncise grozav. Fața îi era obosită, dar luminoasă şi plină de bunătate.

— Ce faci, Antoane, a spus omul, ce mai zici?

— Eu? a răspuns el puțin mirat. Ce să fac!… Bine.

S-a mişcat de lângă vecin şi s-a amestecat printre copii. Mergea încet, parcă pe nesimțite, strecurându-se. Câteva femei se uitau în urma lui, nedumerite, întrebându-se dacă e adevărat că băiatul acesta slăbuț şi liniştit a făcut ce-a făcut.

— Am auzit că la groapa răposatului a râs şi a scuipat pe crucea lui.

— Dumnezeu mai ştie! Că din neamul ăsta n-am pomenit; îl cunosc şi pe răposatul răposatului. Nimic! Oameni aşezaţi…

— Taci… Ies popii, a vorbit altă femeie.

Cei patru preoţi ieşiseră în prag şi se uitau fără grabă peste oameni. Îşi scoseseră patrafirele şi vorbeau încet între ei. Lumea a înţeles că au fost opriţi la masă şi că sfinţiile lor primiseră. Rudele se mişcau zăpăcite de colo până colo, aşternând peste mesele din bătătură şi cărând cu braţul străchini şi linguri.

— Toată lumea să stea la masă, s-a auzit glasul unui om, şi în clipa aceea copiii au năvălit îmbrâncindu-se pe scaunele lungi.

— Haide, mai vorbi acelaşi glas către oameni. Poftiţi şi sfinţia-voastră!

Lumea a început să se aşeze, şi *cei patru preoţi* luaseră şi ei loc în cap, unde li se întinsese o altă masă mai mică, învălită cu faţă brodată şi cu scaune negre şi lucioase în jur. S-a adus mâncare şi s-a împărţit în străchini. Tot în acelaşi timp, de o parte şi de alta a celor două şiruri lungi de mese, doi oameni cu damigeana sub braţ împărţeau la rând câte o ceaşcă de ţuică fiecăruia. Era o pomană lungă şi bogată, cum se întâmpla să fie rar în sat, în anii buni, când era totdeauna vreme frumoasă şi ploaie la timp.

Cei mai bătrâni şi rudele mai apropiate se aşezaseră la un loc, în capul mesei, aproape de *cei patru preoţi.* Lumea începuse să mănânce, şi preoţii s-au ridicat în sus să ciocnească cu neamurile pentru odihna celui dus dintre ei.

Începutul mesei a trecut repede împreună cu un fel de gălăgie liniştită făcută de fiecare: „Dumnezeu să-l ierte”, „Să-i fie ţărâna uşoară”. Aproape de sfârşitul mesei se întâmplă însă ceva neobişnuit. Lumea îşi aduce aminte de întâmplarea aceasta ciudată din sat cu o teamă şi un fel de frică neînţeleasă.

De obicei, la o astfel de masă, la început se închina şi

se vorbea puțin despre cel mort, apoi toată lumea îl lăsa în pace, începea să se mănânce bine şi mai ales să se bea zdravăn. De băut însă nu se dădea decât la rude şi vecini, şi la cei chemați anume să ia parte. Şi aceştia nu erau prea mulți față de numărul celor obişnuiți să colinde pe la toate pomenile: copii zdrențăroşi, orfani, văduve prăpădite, bătrâni învechiți de sărăcie, toți amestecați la un loc cu cei mici, mâncau până se umflau. La o pomană ca aceea dată de rudele şi nevasta lui Stan Tudose, ei aduceau şi trăistile, în care aruncau tot ce se dădea la masă: pâine multă, bucăți de carne, felii nenumărate de mămăligă. Unii scoteau încet câte-o oală şi turnau în ea resturile. Se întâmplau câteodată şi încăierări mici, dar pomana aceasta a fost atât de bogată că această lume de sărăcie îşi întesă până în vârf buzunarele, sânii şi trăistile lor jigărite. Nimeni nu le luă seama.

Se băuse țuica şi, după închinarea făcută mortului, rudele şi vecinii începuseră a se înveseli din ce în ce mai mult. Femeile au adus sticle pe masa lor, vin destul, fripturi rumenite, găini întregi prăjite în unt şi pline cu orez. A doua oară când se închina pentru mort, şi ciocniră liniştiți, voioşi, şi când spuneau „Să-i fie țărâna uşoară", cineva care n-ar fi înțeles limba ar fi putut crede că se urează cuiva care a înfăptuit ceva frumos: „Să fie cu noroc" ori „La mulți ani fericiți". Ceştile erau mărişoare şi țuica tare şi curată. În clipa aceea, la a doua urare, nimeni n-a băgat de seamă că nepotul lui Stan Tudose, care se aşezase între doi vecini, la o margine din capul mesei, îşi ridică încet ceaşca plină şi o vărsă sub masă. Mâncase puțin din ciorba de pui plină cu rotogoale mari de ou bătut şi acum sta liniştit, uitându-se tăcut în strachina-farfurie în care zăcea în grăsime un ciortan rumen şi mare de găină. Din când în când se uita alături, la masa preoților, şi parcă aştepta ceva; se întâmpla un lucru straniu cu fața lui. Obrajii îşi pierdeau liniştea simplă a trăsăturilor şi ochii îi

rătăceau streini peste oameni, ca şi când nu şi-ar fi dat seama unde se găseşte.

După un timp, uitându-se mereu, întreaga lui înfăţişare a atras atenţia vecinilor. Era parcă nerăbdător, însă o nerăbdare liniştită, sigură, şi acest lucru se vedea numaidecât din căutătura lui spre *cei patru preoţi* şi din mulţumirea care parcă o simţea văzându-i că sunt mai veseli şi mai voioşi. Cei care îl văzuseră mai de mult îşi dădură seama că flăcăul, deşi s-a schimbat, gândurile lui sunt însă tot ciudate şi negre în legătură cu moartea unchiului, dar nimeni nu ştia ce are să facă. Se uitau la el voioşi, cu paharele în mâini, şi ascultau sau spuneau una şi alta.

— Dumnezeu să-l ierte, Antoane, a spus unul încet şi prefăcându-se trist şi tăcut, dar nepotul nu i-a răspuns nimic şi se pare că nici nu l-a auzit.

— Părinte, să vă întreb ceva, a spus el deodată tare, ridicându-se atât de repede şi trecând în capul mesei, că într-o clipă lumea amuţise şi lăsă ochii în jos.

Se vedea că, deşi oamenii vorbiseră înainte, mâncaseră şi băuseră, toţi, văzându-l pe nepot la masă, se gândiseră la el. Vorbele flăcăului nu erau neaşteptate, dar dacă ar fi tăcut, ar fi fost totuna, nici acest lucru n-ar fi fost ceva care să-i uimească. Acum tăcuseră şi aşteptau, gata să-şi vadă liniştiţi de treabă orice s-ar fi întâmplat.

— Întreabă, taică, a răspuns unul mai bătrân.

— Chiar pe sfinţia-voastră aveam de gând. Unchiu-meu a murit în trei zile, fără să ştim pentru ce, nimeni nu ştie. Eu am să vă spui mai pe urmă ceva, dar sfinţia-voastră ce credeţi?

— Dumnezeu, taică…

— Bine, Dumnezeu, a vorbit flăcăul repede. Nu, nu, să vedeţi, să vă spui mai bine… să vă întreb. Oamenii vorbesc, adică un om poate să se gândească la orice. Eu am făcut ca unchiu-meu, ca să ştiu ce-a fost cu el. Eu l-am văzut mergând încet prin grădină şi tot uitându-se

în sus. Mi-a venit aşa: ce e în sus? Mă uitam în sus şi mi se părea că viaţa mea e aşa de lungă că n-o să se mai sfârşească niciodată. N-am să mai îmbătrânesc şi n-am să mai mor. Sfinţia-voastră de ce sunteţi bătrâni? Părinte, sfinţia-ta ai să mori, nu ţi-e frică?

— Taică, toţi o să murim, a răspuns preotul puţin înţepat, roşindu-se.

— Nu! Stai, părinte, stai puţin, a continuat flăcăul înfierbântat.

Ochii i se făcuseră mari şi era atât de viu, încât tot trupul îi tremura. Mâinile i se frământau pe masă, şi urmărea, vorbind, un anume lucru cu atâta încordare, că se încurca, glasul îi era muncit şi limba i se amesteca uscată în gură.

— Stai puţin, să vă întreb. Vorbesc cu sfinţia-ta. Sfinţia-ta ai îngropat o grămadă de morţi şi acum ai îmbătrânit şi mata, ai să mori într-o zi ca unchiu-meu. Când îngropi un mort, sfinţia-ta nu te cutremuri, nu te gândeşti că ai să fii la fel, să intri în pământ?... Ştiu, părinte, ştiu, ai să-mi spui că te-ai cutremurat, dar atunci nu înţeleg, de ce *ai îmbătrânit.* Eu ştiu ceva, părinte, şi d-aia te întreb, să văd dacă l-ai ştiut şi mata când erai ca mine.

— Ce să ştiu, taică, a răspuns preotul uitându-se zăpăcit la el.

La masa oamenilor care îl auziseră se făcuse o linişte ciudată. Preoţii se uitau înmărmuriţi la flăcău, întrebând din ochi pe ceilalţi ţărani dacă băiatul a băut mult. Dar oamenii tăceau. Numai unul a făcut un semn cu paharul, dând să înţeleagă că nepotul n-a băut nimic; a aruncat ţuica sub masă. Unul dintre preoţi se făcea că nu ascultă şi nu-l ia în seamă pe băiat. Îşi aranja liniştit friptura în farfurie şi se pregătea s-o apuce de os şi s-o ducă la gură. Flăcăul păru o clipă că se pierde. Îşi plimbă ochii cu repeziciune peste masa preoţilor, şi trăsăturile i se schimbară uimitor. Îl lăsă pe cel cu care vorbise înainte şi, fără să piardă timp,

simțind parcă ceva hotărâtor, vorbi tare, adresându-se preotului care nu-l lua în seamă. Deşi acela nu se uita la el în clipa aceea, când auzi glasul, îşi ridică numaidecât ochii surprins, ca şi când flăcăul i-ar fi pus mâinile în cap.

— Şi sfinția-ta, părinte, ai îmbătrânit. Mănânci mult, dar ai să mori şi sfinția-ta.

Preotul şi-a întors privirile la ceilalți. Dar se petrecu ceva ciudat. Ca într-o fulgerare flăcăul, a țâşnit în sus şi a rămas drept în picioare. Unul dintre *cei patru preoți* voise să răspundă la fel, că *toți vom îmbătrâni şi muri,* dar vorba îi încremenise pe buze. Se făcuse linişte peste toată pomana, şi mişcările muriseră pe rând până la capătul celălalt al mesei.

— Oameni buni, a strigat flăcăul tare ridicând o mână în sus.

Cei din preajma lui se uitau încremeniți la el. Era parcă mai înalt, mai frumos, nimeni nu-l mai cunoştea. Ochii şi obrazul îi erau străine, şi vorbele, şi purtarea ciudată.

— Oameni buni, a strigat el a doua oară. Mâncați şi beți la moartea unchiului meu. Voi, ăia din fund, aproape că vă bucurați când moare cineva, ca să vă duceți repede să vă îndopați. Şi sfinții-lor la fel, au de mâncat şi de primit bani când moare cineva. Aşa e treaba. Aşa s-a pomenit. Şi aşa sunt toate treburile noastre, ne duc toate în pământ.

Băgând de seamă că acum linişte a s-a făcut şi mai deplină, flăcăul s-a oprit, uitându-se aprig peste chipurile oamenilor, înțepenit în picioare şi roşu la față.

— Niciunul nu s-a gândit singur de ce a murit din senin bietul unchiu-meu. Nici sfinții-lor. Că au aflat, de asta. E o boală care a intrat în sat pe nesimțite şi are să treacă prin fiecare casă. Chiar trece acum pe la fiecare casă când voi sunteți plecați. A intrat în sat *mai de mult,* mi-a spus unchiu-meu într-o zi. *„Am să mor, Antoane* mi-a spus el. Şi mi-a spus boala. *„Dacă scapi*

de ea, n-ai să mai mori”, aşa a zis. Eu ştiu de ce a murit. La început nu-l credeam, fiecare spune că o să moară când îl apasă ceva. Am să vă spui acum.

Flăcăul s-a oprit iar şi întorcându-se cu privirea la masa preoților. Apoi a privit din nou peste capetele oamenilor. Toți ochii îl pândeau nemişcați, tăcuți, şi liniştea era aşa de mare, că lumea străină de pe drum, atrasă de ciudățenia acelei pomeni, se oprise lângă gard şi se uita înăuntru. Pe flăcău parcă îl surprinse şi îl doborî acei nenumărați ochi, de o parte şi de alta a şirului lung de străchini şi mâncare, pentru că tăcu mai departe, şi o umbră îi întunecă privirea. Şi-a mişcat fălcile, încercând să treacă peste ei şi să nu-i vadă. Ochii lor tăcuți şi fumurii parcă se lipeau de fața lui.

— Ce vă uitați aşa? a strigat el.

Nimeni nu i-a răspuns şi nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot.

— Ascultați, a urmat el după câtva timp cu glasul schimbat, ca şi când ceva la care nu se aşteptase l-ar fi ostenit grozav, pentru că ochii i se înmuiaseră şi se mişca încet pe picioare.

Dar vorbind, încetul cu încetul, glasul îşi revenise, se făcuse la fel de tare şi de aspru, şi ochii din ce în ce mai mari şi mai luminoşi.

— Întâia zi după nunta verişoarei mele, eu ieşisem în grădină de dimineață. Vream să-mi caut un ciomag, să mă duc la deal. Mă gândeam la nişte ogoare. „Ia să-l chem şi pe unchiu-meu, poate merge şi el, mi-a trecut mie prin cap.” Trec la el în grădină şi intru în curte. Nici nu răsărise soarele, era devreme, şi senin. Unchiu-meu dormea afară, pe prispă, în dimineața aceea. Era în prima zi după nuntă, cum v-am spus, d-atunci n-a mai dormit afară. Mă duc la el lângă prispă şi-i spui: „Bună dimineața unchiule, te-ai sculat?” El n-a răspuns. Dormea cu capul spre hambar, şi era puțin întuneric. Mă aplec peste căpătâiul lui şi mă uit să văd ce face. Nu dormea. Stătea cu fața în sus, cu ochii deschişi, şi se

uita... O mână o avea scoasă afară, cu o țigare aprinsă între degete şi care arsese singură: uitase să mai tragă din ea. „Ce faci, unchiule, mai dormi? i-am spus eu iar. Vreai să mergem pe la deal... Poate facem nişte ogoare de toamnă... n-ar fi rău...” El nu-mi răspunde, dar văz că se mişcă în aşternut şi se uită țintă la mine. Pe urmă se ridică încet şi-mi spune: „Ce să căutăm la deal Antoane, nu vezi că eu mă duc la vale?” „Dar ce-ai, unchiule, îi spui eu, te doare ceva?” „Hai că merg, răspunde el. Merg, merg, merg...” Aşa a spus: de trei ori şi rar, şi mişcând înainte din cap. Pe urmă s-a sculat, s-a îmbrăcat, a sculat-o pe tuşa, am mâncat ceva şi am plecat. Pe drum, se lăsase o ceață cum n-am mai văzut eu niciodată. Unchiu şi-a făcut iar o țigare, a scos amnarul şi a încercat să dea foc la iască. Nu m-am uitat să văd ce face, dar când mă întorc să-l strig, chiar atunci lăsase mâinile în jos şi dăduse drumul pietrei şi amnarului. „Ce ai unchiule?” îl întreb eu. Îl văd că începe să meargă şi tace. Am ieşit la mirişti şi ne apropiam de locurile lui. Când ne-am oprit, eu am vrut să merg peste răzor. „Antoane, stai, unde te duci?” „Pă locuri”, îi răspund. „Ce cauți?” „Să văd ce ogor e de făcut.” „De ce?” „Cum de ce, întreb eu, ca să vedem!...” „Ce să vezi?” îmi ia el vorbă din gură. Se uita la mine şi-mi strângea mâna rău. Ceața se făcuse aşa de deasă, că o vedeai cum se lasă pe mâini înaintea ochilor. „Antoane, îmi spune el, ascultă aici. Eu am să... mi-a intrat un vierme pe os.” „Ce vierme, unchiule, ce vorbeşti?” „Un vierme negru, pe măduva oaselor...” „Unchiule, eşti bolnav, ce te doare, ce ai?...” „Nu, nu doare, e un vierme, vezi, de mulți ani îl simt cum mă mişcă pe os, la inimă, mi se întunecă ochii, parcă mă apasă ceva negru. Ascultă aici. De mulți ani, rar dimineața... se întâmplă... mă gândesc. Mai ales dimineața, dar când eram mai tânăr, nu luam seama, săream în sus şi m-apucam de treabă... Uitam. Acuma am terminat rostul, nu mai am treabă, nu mai pot să

uit… mai ales dimineața, când mă scol şi mă gândesc la ce mai am de făcut… şi mai ales acuma, când nu *mai am nimic de făcut,* Asta e: *am terminat* sau nu mai pot. Nu mai am chef…" „Unchiule, de ce n-ai spus, să te fi îngrijit?" „Taci din gură, spune el. N-am nimic. Nu e o boală pe care să ți-o îngrijească *altul.* Începe întâi de pe os, pe urmă vezi o grămadă de prostii, de nimicuri. Cum te văz eu acuma. Uite, că ai sprâncenele prea mari, nasul ca o piatră albă şi ascuțită, gulerul cămăşii mototolit şi murdar, cum calci pe un muşuroi mic de furnici… Aşa începe: vezi o grămadă de fleacuri şi te gândeşti anapoda la ele. Şi te tot uiți la ele. Şi tot uitându-te la ele, le vezi că nu mai sunt ca la-nceput. Se umflă, se fac mari, deschid gura şi parcă râd de tine; altele se mişcă, ți se pare că nu mai ştii ce sunt, uiți de unde ai plecat şi stai aşa… şi pe urmă iar o iai de la cap. Cum sunt eu acuma, mi se pare că ce am de făcut, *n-aş vrea să mai fac.* Ăsta e începutul… e rău. Te uiți în sus şi nu înțelegi nimic şi când te uiți jos şi-ți vezi căruța în bătătură, parcă te trezeşti din somn şi nu mai ştii nimic…" „Unchiule, îi spun eu, de ce nu te odihneşti mai mult?!! Dumneata, aşa ai făcut mereu. O viață întreagă ai muncit, ai alergat, n-ai stat deloc. Ia să mai stai…" „Acuma stau eu, că n-am încotro… N-am să stau mult…" „Bine, dar să mai stai, nu aşa… hai să mergem, i-am mai spus eu, dă-le încolo de ogoare, mai venim şi altă dată…" Ne-am întors, şi el s-a culcat. O întreb pe tuşa a doua zi ce face el, şi-mi spune că stă în pat toată ziua. „Să stea, i-am spus eu, să-l lăsați în pace. Mi-a spus ieri că se simte prost, e foarte ostenit."

Flăcăul s-a oprit din vorbit şi abia acum se uită drept la oameni. Avea glasul tare, liniştit şi plin de bunătate. Nimeni nu vorbea. Ca şi înainte de a începe, lumea tăcea uitându-se cu ochii peste el, peste buzele lui, peste nas şi obraji. Uimit, nepotul lui Stan Tudose a tăcut mai departe, plimbându-şi privirea pe fața fiecăruia şi, nevăzând nimic din ceea ce aştepta, a pălit,

şi fruntea i s-a încreţit pe neaşteptate.

— Ce vă uitaţi aşa, a strigat el a doua oară, cu glasul turburat şi răguşit; ca şi mai înainte, nu s-a auzit niciun glas şi nici cel mai mic zgomot.

Ameţit parcă de singurătatea sa, flăcăul ridică o mână în sus şi a pălit iarăşi, de astă dată, mult mai tare, dar stăpânindu-se totuşi:

— Ce mai vreţi? Asta e tot! S-a odihnit… până a murit. Şi acum se odihneşte… Ce se odihneşte? Cine să se mai odihnească? Nu mai e. Dacă nu mai e, cum o să se odihnească? Cine moare e mort. S-a terminat cu el. Sufletu' lui era cu trupul lui. Părinte, părinte, ţipă flăcăul, ce stai cu mâinile în sân? De ce staţi cu mâinile în sân? Nu vedeţi că moartea ne pândeşte? Nu putem să stăm aşa ca proştii să muncim o viaţă întreagă de pomană şi pe urmă să murim. Nu, părinte!… Oameni buni!…

Glasul i se ridica din ce în ce mai tare. Mâinile i se învârteau prin aer ca nişte aripi şi ochii îi scăpărau. O forţă sau o spaimă puternică se părea că pusese stăpânire pe fiinţa lui.

— L-aţi văzut pe unchiul meu mort, a urlat el. L-aţi pus în tron şi l-aţi băgat în pământ. Nu se poate. El nu mai e. Şi voi mâncaţi şi beţi liniştiţi, şi vă ghiftuiţi, iar el nu mai este. Şi dumneata, părinte, ai îmbătrânit şi ai să mori. Nu mai ai mult. Îţi tremură mâinile, nu mai poţi merge într-o zi ai să rămâi în pat, da, într-o zi, *într-o zi*, ca mâine, auzi, părinte nu ţi-e frică, spune, nu te zbârleşti?… Şi voi toţi munciţi mereu, când din nimica aţi putea trăi, aţi putea să nu muriţi… Vă certaţi, vă duşmăniţi, umblaţi fără rost… Ce vă uitaţi aşa ca boii? Credeţi că mai trăiţi şi pe *dincolo?* Gata. Nu. Aici e tot. De ce vă e frică? Ia spuneţi, de cine vă e *frică?* Mie nu mi-e frică de nimic, n-am să mor niciodată. N-am să mor. Nu mai staţi cu mâinile în sân. Noi suntem aici un sat de oameni! Trăim şi muncim aici. Şi sus e cerul care nu-i pasă de noi. Şi din când în când dintre noi, câte

unul se duce. *Să nu mai plece nimeni...* Nu se poate... trebuie să facem ceva... trebuie să ne gândim ce să facem... ce e de făcut... A!... dar voi n-auziți! Sunteți surzi? De ce tăceți?

Nepotul lui Stan Tudose s-a oprit deodată năucit şi, apoi, ca în prada unei furii neaşteptate, a urlat:

— De ce tăceți?

S-a întors ca într-o fulgerare spre *cei patru preoți* şi, cu o mişcare iute, a apucat masa, dând-o cu repeziciune peste cap. În aceeaşi clipă s-a învârtit iarăşi spre oameni, a apucat de masa lungă plină cu străchini şi pahare şi a intrat dedesubtul ei, azvârlind-o şi pe aceasta peste oameni, urlând întruna:

— Animale... boi... Cristoşii... biserica... altarul mamei voastre.

S-a tras în mijlocul curții şi a apucat un par gros în amândouă mâinile:

— Afară!... afară!... Afară cu voi!...

Femeile şi copii au început să țipe năvălind buluc spre poartă. *Cei patru preoți* se dăduseră în lături şi se ştergeau pe fustele lungi şi negre pătate de mâncarea şi vinul care se vărsase pe ele.

Flăcăul ridică parul deasupra capului şi se repezise în grosul oamenilor. Cei mai mulți se feriseră, dar alții, mai tineri, rămaseră nemişcați, aşteptând. Nepotul lui Stan Tudose se abătu din drum şi urlă înaintea preoților:

— Ieşiți afară, că vă deşel!... Vă deşel!...

Preoții se trăseseră spre prispa casei, şi tot atunci câțiva oameni au ieşit înaintea flăcăului.

Acesta s-a oprit, i-a măsurat câtva timp, apoi deodată a aruncat parul în lături şi a apucat o sticlă cu țuică ce căzuse jos, care era plină şi astupată cu un cocean. O destupă şi a dus-o la gură. Lumea se împrăştiase, şi peste mesele răsturnate năvăliseră doi dulăi, care hlepăiau flămânzi bucățile mari de mămăligă şi de carne. Nepotul lui Stan Tudose a răsuflat la jumătatea sticlei şi a început să se clatine. Lumea care rămăsese,

rudele şi vecinii se apropiară de el, şi, când a dus a doua oară sticla la gură, cineva i-a smuls-o din mână. Fața îi era roşie şi pe obraji începuse să-i curgă lacrimi. Gâfâia.

— Nu!... Nu!... Dă-mi sticla!... dă-mi sticla!...

— Săracul! se auzi un glas.

— Sticla... dă-mi! dă-mi!...

Se lăsase înainte, iar fata cea mică a lui Stan Tudose şi cu o rudă mai apropiată îl şi apucaseră de câte o mână:

— O!... Sticla... Nu mai pot. Dați-mi s-o beau. Mă doare!... Mă doare!...

— Antoane! Hai... lasă, hai înăuntru, lasă... lasă...

Zarva se potoli repede, şi câțiva inşi începuseră să ridice mesele şi să strângă străchinile şi farfuriile nesparte. Nepotul lui Stan Tudose fu dus în casă şi întins pe pat. Gemea întruna şi plângea. L-au învelit cu o pătură, şi cineva a rămas lângă el. Nu se uita la nimeni. Tot trupul îi tremura ca de friguri. *Cei patru preoți* se urcaseră în brişti şi plecaseră. În cele din urmă, flăcăul a început să geamă din ce în ce mai încet, pieptul i s-a liniştit, şi, istovit, a închis ochii şi a adormit.

După această întâmplare, Anton Tudose zăcu câteva zile în şir şi slăbi atât de rău că nimeni nu-l mai cunoştea. Crezură că n-o să scape. Dar el nu muri. Se întremă tot atât de repede, trecu în casa lui, făcută cu ajutorul unchiului, şi câteva săptămâni nu vorbi aproape cu nimeni şi nu ieşi în sat. Încetul cu încetul însă îşi reveni, dar părea acum mai bătrân cu zece ani. Despre unchiul lui nu mai vorbi cu nimeni şi nu se mai duse la cârciumă, cum făcuse în primele săptămâni după moartea unchiului. Peste un an se însură, îşi duse nevasta în casă şi peste alt an avu un copil.

Îşi mări gospodăria atât cât îi trebuia şi, deşi nevasta avea ceva mai multă avere, nu căută s-o mărească. Vorbea cu orice om despre ce trebuia şi despre ce avea nevoie. Din când în când, câte cineva, în serile lungi de

iarnă, bătea în poarta lui de la drum şi-l striga:

— Măi, Antoane!

El deschidea uşa, întreba cine e şi-i spunea să intre înăuntru. Dacă era cineva mai din altă uliță, îl sfătuia ca altă dată să vie fără să mai strige, pentru că are un câine care nu se dă şi nu muşcă. În casă vorbeau despre una şi alta, şi Anton mai mult asculta. Câteodată povestea şi el câte o întâmplare din drumurile pe care le făcea la munte să vândă porumb, dacă omul sau oamenii care veneau pe la el doreau să bea ceva țuică sau vin şi să mănânce câte o gogoaşe făcută în untdelemn, el le dădea şi cinstea şi mânca odată cu ei. Peste câțiva ani, nevasta îi făcu alt copil, de astă dată o fetiță dolofană, cu nasul ascuțit ca un țâmburuş şi care semăna cu el. Copiii îi crescură mari şi sănătoşi, şi îi dădu la şcoală. Învățau foarte bine, mai ales fetița, care trei ani la rând luase premiu. Despre unchiul său nu mai vorbi niciodată şi nici de întâmplarea de la pomană; şi nici altcineva nu-l întrebă sau să aducă vorba când era el de față. Mulți oameni uitaseră de tot. Alții îşi mai aduseră aminte câtva timp, apoi uitară şi ei.

Cu toate acestea, nu se ştie pentru ce, Anton Tudose trecea în sat drept un om destul de ciudat.

Publicată în *Revista literară,* anul III, nr. 11, 27 aprilie 1947, p. 4—5, cu precizarea: „(Fragment) de Marin Preda". Episod inclus, parțial, cu modificări, în *Morometii,* II, pp. 50—58.

DIMINEAȚĂ DE IARNĂ

„Stăpânul meu mai pomeni de o însuşire pe care câțiva din servitorii lui o descoperiseră la unii *yahoo*-i şi pe care el nu o înțelegea de fel. Îmi spuse că, uneori, câte unui *yahoo* îi venea o trăsnaie şi că atunci se retrăgea într-un colț, se trântea pe jos şi începea să urle şi să geamă, ba chiar să gonească pe oricine se apropia de el, măcar că îl vedeai tânăr şi voinic şi că n-avea nevoie nici de mâncare şi nici de apă; şi niciun servitor nu ştia să spună ce îl doare.”

JONATHAN SWIFT

I

Deşi se culcase ca de obicei pe la miezul nopții, Paraschiv Moromete, la o anumită vreme a dimineții, se trezi uşor şi rămase nemişcat în aşternut. Afară se lumina cu încetul. „E vremea, gândi el. Ce-o fi cu tata, de nu se scoală?” Deodată, flăcăul îşi dădu seama că s-a trezit aşa cum trebuia şi cum se întâmpla întotdeauna, numai că tatăl lui întârzie să se mişte din pat, să-şi tragă flanela cu tutun şi, în timp ce-şi răsuceşte țigarea, să înceapă cu glasul lui blând şi înfundat: „Paraschive, Ilie… Paraschive… Ilie… sculați!”

Paraschiv Moromete se întoarse pe o parte, aşteptând să audă glasul omului. Patul era cald şi plăcut. Îşi

aminti de seara petrecută, şi trupul i se moleşi de plăcere. Umblase multă vreme pe lângă o fată şi aseară ajunsese cu ea la o înțelegere. Multe săptămâni, ea nu vrusese, cu toate rugămințile lui, să iasă în tindă. Vrând-nevrând, acum ieşise. Adică nu ieşise ea... Paraschiv îşi aminti. Era o fată de vreo şaptesprezece ani, de pe Dela-Vale. Îi făcuse un prieten vorba cu ea. La început îl supărase. Fata era ca o păsărică: fricoasă. Îl ținuse cu frica ei multe săptămâni. Apoi, pentru seara trecută, Paraschiv Moromete aranjase ca să termine. Nişte prietene de-ale lui îl ajutaseră, fără ca el să-şi dea seama prea mult de atâta prietenie. „Uite, îi spusese una dintre ele, cheam-o la noi, la clic, duminică seară. Se scarmănă lâna. Pe urmă vii acolo, şi noi ți-o dăm în tindă." „Nu vrea, n-am încercat eu?" a răspuns el „Ştiu că nu vrea, că e mică, îi e ruşine, zice că cele de seama ei nu ies şi d-aia. Dar facem aşa, l-a sfătuit prietena. Să vezi: eu am s-o chem şi pe Drina, şi pe Tita, care sunt de-o seamă cu ea. Şi o să le dăm şi pe ele în tindă cu cineva, aşa, ca să creadă ea... vorbesc eu cu ele."

Paraschiv Moromete zâmbi, aducându-şi aminte cum s-a întâmplat. Fata lui, şi aşa, tot nu voise să iasă. Dar celelalte au împins-o şi i-au încuiat uşa în urmă. Când a simțit-o în întunericul tindei, el a pus mâna pe ea şi a tras-o în jos, lângă vatră. „Tremura ca proasta şi plângea", gândi Paraschiv. A trebuit să se lupte cu ea, să nu țipe. Pe urmă, amintindu-şi că a stat acolo multă vreme, flăcăul se simți toropit ca de o adiere moleşitoare şi adormi.

II

Era o câmpie nesfârşită, plină cu flori şi cu fel de fel

de fluturi frumoşi, care zburau pe deasupra. Paraschiv Moromete, călare pe un cal roib, se plimba în goană prin iarba deasă a câmpului şi chiuia. Apoi se făcea că e toamnă şi că începe culesul porumbului. El dormea pe prispa casei şi auzea prin somn un glas blând şi ciudat, care îl înfiora. Atunci îi trecea prin cap o groază de pogoane de porumb uscat, care trebuie cules şi e plin de brumă şi taie…

— Paraschive, Ilie! Sculaţi…

Flăcăul tresări cu putere din somn şi se deşteptă. Îşi aminti de vis şi se bucură că e iarnă acum şi nu e cules de porumb. Simţi însă o oboseală aşa de mare în oase, că deşi deştept, nu făcu nicio mişcare să se ridice. Îl vedea printre gene pe tatăl său în capul oaselor, răsucindu-şi ţigarea. „Iar zice", gândi el, şi, plin de groază, încercă să se scoale. Oasele îi erau aşa de moleşite, că flăcăul, deznădăjduit, gândi că ar da unul dintre multele lor pogoane numai să-l lase să doarmă cât va putea.

— Paraschive, Ilie!… Ce e cu voi? Sculaţi-vă odată.

Fratele său mai mic, Ilie, ţâşni de sub pătură şi începu să-şi caute bocancii sub pat. Sora lor vitregă, Ilinca, se mişcă şi ea în pat, împreună cu mama ei, şi se ridicară, la fel, să se îmbrace. Tatăl lor se sculă, ieşi în tindă, unde ardea lampa mică, îşi aprinse ţigarea şi, fumând, îşi trase repede hainele pe el şi vorbi, în timp ce toţi ceilalţi se întindeau şi căscau.

— Ilie, eu mă duc în grădină, că am văzut ieri nişte glugi dărâmate. Mă găseşti acolo. Tu, Paraschive, vezi ce e de făcut p-aici. Mi se pare că nu mai avem făină.

Omul ieşi încet, cu ţigarea în gură, fără să închidă uşa în urma lui. Asta o făcea totdeauna iarna, spunând că e bine să tragi aer curat în piept, în timp ce te îmbraci.

Paraschiv Moromete, care abia începuse să se scoale, păşi repede spre uşă şi, dârdâind, o trânti cu toată puterea. Geamurile zăngăniră. Mama şi sora lui vitregă

îl măsurară pieziş.

— Trânteşte-o, mă, vorbi femeia…

— O trântesc, răspunse el, cu glasul îngroşat.

Se simțea rău, nu înțelegea de ce trebuie să se scoale mereu, în fiecare dimineață, cu noaptea în cap. Nu înțelegea niciodată, dar astăzi îi venea să urle. „Ce am de făcut, gândi ei furios. N-am nimic de făcut.” Apoi, deodată, îşi dădu seama că trebuie să se ducă la moară, să macine. Pe urmă, să rânească în grajduri, să țesăle vacile, să vadă de oi, să nu fete vreuna şi să-i mănânce câinii mielul… Toate îi trecură cu repeziciune prin cap, şi-şi ridică umerii voinici, privind cu ură la femeia care nu era mama lui. Totdeauna îi înghițise vorbele ei, neîndrăznind, de ruşine, să-i răspundă. Acum gândi mohorât că ea şi cu fata ei nu fac nimic, stau degeaba, pe ele omul nu le strigă să se scoale dimineața.

Îşi trase bocancii de sub pat şi vorbi fără să-şi dea seama:

— Dac-o trântesc, ce? Ai făcut-o tu?

— Ce-ai spus? strigă femeia, încremenită.

— Ce-ai auzit, răspunse flăcăul, strigând şi mai tare.

— Lasă c-o să vezi tu de la ăla *(ăla* era tatăl lor), spuse femeia, înecându-se de mânie, amenințătoare.

Paraschiv Moromete, pentru prima oară, nu se sperie de amenințare. Ridică fruntea şi, drept răspuns, rânji:

— Altceva mai ştii?

El nu se gândi că, deşi totdeauna, încă de când erau mici, mama lor vitregă îi amenința astfel, dar, cu toate acestea, aproape niciodată nu ajungea să-i spună bărbatului, fără să ştie de ce se simțea tare. Când să se încalțe, simți ciorapii uzi şi, mânios, îi ridică deasupra capului şi-i izbi în mijlocul casei.

— Cine mi-a aruncat ciorapii dintre sobă? întrebă el, uitându-se drept la sora lui vitregă.

— Nu ți i-a aruncat nimeni, răspunse fata, mirată.

— Cum nu mi i-a aruncat nimeni? Sunt fleaşcă, bombăni el. Eu i-am pus între sobă, şi voi mi i-ați

aruncat.

— Mai umblă toată noaptea cine ştie pe unde, tăvăleşte-te, şi acuma scoate-mi mie sufletul, țipă femeia scoasă din fire.

— Ce stau eu! făcu Paraschiv, ridicându-se. Pe urmă, tot eu sunt ăla care n-am făcut şi n-am dres. Staţi toată ziua aici şi vă clociți amândouă şi eu să umblu cu ciorapii uzi! Iete-te! Păi d-aici înainte…

III

Sub una din ferestre se afla o ladă acoperită cu pânză mare, brodată pe la margini, lada era vopsită în albastru cu fel de fel de floricele. În ea îşi țineau femeia şi fata lucrurile lor. Nu umbla nimeni în ea, nici chiar omul. Paraschiv se apropie de ladă şi o deschise, în timp ce mama vitregă şi fiica se uitau la el îngrozite.

— Nu umbla acolo, țipă fata, sărind spre el şi apăsând capacul cu toată puterea.

Paraschiv îşi trase mâna, dar buza capacului îi strivi un deget. El ridică palma, scrâşnind, şi o lăsă cu toată greutatea în capul fetei. Aceasta îşi duse mâinile la tâmple, îngrozită, uitându-se la mama ei.

— Mă, eşti nebun, vorbi femeia încet, uimită, ca şi când ar fi descoperit că acela era chiar nebun.

— Da, închină-te, răspunse Paraschiv.

— Du-te, fă, şi cheamă-l pe tat-tău! Du-te!

În acelaşi timp, cel mic, Ilie, se îmbrăcase şi aştepta, rânjind şi el din când în când la cele două femei, încolțite parcă.

Fata deschise uşa, ieşi pe prispă şi cei din casă o auziră strigând. Paraschiv se încălța nepăsător cu nişte ciorapi noi, pe care totuşi îi luase din ladă. Fata se

întoarse înăuntru, tremurând de frig. Aşteptară câtva timp, dar omul nu venea. Uitându-se la cei doi, femeia avu deodată o amețeală, ca şi când ar fi înțeles prea târziu un lucru îngrozitor, de care nu-şi dăduse seama niciodată. Îi văzu pe cei doi fii ai bărbatului pentru prima oară, numai ai lui. Ei erau *băieții lui,* la care ținuse totdeauna mai mult decât la ea şi la fată, care era şi ea a lui. „Ăştia doi m-ar arunca afară, dacă el ar muri, gândi femeia, tremurând. D-aia n-a vrut el, până mai acum câțiva ani, să se cunune cu mine!"

O deznădejde amară îi înecă gâtul, şi căută să-şi dea seama unde ar putea să stea, dacă bărbatul ar muri. „Dar fata? Ce să fac cu ea? Ce să facă ea cu două pogoane, câte abia i-a trecut? Cine s-o ia? O să rămână nemăritată, săraca..."

Începură să-i curgă lacrimile, şi izbucni în plâns.

— Mamă, ce ai? vorbi cu asprime fata.

— Tu nu vezi, fa, nu vezi? Vai de capul nostru cu ăştia...

— Şi fără noi, tot vai de capul vostru, rânji Paraschiv Moromete.

Ilie Moromete, fratele mai mic al lui Paraschiv, rânjea şi el şi stătea răzimat de uşă cu tot trupul. Tot în acelaşi timp, clanța uşii se mişcă. Ilie Moromete se dădu la o parte, şi omul de afară, fără să intre, băgă capul înăuntru. Văzu femeia plângând, îl văzu pe Paraschiv îmbrăcându-se alene şi se uită şi-l văzu şi pe Ilie, îmbrăcat de mult, dar care *aştepta.* Aşteptarea aceasta o înțelese omul numaidecât şi înțelese la fel tot ce se petrecea. *Ştia* de mult că s-ar putea ca fiii lui să ajungă aici.

IV

Omul intră înăuntru.

— Ce e, mă, cu voi? vorbi el cu glasul de toate zilele, chiar mai blând.

— Ți-am spus eu, îngână femeia, sughițând. De mult ți-am spus şi n-ai vrut să mă crezi. Ai țipat la mine ca la o nebună. Uită-te acuma. Eram săracă, dar curată. Am fost o proastă. Cu glasul tău bun; că aşa şi aşa; cu averea ta, că ai s-o împărți cu mine şi să-mi treci un loc de casă; erai om bun; dar *numai la ei* te-ai gândit; numai pentru ei ai făcut avere, şi acuma mă dai pe uşă afară... că ți-am slujit; ți i-am crescut; i-am făcut mari, să sară pe urmă la mine... nu i-am spălat şi nininit destul şi nu mi-am mâncat destul viața cu ei... şi nu mi-e de mine... fata asta... că ea... săraca... vai de capul ei... cu cine o să se mărite... că cine s-o ia...

Femeia sughița şi plângea întruna, ştergându-se la ochi cu basmaua, şi vorbea mereu, neoprită. Bărbatul ei *tăcea,* asculta cu fruntea în jos, *vinovat* parcă, lucru care o făcea pe femeie să plângă şi mai tare. Fata îngălbenise la auzul celor spuse de maică-sa. Numai cei doi, văzându-l pe om tăcut şi cu fruntea plecată, se uitau nepăsători peste grinzile tavanului.

Omul se apropie de femeie şi o întrebă de astă dată şi mai blând:

— Ce e, fa?

Femeia nu-i răspunse.

— Ce e, fa, n-auzi, ce eşti surdă? zise omul din nou.

Apoi o apucă de mână şi aşteptă.

— Ți-am spus, zise femeia, uitându-se la el.

În aceeaşi clipă, el ridică pumnul şi o izbi în cap cu toată puterea. Fata țipă-şi se repezi la el, dar omul o dădu la o parte ca pe-o muscă şi se uită iar la femeie, care se prăbuşise jos şi, ciudat, încetase să mai plângă.

— Ce mi-ai spus? întrebă el liniştit şi o lovi din nou, şi pe urmă iar, întrebând-o mereu şi lovind-o: Ce mi-ai spus? Ce mi-ai spus, fa? Ce mi-ai spus?...

După o vreme o lăsă acolo mototol şi se opri în mijlocul casei, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. Apoi se uită pe geam şi, în treacăt, la cei doi şi porni spre uşă. Cu mâna pe clanță, se întoarse şi spuse *liniştit:*

— Paraschive tată, vezi că trebuie să te duci la moară.

Acesta se uită la tatăl său şi abia răspunse:

— O să mă duc.

Şi se întoarse nepăsător, să-şi caute căciula sub aşternut.

— Ilie, zise omul iar, tu ce faci aici, ți-am spus să vii cu mine la glugi... Ce făceai aici?

— O să viu, răspunse băiatul, ca şi când ar fi mai avut ceva de făcut acolo, în casă.

Acela deschise uşa şi ieşi, dar nu repede. Cei doi nu băgau de seamă încetineala aceasta. Femeia se ridică şi fugi iute afară, dar flăcăii nu pricepură şi-şi vedeau de treabă; cel mare se tot îmbrăca şi celălalt îl aştepta.

Uşa se deschise iar, şi omul se opri la fel lângă uşă, cu mâinile la spate.

— Ce e cu voi astăzi, vorbi el mereu liniştit. Ce aveți?

— Ce s-avem? întrebă Paraschiv, fără să se uite.

— Ce aveți? zise omul, apropiindu-se de el.

— Cum, păi ce s-avem? răspunse Paraschiv, abia uitându-se la tatăl său, dar deodată fața i se schimonosi.

Omul desfăcu mâinile de la spate cu iuțeală, le ridică în sus, şi un ciomag lung spintecă aerul. Paraschiv îşi duse coatele înainte, ferindu-şi capul, dar lovitură îl trânti la pământ.

— Ce aveți, Paraschive, tată, spune!

Flăcăul, jos, gâfâia de spaimă.

Omul ridică iar ciomagul şi acum nu-l lovi o singură dată. Începu să-l piseze cu lovituri pe unde nimerea. Şi întreba la fel, mereu:

— Ce aveți? Ce aveți? Astăzi! Ce aveți voi astăzi?

Spune, tată, spune. Spune-mi mie, ce ai tu astăzi…

După o vreme, flăcăul începu să urle. Atunci, înteţind loviturile, omul începu să spună altceva. Îl lovea şi, după fiecare lovitură, spunea mereu:

— Taci!… Taci din gură! Nu urla! Taci!

Celălalt băiat tremura ca varga. Când omul se întoarse spre el, acesta, fără să fie lovit, deodată ţipă:

— Aoleu!

— Ce e, Ilie? Ce ai?

Când începu să-l bată, flăcăul ţipa ca în gură de şarpe. Omul îl lovea şi întreba întruna cu acelaşi glas, la fel de *liniştit,* şi se oprea după fiecare lovitură:

— Ce e, Ilie? Ce ai?

Într-un timp, ca sub apăsarea unui gând turbure, începu să-i bată şi mai rău şi mai înteţit. Îl lovea o dată şi apoi se oprea, ca şi când ar fi vrut să-i lase timp să răspundă după cum întreba el.

— Ce e, Ilie?

Acela urla.

— Ce ai?

Şi-l lovea chibzuit, ca să-l întrebe pe urmă din nou.

— Am să vă bat până când o să-mi spuneţi ce-aveţi astăzi, spuse obosit, după ce flăcăul căzuse jos şi nu mai putea nici să ţipe.

Omul se întoarse spre fată şi o măsură din ochi. Dar fata vorbi cu o hotărâre care-l opri.

— Tată, să nu dai în mine, că eu n-am făcut nimic.

— N-ai făcut nimic, urlă el, abia acum la sfârşit, gâfâind. N-ai făcut nimic? Am să te bat, ca să ştii să nu faci, ţipă el mai departe, dar fără să se apropie de ea.

— Tată, să nu dai, răspunse fata la fel, curajoasă şi hotărâtă.

Omul tăcu un timp, se uită la cei doi care gemeau pe jos şi apoi strigă iar:

— Vă omor pe toţi, dacă mai aud vreodată că se mai întâmplă ceva.

— Tată, dar…

— Taci, urlă atât de tare omul, că şi cei doi de jos încetară să mai geamă. Vă omor, continuă el, mişcând ciomagul în aer şi amenințând. V-am bătut eu vreodată? Te-am bătut eu pe tine, Paraschive şi Ilie? V-am bătut, mă? Că ți-am dat o palmă acum doi ani şi ție un bici acum trei ani? Ce? V-ați făcut mari şi v-arătați colții ca dulăii? Ai, mă? Sunt eu om rău? Paraschive? Ce, sunteți babe d-alea care stau la marginea şanțului şi scârmă cu bățu-n țărână? Cu mine şi cu *ea* ați crescut. Ce? Începe neamul Moromeților să vă împungă cu coarnele? Păi, fire-ai al dracului mamă-ta care te-a crescut! Cine e vinovat că nu-ți place? mumă-ta care te-a crescut! Cine e vinovat că nu-ți place? Ea *nu poate* să fie, asta s-o ştii de la mine, cât ai să fii. Or fi altele, dar nu ea. Şi atunci, cum? Cum? Cum, mă, să vii tu ca o muiere, ca o fleandură şi să-mi spui mie că nu. Că acum te omor. Ea poate să fie vinovată, dar față de voi niciodată. Dacă eu sunt vinovat, atunci să vii şi să-mi spui: „Bă, de ce ne-ai luat mamă vitregă? De ce ne-ai adus-o pe cap? Nu ne place de ea.” Atunci stăm de vorbă. Pentru asta m-am pregătit de mult. D-aia am muncit, ca să pot acuma să vă spui: „Îmi cereți mie socoteală? Bine! Să vedeți, purceluşilor, uitați-vă la socoteală. Una v-am plătit-o acuma. Cu asta am terminat. Să vedem astălaltă. De ce am trăit aşa? Paraschive, Ilie?... Vă răspund: aşa am făcut, nu se mai poate schimba. Uite, tu Paraschive şi tu Ilie, na ție atâta avere, na ție încă atâta, şi plecați, dacă nu vă place cum am făcut...”

Omul se opri din vorbit, gâfâind. Vorbise rar, din când în când strigând tare şi răguşit. După o vreme vorbi iar, cu glasul schimbat, moale, dar cu urme de mânie şi apăsare:

— Sculați în sus.

Cei doi se sculară, şi omul se uită adânc la ei, în ochii fiecăruia.

Paraschiv era mohorât, cu ochii tulburi şi fruntea încrețită. Celălalt tremura încă, ştergându-şi lacrimile

de pe obraz.

V

Omul începu să se plimbe în sus şi în jos, muşcându-şi buzele. Înțelesese care din cei doi era cu el. Suferea. Deodată auzi un glas stins, care îi atinse inima ca un fier înroşit:

— Tată, iartă-mă, vorbise cel mic, Ilie Moromete.

Omul îl privi în ochi, şi limpezimea lor îl făcu să lase capul în jos. „L-am bătut prea rău, gândi el, şi pe ăstalant l-am bătut degeaba. Ăsta pleacă." Simți un fel de sfârşeală şi amărăciune rea cum i se suie încet prin piept. Deodată, toată mânia îi pieri, şi vorbele îi pieriră din minte. Rămase mai departe nemişcat, multă vreme. Paraschiv îl privea mai mohorât şi, din când în când, ochii îi străluceau de neînțelegere şi ură.

Într-un timp, omul se mişcă şi se uită la cel mai mic.

— Du-te în grădină, Ilie, şi vezi că sunt două glugi acolo, în fund, desfăcute. Leagă-le. Pe urmă înhamă caii şi du-te la moară. O să-ți ajute mamă-ta să încarci boabele. Pe urmă, vezi ce mai e…

Flăcăul îşi puse căciula în cap şi ieşi. Omul se întoarse spre Paraschiv, se uită câtva timp la el şi-i spuse şi acestuia, cu acelaşi glas, dar mai lipsit de nădejde, ca şi când despre cele spuse nu se mai putea face nimic.

— …şi tu, Paraschive, află de la mine că sunt aproape bătrân: nu-ți place să munceşti, şi eu nu ştiu, nu-ți spun, dar bine n-o să fie din ce-ai să faci. Eu n-am să-ți mai fac nimic. Dacă tu aşa mă vezi pe mine, aia e, cum ți-am spus… Ai să pleci? Să faci altceva? Nu ştiu ce-ai să faci tu, dar eu nu-ți mai spun nimic de-acuma încolo.

Poți să ajungi tu, pe-acolo pe unde ai să te duci, împărat, înțelegi? Pentru mine n-o să însemne nici cât e negru sub unghie…

Omul tăcu, vru să-i mai spună ceva, aşteptă. Dar Paraschiv, neschimbat, nu răspunse nimic. Îşi privi tatăl cu îndrăzneală, muşcându-şi adânc buza de jos, se învârti în loc şi ieşi afară spre şosea.

În dreptul casei, pe podişcă, el se mai opri, căută în chimir ceva, dibuind şi numărând parcă bani. Apoi plecă. La prânz îl aşteptară la masă, dar el nu veni nici la prânz şi nici seara. Abia târziu, după miezul nopții, bătu în uşă; când femeia îi deschise şi îi văzu ochii sticloşi, la început încremeni, privindu-l cu spaimă. Apoi înțelese că întâmplarea de astăzi nu se sfârşise. Paraschiv Moromete o privi de sus, ca pe-o gânganie, şi ea se feri; uitându-se în urma lui, îşi dădu seama că nu-l cunoaşte; îşi aduse atunci aminte că omul ei nu era în casă – ieşise să se mai uite la oi – şi rămase lângă uşă, înmărmurită de groază.

Publicată în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948), pp. 173—192, însoțită de precizarea: „Această nuvelă prefațează primul roman al autorului, urmărind aceeaşi oameni angajați într-un conflict mai larg; această lucrare, aflată în pregătire, va apărea în curând.” Deşi scena se regăseşte, cu modificări substanțiale, în *Morometii,* vol. I, ed. cit. pp. 492—508, totuşi romanul amintit în notă nu e cel din 1955, ci prima lui variantă. Scriitorul n-a mai inclus textul în reeditările ulterioare ca proză scurtă, considerându-l, probabil, topit în *Morometii.* El rezistă însă în sine, diferit fundamental de episodul din roman. Spre deosebire de volumul din 1948, varianta din roman explică în chip realist tradițional atât izbucnirea lui Paraschiv, cât şi bătaia administrată băieților de Ilie Moromete.

POVESTEA UNEI CĂLĂTORII

I

Întâlnirea celor doi fraţi cu bătrânul Moromete avusese un sfârşit neaşteptat. Achim şi Paraschiv Moromete se ridicaseră de pe pat şi plecaseră ameninţând. În clipa când ieşeau din curte, bătrânul deschisese fereastra dinspre drum şi strigase în urma lor, scuipând printre cercevele:

— Să vă întoarceţi când mi-oi vedea eu ceafa! Aţi crezut că de dragul vostru am strâns şi mi-am făcut! Am să vând până la o palmă…

— Avem să vedem noi, bătrâne, a răspuns Paraschiv, trântind poarta. Noi am venit… am crezut că înţelegi omeneşte… Acum am terminat. Du-te şi vinde şi o să vedem noi!

— Ia stai puţin, a strigăt atunci Achim, apucându-l pe celălalt de braţ şi întorcându-se cu faţa spre geamul prin care Ilie Moromete scuipase în urma lor.

Paraschiv, surprins, s-a oprit şi el şi s-a uitat intrigat la fratele său.

— Ce este? întrebă el.

Achim Moromete, fără să-i răspundă, îi lăsă braţul şi se întoarse îndărăt, intrând din nou în curte. El se opri în faţa casei, lângă prispă, gândind la repezeală dacă

trebuie sau nu să mai intre înăuntru. Ilie Moromete, însă, îl văzuse şi ieşise amenințător în prag.

— Ascultă, tată, zise Achim încet. Să-ți mai spun şi altceva. Mi se pare că ai uitat prea repede… Ştii la ce mă gândesc? Că poate n-ai să faci ce spui şi… mi-ar părea rău. Să nu crezi că mint. Du-te şi vinde. Am venit din Bucureşti pentru alte socoteli, nu te speria degeaba. Ne-am descurcat noi zece ani şi fără pământul tău. Crezi că de acum înainte?… Ei, asta am vrut să-ți mai spun.

Achim Moromete îşi măsură tatăl de sus până jos, aruncându-i o privire ascuțită, se întoarse în loc şi se grăbi spre Paraschiv, care îl aştepta intrigat.

— Ce i-ai spus? întrebă el, mormăind, neînțelegând ce putea să mai spună Achim după două zile de certuri şi amenințări care răscoliseră tot satul.

— Ştii ce? zise Achim, mulțumit. Mi-ar părea rău să nu vândă. Ascultă aici. Acum trei ani, când a plecat Nilă pe front, s-a întâmplat ceva despre care pe bătrân nu-l taie capul. Nilă, săracul, parcă a ştiut că n-are să se mai întoarcă şi a avut grijă cu o săptămână înainte să se însoare. Adică să se cunune cu fata aia cu care trăia. Nici tu şi nici tata nu ştiți că avea un copil de cinci luni… Abia acum mi-am adus aminte de asta. Copilul trăieşte şi are dreptul la douăzeci de pogoane de pământ. Până la douăzeci şi unu de ani, mama lui, Veta, poate munci şi strânge de pe dreptul copilului, de pe douăzeci de pogoane…

— Şi i-ai spus bătrânului? îngână Paraschiv, uimit de prostia celuilalt.

Achim Moromete rânji şi nu răspunse decât târziu, hotărând altceva.

— E ceasul douăsprezece şi jumătate. La două fără un sfert e o cursă spre Piteşti. Am plecat! Lasă-l să vândă…

— Eşti nebun, unde te duci? Tocmai acuma? zise Paraschiv, neînțelegând.

— Mă duc la Veta. Proasta nici nu ştie… De doi ani de

zile, de când ar fi putut să vie aici şi să... Eu i-am spus lui Nilă, dacă mai ți-aduci aminte: „Las-o, mă, dracului de fată şi lucrează cu mine...” N-a vrut... Ei, ce să mai pierdem timpul! Eu mă duc la gară. Lasă-l să vândă, pe tata!...

— Ia stai puțin, zise Paraschiv. Ce vreai să faci?

— Ai să vezi mai pe urmă. Cred că mâine mă şi întorc... După ce a plecat Nilă pe front, m-am dus într-o zi pe la Veta. Primisem o scrisoare de la Nilă şi mă ruga s-o ajut, să-i dau ceva parale. N-am găsit-o, plecase la țară, dacă mai ți-aduci aminte, în Vaideci, de unde spunea că este... Aşa are să se întâmple, Paraschive, mai spuse Achim, uitându-se la ceas şi oprindu-se în mijlocul drumului. Eu mă duc pe jos la gară. Ți-am spus: mâine cred că mă şi întorc. La revedere!

Achim coti pe o uliță care ieşea afară din sat, spre câmpie, şi fără să mai spună vreun cuvânt, îl lăsă pe fratele său buimăcit în mijlocul şoselei.

„Ce-o fi vrând să facă? se întrebă Paraschiv, bănuitor Se duce la Veta! Pentru ce? Pierdere de timp.” Plecarea aceasta i se părea fără folos. „Bătrânul are să vândă, şi ce are să se întâmple cu Veta? Ce poate să-i facă? Să-l dea în judecată?”

Paraschiv Moromete o luă încet spre casa Mariei Moromete, sora tatălui lor, încercând să-şi dea seama ce poate ieşi în urma plecării pripite a lui Achim.

Întorşi de două zile din Bucureşti, frații Moromete încercau să oprească înstrăinarea averii familiei, pe care bătrânul Moromete voia s-o fărâmițeze într-o afacere încâlcită cu cineva din comună. Cu zece ani în urmă, cei trei copii dintâi a lui Ilie Moromete plecaseră de acasă în urma unor certuri nesfârşite, cărora tatăl lor le pusese capăt printr-o bătaie cruntă, împărțită fiecăruia fără milă. Ilie Moromete voia să-şi treacă pe numele lui copiii din a doua căsătorie, ceea ce însemna că cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, vor trebui să împartă moştenirea şi cu frații vitregi.

Pe vremea aceea, tatăl lor nu era bogat. Plecarea fiilor l-a îndârjit. Câțiva ani mai târziu, o întâmplare neașteptată a schimbat viața familiei. Nevasta lui Ilie Moromete moșteni de pe urma unui frate fără urmași casa, câteva pogoane de vie și un pogon de pădure într-o comună învecinată.

Ilie Moromete luă în mână aceste locuri și, în scurt timp, averea lui crescu repede. Cu toate că el vânduse această moștenire, care era de drept a copiilor femeii sale, el nici după aceea nu se cunună și nu-și trecu fiii pe numele lui. Creșterea aceasta a averii îi uimi pe cei trei din București, care – în afară de cel mijlociu, Nilă, dispărut pe front în timpul războiului – reușiseră și ei să se descurce repede. Paraschiv avea acum, undeva, pe Șoseaua Pantelimon, colț cu Șoseaua Iancului, un „Consum alimentar"; cât despre Achim, el înțelesese mai adânc viața orașului, pentru că el nu se oprise *să vândă iaurt,* cum spunea el în batjocură despre fratele său mai mare.

Hotărârea bătrânului îi adusese în sat după zece ani de lipsă. Ilie Moromete se încăieră cu ei chiar din pruna zi, îndârjit de apariția lor, care îi încurca planurile.

Plecarea bruscă a lui Achim i se părea fratelui său fără rost. El nu înțelegea pentru ce e nevoie s-o aducă și pe soția lui Nilă în această afacere. Veta Moromete nu se poate să fi uitat ziua când ea se măritase cu Nilă. Întâmplarea aceea o țineau minte amândoi.

II

Cu toate acestea, Achim Moromete, care nu gândea la fel, plecase din sat, luase trenul la ora 2 după-amiază și, după câteva ceasuri, ajunsese în Pitești. El coborî

apoi în gară şi căută o cursă spre satul unde o ştia pe soția fratelui său. Aşteaptă două ceasuri şi, când maşina veni, se urcă în ea şi, după cinci ceasuri de drum, ajunse într-o comună învecinată cu aceea a cumnatei sale, unde trebui să coboare şi s-o ia pe jos încă vreo şase kilometri.

Când a intrat în Vaideci, era acum aproape miezul nopții şi drumul satului pustiu şi întunecos. Era un sat de munte, cu casele împrăştiate la mare depărtare una de alta. Achim Moromete bătu în poarta primei case care i se păru mai luminată şi, când cineva veni să-i deschidă, gândindu-se acum de cine va trebui să întrebe, îşi aminti că numele de fată al Vetei era Bododea, iar tatăl ei, găzar, un om care umbla prin sate cu butoiul.

— Vreau să întreb unde stă cumnata mea, Veta Moromete, a lui Bododea, găzarul, spuse el omului care îi deschisese şi care se uita la el intrigat, după ce îi dădu bună seara şi se rugă să-l ierte dacă l-a sculat din somn.

— Veta Moromete, a lui Bododea Găzarul?! se miră omul, vorbind rar şi încet. Cumnata dumitale? Dar cine eşti dumneata?

— Sunt cumnat cu ea, răspunse Achim, socotind că ajunge atât.

Omul începu să râdă, scărpinându-se la spate.

— Ascultă, zise Achim, neliniştit. Ştii sau nu ştii?

— Bododea Găzarul?! se miră iar omul. Ia stai nițel!

El se întoarse din poartă, intră în casă, şi Achim îl auzi vorbind multă vreme cu cineva.

„Ai dracului de toromaci, murmură Achim, nerăbdător. Aici s-a răsturnat carul cu proşti! Nici nu se cunosc între ei…”

Omul se întoarse la poartă, dar acum nu era singur. O femeie venea în urma lui. Amândoi se apropiară misterioşi, şi femeia îşi vârî nasul în fața lui.

— Bododea Găzarul nu e nimeni la noi în sat, spuse

omul.

— Care e porecla, întrebă şi femeia. Poate nu-i zice aşa!

— E unul Bododea, care are o fată, Veta. Veta s-a măritat la Bucureşti cu fratele meu, Nilă Moromete. Tatăl ei e găzar, umblă cu butoiul cu gaz şi păcură prin sate. Eu sunt cumnatul ei, fratele lui bărbat-său.

— Ei ştiu de, făcu femeia. Păi nu-l cheamă Găzarul, spuse ea tare, ducându-şi mâna la frunte, a mirare. Ei, stai, stai! E Vasile Joacă, nu-l cheamă Găzarul! Veta! Aşa!… Are copil mic!…

— Cum, strigă şi Achim, nu-l cheamă Bododea? Spui că are copil?

— Aia e, zise femeia, sigură pe ea. Are copil mic. Bododea îl mai cheamă pe tat-său? se întoarse ea spre bărbat.

— Mi se pare că aşa îl cheamă, răspunse omul. Vasile Bododea, care are o fată… Da, aşa îl cheamă!

— Are copil mic! Aia e, zise iar femeia.

— Nu e de pe-aici, spuse omul, apropiindu-se mai mult de Achim. Noi îi spunem Vasile Joacă, e oltean, odată la nuntă… nunta lui…

— Ei, unde stă, întrebă Achim ostenit, văzând că cei doi nu se grăbesc deloc să se culce.

Tot atât de fără grabă, omul şi femeia îi spuse că Vasile Joacă stă lângă un pod. Casa lui e chiar în dreptul podului, la dreapta, cum mergi în sus.

Achim Moromete plecă şi, după ce merse un timp, auzi un glas din urmă strigându-l. El se întoarse şi-i văzu pe cei doi că stăteau tot în poartă şi se pare că se uitau după el.

— Lângă pod! Nu e departe. Ţine drumul drept… auzi el vorbele femeii.

Achim grăbi pasul şi nu răspunse nimic. „Ăştia ori n-au treabă, ori sunt eu nebun”, îşi spuse el, neliniştit deodată de tăcerea nopţii. El merse multă vreme pe şoseaua bine pietruită, uitându-se tot timpul în jurul

său să nu treacă de pod fără să bage de seamă. Într-un timp, părându-i-se că a mers prea mult, se opri pe loc, şi nelinişştea de la început îi crescu. Aprinse un chibrit şi se uită la ceas. Mai mult de o oră de când intrase în sat şi întrebase de Veta, şi podul nu se vedea nicăieri. Furios, se întoarse înapoi, uitându-se de astă dată numai spre marginea dreaptă a şoselei, aşa cum îi spuseseră omul şi femeia. Fiindcă trecu iarăşi multă vreme de mers şi podul tot nu se vedea, se hotărî să se întoarcă iar înainte şi să meargă mereu până va ieşi din sat. Liniştit puțin, porni acum mai încet, spunându-şi că nu face nimic dacă se întâlneşte cu Veta un ceas mai târziu. Abia după încă o jumătate de ceas văzu într-adevăr spre marginea drumului capul unui tub de beton care intra într-o albie subțire a unui pârâu fără apă. *Lângă pod* însă, nicio casă. Alături de drum se aşternea o vâlcea într-o parte şi alta a pârâului, şi Achim, răsuflând greu, după ce se uită scormonind cu ochii de-a lungul pâlcurilor de sălcii ce umpleau locul de jur împrejur, se opri zăpăcit, nemaiştiind ce să facă. Abia târziu ghici în depărtare, pe un dâmb înalt şi pustiu, forma întunecată a unui bordei.

El porni într-acolo, ferindu-se să nu dea în gropile pietroase care umpleau vâlceaua, şi când ajunse sus, picioarele îi tremurau de oboseală. Casa, împrejmuită cu o ulucă veche şi aproape putrezită, zăcea în întuneric, fără lumină. Achim Moromete rupse un băț gros dintr-o sălcie, să se apere de vreun câine, şi vru să intre în curte, dar se răzgândi, bănuind că Veta e singură şi e mai bine să bată în poartă, să n-o sperie. Aşa şi făcu, dar trecu iarăşi multă vreme, şi nimeni nu răspunse. În cele din urmă, pierzându-şi răbdarea, Achim intră în curte, se apropie de geamul casei, urcându-se pe o prispă pipernicită, şi bătu uşor în el cu vârful bățului.

— Veto, strigă el, deschide. Eu sunt; Achim Moromete.

Nu se simțea nimic. Bătu din nou, tare, dar nici de

data aceasta nu se arătă vreun semn că cineva locuieşte casa. Achim se sperie puțin, ieşi cam repede din curte şi, ajuns afară, se aplecă jos, căută un pietroi şi începu să izbească în poartă cu toată puterea. În depărtare, câțiva câini îi răspunseră prin lătrături stinse. Casa rămânea mai departe în întuneric. Omul se uită în urmă, se mai plimbă un timp, mai bătu de câteva ori, până ce îşi dădu seama că Veta – dacă stă acolo – nu este acasă. Mirosea a pustiu. Obosit, o luă înapoi pe vâlcea, hotărât să aştepte dimineața. Se uită la ceas. Arăta 2. Mergând şi ferindu-se de gropi, se gândi să încerce undeva în sat să ceară găzduire, dar numaidecât părăsi dorința, aducându-şi aminte de omul la care întrebase de casa Vetei. „Cine ştie ce dracu se mai întâmplă, gândi el. Mai bine dorm aici, în vâlceaua asta."

Achim Moromete oftă, se opri câteva clipe, alegând un loc cu frunze mai multe, se întinse la pământ, se dezbrăcă de haină, îi îndoi mâneca să-i țină cald sub coaste şi se ghemui alături de un tufiş uscat, cu gândul să adoarmă numaidecât şi să uite întâmplarea. Întinse capul pe cot şi închise pleoapele. La început era gata să adoarmă, dar după câtva timp, în loc ca somnul să vie, omul începu să simtă ceva neobişnuit, crâmpeie de întâmplări şi mai ales glasuri cunoscute îi vorbeau în urechi ca de pe altă lume. Un ce asemeni unei gângănii ce şi-ar fi avut culcuşul în inima lui porni să se frământe încet, şi frământarea crescu, apăsându-i pieptul, amețindu-l, trezindu-l din toropeală şi alungându-i oboseala. „Banii n-au miros, lasă că e bine: fiecare dintre noi cu daravelile noastre. Dacă ți-aş fi cerut brânză, nu ți-aş fi mai dat-o îndărăt, cu toate că lumea zice *invers.* Ia-ți banii!..."

Achim Moromete deschise încet ochii şi se frământă pe pământ. „Nilă! Ei, Nilă!" îşi spuse Achim, gândindu-se că aşa cum stă el acum la fel o fi putrezit fratele său, pe undeva, pe întinderea stepei ruseşti. Cuvintele

dinainte i le spusese Nilă, odată, când îi înapoia un împrumut. Deodată îl fulgeră prin minte că o fiară sălbatică ar putea să dea peste el şi să-l mănânce. Sări în sus înfiorat; vru să se ridice şi să plece, dar în aceiaşi clipă se linişti şi se culcă iarăşi. „Vara nu sunt dihănii, şi aici, chiar dacă e luncă, e aproape de sat", se linişti el. Omul încercă din nou să adoarmă, dar gândul la fratele său nu-l slăbea. Abia acum, după doi ani, îşi dădea seama că, într-adevăr, Nilă nu mai este. Pricepea bine că fratele său nu va mai fi nicicând, deloc, pentru veşnicie, şi această pricepere îi umplea sufletul de spaimă. Rămase cu faţa în sus, privind cerul, şi încetul cu încetul se linişti. Noaptea era caldă şi senină, şi prin aer bâzâiau subţire ţânţarii. Uitându-se mereu peste cerul plin de stele, uită de soarta fratelui şi i se topiră în minte şi întâmplările din urmă, cu tatăl său. Setea lui de a nu scăpa averea pentru care se sfâşiaseră, el şi cu ceilalţi, de atâţia ani, i se topi şi ea, pierindu-i din gânduri. Achim se întoarse într-o parte, gemu greu şi închise ochii, adormind buştean.

III

Comuna Vaideci era aşezată pe o vale adâncă, între două dealuri care se asemănau atât de mult între ele, că de cele mai multe ori, străinii care treceau pe-aici, la ieşirea din sat, rătăceau drumul din cauza lor şi se întorceau zăpăciţi îndărăt, să-i întrebe pe oameni.

Când se deşteptă dimineaţa sub tufişul unde adormise peste noapte, Achim Moromete sări în sus buimăcit, câtva timp nefiind în stare să-şi dea seama unde se află. Asemănarea dealurilor îl ului şi mai mult. Casa Vetei, la lumina zilei, îi era necunoscută. Abia

când zări micul pod, cu tubul lui alb de beton, îşi aduse aminte pentru ce petrecuse noaptea în luncă. Se frecă la ochi, îşi aranjă cămaşa şi-şi trase haina pe umeri, uitându-se puțin îngrijorat în toate părțile: se temea să nu-l fi văzut cineva şi să-l creadă nebun sau fugit din puşcărie. Nu se auzea şi nici nu se vedea nimeni. Numai glasuri amorțite de câine răzbăteau îndepărtat.

Achim Moromete ieşi la şosea cu gândul să întrebe la prima casă dacă o cunoaşte cineva pe Veta, unde stă, dacă stă în casa de lângă pod, unde este plecată şi pentru cât timp.

Fiindcă era prea de dimineață, se hotărî să mai aştepte. Uitase de spaima pe care o simțise înainte de a adormi şi toată întâmplarea o trimise înapoi tatălui său, din cauza căruia trebuise să facă această călătorie. Gândul la bătrân îl înfurie pe neaşteptate şi, ca să se liniştească, începu să se plimbe aprig în sus şi în jos, trosnind la fiecare pas pietrişul aspru al şoselei şi uitându-se neîncetat la ceasul de la mână, cu toate că ştia bine că e zadarnic să se uite mereu la el; aici la țară, oamenii nu dorm şi nu trăiesc după ceas.

Achim Moromete era un om căruia îi plăcea să-şi amintească totdeauna că e şi el de la țară, numai pentru a se bucura că acum nu mai este. Ceasul de la mână nu încetase de atâția ani, să-i facă plăcere, tocmai pentru acest lucru. De asemenea şi hainele de pe el, cravata şi chiar ciorapii. Nu numai despre faptul că nu mai este țăran îi plăcea să-şi amintească, la fel de încântat era şi atunci când cineva aducea vorba despre viața din Bucureşti, la începuturile ei. Am spus că Achim se descurcase la fel de repede ca şi fratele său mai mare, Paraschiv. Nu se oprise însă ca acesta, la un „Consum". După ce înțelesese că trebuie să-şi lase cât mai curând, acolo de unde plecase, obiceiurile şi felul de a vorbi, Achim Moromete, în scurtă vreme, a priceput mai bine şi mai adânc decât frații săi viața oraşului. El n-a stat decât doi ani ca ucenic la un mare magazin de

încălțăminte. În al treilea an a ajuns vânzător, iar în celălalt an, director al magazinului, lucru care-i uimise la culme nu numai pe frați, dar şi pe aceia care îl angajaseră. În acest post a rămas până astăzi, dar viața omului s-a schimbat totuşi neîntrerupt. Pe vremea când făcuse „primul pas" în afaceri, a trăit câteva zile de chin. Cuvântul *afacere* îl speria. Acest început venise la câteva luni după ce patronul îl numise şef peste vânzătorii magazinului.

— Dopuri de plută! Cine dracu' îşi poate închipui că poți să faci bani cu ele?

Cel care îi vorbea era un vânzător nou angajat, care îi dădea târcoale.

— De ce nu încerci singur? întrebase Achim, bănuitor.

— Pentru că n-am bani, a răspuns omul. Îmi trebuie leafa mea pe câteva luni. Dopuri de plută!... Gândeşte-te şi dumneata, a continuat vânzătorul. Trebuie sau nu trebuie să astupi sticlele? Şi dacă le dai mai ieftin ca fabrica, le vinzi sau nu le vinzi?

— Bine, da' de unde le iei? a întrebat Achim, surprins şi mereu bănuitor.

— Tot de la fabrică, a spus acela, râzând.

Atât i-a trebuit lui Achim Moromete. Să cunoască şi să-şi dea seama de felul în care merg unele lucruri. De aceea, a doua „afacere" a făcut-o singur. Câteva nopți a dormit neliniştit. Avea nevoie de o sumă destul de mare şi, pentru ca s-o aibă, a semnat o poliță şi l-a rugat pe patron să-l gireze. Patronul l-a girat, făcându-l să înțeleagă că polița va veni apoi în mâinile lui, şi el, patronul, nu se va mulțumi doar să nu-i mai plătească mulți ani salariul. Achim Moromete nu se gândea deloc la postul lui de director. Deşi nu fusese închis nicio noapte, cuvântul *puşcărie* îl îngrozea. Totuşi, lucrurile erau limpezi. La Constanța, peste câteva zile, vor sosi lămâi. Acolo, la descărcare, într-un anumit fel, se puteau cumpăra aceste lămâi pe loc, fără niciun fel de

hârtie. Era limpede ca lumina zilei. În Bucureşti, nimeni nu se gândea că preţul unei singure bucăţi înseamnă de zece ori câştig.

După această afacere, Achim Moromete s-a întâlnit cu Paraschiv, care, văzându-l atât de schimbat la îmbrăcăminte, – şi chiar altfel –, a încercat să-l descoasă:

— Ce leafă ai, mă, acolo? De unde te-ai îmbrăcat aşa? Ce faci!!!?

— Ce fac? a întrebat Achim, scurt. Crezi că vând iaurt, ca tine?

— …!!!

— Bani! a continuat Achim, rupând cuvântul *bani,* cu buzele închise şi călcând măreţ pe trotuar.

— Cum bani, de unde, din leafă? Câtă leafă?!…

— Bani! Fac bani!

— Faci draci, a mormăit Paraschiv în zeflemea.

Fiindcă Achim nu s-a sinchisit de zeflemeaua fratelui şi nici n-a căutat să-i dovedească contrariul, acest lucru a trezit invidia în Paraschiv.

— Păi dă-mi şi mie, a cerut el timid, fără voie.

— Îţi dau, i-a răspuns Achim ca mai înainte, scurt şi apăsat, cu un glas care de pe acum, fără să le rostească, punea condiţii viitoare.

Achim Moromete a făcut după aceea alte afaceri, datorită cărora a putut să scape şi de armată şi de front. Cu toate acestea, mai ales acum, după război, el îşi dădea seama că atâta timp cât are să rămână într-un magazin oarecare, chiar şi director, niciodată n-o să poată face avere. Înţelegea că pentru asta nu ajunge să faci azi o afacere şi peste cinci luni, alta: afacerile trebuie să se ţină lanţ, să curgă una din alta. Ştirea că tatăl său vrea să vândă averea îl înfuriase, mai ales că în ultimul timp, mirosind bine oamenii, se hotărâse să-şi dea demisia din postul lui şi să deschidă singur, undeva, un mare magazin alimentar. Pentru capital voia să se însoare şi să-şi vândă partea lui de treizeci de

pogoane, cât socotea că i se cuvine de la tatăl său. Dârzenia bătrânului nu-l îngrijora.

Plimbându-se pe şoseaua din Vaideci, se liniştise şi se gândea acum la întâlnirea cu Veta. Era mulțumit că nu-i spusese lui Paraschiv ce anume voia el de la cumnata lor.

„Proastă trebuie să fie femeia asta", îşi spuse el, uitându-se pentru ultima oară la ceas şi pornind agale spre una din casele apropiate. Satul se trezise şi, de pe undeva, răzbătea în liniştea dimineții glasul singuratic al unui om. În curtea în fața căreia se oprise Achim, un copil de nouă sau zece ani mătura bătătura.

— Hei, zise Achim tare, făcând un semn cu degetul.

Copilul a lăsat târnul şi a rămas nemişcat. Văzând semnul străinului, se codi câteva clipe, apoi se apropie de poartă.

— Tu o cunoşti pe Veta lui Vasile Joacă? a întrebat Achim încet, nevoind să-l audă părinții copilului. Are un copil mic, adăugă el, aducându-şi aminte că, în seara trecută, femeia care îl îndreptase spre pod o cunoştea pe Veta, pentru că avea un copil mic.

Băiatul nu răspunse şi nici nu păru că se gândeşte să spună ceva. El deschise poarta, ieşi în drum şi se uită la Achim într-un fel anumit. Omul nu înțelegea.

— Hai să vă arăt, spuse băiatul, făcându-i semn cu capul.

— Ştiu că stă acolo, zise Achim, pricepând.

— Ştiți? întrebă copilul, nedumerit şi mirat.

— Da, dar nu e acasă! Nu e nimeni acolo, zise iar Achim.

— Păi atunci unde e? întrebă din nou băiatul, cu mirare.

— Ia vezi, poate ştie mamă-ta, se hotărî Achim. Vrei să te duci s-o întrebi?

Băiatul s-a întors în curte şi după un timp a revenit, spre surprinderea omului de la poartă, singur.

— Mama spune că Veta e plecată de astă-primăvară

în Vlădoieni, la nişte rude.

— Unde e Vlădoienii ăştia? întrebă Achim îngrijorat.

— În sus, spre Câmpulung, ce, nu ştii? răspunse băiatul. Trece maşina de la Grinţeni, într-un ceas ajungi acolo.

Grinţeni era tocmai comuna în care Achim trebuise să se dea jos spre Vaideci. Achim Moromete se îndepărtă încruntat. Ştia că maşina spre aceşti Vlădoieni trece tocmai seara. Nu voia să piardă atâta vreme şi se gândea cum ar putea s-o întâlnească mai curând pe cumnată.

— De-acolo, din Vlădoieni, când vine cursa? întrebă el iar, gândindu-se la ceva.

— Mi se pare că pe la prânz. Stai să-l întreb pe tata, că el ştie, răspunse băiatul, fugind în curte.

— Pe la prânz trece prin Grinţeni, spuse tare un glas din casă, şi Achim văzu un cap de om ieşind pe fereastra deschisă.

— Bună dimineaţa, zise Achim omului. Nu ştiu cum să mă întâlnesc mai repede cu Veta, care stă aici, lângă pod. Băiatul spune că e plecată de astă-primăvară în Vlădoieni. La cine stă ea acolo? Eu sunt cumnatul ei.

— Păi la nişte rude, aşa mi-a spus, se auzi atunci un alt glas de femeie. A plecat înainte de Moşi şi mi-a spus că se întoarce. Mi-a lăsat şi cheia de-acasă. Zicea că stă câteva zile, dar a trecut o lună, şi tot nu s-a întors. Mi-a trimis pe urmă o scrisoare. Unde e scrisoarea aia, Dadine, mai spuse femeia, uitându-se de pe prispă la omul din geam. Apoi vorbi mai departe, fără să aştepte răspunsul bărbatului. Îmi spunea că a găsit acolo de lucru şi are să stea mai multă vreme... Păi de, dacă vreai s-o vezi, eu ştiu?! N-ai decât să iei cursa de la Grinţeni şi să te duci acolo, sfârşi femeia.

— Şi la cine să mă duc? întrebă Achim, îngrijorat mereu că femeia nu cunoaşte cine sunt rudele Vetei.

— Eu zic că o ştie lumea acolo, că stă de mult... Ei, şi pe urmă, ce, e un sat mic!... A nimerit el orbul...

— E departe primăria? îi luă Achim vorbă din gură. Vreau s-o chem la telefon de-aici, spuse el.

Femeia încreți fruntea plină de mirare.

— De! Eu ştiu?! O fi!

— Cum, zise Achim, nemaiînțelegând nimic. Nu ştii dacă primăria e departe sau nu, de aici?!

— Primăria?! A! Primăria! răspunse femeia. Ziceam că de telefon întrebi, de! Cum să nu ştiu. Drept înainte. Ai să vezi că are o curte mare, cu monument. Cât vezi monumentul acolo e…

IV

Omul porni grăbit, uitându-se din mers la ceasul de mână. Voia ca Veta să prindă cursa de prânz chiar astăzi şi să se întoarcă la Vaideci. A ajuns la primărie şi a intrat în curte cu paşi mari. Şi aici, de astă dată, un bărbat măturа curtea cu un târn uriaş de nuiele.

— E cineva aici? întrebă Achim grăbit, fără să se oprească şi fără să dea bună dimineața.

Omul s-a ridicat de mijloc şi, când l-a văzut, a dus repede mâna la pălărie:

— Să trăiți! Da, a venit domnul secretar ăl mic. Poftiți! a răspuns el, lăsând târnul şi luând-o înaintea lui Achim, să-l conducă.

Au intrat amândoi într-un coridor mic, cu pereții încărcați de afişe şi ordonanțe, şi omul s-a îndreptat spre una din uşi pe care scria *„secretarul”.*

— Poftiți, a spus din nou omul care îl conducea pe Achim, deschizând uşa şi arătându-i cu mâna un tânăr care stătea la o masă şi scârțâia cu penița pe un maldăr de hârtii. Vorbiți cu dânsul… Dânsul e…

— Dragă, uite ce este. Bună dimineața! Vreau să

vorbesc cu cineva din Vlădoieni la telefon. Sunt din Bucureşti, am treabă pe-aici. Eşti drăguț să ceri legătura? a vorbit Achim repede, ştergându-şi fruntea.

Ajutorul secretarului, un țăran tânăr de vreo şaptesprezece ani, se ridică de la masă şi răspunse zâmbind, puțin bâlbâit:

— Da... sigur! Cum să nu! Imediat! Liniile sunt libere dimineața. Cu cine vreți să vorbiți din Vlădoieni?

— Cu o cumnată a mea, Veta Moromete. Ea e de-aici din Vaideci, cred că o cunoşti...

— Nu, n-o cunosc, a răspuns tânărul, mergând spre telefon, trăgând şi înfigând fişele cu dibăcie. Am fost şi eu în Bucureşti până acum câteva luni... am stat acolo vreo patru ani... acuma am plecat... nu mai e de trăit...

— Pe unde-ai stat? întrebă Achim, ca să spună ceva.

Telefonistul nu răspunse, pentru că aparatul începuse să țârâie. Achim Moromete se aşează pe un scaun, neliniştit că poate Veta nu va fi fiind cunoscută acolo unde se află şi va trebui să piardă prea mult timp şi să se ducă după ea.

— S-a făcut, spuse după un timp tânărul, printre apelurile pe care le făcea pentru legătură. Da, merge repede. Ei, oficiule! Cine e la aparat? O convorbire extraurgentă. Da, da! Bine! Şapte şi zece. Bine! Să trăieşti! Eu te-am aşteptat, de ce n-ai vrut să vii! Bine, te servesc, dragă, şi să ştii că îmi pare rău; dă-l dracului, fă-i un raport şi înaintează-l dirigintelui. Dau şi eu o declarație! Parcă numai o dată mi-a dat mie?!... Ba un pachet de tutun, ba un timbru, mereu câte ceva lipsă... Vine şi numără, le încurcă... pe urmă eu plătesc ca fraierul... Păi vezi? Fă-i un... Da, sigur! Trimite şi te servesc...

— Ei, făcu Achim, nerăbdător.

— Se face, zise telefonistul, atârnând receptorul încet, ca şi când cine ştie despre ce ar fi fost vorba. Apoi adăugă cu alt glas: Ce mai e prin Bucureşti?

Achim spuse ceva, şi tânărul începu să-i povestească

ce s-a întâmplat odată la „*Vulturul de mare*”, unde lucra el, cum a venit poliția şi a răscolit prin magazin. Asta se întâmplase în ultima vreme*;* pe urmă n-a mai stat în Bucureşti.

— Soră-mea lucra la „Singer” şi a plecat şi ea, ştiți, nu-i mai ajungea leafa nici pentru o pereche de ciorapi. Aici…

Telefonul țârâi, şi Achim sări de pe scaunul unde se aşezase. Tânărul se ridică fără grabă, încet, făcându-i semn că nu e nicio grabă, trebuie să mai aştepte.

— Alo! Vlădoienii? Ei, ce repede! Cine e la aparat? Da, întreabă oficiu’! Este acolo în sat o persoană, Veta Moromete? Da!? Să vie la aparat, să vorbească cu un domn din Bucureşti. Urgent! Da?? Stă aproape!? Atunci aştept, nu închide linia. Sigur, chiar acuma!… Aveți noroc, spuse telefonistul, adresându-se lui Achim. Cică stă chiar lângă Primărie, la câteva case…

Achim Moromete se apropie de aparat şi luă receptorul din mâna telefonistului. Tremura puțin de nerăbdare. După un timp destul de îndelungat, auzi un glas gros strigând, „Vorbiți!”, apoi numaidecât o voce necunoscută, care îl uimi prin asprimea cu care îl întimpinase:

— Cine e acolo?

— Veta, tu eşti? Aici e Achim.

— Achim? Care Achim?!

— Ei, ce e cu tine, nu ne mai cunoşti? Ne-ai uitat de tot!… Fratele lui Nilă…

Din cealaltă parte, câteva clipe, glasul nu răspunse nimic, şi Achim vru să-i spună din nou cine e, dar fu întrerupt…

— De unde vorbeşti? îl întrebă de dincolo femeia.

— De-aici de la tine, din Vaideci. Am sosit aseară şi nu te-am găsit acasă. E ceva urgent, vreau să vorbesc cu tine, aşa că ia cursa care trece acuma, de dimineață, prin Vlădoieni, şi eu am să te aştept la Grințeni cu o căruță. Pregăteşte-te repede, să nu scapi maşina.

— Ce vreai să-mi spui? a întrebat glasul de dincolo. S-a întâmplat ceva?

— Da, s-a întâmplat, e ceva important. Nu te caut eu tocmai din Bucureşti de pomană! Te priveşte mai ales pe tine, personal… Te aştept la Grinţeni… La revedere!

Glasul din cealaltă parte mai întrebă ceva, dar Achim, care era acum sigur că va veni, răspunse de câteva ori tare, ca şi când n-ar fi auzit ce spune:

— La revedere, Veta, vino urgent, vezi să nu scapi cursa… la revedere!…

Apoi aşează receptorul în furcă şi, mereu grăbit, scoase din buzunar câteva hârtii, să plătească. Plăti şi ieşi afară aproape în goană, lăsând uşa larg deschisă, fără să mulţumească şi fără să salute.

Puţin timp după toate acestea, Achim Moromete găsi un om care se învoi să-l ducă înaintea maşinii şi nu vru să aştepte niciun minut, deşi până la Grinţeni nu erau decât şase kilometri, iar până la sosirea maşinii trebuiau să mai treacă multe ceasuri. Fără să-şi dea seama pentru ce, lui Achim nu-i plăcea satul Vetei. Dacă s-ar fi gândit bine, şi-ar fi dat seama că acest lucru nu este străin de faptul că n-a găsit-o acasă pe cumnată şi mai ales că a fost nevoit să doarmă sub cer deschis, deşi satul nu avea nicio vină. Achim, însă, nu era necruţător cu el însuşi. Ceea ce simţea era bun simţit, de aceea, când se văzu în căruţa omului, strigă la el să-i dea drumul mai repede.

În clipa când treceau prin faţa primăriei, omul pe care îl găsise dimineaţa măturând ieşi repede în urma căruţei, făcând semn cu pălăria şi arătând ceva spre curte, înapoi. Căruţaşul trase de hăţuri, şi Achim, intrigat, se întoarse în leagănul mic pe care şedea, strigând totuşi către omul care îl ducea să nu oprească să-i dea drumul înainte.

— Stai să vedem ce are cu noi, a răspuns căruţaşul, nepăsător, sărind alături de cai.

Tot atunci se petrecu ceva neaşteptat. Din curtea

primăriei ieşi un alt om, îmbrăcat orăşeneşte, care se alătură de cel dintâi, uitându-se lung în urma căruței. El îi zâmbi lui Achim ca unui cunoscut şi, de departe, îi făcu un semn familiar cu mâna. Nedumerit, Achim se uită la vizitiu şi-l întrebă:

— Ce e cu ăsta?! Ce vrea de la mine?!…

— E notarul de la primărie, răspunse acela. Ei, ce este, strigă el înapoi. Ce vreți?

Achim se uită iarăşi în urmă. Omul îmbrăcat orăşeneşte îi făcu din nou un semn care îl nelinişti. „Cine ştie ce s-a întâmplat, şi n-am să pot ieşi înaintea Vetei", îşi spuse Achim, furios.

— Ascultă, strigă el către căruțaş. Urcă-te şi dă-i drumul odată, că m-am săturat de-atâtea…

— Stai să vedem ce-are cu noi, răspunse căruțaşul. Ce e, mă, ce s-a întâmplat?

Omul îmbrăcat ca la oraş, la întrebarea vizitiului, îl apucă pe celălalt, lângă care venise, de braț şi răspunse iarăşi prin câteva semne ciudate, intrând în curtea primăriei şi lăsându-i pe cei doi nedumeriți.

— La întoarcere, strigă el înainte de a intra în curte. La întoarcere!

Răspunsul acesta i se păru lui Achim ca o amenințare.

— Ce dracu' tot vor ăştia?! strigă el mişcându-se agitat pe micul leagăn al căruței. Ai de gând să-i dai drumul sau o iau pe jos?!

— Pe jos? întrebă căruțaşul. Nu se poate. Cum o să te duci pe jos când e căruță? mai spuse el, urcându-se pe loitră şi apucând hățurile în mâini.

Când se aşeză pe cutia lor, roatele zdrăngăniră şi caii o luară la trap. Deodată însă, parcă înadins, țăranul ridică mult biciul deasupra capului şi, învârtindu-l în aer agitat, ca unul care goneşte să ajungă undeva înainte de a se întâmpla o nenorocire, începu să strige întruna, gonind pe şoseaua pietruită şi făcând o larmă asurzitoare:

— Haidaaa! Eei!... Ciorapii lui tac-tu de cal! Puturosule!

De prin casele rare ale satului, câte-un om îşi sucea gâtul, uitându-se lung după ei. Într-un timp, Achim prinse cu urechea un glas subțire de copil care striga în urma lor, cu veselie:

— Fuga-n Egipt!... Fuga-n Egipt...

Goana aceasta a ținut până ce au ieşit din sat. Fără vreun motiv, ca şi cum ar fi fost înțeleşi cu țăranul, caii s-au oprit amândoi deodată din plin trap şi au luat-o încet la pas, mişcându-şi cozile lor lungi parcă a mulțumire. Țăranul a lăsat şi el biciul din mână, a atârnat în acelaşi timp hățurile de vârful loitrei, şi-a scos pălăria din cap şi a aşezat-o alături de el, pregătindu-se nu se ştie pentru ce.

— S-a întâmplat ceva? întrebă Achim, nedumerit de oprirea bruscă a cailor şi de mişcările omului.

— Nu, nu s-a întâmplat nimic, răspunse acela, fără să se întoarcă; apoi adăugă după un timp, ținând în mână ceva învelit într-o cârpă verzuie: Vreau să-mi fac nişte tutun.

Achim se întinse peste leagăn şi oftă, uitându-se la ceas. Țăranul îşi desfăcuse cârpa verzuie şi se pregătea să sfărâme în fundul pălăriei o păpuşă uscată de tutun.

— Mă mir de ce te-i fi grăbind, spuse el, însoțindu-şi vorba cu sfărâmatul păpuşii. Maşina vine abia pe la prânz...

— Nu-mi place să merg în căruță, răspunse Achim înțepat. Mână mai repede.

Țăranul se uită la el pieziş şi nu se sinchisi, culegând liniştit cotoarele de tutun din pălărie şi aruncându-le peste căruță în aşa fel încât s-ar fi părut că treaba îi face multă plăcere.

„Ai dracului toromaci", gândi Achim, resemnat să privească până la sfârşit cum omul, după ce a terminat de sfărâmat şi şi-a umplut chimirul cu tutun, a scos din altă parte un jurnal, şi-a răsucit o țigare şi apoi şi-a

aprins-o după multă vreme, chiar de la pânza verzuie în care ținuse mai înainte păpuşa. Scăpăratul din amnar l-a scos pe Achim din sărite:

— Am eu chibrit, aprinde, nu te mai omorî, a spus el, dar tot atunci o scânteie făcuse cârpa să scoată fum, şi țăranul a mişcat triumfător din deget, respingând chibritul.

— Poate să plouă, să ningă, să viscolească, şi eu tot aprind, a explicat el lui Achim, mişcând cârpa aprinsă prin aer drept dovadă.

— Da, dar mână mai repede, i-a tăiat-o Achim, răsuflând greu.

Omul s-a întors cu spatele, nepăsător, pufăind din țigare. Curios însă, caii au pornit deodată la trap, ca şi când ar fi auzit ce vorbiseră oamenii. Țăranul nici nu se uita la ei şi nici nu părea mirat că animalele o luaseră tam-nisam la goană.

Achim Moromete, fără să se mai mire, întinse mâinile pe marginea leagănului şi începu să aştepte cu nerăbdare trecerea timpului. Până ce au ajuns la Grințeni, nici el şi nici țăranul n-au mai schimbat vreun cuvânt. Numai într-o vreme a auzit un nechezat scurt şi glasul țăranului mormăind supărat. Unul dintre cai, în timpul trapului, începuse să dea de veste că are de gând să arunce afară ceea ce mâncase.

— Joci sârba, a mormăit căruțaşul, trăgând de hățuri.

La Grințeni, Achim Moromete sări jos din căruță şi se uită la ceas. Se opriseră la o răspântie de drumuri într-o poiană plină cu rămăşițe de nutreț, de băligar şi de paie îngălbenite. Alături de această poiană, într-un colț, era o cârciumă cu obloanele mari şi cu câteva mese şi scaune lungi, scoase afară. De-a lungul gardului care împrejmuia curtea cârciumii, doi oameni jucau popice. În fața poienii, puțin mai sus, Achim văzu o clădire înaltă cu multe ferestre, pe fruntea căreia citi: Banca Populară „Primăvara”, 1931. Alături, chiar lângă bancă, împrejmuită cu un gard frumos şi o grădină cu alei plină

cu pomi, se vedea o casă de o frumusețe care îl uimi pe Achim.

— Acolo stă părintele Alexandru Popescu, spuse căruțaşul, ghicindu-i uimirea.

— E bătrân? întrebă Achim, gândindu-se dacă proprietarul are destul timp să se bucure de frumoasa casă care se vedea că e de curând făcută.

— Nu. Nu e bătrân. Abia s-a însurat. D-aia…

— De unde dracu' au popii ăştia bani, întrebă iarăşi Achim, ros de invidie.

— Mai întrebi? răspunse țăranul. Nu vezi că banca e alături?!

— Da, dar ce facem până la 12? Abia e 9… zise Achim, uitându-se spre cârciumă.

— De, acuma, răspunse căruțaşul, eu ce să-ți spun? Mie nu-mi place băutura, ca pisicii untura!…

— Ei, gata, acuma. Am terminat. N-am mâncat de ieri de la prânz, mai spuse Achim, aşezându-se la una din mese. Să aşteptăm. Du-te şi spune-i cârciumarului să vie încoace.

Achim Moromete se uită la ceas. Îl răsuci, îl duse la ureche, apoi, când omul se întoarse cu nişte măsuri de băutură în amândouă mâinile, el se trase mai aproape şi se pregăti pentru cele trei ceasuri cât mai avea de aşteptat până s-o întâlnească pe Veta Moromete.

Căruțaşul se aşeză şi el alături şi turnă fără sfială în pahare.

V

Chemarea aceasta a unui cumnat, la care nu se mai gândise de ani de zile, o găsi pe Veta nepregătită. Nu înțelegea pentru ce ar putea s-o caute. Se învățase de

mult să se ştie singură, fără niciun fel de rude şi mai ales fără cumnați. După ce se întorsese din Bucureşti i se părea ciudat că tatăl ei mai trăieşte. Încă dinainte de război, îl uitase atât pe el, cât şi pe singura ei rudă din sat, o mătuşă bătrână, fără copii, care îngrijea de casă, în timp ce tatăl ei umbla cu gaz şi păcură prin satele de la câmpie. În iarna următoare întoarcerii ei în sat muri şi această femeie, şi Veta, rămasă singură, se rugase mereu de tatăl ei să nu mai plece de-acasă. Din nenorocire, Vasile Joacă, după ce era sărac, mai era şi ambițios. Nu-i plăcea să trăiască din mica pensie a fetei, spunând că mai se simte în stare să-şi țină şi singur zilele.

Achim Moromete nu găsise pe nimeni acasă. Starea de sărăcie a soției fratelui său nu-l miră. El cunoştea în parte povestea ei şi a lui Nilă, dar pe aceea a lui Vasile Joacă n-o cunoştea bine nici Veta. Înainte de a veni în Vaideci trecuse şi el prin Bucureşti. De fapt, Vasile Joacă, tatăl Vetei, era de undeva de pe Olt şi plecase din sat împreună cu un frate care muri la câțiva ani după aceea. Plecările acestea de prin sate rareori luau un drum bun. Nici nu apucaseră bine țăranii să-şi dea seama că sunt proprietari de pământ că se şi pomeniseră cum acest pământ se adunase pogon cu pogon, închegându-se de astă dată nu în moşii întinse, ci în mici moşioare de la cincizeci de pogoane în sus. Nemaiavând ce munci, cei rămaşi fără pământ îşi căutau de lucru în altă parte, nu însă pentru a se apuca de altceva, ci pentru ca să strângă bani şi să cumpere la loc averea intrată în mâinile unuia ca Ilie Moromete.

Din opt pogoane, câte primise la împroprietărire, tatăl lui Vasile Joacă le mai lăsase, lui şi celuilalt frate, două pogoane. De la început, omul vânduse unul ca să poată plăti foncierea pe trei ani, apoi, după câțiva ani trebuise să mai vândă un pogon ca să plătească împroprietărirea. După moartea acestuia, Vasile Joacă şi fratele lui s-au înțeles să vândă şi ei un pogon şi cu micul lor capital să

facă negustorie în Bucureşti. După un an de zile, într-o primăvară, au cheltuit şi aceşti bani. Vasile lăsă baltă meseria de precupeț şi, sfătuit de un prieten care venise şi el din Vaideci pentru acelaşi lucru, se apucă să vândă gaz. Într-o zi se hotărî să părăsească Bucureştiul: prietenul din Vaideci îi vorbise de o văduvă de la el din sat, care nu era săracă, şi îl îndemnase să se însoare cu ea. Era o femeie care se măritase de două ori, şi acum n-o mai lua nimeni. Bărbații pe care îi luase muriseră pe rând.

— La noi, oamenii sunt niţel bătuți în cap. Fata asta e tânără şi frumoasă şi, cum îți spuneam, toromacilor noştri le e teamă să se însoare cu ea, să nu moară şi ei, ca ceilalți, îi spusese prietenul de gaz. Dacă n-aş fi însurat, aş lua-o eu…

Vasile Joacă s-a dus în Vaideci, a cunoscut-o pe femeie – care aştepta de trei ani pe cineva – şi a luat-o. În loc să moară, el a început să trăiască în Vaideci, a făcut-o pe Veta şi s-a lăsat de gaz.

În acest timp, fratele său stătea în Bucureşti şi făcea mereu negustorie, fără niciun rost, pentru că nu-i prea mergea. Într-un timp, Vasile Joacă se dusese la el şi îl îndemnase:

— De ce nu faci, mă, ca mine? Îți trece vremea, ai să îmbătrâneşti şi pământ tot n-ai să cumperi.

— De unde ştii, răspunsese fratele, săltând capacul unui cufăr aşezat sub pat şi vânturându-i pe sub ochi un teanc de hârtii.

— Cât ai? se holbase Vasile înmărmurit.

— Am de trei pogoane, mai stau să fac pentru încă două şi mă întorc în sat.

— N-ar fi bine să te răzgândeşti? spusese iar, după un timp, Vasile Joacă, uitându-se peste fața slăbită a aceluia. Eu cred că trei pogoane şi cu încă jumătate de pogon care mai e şi dacă te însori…

— Ori e albă ori e neagră, a răspuns fratele, zâmbind. Ce vrei să fac? N-are niciun rost să mă întorc… Trebuie

să fac de cinci pogoane. Altfel, le pierd şi pe-astea, şi atunci?

— Şi dacă faci cinci? întrebase Vasile, gândindu-se la ceva. N-ar fi mai bine să rămâi în Bucureşti? Înveți o meserie… eu ştiu? Tot e mai bine…

— Lasă că am văzut eu ce e aici, Vasile, a răspuns fratele întristat. Nu se poate. Mai stau şi pe urmă plec…

Acest frate al lui Vasile a mai stat în Bucureşti şi a împlinit pogoanele, dar s-a întors în sat atins în piept. A cheltuit apoi toți banii strânşi pe doctorii, şi Vasile Joacă a trebuit să vândă şi ultimul pogon moştenit, ca să-l poată îngropa.

Mulți ani după aceea, tatăl Vetei s-a bucurat de o viață liniştită. Nevasta ținea la el, şi omului îi plăcea mereu să-i aducă aminte:

— Vezi, fă, că dacă mor eu, nimeni nu te mai ia!

Veta a avut norocul să trăiască nouă ani într-o casă în care părinții ei nu se certau niciodată. Din nenorocire, Vasile Joacă se dezmetici din această viață liniştită într-o zi când femeia, în urma unei sarcini cam târzii, muri, chinuindu-se să nască. Moartea aceasta scurtă tinerețea bărbatului. Omul îşi trăi durerea un an de zile, apoi aduse în casă pe sora nevestei, să îngrijească de fetiță, iar el se apucă să colinde drumurile cu butoiul cu gaz. Prin moartea femeii se simțea dezlegat de sat şi drumurile nesfârşite cu căruța îi plăceau mai mult decât să muncească cele două pogoane ale nevestei.

Într-o vară, când Veta terminase şcoala primară, Vasile Joacă a luat-o pe fată în căruță şi s-a dus cu ea la prietenul lui de gaz din Bucureşti.

— Ca să vezi, mă, frate, i-a spus el aceluia. N-am murit eu, a murit ea, săraca. Ei! Mi-a lăsat sufletul ăsta! Ce să-i fac? O dau să învețe o meserie! M-am gândit… Undeva la o fabrică. Eu îți plătesc… ține-o la tine. Tu, trebuie să cunoşti pe cineva…

A doua zi, Vasile Joacă s-a suit în căruță şi a plecat

închinându-se, iar Veta a rămas în Bucureşti. La început, în răstimp de trei-patru luni, ea îl vedea pe tatăl ei mai des, pentru ca după un an să nu-l mai vadă deloc. Rareori primea câteva rânduri şterse şi tremurate, în care îi spunea să fie cuminte şi să-şi vadă de meserie. Veta a învățat repede să lucreze. Femeia găzarului a luat-o cu ea la o filatură de bumbac de pe şoseaua Vitan, unde era lucrătoare. Când a început să câştige şi să cunoască lumea, Veta şi-a căutat o odaie în cartier şi s-a rugat de gazdă să-i înlesnească mutarea. Prietenul tatălui ei, care avea şi el un copil, i-a făcut un pat de scânduri, un scaun şi o măsuță, i-a cumpărat de ocazie o lampă de gătit, o saltea de paie, două cearşafuri de tort şi încă alte lucruri mai mărunte şi i-a urat noroc.

Veta avea acum cincisprezece ani şi ştia să se descurce bine. Pe moromeți, adică pe Nilă Moromete, l-a cunoscut la un an după ce se mutase, într-un bal din Cărămidari, unde se dusese cu câteva prietene. Veta avea o fire veselă şi, încă după atâția ani, îi plăcea mereu oraşul. La bal, tocmai era ostenită după ce jucase mult şi se odihnea alături de un om gros şi fioros la înfățişare, pe care nu-l văzu decât după ce acela i-a vorbit.

— Nu prea, a răspuns Veta, pufnind-o râsul, aşa cum făcea totdeauna când îi vorbea vreun bărbat.

O înveselea felul serios în care deschideau unii dintre ei gura. La fel făcuse şi Nilă Moromete, spunându-i că pare ostenită de atâta joc.

— Dumneavoastră nu jucați? a întrebat ea după un timp, intrigată că omul n-o ia la joc, aşa cum i se întâmpla de obicei.

Omul de alături s-a şters pe frunte stângaci şi a îngăimat:

— Ba joc şi eu…

Apoi a tăcut. După câteva clipe şi-a întors capul spre ea şi a privit-o, încercând să zâmbească.

— Sunt cam greu… sparg duşumeaua…

Veta a râs iarăşi, uitându-se în jur, înveselită. Omul fioros, cu faţa întunecată şi mare, părea fricos, lipsit de curaj. Îi plăcea. Îi plăcuse mai ales spre sfârşitul balului, când Nilă, abia îngăimând, îi spusese că ar vrea s-o mai întâlnească, dacă nu se supără. S-au împrietenit cam greu, apoi după câteva luni, au hotărât să trăiască împreună. Ziua aceea a fost însă umbrită de întâlnirea ei cu cei doi Moromeţi, Paraschiv şi Achim. Nilă, după sosirea lui în Bucureşti, lucrase de la început la construcţia unui bloc pe C.A. Rosetti şi fusese apoi angajat portar, la sfârşitul construcţiei, chiar acolo. El a chemat pe cei doi fraţi în camera lui de portar şi, împreună cu Veta, le-a adus la cunoştinţă ceea ce făcuse.

Pentru a sărbători această zi, Nilă Moromete cumpărase nişte sticle. Veta era veselă şi se bucura că are să cunoască familia bărbatului. Cei doi au sosit, s-au aşezat la masă, iar Nilă a destupat o sticlă.

— Nu v-am spus despre ce e vorba, a zis el, încercând să zâmbească.

De fapt, el zâmbea, însă buzele lui groase abia se întindeau şi nu se cunoştea nimic.

— Mă însor, a zis el, turnând în pahare. O iau pe ea.

Cei doi fraţi s-au uitat la el cu răceală, iar Vetei i-a îngheţat toată bucuria când a simţit ochii viitorilor cumnaţi măsurând-o de sus până jos. Mai puţin nesimţit, Paraschiv a întrebat-o încet, curios:

— De unde eşti, m'?!

— Din Muscel, a răspuns Veta, uitându-se la Nilă, care fără să se sinchisească de îndoiala fraţilor stătea liniştit la masă şi bea vin.

— Din ce comună, a mai întrebat Paraschiv, la fel de curios.

— Din Vaideci.

— Vai de ei!!! Ce comună e asta?

— O comună… a îngăimat Veta, stingherită de glasul lui Paraschiv.

— Şi cum, mă, Nilă, zici că vreți să vă însurați? întrebase şi Achim, cu un glas care pe Veta o neliniști.

I se părea că acela vrea să spună cu glasul lui: „Cum, vreți să vă însurați, aşa, de capul vostru?”

— Ei, ce ziceți de ea, răspunsese Nilă, uitându-se la fată şi punându-i mâna pe umăr.

Veta, la această mişcare a bărbatului, se alăturase de el strâns, răzimându-şi obrazul de palma lui de pe umăr. Fiindcă cei doi nu răspunseseră nimic, Nilă a umplut iar paharele, l-a ridicat pe al său, a ciocnit cu fata şi cu frații şi a băut dintr-odată.

— Ea este, a continuat el, încercând să zâmbească.

— Să vă fie de bine, a spus atunci Achim, golind paharul. Dar ia spune Nilă, cum stați? Ce avere are ea? Lucrează în Bucureşti? Unde? Spune??…

Nilă s-a uitat la fată, de astă dată zâmbind de-a binelea, şi a răspuns cu un gest, mutând paharul de la locul lui:

— Lasă, mă!

Cei doi s-au uitat unul la altul şi au zâmbit şi ei.

— N-are nimic, mă, a spus după un timp Nilă, mişcându-se liniştit şi greoi în scaun.

Paraschiv şi Achim s-au uitat iarăşi unul la altul.

— Şi tu te însori cu ea, mă, aşa? Fără nimic?! a spus Achim, uimit, uitându-se spre Veta cu dispreț.

Fata s-a îngălbenit de ruşine şi, zăpăcită, nu ştia ce să mai facă. Paraschiv şi Achim o priveau acum în batjocură şi de asemenea îi aruncau şi lui Nilă priviri de reproş şi dispreț.

— Ei, păi atunci să vă fie de bine, a spus Achim din nou, mereu batjocoritor. Să ne chemați şi la botez.

— Când vă duceți la primărie? a întrebat Paraschiv, zâmbind ascuțit.

Veta se uită disperată la bărbat şi nu înțelegea nimic.

Nilă tăcea, cu fruntea în jos, ca un vinovat. Nici nu se uita la ea şi părea că îşi dă seama de prostia pe care era gata s-o facă, însurându-se cu ea.

— De ce vă bateți joc de mine, a spus atunci ea, după un timp, curajoasă, luând o hotărâre. Nici nu mă cunoașteți! Eu nu l-am tras de mânecă.

Cei doi au privit-o cu aceeași răceală și nu i-au răspuns. Nilă tăcea mereu, pus pe gânduri. Fata a început deodată să plângă și, auzind-o, Nilă s-a învârtit în scaun și s-a uitat la ea, doborât de mirare. Paraschiv și Achim tăceau nepăsători. Tăcerea aceasta o strivea pe Veta, și s-a ridicat în picioare cu obrajii aprinși. Încetase să mai plângă.

— Nilă, baremi să-mi fi spus... Nu m-aș fi supărat! a zis întristată pe neașteptate și căznindu-se să nu plângă iarăși. Ai să găsești una bogată... Mai bine nu ne întâlneam. Nu e nimic. Eu mă duc.

Veta a tras scaunul în lături și a vrut să plece. Ciudat însă, Nilă, care stătea ca un molâu și se uita la ea tăcut, văzând-o că vrea să plece, a apucat-o deodată de mână și a tras-o cu atâta putere înapoi, pe scaun, că fata a țipat.

— Stai jos, a spus el încet, privind-o în ochi. Unde te duci? Ești nebună? Ce-ai cu ei? Ce ți-au făcut? Lasă-i în pace... Ia ici și bea și vezi-ți de treabă...

Uimită, Veta a zâmbit printre lacrimi și-i asculta, tresărind, vorbele scurte, care chiar dacă apărau pe frați, îi mergeau tot ei la inimă.

După aceea n-au mai vorbit despre însurătoare și avere. Nilă își bea paharul la fel de liniștit și nu era dispus să mai dea nicio explicație despre nevasta lui. Stătea cu frații la masă, bea vin, se uita din când în când la Veta și, tot la fel, întreba câte ceva pe cei doi:

— Ce-ați mai făcut cu cutare lucru?

Apoi după alt pahar:

— Cu Niculae v-ați mai întâlnit? Nu v-a venit ordin de concentrare?

Cei doi răspundeau ce au făcut și întrebau și ei la fel. Apoi, după ce au terminat de băut, s-au despărțit.

După un an, Veta născu un băiat care încă din fașă

semăna cu Nilă, mai bine decât Nilă cu el însuşi. În acest timp, însă, viaţa omului se schimbă.

Plecarea zi de zi a Vetei la fabrică la început nu-i plăcuse bărbatului. I se părea că nu este în stare s-o întreţină singur. Pe de altă parte, nu înţelegea cum de îi place nevestei lui să lucreze, să se scoale în fiecare dimineaţă cu noaptea în cap şi, din plin centru, să se ducă tocmai pe Vitan. De aceea, el căută şi-i găsi Vetei un alt serviciu, mai uşor credea el, chiar în bloc, la un domn, Neusdeter, de la etajul al doilea. Abia după ce i-l găsi, îi spuse într-o duminecă:

— Mâine nu te mai duci la fabrică. Ţi-am aranjat eu aici, la domnul Naişteter, un serviciu. El e doctor, şi ai să lucrezi cu el când are vizite.

Speriată, Veta a făcut ochii mari câteva clipe, apoi a zâmbit şi i-a răspuns;

— Zău, Nilă, eu nu mă pricep. Lasă-mă la fabrică. Mă gândesc că, acolo, eu ştiu meseria, şi acuma, cum s-aude de război, cine ştie!... La fabrică e mai sigur... Şi am vechime... Dacă plec, cine ştie!... Şi pe urmă, tu te sperii degeaba, că eu la fabrică nu... E meseria mea... zău, Nilă!

Uimit, Nilă a dat din umeri şi lăsat-o în pace. Mai târziu însă, vorbele ei l-au zgândărit. Poarta nu e o meserie. Dacă se face război, la întoarcere, blocul n-o să-l aştepte pe el. Multă vreme, Nilă se gândi acasă ca la un refugiu, dar nu se putea dezlipi de Bucureşti. Viaţa plăcută pe care o ducea ca portar îl făcea să i se pară pământul şi plugul ca ceva şters şi îndepărtat, mai ales plictisitor. Ce ştie Ilie Moromete de cinematograf?

Totuşi, plecarea zilnică a Vetei îi amintea mereu că ea, nevasta lui, are o meserie, pe câtă vreme el, ca portar... Îndoielile lui se curmară într-o zi când se certă cu administratorul blocului. În aceeaşi zi, seara, el îi spuse Vetei că se gândeşte să înveţe o meserie. S-a certat cu administratorul şi acela are să-l dea afară.

Hotărât, el vorbi în scurtă vreme cu un inginer de la

S.T.B., care locuia în bloc. Veta era întristată de schimbare, mai ales că era acum însărcinată. Cu mult curaj, stăpânit de gândul că meseria îl va pune la adăpost față de viitor, Nilă se mută din bloc şi, ajutat de inginer, fu angajat la S.T.B. Viața lor se schimbă cu totul. Începură să trăiască greu. Când izbucni războiul, Nilă tocmai îşi luase carnetul de sudor. Un an de zile rămase mobilizat pentru lucru; în al doilea an, însă, plecă pe front. Cu Paraschiv şi Achim din ziua când îi chemase la el, nu mai dăduse ochi. Plecarea pe front îl neliniştea. Veta l-a condus până la gară cu copilul în brațe.

Era o dimineață rece de toamnă, şi bărbatul tăcea şi călca adânc trotuarul pustiu al străzilor. Trenul pleca la 4 dimineața, şi porniseră spre gară pe jos. Când au ajuns, garnitura nu trăsese la peron. Veta tremura de frig şi strângea copilul la piept, în timp ce omul o privea turburat şi-şi muşca buzele.

— Veta, a spus el, încet. Vezi şi tu cum te descurci. Ce o să se întâmple? Are să-ți fie greu. Acum câțiva ani, când ne-am luat, nu le-a plăcut, că n-ai avere... Ce să-i faci?

Nilă s-a oprit din vorbit şi, clănțănind din dinți, Veta se străduia să-l asculte, uimită că tocmai acum, atât de nepotrivit, bărbatul ei voia să-i spună acele lucruri.

— Aşa au înțeles ei că trebuie să se însoare cineva. Am să-i văd şi pe ei! Tu te-ai supărat atunci... Lasă, nu te mai supăra. Acuma... dacă n-ai să mai poți sta în Bucureşti, du-te acasă. Acolo, cu leafa mea, ai să trăieşti mai bine, înțelegi Veta?

Femeia, ca şi când ar fi fost surdă, strângea copilul în brațe, se uita mereu la bărbat cu ochii mari deschişi şi părea că nu înțelege nimic din ceea ce îi spunea el. Chipul ei, încă bucălat ca la şaisprezece ani, era aprins, şi trăsăturile, încordate şi străine. Deodată, un şuierat ascuțit a spintecat aerul şi un uruit de vagoane anunța apropierea trenului. Femeia a strâns nebuneşte copilul

la piept, cu ochii mari, a groază, şi, ca şi când abia atunci şi-ar fi dat seama că bărbatul ei se duce, a țipat:

— Nilă, Nilă! Nu mai pleca!… Nu mai pleca!…

Impresionați, câțiva oameni care treceau pe-alături au lăsat fruntea în jos, fără să se uite. Veta s-a apropiat de bărbat, l-a apucat de gât cu un braț şi s-a lipit de el cu deznădejde. Câteva clipe, omul a lăsat-o încleştată de el, apoi, încet, posomorât şi crunt la față, a îndepărtat-o hotărât şi a sărit pe neaşteptate într-unul dintre vagoanele care treceau încet pe lângă peron.

Vestea morții bărbatului, după un an de război, a găsit-o pe Veta în starea în care se aflau pe atunci toate femeile ai căror bărbați le fuseseră smulşi din casă: îngrozită de veştile înspăimântătoare pe care le aduceau cei întorşi de pe front sfârtecați, îngrozită de viața din ce în ce mai grea şi din ce în ce mai turbure.

Nopțile mai ales îşi păstraseră mereu, până astăzi, prospețimea lor cumplită. Cel aşteptat ciocănea în geam şi striga să-i deschidă. Năucită, femeia sărea din pat şi ieşea afară minată de nădejdi nesăbuite. Câteodată, la fabrică, îşi aducea aminte că el niciodată n-are să se mai întoarcă şi izbucnea în plâns. De multe ori uita de acest lucru, i se părea că nu s-a întâmplat nimic, că bărbatul s-a dus la slujbă şi se pomenea uitându-se la ceasul mic de pe masă, aşteptând să audă paşii lui rari în curte.

— Poate n-a murit! Poate are să se întoarcă! Mulți au fost dați ca morți şi trăiau! Aşteaptă baremi să se fârşească prăpădul şi, atunci, dacă nu se întoarce, ia-ți nădejdea.

— Nu se ştie! Nu te omorî! Mai aşteaptă… La câți nu li s-a făcut parastasul?! Pe urmă se pomeneau cu scrisoare că e prizonier!

Veta înțelegea totuşi că cei din jur căutau numai să-i adoarmă durerea, lucru care o deznădăjduia şi mai mult. O chinuia mai ales amintirea despărțirii, când bărbatul, la gară, o îndepărtase crunt şi sărise în tren.

Ea ştia că omul ei, în clipa aceea, se simțea sfâşiat şi fugise ca să nu-şi piardă curajul. Nilă era un om blând, şi din cauza aceasta închipuirea îi turbura mintea. Se vedea silită să gândească şi să-şi dea seama că bărbatul ei a căzut undeva pe o câmpie întinsă şi a rămas acolo singur, pentru totdeauna, şi niciodată n-are să se mai întoarcă, niciodată n-are să-l mai vadă intrând în casă şi dezbrăcându-şi tăcut şi sfios haina de lucru. El nu mai este deloc, nicăieri. A pierit şi n-are să-l mai audă nicicând, spunându-i o vorbă. Femeia se pomenea smulgându-şi părul în tăcerea nopții, şi în ființa ei se zbuciumau mereu desperarea şi deznădejdea, amestecate cu ura împotriva celor care duceau oamenii la moarte.

După o vreme, copilul începu să-i vină încetul cu încetul în ajutor, deşi acest lucru, la început, îi sporea parcă şi mai mult durerea. În acest fel trăi aproape doi ani de zile, timp în care părăsi fabrica, se întoarse în Vaideci şi încercă să trăiască din pensia bărbatului. Vasile Joacă o încuraja şi el şi o îndemna să uite, spunându-i mereu că trebuie să-şi ia gândul de la bărbat. Ea încercase să-l asculte, dar după terminarea războiului, când ziarele vesteau mereu întoarcerea prizonierilor din Rusia, Veta începu din nou să se chinuiască şi să aştepte. Vasile Joacă, deşi bătrân acum, umbla mereu cu butoiul cu gaz prin sate. Cu câteva luni în urmă, pe la sfârşitul primăverii, Veta se hotărî să se întoarcă în Bucureşti şi să înceapă să lucreze iarăşi la fabrică. Citea şi auzea că, de acum încolo, viața muncitorului are să se schimbe, şi acest lucru o îndemna şi mai mult să se apuce de lucrul ei, la filatură. Undeva, în Vlădoieni, avea o prietenă din fabrică, ai cărei părinți trăiau acolo. Ea luă într-o dimineață maşina cu gândul să-i întrebe pe părinți de adresa prietenei, căreia voia să-i scrie şi s-o întrebe dacă se poate întoarce în Bucureşti. În Vlădoieni a găsit-o pe fosta colegă în concediu. Prietena i-a spus că se poate

întoarce la fabrică, dar nu acum; e mai bine la toamnă. Tot în Vlădoieni, Veta găsi de lucru la un negustor de lemne, unde se hotărî să rămână până în toamnă, cu toate că negustorul nu-i plătea mare lucru. Copilul însă era slăbit, şi acasă ar fi putut muri de foame, pentru că Veta nu avea nimic; tatăl ei vânduse şi bruma de pământ ce-i lăsase mamă-sa. Vasile Joacă trebuise să-şi schimbe căruța şi butoiul, care de atâția ani de umblet putreziseră.

Chemarea cumnatului i se părea de neînțeles. Nu-l putuse uita pe Achim din ziua măritişului ei, când acela o cântărise ca pe o marfă. De câte ori îi venea în minte întâlnirea aceea, mereu i se urca sângele în obraji. La început, glasul repezit şi graba cu care îi vorbise Achim la telefon îi tăiaseră răsuflarea. Fulgerător, un gând îi trecuse ca o săgeată roşie prin minte: Nilă. Ghici însă repede, tot în glasul cumnatului, că nu pentru ceva care i-ar face ei bucurie o căuta Achim. Când a ieşit din primărie, era puțin amețită. Faptul că Achim venise după ea în Vaideci o uimea şi îi umplea inima de nelinişte. Pentru ce anume o căuta? Aflase nelămurit că cei doi cumnați şi mai ales Achim învârteau afaceri în Bucureşti şi că aveau bani mulți. Ceea ce însemna că nu pentru ceva de acest fel o căuta acum cel mai mic dintre frații Moromete. Pentru ce atunci? „Ah, Doamne, trebuie să fie ceva cu Nilă!" îşi şoptise Veta, alergând spre casa negustorului de lemne. „Doamne, Doamne! Nu se poate! Pentru ce mă caută?! Trebuie să fie ceva cu Nilă…"

Gândul acesta grozav îi tăia picioarele. Apoi, deodată, nesocotința nădejdii o părăsi şi se hotărî să nu se ducă. N-avea ce vorbi cu Achim. Ar fi putut să-i spună ceva la telefon, să-i spună totuşi pentru ce o cheamă. Într-un timp, mergând spre casa unde ținea socoteala lemnelor, chemarea lui Achim, prin faptul că nu voise să-i comunice nimic, i se păru la fel ca şi atunci când îl întâlnise, îndrăzneață şi plină de neruşinare. „El e sigur

că am să dau fuga, gândea ea, înfuriată. Ce are cu mine? Să vie aici, dacă are ceva să-mi spună." Totuşi, ajungând acasă, gândul la Nilă o umplu din nou de teamă şi nelinişte. Agitată, ea se pregăti de plecare şi abia în maşină se mai linişti spunându-şi că trebuie să-şi mai vadă şi casa, chiar dacă Achim n-ar fi căutat-o. Mereu neliniştită, abia băgă de seamă că se apropie de Grinţeni, unde Achim o aştepta cu o căruţă.

VI

Când a coborât la răspântie, în Grinţeni, un necunoscut s-a ridicat de la o masă din faţa cârciumii şi s-a apropiat de ea, şi Veta l-a văzut cum s-a oprit după câţiva paşi, cu îndoială parcă. Era un om tânăr, scurt şi îndesat, îmbrăcat în haine negre ca de doliu şi cu un ceas mare şi strălucitor la mână. În cap avea o pălărie ciudată, cu borurile mari şi fundul turtit mult pe ceafă. Se uita la ea cu îndrăzneală, dar părea în acelaşi timp foarte uimit. După primele clipe, Veta îl recunoscu numaidecât şi porni spre el.

Văzând-o venind, Achim rămăsese pe loc, cercetând-o mereu. N-o mai recunoştea. Acum cinci ani, Veta era o fată scundă şi bucălată, şi nu prea frumoasă. Schimbarea de acum îl făcuse să tresară cu putere. Veta slăbise şi crescuse mult, şi liniile ei, altădată rotunde, se întinseseră acum împlinite şi domoale. Mersul îi era neobişnuit de uşor, şi frumuseţea simplă şi plină de suferinţă a chipului ei o făcea de nerecunoscut. Un timp, Achim se simţi nesigur în faţa cumnatei sale, apoi se înfurie brusc: „Am băut prea mult", gândi el, dezvinovăţindu-se slăbiciunii sale.

Veta Moromete înţelese chiar din primele clipe că

Achim n-are nimic să-i spună despre Nilă. „Am să trec pe acasă”, gândi ea, în timp ce se apropia de cumnatul său. Femeia întrebă cu răceală:

— Pentru ce m-ai chemat?

Suferința îi alungase Vetei teama de oameni, şi cumnatul, care altă dată o înspăimântase, i se părea acum un om de nimic. Siguranța aceasta însă îi strecură şi o linişte neclintită față de întâmplări, şi rareori îşi mai simțea inima bătând, când auzea povestindu-i-se nenorociri.

Achim nu răspunse. Îi zâmbi, întinzându-i mâna, şi nu luă în seamă răceala glasului ei. Nici el nu uitase ziua aceea când Nilă îl chemase la un pahar de vin, să se cunoască. Acum avea nevoie de ea şi era hotărât să nu se supere.

— Te-ai schimbat, zise el, zâmbind iar. Eşti ostenită de drum? Nu vrei să stăm puțin? Ce face copilul? De ce nu l-ai adus şi pe el?

Uimită, şi neînțelegând, Veta îl privi cu nelinişte şi întrebă repede:

— Copilul? Pentru ce să-l aduc?

— Trebuia să-l aduci, răspunse Achim, zâmbind mereu, misterios. Văz că nu vreai să stăm…

— Nu, am venit să mai văd ce e cu casa.

— Atunci hai să mergem, zise Achim, făcând semn căruțaşului să înhame.

— Stai puțin, zise Veta, mişcându-se din loc. Spune-mi pentru ce m-ai chemat! Puteai să-mi spui la telefon… Îți închipui că nu-mi ajunge ce am, mai veniți acuma şi *voi…* Nu înțeleg pentru ce ai venit tocmai aici!…

— Nu puteam să-ți spun la telefon, vorbi Achim, tresărind mâniat de pornirea cu care Veta îl întâmpină. „Mi se pare că ştie, gândi el. Mi se pare că am pierdut timpul de pomană.” Să nu pierdem vremea, zise el. Am să-ți spun în două vorbe. Dar nu înțeleg pentru ce n-ai adus şi copilul. Ce faci tu în Vlădoieni?

În acest timp, țăranul înhămase şi aştepta.

— Ei, haide, să mergem, zise mai departe Achim, apropiindu-se de căruță. Am să-ți spun în două cuvinte. E ceva foarte serios şi urgent.

Veta s-a apropiat şi ea de căruță, şi după ce țăranul i-a văzut aşezați pe leagăn a mişcat hățurile şi a pornit la trap.

— Ascultă, Veta, strigă Achim, ca să acopere zgomotul roților în timp ce se depărtau de sat. Ia spune-mi, Nilă ți-a vorbit ceva despre averea lui de la țară? Aş vrea să ştiu înainte de toate.

Căruța zdrăngăni alunecând peste o groapă plină cu pietroaie mari. Veta se mişcă în leagăn, aşezându-se mai bine în urma hurducăturii, apoi l-a privit pe Achim o clipă, fulgerându-l cu privirea. Vru să răspundă ceva, mişcă chiar buzele, dar tăcu. Omul aştepta răbdător.

— Ei, Veta, ce e cu tine? strigă el iarăşi, după un timp, văzând că nu-i răspunde. Mi se pare că eşti puțin bolnavă…

Femeia strânse din buze, făcu o mişcare aspră cu mâinile, strângându-şi barişul sub bărbie, şi nu răspunse decât după un timp.

— Ascultă, zise ea, privindu-l în albul ochilor. Nilă mi-a spus cum ai scăpat tu de armată. Un doctor ți-a dat o hârtie că eşti nebun. Eu, tocmai pentru asta, ca nebun, te-aş fi trimis pe linia întâia. Ți-ar fi trecut, pe urmă, cheful de avere.

Achim înghiți greu, înroşindu-se de furie. Glasul femeii era străin, liniştit şi plin de dispreț. Uluit să audă o femeie vorbind astfel, în prima clipă se uită la ea, aşteptând s-o vadă zâmbind, închipuindu-şi că e o glumă. Îşi înghiți anevoie mânia. Se gândea la scopul pentru care venise şi-şi dădea seama că a făcut o greşeală acum cinci ani. „Iată că acum am nevoie de ea, gândi el. Nu-i nimic. Lasă că vedem noi. I-am mai auzit eu pe mulți vorbindu-mi cam tot aşa.”

— Nu trebuie să te superi, Veta, zise Achim, stăpânit, încercând chiar să zâmbească. Am venit să-ți aduc o

veste bună şi să mai stăm de vorbă. Eu nu mă supăr că mă faci nebun, înțeleg că ai ținut la fratele meu, dar pe mine nu mă cunoşti deloc. Nilă era un om bun, dar eu am să-ți spun ceva. Era bun, pentru că şi atunci când era vorba de bani, el... ei, dar ştii tot atât de bine ca şi mine! Odată i-am împrumutat... A venit peste o lună şi mi i-a dat îndărăt: „Banii n-au culoare, Achim, mi-a spus el şi d-aia ți-i dau îndărăt. Dacă mi-ai fi împrumutat brânză, nu ți-aş fi mai dat-o îndărăt, cu toate că lumea zice invers." „Cum invers?" l-am întrebat eu, pentru că nu înțelegeam. Ei, pe urmă am înțeles. Am întâlnit oameni mai buni ca el, dar când venea vorba de bani, nu-i mai cunoşteai. Odată se schimbau! Nilă nu era aşa. Poate că, dacă era altfel, nu se întâmpla să... În sfârşit, venea la mine... Aranjam! Nu sunt eu vinovat că el a... Ce-ai fi vrut să fac? Că ați pierit, pe urmă, din C.A. Rosetti... V-am căutat!...

— Şi acuma ce vrei? întrebă deodată Veta, privindu-l iarăşi în albul ochilor.

Achim Moromete închise ochii, căruța zdroncăni, îşi duse mâna la pălărie şi se feri de privirea cumnatei. „Degeaba am venit, gândi el, crud. Ştie despre ce e vorba."

— Dacă ştiam că aşa ai să mă primeşti, nu mai veneam, spuse el, reținut, încercând totuşi să arate părere de rău sinceră. E o vorbă, continuă el, sentimental: „Sărută-l pe om când are buzele amare, nu..." În sfârşit, ce să mai vorbim!? Eu...

De astă dată, Veta zâmbi, însă în batjocură.

— Nu cumva vreai să spui că eu am buzele amare, şi tu... Zici că nu te cunosc deloc! Acuma ştiu pentru ce ai venit. Nu ți-e ruşine? zise Veta liniştită, privindu-l cu răceală.

Achim Moromete îşi muşcă buzele şi deodată se încruntă.

— Ei, strigă el căruțaşului. Opreşte.

Căruța se opri încet, şi Achim sări alături.

— Veto, nu vreau să mă cert cu tine. N-are niciun rost. Nu vreau nici eu să pierd vremea. Mergem puțin pe jos şi, dacă nu ne înțelegem, eu mă întorc îndărăt, şi tu îți vezi de treabă.

Fără să arate prea multă mirare, Veta se gândi câteva clipe şi se dădu apoi, hotărâtă, jos din căruță. Voia totuşi să afle din gura lui ceea ce bănuia că îl făcuse s-o caute.

— Ține caii încet, şi am să te strig eu, zise Achim țăranului.

Țăranul se uită la el pe sub sprâncene, şi lui Achim i se păru că îl priveşte în bătaie de joc.

— S-o luăm pe potecă, spuse Achim, părăsind şoseaua.

Când căruța se îndepărtă puțin, omul se pregăti să spună Vetei pentru ce o chemase. Mersul pe jos îl liniştise şi, se uita la femeie, mulțumit, că se dăduse jos să-l asculte. Se temuse că ea nu va voi.

— N-am vrut să m-audă ăsta cu căruța, începu el. Cum ți-am spus, e o chestie simplă, dar oamenii de pe aici... Ce-am pățit aseară... o poveste întreagă. Uite, Veta, despre ce e vorba. Am vrut să-ți spun numaidecât, dar nu ştiu cum înțelegi tu lucrurile! Ție ți s-a părut mereu că eu sunt nu ştiu cum, că Paraschiv la fel... de atunci, din ziua-aia! Bine, dar aşa crezi tu că e omul? Cum ai să poți trăi? Trebuie să te gândeşti... Trebuie să iai viața aşa cum e... Ce-ai să faci? Nilă... sigur, dar... ce poți să faci? Eu nu pricep nimic. Vezi? Tu, de trei ani de zile puteai să munceşti douăzeci de pogoane de pământ, partea lui Nilă de la tata. Acum e dreptul copilului, pentru că Nilă... Ei, şi acum să vezi ce se întâmplă, pentru ce am venit...

Achim se opri din vorbit, cercetând-o pieziş pe femeie. Ştirea pe care i-o aducea nu-i făcea Vetei nicio impresie. Puțin nesigur, simțind că iarăşi începe să-l muşte mânia, Achim iuți pasul, tuşi şi începu din nou. „A dracului femeie, gândi el între timp. Ştie, altfel, cum!?”.

— Veta, tu stai în Vaideci. Sau în Vlădoieni. Treaba ta. Dar să vezi ce se întâmplă. Tata habar n-are că mai eşti şi tu pe lume şi mai ales că Nilă are un copil. El vrea să facă o afacere cu unul din sat, Palici, să schimbe tot pământul şi o parte să i-o dea lui Niculae în bani, în cocoşei, iar altă parte s-o treacă pe numele surorilor noastre vitrege. De noi nu vrea să ştie. D-aia ne-am întors din Bucureşti. Tu, adică băiatul, are dreptul la uzufructul –, cum ți-am spus – a douăzeci de pogoane. Mie, Nilă mi-a scris din armată şi m-a rugat să am grijă de tine şi de copil, dacă el… şi dacă tu nu te măriți…

— A spus Nilă asta?! tresări Veta, oprindu-se din mers.

— Da, a spus-o, răspunse Achim{4} repede.

— Minți, continuă Veta, vorbind scurt şi uitându-se liniştită peste şosea.

— Veta, strigă Achim. Ascultă până la sfârşit şi pe urmă poți să-mi spui ce vrei. Am să-ți arăt scrisoarea. Aşa mi-a spus. Ei, tata n-are să facă el cu Palici… Ce vreau eu să-ți spun? Am venit să te întreb: vrei să-ți trimit eu, de pe douăzeci de pogoane, bani sau, în sfârşit… grâu, porumb? Asta e toată povestea. E dreptul tău. Nu numai dreptul. Dar ai chiar datoria față de copil… Nu poți să-l laşi aşa?!! Ei, şi acuma hai să ne suim în căruță, sfârşi Achim, părăsind şoseaua. Nu trebuie să te mai gândeşti că n-ai pentru ce, urmă el, făcând semn căruțaşului să se oprească. Şi nu trebuie să te superi pe mine… A fost odată… atunci, dar omul nu e ca nebunul…

Veta îl urmări cu privirea şi nu-i răspunse. De altfel, după cum credea Achim, nici nu avea ce să răspundă. Ceea ce îi spusese era limpede. Ei se suiră în căruță, şi țăranul, la un semn al bărbatului, atinse caii şi o luă la goană spre Vaideci.

VII

Căruța făcea un zgomot supărător şi sălta zdroncănind peste şoseaua plină de pietroaie mari. Cei doi de pe leagăn se țineau strâns cu mâinile de loitre. Achim aştepta totuşi de la o vreme ca Veta să întrebe sau să spună ceva. Când au ajuns în sat şi după ce au dat drumul căruții, în timp ce se îndreptau spre podul mic unde se află casa Vetei, îngrijorat, Achim i se adresă, încercând să zâmbească într-un fel care voia să spună că toată afacerea s-a terminat:

— Nu-ți pare bine? Ai să vezi cum se schimbă lucrurile!

În fapt, Achim voia de la Veta o consimțire în scris prin care el era însărcinat să muncească partea ei de douăzeci de pogoane. Nu voise să-i spună nimic, despre acest lucru, fratelui său Paraschiv. La tatăl său nici nu se mai gândea.

— De ce vrei să-mi pară bine? a spus Veta, oprindu-se din mers şi privindu-l ca şi mai înainte. Pe mine să nu mă amestecați în treburile voastre! N-am avut şi n-am pierdut ale moşii! Până acuma unde-ai fost? Ai putea să-mi spui?

— Sigur că n-ai de ce să te bucuri când pierzi moşii, a spus Achim, rânjind. Dar acuma câştigi!

— Am spus, continuă Veta cu răceală. Vă priveşte pe voi. Pe mine să mă lăsați în pace.

Ajunşi în dreptul luncii, Veta se apropie de aceeaşi casă unde Achim întrebase dimineața de ea şi strigă pe cineva, lăsându-l pe om singur, lângă podul cu tub alb de beton.

— Ce mai este, Ghincule, zise Veta femeii care, când o văzu, fugi repede să-i iasă înainte. Stai, spuse Veta, zâmbind. Adu-mi cheia de la casă.

Apoi vecina alergă şi-i aduse cheia. Veta întrebă

iarăşi:

— Ce e cu tata? Nu s-a mai întors deloc pe-acasă?

— Nu, nu s-a întors deloc săracu' nea Vasile! răspunse vecina, compătimitor. Are să moară odată pe drum… De ce-l mai laşi să plece?!

— N-am ce să-i fac, răspunse Veta, pornind spre luncă. Mereu m-am certat cu el…

— Uite, acuma ai putea să nu-l mai laşi, zise Achim când cumnata sa luă drumul spre casă. Pe la noi n-a fost secetă, aşa că…

Veta nu-i răspunse şi nici până acasă nu-i vorbi, deşi Achim spunea mereu câte ceva.

La lumina zilei, casa femeii arăta jalnic. Pereții, altădată albi, erau acum murdăriți de muşte şi plini de păianjeni. Lui Achim i se părea mai pustiu decât pe întunerec. Când au intrat înăuntru, o grămadă de gângănii negre au luat-o la goană în toate părțile. Veta se uita cu deznădejde peste pereții plini de gândaci scârboşi.

Deodată scoase un strigăt uşor, uitându-se înmărmurită spre una din terestrele casei. Cercevelele de fier ale geamului erau îndoite rău şi canatul dezlipit din zid. Cele două paturi de lemn erau goale şi mişcate din locul lor, o cană de apă, căzută jos de pe măsuța de lângă sobă. Pe pereți se vedeau urmele a ceva care îi acoperise şi care acum era smuls. Numai câteva căpătâie mai acopereau blănile goale ale paturilor, de pe care păturile fuseseră luate cu velnițe cu tot.

— Mi-au spart casa, murmură Veta, galbenă la față.

— Cum? Ce? întrebă Achim, nevenindu-i să creadă.

— Ah! Doamne! Doamne! strigă femeia cu desperare şi deznădejde, aşezându-se moale pe patul gol. Ce i-o fi trebuit zdrențele mele?!…

Achim se uita la ea, buimăcit.

— Ce? Ți-a furat? Cum? Ți-au spart… Nu se poate!

— Ce să fac eu acuma? murmură Veta, stins.

Ea îşi luă capul în mâini şi apoi amuți. Fruntea i se

încreţise rău şi faţa i se înăsprise şi ea. Achim se aşează şi el pe pat, fără să-şi dea seama, prin capul său îl fulgeră că întâmplarea nu e rea. Cumnata lui va trebui acum să primească bani de la el. Alungă însă acest gând, ridicându-se brusc şi plimbându-se agitat prin odaie.

— Ei, lasă, Veto, zise el într-un târziu, uitându-se cu un început de milă la Veta, care rămăsese cu privirea înţepenită în gol. Lasă că nu-i nimic.

Achim Moromete se opri un timp din măsurat şi, fiindcă tăcerea se prelungea, el repeta mereu, cu un glas în care nerăbdarea abia era ascunsă:

— Ei, ei, ei! Lasă! Lasă, Veto! Lasă acuma!

După un timp, măsuratul odăii şi tăcerea Vetei îl stingheriră. El se aşeză pe pat iarăşi şi vru din nou s-o încurajeze pe cumnată.

VIII

Deodată însă, un zgomot de paşi îl făcu să tresară şi, abia avu timpul să se ridice, că cineva se auzi urcând prispa casei şi aproape în acelaşi timp un ciocănit tare în uşă.

— Intră, spuse Achim, intrigat.

Veta nu se mişca.

Uşa se deschise, şi Achim rămase în mijlocul odăii, mirat. Omul care trecu pragul era acelaşi care, la plecare, înaintea maşinii, dimineaţa, ieşise în urma lui în dreptul primăriei şi-i făcuse semne ciudate, salutându-l de mai multe ori, ca pe-un cunoscut. Acuma venea spre el cu mâna întinsă, zâmbind şi salutându-l ca şi atunci foarte familiar.

— Bine-ai venit, a spus omul îmbrăcat orăşeneşte,

adresându-se Vetei. Apoi iarăşi spre Achim: Îmi daţi voie? Niculae Badea.

Achim îi apucă mâna surprins, neînţelegând ce căuta acest individ şi ce anume voia de la el. După trăsături, părea ţăran, dar se vedea că e învăţat să poarte haine bine croite.

— Eşti de-aici din comună? întrebă Achim, măsurându-l cu privirea.

— Nu, nu sunt de-aici de locul meu, răspunse noul venit, surâzând. Anul trecut am terminat şcoala şi am fost numit notar în locul celui de aici, care a ieşit la pensie.

— Şi în comuna dumitale se fură ca în codru? întrebă Achim, înţepat.

Zâmbetul notarului se stinse, şi începu să clipească din ochi, neînţelegând.

— Nu vezi, zise Achim, arătând casa goală şi cercevelele îndoite ale ferestrei.

Omul îşi aruncă privirea pe pături, apoi la geam, rămase câteva clipe gânditor, şi mirat la culme. Achim îl văzu din nou zâmbind.

— Ei, n-are nimic, făcu notarul cu un gest al mâinii. Am să anunţ şeful de post… N-are nimic! Are să se lămurească. Lăsaţi!

„Ăsta e nebun”, gândi Achim.

— Ce mai faci, continuă notarul, adresându-se Vetei. Nu ştiam că eşti în Vlădoieni! Vezi! Ce înseamnă!…

Veta îi aruncă o privire ştearsă şi, deşi nu înţelegea ce căuta la ea, nu se sinchisi. Lui Achim i se păru că abia acum înţelege pentru ce cumnata lui este atâta de duşmănoasă şi pornită împotriva lui. „Are cine s-o înveţe gândi el. lămurindu-şi cum de putea Veta să rămână nesimţitoare la vestea pe care i-o adusese. Asta e povestea. Se mărită cu notarul!… Hoaţă femeie!” îşi mai spuse el, gândindu-se înfuriat la timpul pierdut cu această călătorie.

— Eu tocmai intram la primărie când aţi ieşit

dumneavoastră de la telefon. M-am uitat şi am văzut că nu sunteți de pe-aici, spuse notarul, aşezându-se pe pat fără să fie poftit. Îl întreb pe Iliuță, telefonistul: „Cine e domnul?" „E un domn din Bucureşti, a dat un telefon la Vlădoieni." „La Vlădoieni?" l-am întrebat. „Şi ce caută aici?" „Caută o persoană de-aici, din sat, care e plecată acolo." „Ce persoană?" l-am întrebat eu iar. El îmi spuse de dânsa. Veta Moromete. „Cum, zic eu, în Vlădoieni este dusă? Iliuță, strig eu, cere numaidecât Vlădoienii, că am şi eu să-i spun ceva..."

De astă dată, Veta ridică fruntea mirată:

— Mie?! întrebă ea. Ce să-mi spui? Ce se tot întâmplă? Ce e cu mine azi?

— Stai că am să-ți spun îndată ce! Iliuță lucra de zor. „Domnu' notar, zice el, ce să mai stricați telefonul! A chemat-o domnul acela în comună. E cumnatul ei." „Cumnat?!" întreb eu şi ies repede afară să vă chem îndărăt.

— Am văzut că îmi făceai semne, mormăi Achim.

— Nu, zise notarul, vesel. Când am ieşit, nu v-am mai văzut. Nu ştiu unde ați intrat. Ei, şi pe urmă: „Iliuță, l-am întrebat eu, eşti sigur că se întorc cu maşina îndărăt?" „Sigur, zice el. I-am auzit personal vorbind la telefon." Ei, abia după aia ați trecut d-voastră cu căruța şi eu am ieşit să vă chem îndărăt.

— Da, da, bine, îngână Achim, uitându-se la ceas. Dar despre ce e vorba?

— Dumneavoastră sunteți cumnat cu ea? întrebă notarul.

— Da, sunt, răspunse Achim, înțepat.

Omul începuse să-l supere. Veta îşi lăsase iar capul în palme şi tăcea, amorțită de ceva care îi întuneca parcă şi judecata.

— Mi se pare că ştiți, zise deodată notarul, şi o umbră de îndoială îi trecu peste chip. Dacă ştiți, să mă scuzați. Eu, ce să vă spun, o țin de trei luni de zile în sertar. Într-o zi, din greşeală, s-a dezlipit şi n-aveam ce să-i mai

fac.

— Nu înțeleg, zise Achim, înfuriat de astă dată. Ce tot vorbeşti dumneata? N-ai gură să spui odată? Ce tot ocoleşti?

— Vasăzică, nu ştiți, zise notarul, satisfăcut, şi iar zâmbi. E vorba de fratele dumneavoastră, Nilă Moromete. Trăieşte!

— Ce, tresări Veta, arsă. Ce-ai spus?

— E vorba de soțul dumitale. Trăieşte, nu e mort.

— Cum, strigă Achim, răguşit, ridicându-se în picioare.

— E prizonier, am o scrisoare de la el... o țiu de trei luni de zile în sertar, nu ştiam de unde să te iau, spuse notarul, uitându-se la Veta. Scrisoarea e la mine... d-aia... d-aia... Asta e, sfârşi el, scoțând din buzunar un plic cenuşiu.

Veta se uita la mâna cu plicul cu o privire holbată, fără clintire.

— Ce tot spui? strigă Achim, crunt, smulgându-i plicul din mână.

— De, eu zic că ăsta e, îngăimă notarul, speriat de strigătul celuilalt, cuprins el însuşi, o clipă, de îndoială.

— E de la Nilă, şopti Achim, desfăcând scrisoarea repede. Cine ştie de când o fi scris-o, săracu'!

Veta era galbenă ca ceara şi părea că nu pricepe nimic din ceea ce vedea. Deodată, Achim scoase un strigăt de uimire şi ochii îi încremeniră peste hârtia scrisă.

— Trăieşte, şopti el, uitându-se în jur, speriat. Veto, auzi?

Achim îi întinse scrisoarea, dar femeia îşi ridică fruntea şi se uită la om cu o privire arzătoare, fără să întindă mâna. Achim Moromete, într-o clipă, înțelese îndoiala cumplită a femeii şi o zgâlțâi de umeri.

— Aşa este, zise el, răguşit de o emoție puternică, aşezându-se pe pat.

Veta luă plicul în mână şi-şi aruncă privirea peste el.

Când recunoscu scrisul bărbatului, ochii i se împăienjeniră brusc şi mâna îi căzu pe pat, istovită. Abia îngăimă, stins:

— Nilă! Nilă! Oh! Nilă!

Apoi căută umărul lui Achim şi se agăță moale de el. Omul vru s-o sprijine, dar femeia, ca un copil adormit, îi alunecă din brațe şi, mereu galbenă ca ceară, se lăsă într-o parte pe scândura goală, fără cunoştință.

Notarul se ridicase de pe pat şi se pregătea să plece.

— Vino mai târziu, domnule notar, zise Achim, fără să se întoarcă, ridicând-o pe Veta în capul oaselor.

Femeia îşi reveni, clipind nedumerită din pleoape.

— Doamne, Doamne, mi-a fost rău?! Ce se întâmplă cu mine? Unde sunt? întrebă ea, uitându-se neliniştită în toate părțile. A fost cineva aici?

— Hai puțin afară, zise Achim, turburat de starea Vetei.

— Nu, nu, nu merg! Ce s-a întâmplat? O, o, o, mi-au spart casa, murmură Veta cu îndoială. Tu când ai venit? Ce cauți aici?

Achim nu ştia ce să răspundă şi se uita tâmpit în ochii femeii. El apucă scrisoarea de alături şi, fără să-şi dea seama că femeia este încă amețită, începu s-o citească.

Tot atunci, pe neaşteptate, auzi un țipăt scurt, înecat, şi simți cum hârtia îi este smulsă din mâini. Cumnata lui avea acum obrajii roşii ca purpura şi se ridicase de pe pat în prada unei emoții de nedescris. Ochii îi străluceau ciudat şi trăsăturile feții erau de nerecunoscut. O bucurie adâncă, grea, gata să plesnească, stăpânea mişcările şi paşii dezordonați ai femeii. Ea nu-şi găsea loc şi-şi apăsa cu amândouă mâinile partea stângă a pieptului, gâfâind şi străduindu-se să nu se înece.

Achim Moromete se apropie de cumnată-sa şi se opri răbdător în fața ei, aşteptând s-o vadă mai liniştită. Faptul i se părea şi lui de necrezut, se gândea la fratele

său Paraschiv şi la bătrânul Moromete, cuprins de o senzație de teamă nelămurită. Planul lui cu pământul Vetei se spulberase, dar nu numai atât. „Ce-are să se întâmple acum?" îi trecu prin cap întrebarea. El se smulse din fața femeii, care între timp deschidea mereu, tremurând, scrisoarea, şi Achim, ca şi când n-ar fi văzut-o începu să se plimbe neliniştit şi agitat prin odaie.

Publicată în *Viața românească,* anul II, nr. 3—4, martie-aprilie 1949, pp. 123—153

ANA ROŞCULEŢ

I

Într-o dimineață, pe la începutul verii anului trecut, vecinii casei cu numărul 74 de pe şoseaua Pantelimon se treziră din somn speriați de nişte strigăte ascuțite, care răzbăteau cu putere dintr-o mică odaie a curții de alături. Aceleaşi strigăte mai fuseseră auzite de nenumărate ori, cu câteva săptămâni în urmă, dar acum, glasul care stârnea liniştea celor câteva curți părea mai chinuit decât oricând.

Proprietarul celor cinci-şase cămăruțe aşezate în şir de-a lungul curții sări din pat, înfuriat că a fost trezit din somn, luă ceva pe el şi ieşi repede afară. Tot atunci, una din uşile cămăruțelor se deschise încet şi după ea se făcu văzut acelaşi militar mărunțel care venea în fiecare duminică şi se închidea până a doua zi dimineața într-una dintre odăile închiriate. Proprietarul coborî cele trei trepte din fața uşii şi se propti amenințător în drumul militarului, aşteptându-l să se apropie de poartă. Strigă, bolborosind furios, cu un aer înțepat şi viteaz de proprietar:

— Cine eşti dumneata? Ce cauți aici?

Omul îmbrăcat militar se opri nepăsător şi se uită moale şi cu mirare la celălalt. După câteva clipe mârâi

liniştit:

— Parcă mai m-ai văzut!

— Eu n-am închiriat camera pentru armată, zise proprietarul, rostogolindu-şi ochii în toate părțile, neîndrăznind să se uite la militar, a cărui linişte nu-i plăcea. Dacă te mai prind p-aici, am să chem poliția… Am răbdat până acum dar… Ieşi afară, derbedeule!

— Ascultă, nu mă face să te bat! mârâi soldatul din nou, cu dispreț, pornind în acelaşi timp spre poartă şi fără să se sinchisească de furia celuilalt.

În odaia de unde ieşise militarul, de unde se auziseră mai înainte strigătele, se făcuse linişte. Era o cămăruță strâmtă, fără podea, cu un tavan burduşit şi cu o uşă care se deschidea de-a dreptul de afară. Pereții goi, de asemenea burduşiți şi crăpați, făceau ca singurele podoabe de pe ei, un calendar şi o lampă de petrol, agățată de un cui, să pară obiecte de preț. Jos, pe pământ, era aşternut un preş rupt, presărat cu încă alte câteva zdrențe, care închipuiau un loc de dormit. Singurul scaun din odaie stătea răsturnat lângă o măsuță lipită în dreptul calendarului şi lămpii; mica suprafață a mesei, pe care se aflau câteva cărți şi caiete, puse îngrijit una peste alta, făcea loc străin față de restul camerei şi mai ales față de patul răvăşit şi mototolit care ocupa jumătate din odaie.

O fetiță de zece sau unsprezece ani stătea în acel aşternut întins jos şi se uita nemişcată spre uşa camerei, care rămăsese puțin deschisă. Când afară nu se mai auzi nimic, ea se sculă încet şi o închise. Se întoarse apoi şi rămase cu privirea pironită peste pat, de unde acum nu se mai auzea decât o răsuflare grea, înăbuşită. Fetița stătu un timp lângă uşă, parcă păzind intrarea, apoi se dezlipi de ea şi se apropie de pat; se aplecă în jos cu genunchii pe pământ, trase de dedesubt un lighean de alamă, îl apucă de băieri, ținându-l bine, ca şi când ar fi fost plin cu apă şi ieşi încet afară. Când se întoarse, puse ligheanul plin cu apă pe scaun şi

începu, cu mişcări încete, ca de păpuşă, să ridice aşternutul de pe pământ.

Deodată, undeva, în depărtare, dar destul de puternic, sirena unei fabrici începu să sune adânc şi stăruitor. Fetița rămase nemişcată, cu zdrențele aşternutului în mâini, iar femeia înghemuită în pat tresări şi se ridică în capul oaselor. Chipul tânăr îi era aprins ca focul şi o margine a gurii învinețită şi umflată. Când fetița o văzu, făcu un pas să se apropie de ea, apoi se opri şi după câteva clipe vorbi tremurat:

— Mamă…

Apoi iar, după câteva clipe:

— Te speli?!… Am adus…

Fără să răspundă, femeia se învârti spre marginea patului, făcu semn să dea scaunul cu ligheanul mai aproape şi, când copilul i-l aşeză înainte, îşi dezveli un picior până la genunchi şi-l întinse deasupra apei. La încheietura pulpei, carnea era zgâriată adânc şi învinețită. Începu să se spele repede, îndârjit, curățind zgârietura de sânge.

— Şi tu ce-ai încremenit lângă mine? vorbi ea după un timp, fără să-şi privească fața. Ia ligheanul d-aici şi schimbă apa.

Femeia sări în picioare, se aplecă peste pat şi luă în brațe tot aşternutul. Îl scoase afară; se întoarse; ieşi iar.

În drum se lovi de fetiță, care se întorcea cu altă apă.

— Stai jos şi spală-te pe picioare, îi spuse cu asprime, muşcându-şi partea umflată a buzelor.

În câteva minute, odaia se schimbă numaidecât. Aerul proaspăt al dimineții pătrunse înăuntru şi învioră totul. Cârpele pieriseră şi patul întins şi curat respira odată cu toți pereții aerul răcoros şi tare al zilei. Acum, femeia, deşi se îmbrăcase, nu se mai grăbea să plece. Aprinsese lampa şi făcuse un ceai. Fetița se îmbrăcase de mult şi se uita liniştită afară, prinsă de freamătul parcă îndepărtat al oraşului.

— Haide, treci şi mănâncă!

Copilul tresări, se apropie de măsuță şi se aşează. Femeia se aşează şi ea pe pat.

— Mămico, nu te mai duci la fabrică? îngână copilul, simțind şi mai ales înțelegând ceva din mişcările mamei, acum moi şi parcă prinse de o neaşteptată deznădejde.

Femeia nu răspunse, dar după un timp zise repede, cu un glas a cărui asprime opri mişcările fetiței;

— Ba mă duc!… Mănâncă mai repede, că e târziu…

Întristat, copilul se posomorî, înghiți repede şi se ridică de pe scaun. Femeia se uită la chipul ei nemişcat, cu ochii mari, deschişi, şi strânse pumnii cu putere, înfigându-şi unghiile în cuvertura patului; apoi vorbi cu acelaşi glas de mai înainte, de astă dată chemând:

— Te-ai pieptănat bine? Vin' încoace!

Când fetița se apropie, mama o apucă de umeri şi o întoarse cu spatele spre ea. În acelaşi timp începu să-i despletească una din cozi şi s-o pieptene încet, cu nişte mişcări lungi şi mângâietoare, care ținură timp îndelungat. Într-o vreme îşi trase copilul pe genunchi, pieptănându-l mereu şi prinzându-i întreg capul în palme. Fetița clipea din ce în ce mai rar, toropită de mângâieri, şi într-un timp închise ochii, gata să adoarmă. Femeia se opri din pieptănat, apucă fetița în brațe şi o strânse toată la piept, îngrămădind-o în poală şi mângâindu-i picioarele şi tălpile ei micuțe, vârâte în nişte ciorapi scurți şi albi, genunchii subțiri, umerii abia răsăriți, gâtul plăpând şi spatele subțirel şi moleşit. Apoi începu s-o sărute aprins, des, lipind-o cu disperare de obraji, de frunte; chipul fetiței înflorise şi se făcuse atât de frumos că femeia încetă deodată s-o mai strângă şi, stăpânindu-se cu greu, o ridică de pe genunchi şi o întoarse repede cu spatele. De astă dată încercă s-o pieptene mai hotărât. Într-un timp, fata vru să se întoarcă, dar cu o mişcare repezită, mama îi apucă umerii, muşcându-şi adânc buzele:

— Stai!

Îi împleti destul de anevoie părul, o bătu pe umeri şi o

îndemnă:

— Ei, hai mai repede, ia-ți cărțile că e târziu… nu mă aştepta la cantină, că azi am treabă… întoarce-te repede acasă.

II

Rămasă singură, femeia închise uşa încet, apoi se lungi pe pat şi stătu acolo nemişcată, cu ochii pierduți în tavan, cu chipul răvăşit şi întunecat. Într-un timp tresări, se ridică pe jumătate şi întinse mâna pe măsuță, de unde luă o oglindă mică, în care se uită câteva clipe, aruncând-o apoi repede la loc, gata s-o spargă. Numaidecât după aceea, chipul i se încreți de ură şi sări jos din pat. Se părea că un lucru nou, un gând neaşteptat o răscolea cu putere. Apucă scaunul de spetează, îl trase, se aşeză la masă şi răscoli după o coală de hârtie. Scrise câteva cuvinte, căznindu-se greu, parcă asudând; deodată, degetele care țineau creionul începură să-i tremure; încercă totuşi să scrie mai departe. Termină un rând, începu pe al doilea. Dar apoi, creionul căzu parcă istovit şi mâna se lăsă moale de-a lungul mesei. Din crâncenă cum era, fața femeii se mai linişti, dar curând după aceea peste trăsături i se lăsă o tristețe adâncă, şi ochii, până acum strălucitori şi hotărâți, îşi pierdură sticlirea şi încremeniră întunecați. Peste hârtie abia se putuse aşterne, rar şi hărțuit, câteva cuvinte scrise astfel:

„DoMnule CoMisaR,

SuBseMnaTa Ana Roşculeț, de Pe Şoseaua BonaPaRte…”

Singur numele era scris bine.

Se ridică de la masă şi se apropie de pat, unde se lăsă cu tot trupul, cu toate mişcările istovite.

Timp îndelungat stătu apoi astfel, cu capul puţin mai jos de pernă şi cu palma stângă sub obraz, uitându-se fără să clipească spre ferestruica mică a uşei.

Uneori, gâtul i se încorda, ridica obrazul de pe palmă, privirea i se oţelea, pentru ca după câteva clipe să răsufle greu şi să cadă istovită la loc. Într-o vreme, răsuflarea înecată i se opri şi din gât începură să-i iasă nişte gemete uşoare de disperare. Apoi, încetul cu încetul se linişti şi închise pleoapele, istovită.

I se păru că se trezeşte apoi din somn la zbârnâitul ascuţit al unei sonerii. Câteva clipe, totul se întunecă, apoi un gând: „Dracul s-o ia, de s-a sculat aşa de dimineaţă”. Soneria zbârnâi iarăşi. Sări din pat. Se uită lângă ea, să-şi vadă fetiţa dormind. Iarăşi, câteva clipe, totul se învălmăşi, şi din nou soneria zbârnâi, de astă dată lung şi nervos. Apoi strigăte: „Ana, Ana!”

Sări din pat şi rămase uimită de uşile luxoase prin care trecea. Era un dormitor uriaş, în care năvălise întreg soarele de primăvară din dimineaţa aceea. Într-un pat cu speteze înalte de lemn încrustat stătea un domn a cărui pijama o uimi ca ceva de neînchipuit. Era un domn tânăr, cu chipul lung ca de cal, frumos şi cu o privire moale, blândă. Stătea cufundat în perne, cu o lulea mare cât un braţ între dinţi, şi fuma liniştit. Alături de el, pe jumătate ridicată în capul oaselor, o doamnă într-o pijama asemănătoare. Pe cât de blând părea domnul, pe atât de sărită părea doamna, pentru că, în clipa când fata intră, izbucni într-un râs care cutremură dormitorul:

— Uită-te ce ochi a făcut fata asta, spuse ea, ridicându-se de tot, din pat, zvârlind plapoma cu piciorul.

Domnul se întoarse spre ea şi dădu din cap, cu lulea cu tot, în semn de supărare.

— Lasă-mă, dragă, zise iar doamna, veselă, nu vezi cum se uită? Ascultă, Ana, câți ani ai tu?

Domnul se întoarse iar cu luleaua în gură şi spuse liniştit:

— De zece ori ai întrebat-o de față cu mine şi ți-a răspuns că în toamnă împlineşte şaptesprezece ani!...

— Uite, fetițo, zise doamna, fără să-l ia în seamă pe bărbat. Astăzi nu stăm acasă, plecăm şi ne întoarcem mâine dimineață... Pregăteşte-mi...

Vru să răspundă ceva. Gemu în somn; dormitorul plin de soare începu să se clatine. Un singur perete mai stărui un timp în aer, împreună cu un tablou care o arăta pe doamna în pielea goală, cu spatele răsucit în afară, apoi şi acesta se topi. Se deşteptă încet, fără să deschidă ochii.

Se visase cu zece ani în urmă, când plecase de la țară şi intrase la stăpân. Într-o zi de duminică rămăsese singură acasă. Ieşise apoi în oraş şi se plimbase toată ziua. Spre seară a cunoscut un tânăr care lucra la Filatura Românească de Bumbac. După o lună de zile, bărbatul a scos-o de la stăpân, iar după altă lună a fost angajată la Filatură. Acolo, după ce a măturat praful de bumbac aproape un an de zile, i s-a dat în primire o maşină. Curând după aceea a născut. După un an, omul a plecat militar, apoi pe front, de unde s-a întors rănit greu şi a murit la câteva săptămâni în spital.

III

Adormise fără să închidă uşa şi, când se trezi, era târziu: dormise tot timpul dimineții, şi acum, o femeie, pe care în primele clipe n-o recunoscuse, se aşezase lângă ea şi o privea în tăcere cum se scoală. Se frecă la

ochi, zâmbi şters o clipă, apoi se posomorî şi se ridică alături pe marginea patului, încă ameţită de somnul greu şi lung în care zăcuse.

— Ce e cu tine, Aneta, de ce n-ai venit la lucru? Au întrebat de tine de la sindicat…

Femeia care intrase tăcu şi după câteva clipe adăugă cu părere de rău:

— Ca să vezi! Tocmai azi, când lipseai…

— Ce să fie! Uite că îmi vine să înnebunesc!…

După acest schimb de cuvinte urmă un timp lung de tăcere. Apoi, vizitatoarea spuse încet:

— Iar te-a bătut? Săraca de tine! Ai colţul gurii umflat. Pune o compresă rece.

— Lasă că nu mor eu din atâta… zise Ana, ridicându-se de pe pat cu o mişcare repezită şi aşezându-se apoi pe scaun, în faţa prietenei. Scrie-mi tu o hârtie, s-o dau la circă. Eu nu sunt măritată cu el. Să spun acolo ce se întâmplă, şi când vine, trimit fetiţa, să vie şi să-l lege…

Prietena nu răspunse decât după ce se ridică şi ea de pe pat şi făcu câţiva paşi pe lângă uşă. Era o lucrătoare voinică, de vreo treizeci de ani, bine legată; nişte umeri largi, mâini zdravene şi un trup care se subţia cu cât cobora spre şolduri şi genunchi.

— Ana, proastă mai eşti, îi spuse. Cum crezi tu că o să lege poliţia pe cineva, aşa, că vrei tu? Pentru ce?

Ana deschise ochii mari şi răspunse încet, abia şoptit, mirată la culme şi neputând să priceapă:

— Bine, dar mă bate! Mă omoară cu bătaia! Pentru ce să mă bată?

— Ei, te bate! Na-ţi-o bună! Ei şi? Treaba voastră.

După ce se făcu iar tăcere, prietena se aşeză pe pat şi spuse cu un glas în care se strecura şi puţină sfială:

— Aneta, ştii ce să faci mai bine? Altfel nu scapi de el…

Ana abia asculta. Stătea pe scaun posomorâtă, rezemată cu cotul de măsuţă, şi zgâria cu unghia pânza de stambă care o acoperea. Vizitatoarea începuse să

spună rar şi încet o poveste întreagă.

— O cumnată de a mea, tot aşa! Lucra la Telefoane, femeie de serviciu în dormitorul operatoarelor. Nu ştiu cum s-a întâmplat... Nu mai venea acasă după ce sfârşea serviciul. Era măritată cu unul care ținea un chioşc cu zarzavaturi... Ei, şi cumnată-mea nu mai venea! Stătea după-amiezile la nişte cursuri sindicale... În fine, venea acasă mai târziu... Ăsta, turbat: Că ce şcoală e aia? Că ce şedințe? Cumnată-mea îi spunea şi se tot rugă de el: „Lică, n-o să ție mult, numai trei luni şi pe urmă gata! De ce nu vrei să mă crezi?" Ăla o lasă, dar după trei luni, cumnată-mi i se dă cantina în primire. O scoseseră de la dormitoare... Într-o zi ne pomenim cu bărbatu-său. Cică se desparte de ea. „Am răbdat trei luni, zice, dar acum nu se mai poate, i-au intrat responsabilii în cap..." Ce crezi că s-a întâmplat? Crezi c-a lăsat-o? Într-o duminică dimineața, când cumnată-mea se pregătea să plece, ăluia odată îi sare smalțul şi o ia la bătaie. Dar ce bătaie! O nenorocise de tot! O săptămână, două, pe urmă s-au avut bine, dar după aia, iar scandal. O văz că vine la noi, învinețită. „Du-te la sindicat, zice bărbatu-meu înfuriat, să te învețe ce să faci! Nu poți să mai trăieşti aşa!" „Atât ar mai trebui, să audă şi de asta, zice ea, ca să rămân schiloadă pe toată viața." Ei, Aneta, ştii ce-a făcut pe urmă cumnată-mea? A răbdat, a răbdat, a răbdat. Şi într-o zi face cunoştință cu unul... Pleacă pe urmă de acasă şi bagă divorț. Vine Lică după ea, la Telefoane, nimic! O pândeşte să iasă, o caută cumnatu-meu, nimic. Se roagă de ea, ce să se mai roage! Aia era sătulă de cât îndurase...

Se făcu iar tăcere. Femeia de pe scaun ascultase tot timpul cu ochii pe jumătate închişi.

— Aşa şi cu tine... mai ales că ai trăit cu el fără primărie, continuă prietena după câteva clipe. Dacă şi tu te laşi, aşa, n-ai să scapi de el niciodată. Dar eu nu înțeleg ce dracu' are cu tine! De ce te bate! Spune-mi şi mie.

— Cum de ce mă bate?! întrebă Ana, mirată. De nebun!

— Nu se poate!

— Mai de mult începuse el să se poarte urât, d-atunci de când cu bocsul. Spunea că ce s-amestecă statu' în meseria lui! Zicea că el îi dă dracului cu leafa lor!... Era învățat să câştige mult... Şi nu ştiu cum a fost, eu i-am cerut nişte bani şi m-a plesnit... Pe urmă...

Ana se ridică oftând greu şi tăcu. Se aşeză alături şi scoase de sub pat nişte ciorapi de bumbac, pe care vru să-i tragă în picioare.

— Ei, lasă că ai să scapi tu de el. Găseşti pe cineva, te măriți şi gata. N-o să stai aşa...

— Vica, tu nu ştii ce e în stare să-mi facă Tomiță dacă aude numai că vorbesc cu cineva! Şi nu mi-e frică de mine... zise Ana, aproape strigând. Ce-i fac eu dacă...

În curte se auziră deodată nişte paşi care o făcu pe femeie să rămână cu vorba în gât.

— E Tomiță, spuse ea, îngălbenindu-se.

Cealaltă se fâstâci şi ea, şi amândouă se ridicară în picioare. Paşii se opriră în dreptul odăii, şi în micul geam al uşii se văzu o capelă verde şi o frunte îngustă, cu nişte ochi mici, ca de viezure, uitându-se o clipă înăuntru. Apoi, uşa se deschise şi un om mărunțel şi pricăjit pătrunse în odaie. Când intră şi se făcu văzut, Vica holbă ochii a mirare şi se uită la prietena ei într-un fel că: „Znamenia asta îți face ție zile fripte?" Fiindcă Ana nu o luă în seamă, strâmbă din buze şi se aşeză pe pat parcă provocator, abia răspunzând la „bună ziua" dat de noul venit.

— O prietenă a mea de la fabrică, spuse Ana, încet.

— Tomiță, mormăi militarul cu un glas uimitor de gros şi de spart, care îi venea parcă din piept sau din burtă.

Îşi spusese numele cu îngâmfare, dar glasul sunase mai mult amenințător. Vica îşi pironi ochii pe el, uimită, şi peste trăsături îi trecu o fluturare de teamă. Felul în

care omul se aşezase pe scaun, în care îşi luase capelă din cap şi o pusese pe măsuță, felul în care îşi scosese tabacherea şi bricheta şi-şi aprinsese fără vreun cuvânt țigarea, fiecare mişcare pe care o făcea părea un fel de pregătire pentru că următoarea s-o îndrepte spre celălalt şi să-i dea în cap. Vica se sperie de-a binelea când auzi glasul mânios al Anei:

— Ce e Tomiță, iar ai venit?

Omul păru că nu ia în seamă, nu aude glasul femeii. Răspunse liniştit, chiar cu un fel de părere de rău:

— Am plecat fără bilet de voie… cerusem până seara şi n-a vrut (aici urmă o înjurătură adresată cuiva). Trebuie să mă întorc repede!

Femeia scoase un suspin care îl făcu pe om să-şi lase fruntea în pământ.

Se făcu tăcere lungă. Ana se aşezase pe pat lângă prietena ei şi se uita la noul venit cu o privire turbure. După un timp, omul de pe scaun ridică fruntea din pământ, şi mişcările pe care începu după aceea să le facă părură şi mai ameninţătoare. El puse repede țigarea pe colțul mesei şi se ridică brusc în picioare. Vica tresări şi făcu o mişcare să se ridice, dar, uimită, se trase mai pe pat, aşteptând. Omul stătea în picioare în faţa Anei şi, cu pleoapele lăsate peste ochi, scotea ceva dintr-un buzunar de la piept: un portofel.

— Uite, Aneta, zise. Îmi spuneai acum o lună că n-ai rochie de vară şi pantofi. Eu mă duc, nu pot să mai stau. Ia ici ăştia…

Fără voie, buimăcită, Ana întinse braţul şi luă din mâna aceluia o mulţime de hârtii de câte o mie. Apoi, fiindcă omul se întoarse şi porni spre uşă, ea lăsă repede hârtiile pe pat şi sări în picioare în urma lui. În aceeaşi clipă, chipul i se înroşi ca focul şi vru să spună ceva. Militarul, însă, deschisese uşa.

— La revedere, zise omul, ieşind, şi pentru că Ana nu răspunse nimic, prietena spuse repede în locul ei:

— La revedere!…

IV

— E cam ţicnit, vorbi Vica, după ce paşii se îndepărtară. Ia uite ce de bani! Dacă e militar, de unde-i ia?

— Nu e ţicnit, îl cunosc eu, răspunse Ana, aruncând banii pe măsuţă cu sânge rece. Crede că sunt proastă, am să uit...

— Pare om de treabă, de ce te bate? întrebă prietena, uitând cu totul ceea ce simţise cu câteva clipe mai înainte.

— Of, Doamne, Doamne, dacă nu-mi vine să înnebunesc. Ce-o mai fi copt în el de dimineaţă până acuma?!... Tomiţă, Tomiţă, fire-ai al dracului cu ochii tăi! scrâşni femeia, răscolind sub pat şi încălţându-se cu furie. Haide, Vica, vreau să mănânc azi la „Carpaţi". Uite, aşa mi-a venit mie... Am să mă îmbăt... Unde oi fi pus eu bluza aia?... Nu ştiu ce spuneai când ai venit, că a întrebat de mine? Ce-are cu mine? N-am dreptul să lipsesc şi eu o dată în viaţa mea? Să mă lase în pace! Am să mă mărit cu Tomiţă şi plec de la fabrică. Şi cum e el mare bocsier şi dat dracului, dar ce? Îl învăţ eu minte! Ai văzut ce semn avea la gât? Eu l-am ars. Călcam rufele, dragă, şi i-am dat cu fierul în ochi. Noroc că s-a ferit, că rămânea orb... La „Carpaţi" am să mănânc! Hai repede Vica... Am să cer creier pané! Fi-ţi-ar creierul al dracului, Tomiţă! Ai văzut ce cap are? Ca de viţel, dragă! Viţel pe tipsie!... Ce te uiţi aşa?

— Ce-i cu tine, te-ai zăpăcit? întrebă cealaltă, uimită nu atât de vorbele pe care le auzise, cât de tonul cu care erau spuse şi care i se părea puţin dezmăţat, lucru pe care chiar şi Ana îl băgă de seamă.

— Şi tu ce te uiţi aşa ca proasta? spuse Ana cu sânge rece, ferindu-se totuşi să se uite la prietena ei.

Fiindcă nu primi niciun răspuns, tăcu, apoi, după ce

termină să-şi încheie nasturii la bluză spuse abia şoptit cu alt glas, cu chipul schimbat, oftând scurt:

— Haide... ți-am spus că îmi vine să înnebunesc... Hai să mergem... Ce, te-ai supărat?...

Ieşiră împreună, şi Ana încuie, puse cheia într-un loc anumit, apoi porniră spre poartă.

— Te-am întrebat adineauri, şi nu mi-ai spus, de ce m-a căutat sindicatul, zise Ana când ajunseră în stradă.

— Cine ştie ce-o fi având cu tine, îi răspunse Vica după un timp, oprindu-se pe loc. Apoi, rece: Te duci la „Carpați"? Eu nu merg.

— Nu, mergem colea la lăptărie. Mi-e foame rău şi vreau s-o văd pe fata mea când o trece acasă. Ce ți-a venit cu „Carpații"! zise Ana cu un glas plin de tristețe. De „Carpați" mi-arde mie acum?...

Intrară alături într-un birt-lăptărie unde, deşi era ora prânzului, se afla un singur om, îmbrăcat în zdrențe, şi care mânca zgomotos şi clefăind un iaurt.

— Venisem să văd ce e cu tine, să-ți spun noutăți şi să te iau la un cinema. Ştii că fetei ăleia angajată acum o săptămână i s-a dat în primire o maşină? E una nouă, care a fost angajată cu încă alte două la câteva zile după naționalizare... Am fost aşa de supărată!... zise Vica în timp ce se aşezau la o măsuță în fundul birtului.

— Dă-mi nişte ouă jumări şi, dacă ai, să-mi faci o friptură... Vreau să mănânc o friptură, dragă, iai şi tu una? Plătesc eu...

— Nu, am mâncat la cantină. Nu mi-e foame! Un orez cu lapte, dacă e proaspăt...

— Dă un orez cu lapte, zise Ana cu plăcere în glas.

— Ai auzit ce spuneam? continuă cealaltă. Cât i-am dat maşina şi am lăsat-o singură, nici n-a trecut un sfert de ceas şi m-am pomenit cu ea: „Tovarăşă, mi s-a stricat maşina". Ce să-ți spun, Aneto, mă duc la ea să mă uit. Când colo, nimic. I se rupseseră două fire şi nu mai ştia cum să dea drumul țevilor. Mai oprise şi maşina de tot şi se fâstâcise grozav, nu ştia ce să mai

facă. Parcă luase foc secția, așa era de speriată; îi leg firele și plec. Nu trece un ceas și iar mă pomenesc cu ea, galbenă ca ceara: „Tovarășă, zice, nu știu ce s-a rupt la mașină, ce fac eu acuma?” „Ia să văd, tovarășă, te pomenești că cine știe ce-ai făcut” îi răspund. Gata, te-ai dus”, îi spun iar, când mă uit și văd. Vream s-o bag nițel în sperieți. Tu știi că noi am măturat pe jos luni de zile până am prins ceva, și ea, gata, moț la mașină. La noi, știi ce-a fost, dar nici așa, în câteva zile să te faci lucrătoare… Bun orez, mai dă-mi unul. Mi-aduc aminte, când am intrat eu, era una a dracului, de te făcea să-ți iei lumea în cap. Ale dracului timpuri, Aneta?…

— Dar ia stai, care e aia care spui că a venit acum o săptămână, că au fost atunci trei inse! întrebă Ana cu interes.

— E una frumușică și blondă, așa, bucălată!

— O știu! Nu i-o dăduse maistorița pe cap lui Pistrui?

— Ei, acuma mi-a dat-o mie, confirmă Vica. Și-i spun: „Ei, tovarășă, ai pățit-o! Dacă nu te pricepi, ce te vâri?! Acum o să te dea afară, dacă nu și mai rău.” (Ea credea că hm!… E… mare lucru să stai lângă mașină, s-o cureți de praf și să-i scoți țevile!) Pistrui se uita și râdea pe înfundate. Pe urmă am început și eu să râd, că nu mai puteam! S-o fi văzut-o ce ochi făcea! Când a băgat de seamă că nu e nimic, s-a posomorât. „Ei, lasă, i-am spus, așa se învață meseria. Când stai și te uiți la altul cum lucrează, ți se pare un fleac, ia dă-i drumul.” Am stat lângă ea câteva minute și pe urmă o aud: „Acuma știu.” Plec eu, și nici nu trece așa, ca de când am venit noi aici, și o văd cu obrajii roșii, cum se uită spre mine, peste spinarea mașinii. Nu mai îndrăznea să mă cheme.

— Iar se *stricase*?! zise Ana, încercând să zâmbească.

— Acuma, drept să-ți spun, să le fi văzut pe ălelalte! Nici cinci minute nu puteau să stea singure. Aurica asta, Muscan, cred că într-o săptămână are să lucreze ca mine. Ai s-o vezi!…

— Dar văd că ești destul de veselă! zise Ana cu

mirare. Spuneai „Am fost aşa de supărată!”

— Păi da, reluă Vica, înfuriindu-se puțin. La plecare mă pomenesc cu tovarăşul Jamgocean printre maşini şi, după ce se uită la mine (lui i se părea că zâmbeşte), zice că „Ce-ai pățit astăzi, tovarăşă, bagă de seamă, uite, are să ți-o ia înainte tovarăşa asta, Muscan, ce-i faci?” Am vrut să-i răspund, dar mi-era ruşine, să nu creadă aia nouă cine ştie ce despre mine. Şi nu m-aş fi supărat, dar când să ies, ofițerul de serviciu la fel: „Am auzit că te-a întrecut una nouă, ce-ai pățit?” „Ia te uită! îi spun, ce înseamnă asta, tovarăşe?”

— Îmi pare rău că am lipsit, murmură Ana, dând farfuria la o parte. Cine ştie pentru ce m-o fi chemat. Tu ce crezi?

— O să vezi mâine. Hai să mergem la cinema.

— Nu merg, răspunse Ana cu un glas aspru, rece, cu privirea întunecată.

— Ascultă, Aneta, reluă cealaltă după câteva clipe de tăcere. Tu niciodată nu te duci să vezi filme. De câte ori am vrut să te iau, te-ai răstit la mine, parcă cine ştie ce rău ți-am făcut! Şi eu care credeam că sunt prietena ta!

— Nu fi proastă? nu merg la cinema, pentru că nu pot să citesc repede jos şi nu înțeleg nimic din film! zise Ana încet.

Se făcu tăcere. Birtaşul se oprise şi el din cântărit nişte carne şi se uita intrigat spre cele două femei.

— Da, Aneta, n-am ştiut. Nu te supăra!

V

A doua zi dimineața. Ana porni spre fabrică îngrijorată. În trecut se mai întâmplase să lipsească de la lucru şi totdeauna se înspăimânta: i se părea că la

poartă are s-o aştepte ofiţerul de serviciu şi are s-o oprească şi să-i spună că a fost dată afară.

Acum însă, lucrurile se schimbaseră cu totul. Filatura Românească de Bumbac, al cărei capital se afla în portofoliul *S.A. de Gérances et Dépôts* din Geneva şi *Security and Financial Service Corporation din Panama* (!), trecuse de câteva săptămâni în mâinile clasei muncitoare. Unele lucrătoare din filatură au crezut că acest lucru are să aibă un efect practic imediat.

— Ni se măresc salariile! Acuma, fabrică e a noastră!

— Nu, nu se măreşte niciun salariu! Ce rost are? Mai bine să ne aducă pantofi la cooperativă, a mormăit o vecină a Anei, o lucrătoare bătrână şi morocănoasă, care umbla de câteva zile fără tălpi la pantofi. În cooperativele funcţionarilor bagă pantofi şi în ale noastre bagă pe dracu'...

Toată lumea înţelesese însă limpede că s-a terminat cu puterea patronilor.

Ana fu nevoită să-şi dea seama că ceea ce o îngrijora acum, apropiindu-se de porţile fabricii, nu era faptul că are s-o aştepte la intrare omul patronului şi să-i spună că a fost dată afară.

Îşi amintea de Tomiţă şi de dimineaţa de ieri. Gândul o întunecă numaidecât şi deodată fabrica i se păru un lucru străin, rece, depărtat de ea şi încâlcit. Răsuflă adânc şi simţi începutul zilei şi al lucrului ca pe o povară greu de îndurat. Se simţi pornită şi îndârjită împotriva tuturor şi, în această stare, străbătu curtea întretăiată a fabricii şi o luă spre secţia unde lucra.

Numai când văzu cum încetul cu încetul maşinile sunt luate în primire de tovarăşele ei şi încep apoi numaidecât să bâzâie, se simţi mai liniştită. Zbârnâitul ţevilor, care răsuceau cu repeziciunea aripilor unor bondari uriaşi bumbacul întins pe maşină în subţiri fuioare de lapte, o făcu să uite totul. Începu să cureţe maşina cu repeziciune şi lucră timp de două ceasuri cu o râvnă parcă străină de ea. În tot acest timp, ca şi când

ar fi fost singură, nu se uitase nicio clipă dincolo de maşină, deşi Vica şi Pistrui trecuseră pe lângă ea vorbind tare şi îi dăduseră noroc. Tot în acest timp, maistorița trecuse cu paşi rari printre maşini, se oprise câteva clipe în dreptul ei, vrând parcă să-i spună ceva, apoi pornise mai departe.

Abia târziu îşi roti privirea peste sala uriaşă a maşinilor şi se şterse pe frunte de sudoare. Îndârjirea i se risipise, şi acum se simțea numai întristată. De peste a treia maşină, Vica îi făcu semn din cap şi-i zâmbi într-un fel, parcă voind să-i dea de veste de ceva.

— Tovarăşă, vrei să vii să te uiți? Mi s-a stricat maşina!... auzi alături un glas, care în zgomotul surd al secției suna şoptit şi sfios ca al unui copil.

Ana se întoarse repede şi zâmbi şters. Strigă să fie auzită:

— Ia să vedem! Dacă s-a *stricat,* e nenorocire!

Porni iute alături de lucrătoarea cea tânără şi, după ce legă un fir rupt, rămase câteva clipe în fața fetei, cercetând-o de sus până jos. Apoi, deodată, parcă fără voie şi stăpânită de o simțire scurtă de simpatie, apucă obrazul bucălat al fetei, îl strânse între degete şi strigă:

— Nu-ți fie frică! Dacă se *strică* iar, cheamă-mă! Dumneata eşti tovarăşa Aurica Muscan?

— Da!

— Pe mine mă cunoşti?

— Nu.

— Aneta Roşculeț, se prezentă Ana. Cu cine înveți?

— Cu tovarăşa Diaconescu Vica, dar de dimineață, tovarăşa maistoriță mi-a spus că să învăț cu dumneavoastră, că sunteți alături.

— Şi de ce vorbeşti aşa, *dumneavoastră!...* întrebă Ana, zâmbind puțin. Eşti măritată?

— Nu, tovarăşă!

— Părinți ai?

— Da, tovarăşă!

— Îți place maşina?

— Îmi place foarte mult.

— E! Bine! Spor la lucru!

Abia se întoarse la maşina ei şi, din cealaltă parte a secției, Ana o văzu pe Pistrui făcându-i şi ea nişte semne. Îi răspunse, cu o mişcare a mâinii, că n-are timp.

— Te cheamă tovarăşul Pavel Vasile, îi strigă Pistrui, apropiindu-se. Ieri a trecut repede p-aici şi a spus că să treci pe la comitet. Mai sunt cinci minute, ar fi bine să te duci acuma.

VI

Ana opri maşina şi, odată cu bătaia repede a inimii, un gând de o clipă îi răci spinarea: „Ce fac eu acuma! O să mă întrebe pentru ce am lipsit…”

Tot atunci, maistorița trecu pe lângă maşina ei şi se opri:

— Treci pe la Comitet, Ana. Tovarăşul Pavel nu ştiu ce vrea să te întrebe.

Maistorița vorbise liniştit, cu un glas simplu, ca şi când i-ar fi spus: „Treci pe la cooperativă, că se dă nu ştiu ce”. Sau: „Treci pe la personal, să-ți facă nu ştiu ce fişă”.

Dar tocmai tonul acesta îi întări acelaşi gând neliniştitor, fără să-şi dea seama că, de fapt, nu de sindicat trebuia să se teamă. Are să mă întrebe de ce am lipsit, pentru ce am lipsit: „Asta nu se poate, tovarăşă; îmi pare rău, dar trebuie să-ți spun că…”

Se smulse de lângă maşină şi porni repede afară. „Ei şi? N-au decât! M-am săturat de viața asta”, gândi cu răceală, când zgomotul maşinilor se frânse odată cu închiderea uşii. Se îndreptă încet spre biroul

Comitetului de fabrică şi, fără voie, îşi aduse aminte cum, cu cinci sau şase ani în urmă, îl văzuse pe mecanicul Pavel Vasile în odaia strâmtă a portarului, alături de doi domni cu mâinile în buzunare şi care se uitau la el din două părți, cu țigările în gură şi cu albul ochilor parcă încremenit, rânjind. Pavel Vasile era posomorât, şi pe vremea aceea i se făcuse milă de el, fără să ştie însă pentru ce. Privirea piezişă, cu albul ochilor bulbucat, a celor doi inşi care îl însoțeau, o înspăimântase.

Abia acuma amintirea aceasta i se limpezi cu totul în minte şi intră în biroul Comitetului cu uimirea pe față, stăpânită de gândul îndepărtat al întâmplării de atunci.

Când închise uşa, înăuntru întâlni privirea puțin mirată a unui om de vreo patruzeci şi cinci de ani, care tocmai atunci terminase de vorbit la telefon şi lăsase receptorul în furcă. Omul se ridică numaidecât în picioare şi ieşi puțin spre colțul biroului, în acelaşi timp vorbind încet şi aşteptând-o pe lucrătoare să se apropie, să-i strângă mâna.

— Noroc, tovarăşă! Ce s-a întâmplat? o întrebă.

Îi strânse mâna cu putere şi se întoarse la locul lui, trăgând scaunul, gata să se aşeze.

— Stai jos, tovarăşă!

Atât la întrebare, cât şi la semnul omului care îi arăta în fața biroului scaunul să se aşeze, Ana nu răspunse nimic şi nu se aşeză. Voia să-şi dea seama dacă a fost chemată pentru că a lipsit ieri, dar de pe chipul omului nu putu să ghicească nimic. Rămase în picioare şi vorbi încet, cu sfială şi cu urme de neliniște în glas:

— Dumneavoastră m-ați chemat…

Omul mai rămase o clipă în picioare, apoi îşi desfăcu mâinile într-un gest mic şi se aşeză. Îi vorbi cu o uimire simplă şi puțin veselă în glas:

— Da, tovarăşă. Mi-am adus aminte! Dumneata eşti soția lui Roşculeț de la secția chimică? Eram în închisoare când am aflat că a murit pe front… Dar stai

jos? De ce nu stai jos? Te rog să ia loc!

Ana se aşeză încet, ca pe ghimpi, şi rămase aproape înţepenită în scaun, abia îndrăznind să atingă biroul cu două degete. N-ar fi putut să-şi dea seama dacă îi era frică de ceva. Micile ei întâmplări i se învălmăşiseră în cap în aşa fel încât prezenţa omului – care s-ar fi putut s-o întrebe pentru ce a lipsit, fără să ia în seamă că există cineva care de câteva luni o chinuie fără rost – o făcea să se simtă din ce în ce mai neliniştită. Pe de altă parte, zâmbetul şi simplitatea preşedintelui de comitet o ruşinau şi, în acelaşi timp, o îndârjeau. Lucrătoare rămasă în urmă, încurcată în viaţă cu bărbatul ei, Ana Roşculeţ nu ştia lămurit ce este sindicatul, în mintea ei totul era învălmăşit, de la directorul filaturii şi până la tehnicieni; pentru ea, partidul, sindicatul şi direcţia erau totuna. Acum presupunea că omul din faţa ei are s-o ia pe departe şi până la urmă s-o întrebe pentru ce a lipsit. De aceea se şi crispă rău când omul începu:

— Uite, tovarăşă... Partidul nostru dă o atenţie deosebită, atunci când...

Glasul preşedintelui se frânse pe neaşteptate şi tăcu. Ana se uită ca într-o fulgerare spre el, şi privirea îi rămase pironită pe chipul preşedintelui, care se întunecase şi se făcuse atât de grav, încât părea dârz.

Totuşi, omul tăcuse pentru ca s-o întrebe cu un glas simplu, blând şi nedumerit:

— Tovarăşă, dar de ce eşti aşa de speriată? Ce s-a întâmplat?

Anei i se păru cu neputinţă acest glas simplu. Se stăpâni, înghiţi în sec, se mişcă puţin în scaun, apoi se uită bănuitoare spre om. Preşedintele sări de pe scaun, ocoli biroul cu paşi rari şi se apropie de ea. Era un om care, deşi nu prea înalt, părea totuşi astfel din cauza oaselor mari şi largi ale umerilor şi picioarelor. Avea buzele groase, gura mare, de asemenea, nasul, obrajii urechile şi fruntea şi mai ales ochii îi erau mari. Chipul era totuşi mic, obişnuit; însă, mişcările, largi şi moi,

răspândeau în jur ceva cuprinzător şi liniştit, care îl făcea să pară înalt, gros şi bătrân.

— Ei, *tovarăşă,* ce e cu dumneata, vorbi el rărind cuvântul şi adâncindu-l parcă, în timp ce o apucă de braţ. Ce e cu dumneata? De ce eşti aşa de speriată?

Ana se ridică în picioare şi trase scaunul, să nu stea prea în faţa omului. Dar preşedintele mai făcu un pas şi-i puse mâna apăsat pe un umăr. Apăsarea o crispă pe femeie, dar tot atunci glasul moale şi direct al omului o înfioră iarăşi:

— Dar ce s-a întâmplat, tovarăşă, ce este, de ce te sperii aşa? Haide, tovarăşă, ce înseamnă asta? Noi ne cunoaştem de mult! Bărbatul dumitale mi-era prieten…

Ana strânse speteaza scaunului în palme şi-şi muşcă buzele. Şopti, înghiţind greu, cu urme de dârzenie în glas, stăpânindu-se totuşi!

— Nu, tovarăşe… dar sunt necăjită.

Făcu o mişcare aprigă din cap, se stăpâni şi rupse din gât cu o furie rece, cu intenţia să arate pentru ce a lipsit şi să curme discuţia.

— Mi-e ruşine de dumneata, tovarăşe, ieri am fost aşa de chinuită, că îmi venea să iau lumea în cap. Şi n-am putut să viu la lucru… Am un bărbat care de câteva luni a înnebunit… Fetiţa mea s-a făcut acuma mare, şi mi-e ruşine de ea, nu mai pot! I-am spus să mă lase în pace… Nu ştiu are cu copilul meu! De câte ori vine, n-ajunge că îmi culc fetiţa pe jos, mai şi ţipă la ea… Iar pe mine mă bate ca pe un câine. Nu-mi poate suferi copilul. Şi i-am spus să mă lase, să se ducă… i-am închis uşa… dar…

Ana se opri, se uită la omul din faţa ei şi, când îi văzu ochii mari, care o priveau ca nişte oglinzi luminoase şi adânci, se turbură cu totul şi izbucni scurt în plâns, oprindu-se însă numaidecât şi bâiguind ca un copil:

— Tovarăşe Pavel, nu ştiu ce să fac… n-aş vrea să mai lipsesc, dar nu ştiu ce să mă mai fac… mă omoară cu bătaia… când a aflat că strâng bani să-mi dau fetiţa

mai departe la şcoală, m-a nenorocit cu bătaia... Alaltăieri m-a chinuit toată noaptea...

Omul o ascultase neclintit, fără să clipească, fără să încerce să spună vreun cuvânt. Când lucrătoarea se opri vreo câteva clipe, el trase un scaun şi se aşeză liniştit în faţa ei, cu un cot pe lemnul lucios al biroului. Nici de astă dată, deşi femeia se oprise, nu spuse un cuvânt. O privea cu aceiaşi ochi şi dădea numai din cap în semn că ascultă, să spună tot, fără teamă. Părea numai uimit, ca atunci când ceva vechi, un lucru de demult şi rău, şi pe care îl credeai mort iese nu se ştie de unde şi se agaţă de om cu furia celui care vrea să distrugă.

Ana se aşeză pe scaun, mai tăcu un timp şi apoi, aducându-şi aminte, spuse temătoare:

— Şi vedeţi? Din cauza asta am lipsit ieri! Nici n-am putut să mă scol din pat... Credeam că d-aia m-aţi... să vin şi să...

Ana se opri şi-şi lăsă privirea în jos. Obrajii îi ardeau; se făcuse roşie la chip şi se ţinea dârz pe scaun în faţa biroului. Se făcu o tăcere de câteva clipe, pe care lucrătoarea o rupse spunând cu glasul omului muncii:

— Tovarăşe, eu mă duc la maşină! A trecut pauza...

Preşedintele de comitet se uită în treacăt spre ceasul din perete şi dădu din cap:

— Da, dar acum spune. Vreau să ştiu ce e cu dumneata. Nu se poate să trăieşti în felul ăsta...

Ana însă îşi revenise şi acum era liniştită. Îi trecu prin minte că nu are niciun rost s-o ia de la început, n-ar folosi la nimic. Toată povestea ei lungă cu Tomiţă i se părea acum de nimic, fără rost şi fără folos s-o audă preşedintele Comitetului de fabrică. Cu ce poate să-i ajute? Se ridică iarăşi în picioare îndârjită şi se şterse apăsat pe obraji. În aceeaşi clipă însă, preşedintele se ridică şi el în picioare, o opri nemulţumit, chiar iritat:

— Dar, tovarăşă Ana, spune, să vedem ce e de făcut. Îmi pare rău că nu te-am cunoscut mai bine până acum. Ia spune-ne, bărbatul dumitale e muncitor? Unde

lucrează?

— Nu, tovarăşe! E bocsier!

— Boxeur? E înscris în Federație, în O.S.P.[5]?

— Nu, nu e scris. Spunea că nu are nevoie de leafa statului. Acum e militar.

— În ce regiment?

— Aici, în Bucureşti, la grăniceri.

— De mult eşti cu el?

— L-am cunoscut la trei ani după ce a murit bărbatul meu. D-atunci!

— Şi ce are de te bate? Nu e sănătos? De ce nu te desparți de el? Acum nu mai e ca pe vremuri, dacă bărbatul e nebun, să-l înduri toată viața. Şi judecătorii noştri...

— Tovarăşe Pavel, nu sunt măritată cu el. Am stat amândoi până în primăvară, acuma... şi, fiindcă începuse să mă bată, am fugit, mi-am căutat altă odaie. Dar a venit după mine, nu ştiu cum m-a găsit...

— Şi când a început să te bată? Pentru ce?

— I-am spus o dată să nu mai vie, că nu se mai poate, n-avem nici casă ca lumea. O singură odaie şi nu se poate... mi-e ruşine de copil! Şi când a auzit că mai vreau s-o dau mai departe la şcoală!... Copilul meu învață foarte bine şi, când am fost odată cu ea, învățătoarea mi-a spus că nu trebuie s-o las... A ieşit mereu premiantă... D-atunci a început... şi acum mi-e frică s-o mai las singură acasă... Ai să vezi, îmi spune mereu, dacă nu-ți bagi minţile în cap, vai de pielea ta! Vrei s-o faci domnişoară, să te coconeşti?! Lasă că o fac eu să nu mai fie domnişoară."

— Şi de ce n-ai venit să ne spui, zise preşedintele de comitet, ridicându-se în picioare şi măsurând câțiva paşi. Trebuia să vii aici, să ne spui, adăugă după aceea, rece cu un fir de bănuială în glas. De ce ai răbdat atâta? Asta nu se poate!

Femeia tresări şi se închise în ea numaidecât. Se posomorî şi tăcu. Preşedintele Comitetului de fabrică se

mai plimbă puțin, apoi se așează iar pe scaun.

— Tovarășă, n-am vrut să te învinuiesc, îi spuse cu alt glas. Ah, ce fire ai! Păi nu faci nimic, așa! Nu se trăiește așa! Nu vezi cum e la noi? Singur nu ajungi nicăieri. Te lupți, te lupți mereu, și nu poți să schimbi nimic. Acuma, gata, lasă! N-o să treacă prea mult timp și oameni ca ăștia... dar trebuie... În sfârșit! Bine că știm! D-aia îți spuneam: trebuia să vii aici, era chiar pe vremea când se făceau anchete pentru locuințele filaturii noastre. O să ne interesăm dacă mai e un loc, și atunci ai scăpat de el numaidecât. Până atunci, cred că cel mai bun lucru e să cauți și să te ferești de el.

— Cum să mă feresc, tovarășe! Nu mai știu ce să fac! Ieri, după ce m-a chinuit toată noaptea, s-a întors ca un miel și mi-a lăsat o grămadă de bani. Ce să fac?!

— Să nu faci deocamdată nimic! Caută să nu-l provoci. Și mâine treci iar p-aici. Acum ascultă pentru ce te chemasem ieri. Știi că avem câteva lucrătoare noi. Una din ele e chiar la secția dumitale. Ne-a spus că ea vrea să învețe cât mai repede meseria. Maistorița mi-a vorbit de dumneata că te pricepi mai ales cum să te porți cu cele noi și am vrut să stăm de vorbă. E o poveste cu fata asta, pe care am vrut s-o știi. Tată-său era tâmplar la un pension din astea, catolic. Și pentru leafa de acolo a vrut ca fata lui să învețe și ea în pension. Ce să-ți mai spui? El își dădea leafa de pomană, iar fata spăla coridoarele pensionului și slugărea toată ziua prin casele babelor catolice. Acum o săptămână l-am cunoscut pe tat-său, când a venit cu ea aici. Când a auzit c-o primim, ce să-ți mai spun, se și vede! Vrea să se facă *numaidecât* lucrătoare...

Ana se ridică de pe scaun, iar președintele de comitet se ridică și el și-i întinse mâna, zâmbind:

— Ei, tovarășă Ana, îmi pare bine că te-am cunoscut. Ai o viață familială chinuită și rău ai făcut că te-ai lăsat prinsă până acuma, dar, vasăzică, bine că știm și o să ne gândim, așa că treci mâine să discutăm, să vedem ce

este de făcut! Nu sta singură, tovarăşă! Să nu-ţi fie frică de nimeni, auzi? Treci mâine!... Noroc şi spor la lucru!... Şi ai grijă de Aurica Muscan!...

Preşedintele Comitetului îi strânse mâna, şi Ana ieşi din birou. Se întoarse la maşini într-o stare neobişnuită de turburare. Se simţea puţin zăpăcită, ca şi când ar fi făcut sau i s-ar fi întâmplat ceva nefiresc. Această discuţie nu i se părea nefirească, dar întorsătura pe care simţea că au luat-o lucrurile o găsea întunecată, nu înţelegea, nu înţelegea bine pentru ce un lucru cum era viaţa ei încurcată de acasă poate fi o problemă pentru Comitetul fabricii; şi, pe de altă parte, chiar povestea tinerei Aurica Muscan şi atenţia Comitetului pentru o ucenică i se părea iarăşi cu neputinţă. Ana nu înţelegea bine de unde veneau toate acestea.

VII

Câteva zile mai târziu, lucrătoarea Ana Roşculeţ fu vizitată acasă de o asistentă socială, care îi făcu o fişă. După o săptămână, într-o duminică, a fost mutată provizoriu, cu toate lucrurile, în căminul filaturii. Preşedintele Comitetului de fabrică îi spusese a doua zi că blocul filaturii e ocupat în întregime de familii care au câte doi şi trei copii; nu se poate muta acolo, unde ar putea să scape de omul ei. „Ai să stai în cămin câteva săptămâni până îţi pierde urma şi până îţi găseşti altă locuinţă. Deocamdată. După aceea o să vedem noi ce e de făcut."

Preşedintele îi mai spusese apoi că lucrurile ar fi simple dacă ar fi numită responsabilă a căminului. În cazul acesta ar avea drept la locuinţă, împreună cu fata. „Dar mai bine, tovarăşă, să stai liniştită o lună de zile şi

pe urmă să-ți cauți o odaie. Fă-l pe omul dumitale să creadă că te-ai mutat aici definitiv, ca să nu te urmărească atunci când ai să pleci!”

Ana căută să se aranjeze în cămin cât mai pe nesimțite. Îi era ruşine de lucrurile ei, care păreau nelalocul lor în dormitorul simplu, făcut numai pentru schimburile care lucrau noaptea. În primele zile, fetița era atât de întristată, încât noaptea, la spatele mamei, stătea ceasuri întregi fără să închidă ochii, ascultând respirațiile grele, uneori sforăitoare, care se auzeau în celelalte paturi.

În duminica următoare, Ana fu anunțată de la poartă că o caută cineva.

— Cine e, ce are cu mine? a întrebat, tresărind.

— Nu ştiu ce are cu tine. Stă la poartă şi vrea să-ți vorbească!

Ana făcu o mişcare fără voie şi vru să se ridice de pe pat. Pentru întâia oară de când dura povestea ei cu Tomiță, copilul se agăță de umerii femeii şi şopti apăsat, cu ură, cu un glas care nu prea semăna cu al unei fetițe de unsprezece ani:

— Mamă, nu te duce! Stai aici.

Femeia, surprinsă, amuți, apoi dădu copilul la o parte. Îi răspunse la fel, ca şi când ar fi vorbit unei fete de douăzeci de ani:

— Trebuie să mă duc şi să-i spun că am terminat cu el. Altfel, o să-mi dea târcoale mereu.

Ana se sculă de pe pat şi porni spre uşă, dar în drum se opri, stătu o clipă la îndoială, apoi se întoarse; se aplecă sub pat şi trase o valiză de lemn, din care luă un pachețel cu bani. Apoi plecă hotărâtă, calcând cu dârzenie, deşi chipul i se făcuse palid.

Străbătu curtea fabricii şi se îndreptă spre poartă. Intră în biroul portarului şi acolo dădu cu ochii de bărbat.

Tomiță o aştepta aşezat pe o bancă de lemn, fumând nervos, cu coatele pe genunchi. Când auzi că intră

cineva, se ridică în picioare. Era îmbrăcat civil, într-un costum negru, pretenţios, cu capul gol şi cu părul lins încărcat de briantină. Îmbrăcămintea de pe el şi nasul puţin tumefiat îi dădeau o înfăţişare de individ care a dat de curând o lovitură bună.

Când o văzu pe Ana, aruncă ţigarea cu un gest leneş şi încrezut şi, fără să spună vreun cuvânt, îi întoarse spatele şi porni spre ieşire cu un aer care invita ameninţător pe femeie să-l urmeze; deschise uşa şi ieşi afară în stradă. Ieşind, lăsase uşa deschisă, sigur fiind că femeia are să vie după el. Stătea pe trotuar cu mâinile în buzunare, cu spinarea întoarsă spre poarta fabricii; în aşteptare, îşi adună nepăsător o tuse în gât şi scuipă cu dexteritate prin colţul gurii.

De după ghişeul şi telefonul său, portarul urmărise scena indiferent. Ana îl urmărise şi ea pe bărbat, dar nu se mişcase din loc. Se uita la el cu încordare, aşteptând. Trecură astfel câteva clipe, şi în cele din urmă, intrigat, Tomiţă se întoarse şi se uită în urmă. Când văzu că femeia nu vine, spuse încet şi gros cu un glas al lui, un glas al unei voinţe care nu da socoteală.

— Vin' încoace!

La auzul acestui glas, femeia făcu un gest hotărât, întoarse spatele şi porni spre curtea fabricii. Tot atunci, omul strigă în urma ei cu uimire, revenind în camera portarului:

— Unde te duci? Nu stai să-ţi spun ceva? Stai să-ţi spun ceva, că nu te mănânc!...

Femeia se opri brusc, se întoarse repede la loc şi trecu iute prin faţa bărbatului. Ea intră alături într-un fel de vorbitor, iar omul, nemulţumit şi stăpânindu-şi furia, se mişcă şi el în urma ei şi intră înăuntru.

Nici nu intră însă bine că, deodată, femeia izbucni alături de el, măsurându-l cu o privire rece ca de oţel. Întrebă încet şi apăsat, rar şi hotărât:

— Ce este Tomiţă? Ce vreai? Ce mai cauţi? Vorbeşte!

Luat pe neaşteptate de acest glas pe care nu-l

cunoştea şi de privirea înţepenită a femeii, omul holbă ochii de uimire şi rămase nemişcat în faţa ei, puţin prostit, cu tresăriri de adolescent care este repezit. Mârâi totuşi prosteşte, fără convingere, neştiind ce altceva să răspundă!

— Ce mă iai tu aşa, auzi? Eu îţi... (şi o înjură pe femeie, căutând, slab, s-o înfricoşeze).

Femeia însă nu-l luă în seamă, continuă cu un dispreţ rece, tăios:

— Asta e a doua oară când fug de tine, şi vii iar să mă cauţi. E-he! Mă uit la tine şi nu-mi vine să cred că am putut să te rabd ca o proastă atâta timp... Acuma ce mai cauţi? Crezi că mai sunt aia care să-i fie frică de tine? Ce noroc ai avut!... Să fi chemat poliţia şi să te fi... Ce te uiţi aşa ca un neghiob? Crezi că mai mi-e frică de tine?

Ana spusese cuvintele acestea cu o ură atât de puţin stăpânită, că omul se lăsă pe una din cele două bănci şi se uită la ea pierdut, zăpăcit de uimire. Felul lui de a fi, îngâmfarea, aerul încrezut, nu mai erau. Femeia nu-l slăbi însă, continuă din ce în ce cu mai multă pornire duşmănoasă, din ce în ce mai ameninţător!

— Şi acuma vii iar după mine şi-mi întorci spatele. Credeai că-ţi mai ştiu de frică. Credeai că o să mor când o să te văz. Dacă te mai prind p-aici, o păţeşti, chem poliţia să te lege...

Femeia se opri, se aşeză în faţa omului pe cealaltă bancă a vorbitorului şi părăsi pentru o clipă tonul ameninţător:

— Ia spune, Tomiţă, ce cauţi aici după mine? Ce mai cauţi?

Apoi continuă cu furie joasă, crescândă, stăpânita cu greu:

— Ce-ai mai vrea tu acuma să mă baţi şi să sări cu picioarele pe mine. Să mă încui în casă şi să mă omori cu bătaia. Ce m-ai bătut şi m-ai chinuit tu, şi eu mă rugam degeaba să nu mai dai...

Cuvintele acestea se pare că răscoliră în femeie amintiri atât de negre, că deodată, ea sări în picioare şi scrâşni ameninţător:

— Şi acuma ce cauți aici? Vorbeşte! Ce te uiți aşa ca un nătărău? Scoal' în sus şi ieşi afară! Ieşi afară d-aici! Ieşi!...

Omul ridică privirea şi păli, lovit în inimă. Se vedea că n-o mai recunoaşte pe fosta lui femeie în niciun chip. Ura ei îl strivea, şi se vedea că situaţia i se pare de necrezut. Cu două săptămâni în urmă altfel se întâmplau lucrurile. Rămase pe bancă, strivit de pornirea crudă a femeii; bolborosi:

— Ai înnebunit? Se vede că eşti nebună! Nu mai vreai, treaba ta! Eu nu te iau cu forța. Dar de ce strigi? Ți s-a suit sisi la cap?...

Ana se aşează la loc, înghițindu-şi cu greu pornirea de a chema portarul să-l dea afară. Chipul i se făcuse stacojiu. Ardea de ură şi se frământa nestăpânit. Starea de umilința a bărbatului şi vorbele lui tâmpite se vede că o înfuriaseră şi mai rău, pentru că după ce se aşează pe bancă, începu să vorbească iar şi de astă dată începu să-l lovească cu insulte, amintind în acelaşi timp cu ură şi durere despre viața dusă împreună cu el:

— Nu-ți vine să crezi, ți se pare că am înnebunit... Nu-ți vine să crezi că nu mai tremur înaintea ta... Credeai că nu mai e altul ca tine, că mor după tine, că nu mai găsesc altul, că dacă am copil, nu mai găsesc pe cine să mă ia... Om de nimic ce eşti! Mucosule! Vreai să mă îmbunezi cu banii, când eu te rugam cu sufletul la gură: „Tomiță, Tomiță, nu mai veni noaptea la mine. Mi-e ruşine să stau cu tine în pat şi copilul jos. În trențe...” Câine ce-ai fost! Veneai noaptea şi mă chinuiai ca un câine! Îți intrase în cap că eşti mare bocsier şi eu trebuie să înghit mereu, să te rabd mereu, să tremur în fiecare zi când aud paşi în curte: „Vai! O fi Tomiță! S-o fi gândit şi el şi o fi înțeles să vie la mine ziua. A, nu! El vine puțind a băutură la miezul nopții, ce-i pasă lui de una

ca mine!”

În timp ce vorbise, femeia desfăcuse pachețelul cu hârtii şi-l aruncase în poala omului, care nu făcu nicio mişcare să-l prindă. Biletele căzură pe podea.

Se făcu, în urma acestui gest, o tăcere apăsătoare. Femeia vorbise gâfâind şi acum ostenise. De alături, din biroul portarului, se auzi țârâitul telefonului. În cele din urmă, Ana se mai linişti. Nemişcarea bărbatului şi mai ales privirea lui rătăcită o făcură, se vede, să se simtă atât de repede răzbunată şi să uite trecutul, pentru că, după un lung timp de tăcere, ea reluă cu un glas mai înmuiat, dar totuşi dominând:

— Aşa, Tomiță, eşti băiat tânăr şi nu ştii ce e o femeie. Învață-te să te porți şi să pricepi că nimeni nu poate să rabde când paharul se umple.

Bărbatul tresări, doborât de uimire. Se uită la ea holbat, neputând să înțeleagă de unde veneau aceste cuvinte în gura unei femei aşa deodată, când timp de doi ani de când o cunoştea, niciodată n-o auzise vorbind astfel şi mai ales cu acest glas atât de mândru.

Ana era şi ea puțin uimită de ceea ce îi trecea prin cap. Această uimire, însă, creştea în ea ca o bucurie ciudată care o însufleția, o făcea de nerecunoscut chiar ei însăşi, fără să-şi dea seama de unde îi vine această schimbare atât de neaşteptată.

— Haide, Tomiță, să nu fii supărat pe mine, continuă ea după câteva clipe. Eu ştiu că nu eşti om rău, dar ai trăit numai cu oameni fără căpătâi. Eu nu mai sunt supărată pe tine…

Bărbatul tresări iarăşi şi deodată vorbi răguşit, zâmbind şters, supus, rugător:

— Aneta, hai acasă şi n-am să-ți mai fac nimic. Ai să vezi… O să luăm o odaie largă şi ne căsătorim amândoi. Crede-mă!

— Nu, Tomiță, răspunse femeia, zâmbind binevoitor, cu îngăduință chiar, pentru starea în care se afla celălalt.

Bărbatul însă nu pricepu acest zâmbet şi se ridică brusc, simțind-o iarăşi apropiată, ca şi mai înainte de această întâlnire, şi o apucă de mână bucuros, vrând s-o ducă cu el chiar în clipa aceea:

— Haide, Aneta, ai să vezi ce bine o să fie…

Femeia se ridică alene, parcă şovăind, şi omul nu înțelese nici acum că mişcările ei nu erau şovăitoare, ci mai mult încărcate de linişte şi oboseală. Ea îl privi cu acelaşi zâmbet de mai înainte şi-i vorbi cu aceeaşi linişte şi oboseală a mişcărilor.

— Nu se poate, Tomiță!

— Ei, lasă, lasă, făcu omul prins de pornirea lui prostească şi veselă, străduindu-se s-o facă şi pe ea să fie la fel. Lasă, mă, Aneta. Ce-a fost, a trecut! Haide, mă! Gata! Hai cu mine să ne plimbăm nițel şi pe urmă ne întoarcem şi luăm chiar acum lucrurile tale! Ce să ne certăm noi pentru un fleac… Aşa se întâmplă…

Ana tresări ca la un semnal când auzi *pentru un fleac,* apoi se posomorî şi încercă să nu se supere. Răspunse ca mai înainte:

— Nu se poate. Tomiță!

— Ei nu se poate! făcu omul sâcâit. Cum nu se poate? Eu îi spun una, şi ea că nu se poate. Ce dracu'! Haide, mă Aneta, nu mă mai fierbe atâta!

Fiindcă femeia nu se mişca şi se uita numai la el în tăcere, omul înmuie glasul şi vorbi iarăşi rugător, însă colții celui dinainte se făcură simțiți:

— Haide, mă Aneta, nu fi proastă! Mă fierbi mereu. De ce nu-mi spui verde: nu vreau şi gata. Ce dracu'!

Cuvintele acestea, la început, treziră o clipă ura surdă a femeii, obosită de câtva timp, dar apoi, vorbele bărbatului căpătară alt înțeles pentru ea. Se vede că i se părură neroade, pentru că se lăsă pe bancă şi zâmbi cu îngăduință, femeieşte, ca şi când ar fi avut în față un băiat de şaptesprezece ani care încearcă să fie bărbat. Acest zâmbet îl răni pe om mai rău decât tot ceea ce se întâmplase până acum. Sângele îi năvăli în obraji şi, pe

neaşteptate, dându-şi seama de felul cum ascultase femeia pornirea lui de mai înainte, scrâşni:

— Dumnezeul mă-tii de…

Se opri, scrâşni iarăşi.

— Ce te uiți aşa?! Candela mă-tii! Când ți-oi da un pumn, te împrăştii pe jos. Ce mă *duci* tu pe mine?!

Ceva amenințător care începu să pâlpâie în privirea femeii îl opri s-o lovească. Stăpân totuşi pe el, se aplecă jos, luă banii şi-i băgă furios în buzunar.

— Biserica mă-tii! Ce, tu crezi că eu mor după tine? Adio şi-un praz verde!

Vru să deschidă uşa şi să plece. Se întoarse furios:

— De ce nu vrei, mă, să mergi? Crezi că ai să găseşti unul mai bun? Te-ai făcut deşteaptă, crezi că ai să scapi de mine! Nu scapi tu de mine, câte zile ai avea. Te prind afară şi spăl cuțitu' în tine!

Fiindcă femeia tăcea, răzimată de perete, cu chipul împietrit, omul apucă clanța să plece. Deschise uşa, apoi reveni! Scoase banii din buzunar şi-i întinse femeii:

— Şi banii de ce nu vreai să-i iai? Ce faci fițe d-astea! Eu ți-am dat o dată, nu sunt atât de fraier! Ia-i, să te îmbraci bine, să te placă la sindicat.

Omul făcu un gest să-i vâre banii într-un buzunar al bluzei, dar deodată renunță, se întoarse repede şi porni furios, înjurând tare şi trântind amândouă uşile, a vorbitorului şi pe aceea de la poartă.

VIII

După plecarea lui Tomiță, Ana se simți deodată atât de nenorocită, că ieşi în goană din biroul portarului şi, ajunsă în dormitor, se trânti în pat, scrâşnind din dinți. Fetița nu îndrăzni s-o întrebe nimic.

Ana se sculă apoi neliniştită, într-o stare de turburare care creştea în ea ca o sfâşiere dureroasă, şi ieşi din nou afară.

Începu să se plimbe agitată, şi tăcerea de duminică a lungilor acoperişuri ale fabricii o mai linişti. Începu să-şi dea seama de întâmplare. Tomiță se arătase atât de necopt în întâlnirea de acum, că toată legătura ei cu el i se păru un lucru prostesc, cu neputință de îndurat, fără rost şi de ruşine. O durea gândul că abia astăzi îl descoperise pe om; suferea pentru tot ceea ce trăise cu el, pentru ceea ce dăduse.

Se mai plimbă un timp singură, pe lângă zidurile căminului, şi după ce se mai linişti, se întoarse în cămin şi se aşeză pe pat. Fetița stătea lângă noptieră şi-şi făcea lecțiile.

Deodată copilul tresări, parcă speriat. Dedesubt, din sala de festivități, izbucniseră aplauze care zguduiau clădirea.

Prinsă de un gând neaşteptat. Ana sări a doua oară din pat şi ieşi afară. Ocoli zidurile căminului şi ajunse în fața sălii de festivități. Prin geam se vedeau oameni mulți şi lucrătoare, tovarăşe de-ale ei, înşirați pe bănci, ascultând pe cineva care vorbea.

Ana apăsă clanța şi intră înăuntru încetişor, pe nesimțite. Deşi intrase de nenumărate ori aici (era o sală care pe vremuri servise de cantină), încăperea i se păru nouă, impunătoare, necunoscută. În fund avea o masă de-a lungul peretelui, plină cu figuri de şah, de-a lungul celorlalți pereți, scaune şi măsuțe mici; două dulapuri încărcate cu cărți. În celălalt capăt, unde se ținea acum şedința, pereții erau plini de lozinci şi tablouri ale învățătorilor muncitorimii. Pe o mică estradă în formă de cerc, tăiat pe jumătate de peretele din fund, era aşezată o masă de lemn negru în dreptul căreia stătea un om în picioare şi vorbea.

După ce intră, Ana rămase nemişcată, alături de câteva lucrătoare din urma băncilor. Se aşeză cu sfială

şi căută să audă şi să înţeleagă ceea ce vorbea omul de pe estradă, dar nu apucă bine să asculte, că tresări: cineva îi şoptise numele de alături. Se întoarse şi întâlni privirea maistoriţei.

— Tovarăşa Ana! E o şedinţă de partid!

Ana zâmbi şi dădu din cap în semn că ştie, dar privirea fixă, nemulţumită, a maistoriţei, o făcu să bănuiască ceva. Când pricepu, la început se întristă şi lăsă capul în jos; apoi, deodată, simţi ceva adânc care o jigni, şi chipul i se înroşi, se făcu stacojiu.

Se sculă fără sfială şi ieşi repede afară. Rămase în faţa uşii, simţind încă în spate privirea fixă, nemulţumită, a maistoriţei. Scrâşni din dinţi, şi o nemulţumire rece, grea, îi năvăli în inimă, la început împotriva maistoriţei, apoi împotriva tuturor celor din sală care stăteau acolo adunaţi şi care o dăduseră afară.

Se pomeni singură, călcând rătăcită pe lângă zidurile căminului.

Se întoarse în dormitor şi o găsi pe fetiţă citind. Vru să-i spună ceva, dar tot atunci un ropot de aplauze îi luă vorba din gură. Aplauzele ţinură mult, apoi se înmuiară cu încetul, pe rând, după care se auziră zgomote înfundate, însoţite de voci şi de murmur, semn că şedinţa se terminase.

Ana se uită repede la fetiţă şi ieşi din nou afară, împinsă de un simţământ căruia nu i se putea împotrivi. Din sala de festivităţi ieşeau încet, în linişte, vorbind aprins, dar fără gălăgie, colege de-ale ei, maistoriţe, funcţionari de la direcţie, muncitori pe care nu-i cunoştea bine.

Treceau pe lângă ea, în grupuri, unii fără s-o vadă, alţii mai tăcuţi, privind-o în treacăt; Pavel Vasile era înconjurat de câţiva muncitori şi trecu pe lângă ea fără s-o bage în seamă. Ana se posomorî, dar în aceeaşi clipă, aruncându-şi ochii spre acoperişurile fabricii, preşedintele o văzu şi-i făcut un semn din cap.

Oamenii ieşeau din sală şi, după ce rămâneau un

timp prin curte, în grupuri, porneau spre ieşire.

IX

Ana intră din nou în sala de festivități acum golită şi, când deschise uşa, se lovi piept în piept cu prietena ei Vica.

— Tocmai vream să te caut! Arăți prost, eşti bolnavă cumva? Hai să stăm puțin... îi vorbi prietena.

Se aşezară la o măsuță.

— Am avut o şedință grea de tot. Ştii că pe tovarăşul Pavel de la comitet o să-l alegem director în locul lui Ieremia, care pleacă de la noi; e numit, nu ştiu ce, în altă parte, continuă cealaltă.

Cuvintele acestea nu-i prea plăcură Anei deşi vestea o făcuse să tresară, îngăimă cu totul altceva, cu un glas nepăsător, indiferent:

— Da! Se poate.

— Ştii că maistorița noastră a fost lăudată în şedință? După tovarăşul Pavel a vorbit tovarăşul Vişan, secretarul nostru, şi a lăudat-o pentru Aurica Muscan. Zicea că nu s-a mai pomenit ca în trei săptămâni cineva să fie lucrătoare în filatură la noi.

— Şi de mine, care am învățat-o, n-a spus nimic? întrebă Ana, cu pornire. Toată săptămâna trecută am stat numai de ea, pentru că tovarăşul Pavel personal mi-a spus cum a fost, cum era într-un pension şi toată povestea. D-aia m-a dat maistorița afară din şedință! A uitat când mergeam amândouă la birt şi n-avea bani!

— Ce, tu ai intrat astăzi în sală? Păi nu e voie, nu te supăra pe ea! Nu eşti membră de partid. Aşa că nu te necăji degeaba, îi spuse cu sfială Vica. Ştii ce mi-a spus bărbatu-meu după ce te-a cunoscut? „Păcat de fata asta

că nu ştie carte.”

Ana o întrerupse scrâşnind şi strigând răguşit, nefiresc:

— Du-te dracului cu bărbatu-tău în braţe! Te găsişi tu deşteaptă! Nu vezi ce proastă eşti?

Vica Diaconescu îşi muşcă buzele, se uită câteva clipe la cealaltă şi porni încet spre poartă, fără să mai spună vreun cuvânt. Ana se luă după ea, o urmări în tăcere, cu privirea tăioasă, până ce n-o mai văzu, apoi se întoarse în sala de festivități. Se uita cu aceeaşi sticlire tăioasă a ochilor spre fundul sălii, unde mai mulți tineri jucau şah; se îndreptă apoi spre dulapurile cu cărți şi vru să deschidă geamul. Alături, la masa lungă din mijlocul sălii, trei-patru muncitori şi câțiva funcționari răsfoiau în tăcere nişte ziare şi reviste.

— Cine are cheia de-aici? întrebă Ana, zgâlțâind verigă de la uşa dulapului.

Nu-i răspunse nimeni. Cineva doar ridică fruntea din ziar şi se uită la ea câteva clipe, uimit. Vru să-i răspundă, dar lăsă acest lucru în seama altcuiva. Chiar se auzi un glas:

— E închis astăzi, tovarăşă!

— Şi daci eu *vreau să citesc!...* făcu Ana cu glas apăsat.

— Ei! De ce n-ai cerut de aseară?!

Un tânăr muncitor, care părea cu totul absorbit de şah, îşi ridică brusc fruntea şi o fixă stăruitor, cu aceeaşi uimire pe care Ana o citise în ochii celui cu ziarul. Aşteptă ca tânărul (care i se părea că o cunoaşte) să zâmbească batjocoritor, şi sângele i se urcă a treia oară în obraji. Dar acela nu zâmbi deloc. Mai stărui un timp privirea spre ea, apoi se întoarse la figuri.

Ana se dezlipi de dulapul cu cărți şi se aşeză la masa lungă din mijlocul sălii. În aceeaşi clipă, vecinul ei zvârli ziarul înfuriat, furie care, de altfel, nu turbură pe nimeni. Se uită la Ana:

— Iar vor război, bolborosi el revoltat. O să-i cam ia

dracul... Uite, tovarăşă, ce scrie, mai spuse el, împingându-i ziarul.

Ana vru să-l apuce, dar omul, care după îmbrăcăminte părea să fie un funcționar de la birouri, nu-i dădu timp să se uite:

— Eu nu pricep ce fac muncitorii de acolo, spuse el, supărat. De exemplu, ăia care lucrează în uzinele de armament!

— Să-ți spun eu, tovarăşe Citac, zise un băietan grav, împăturind ziarul liniştit. Socialiştii de dreapta, ăştia sunt pacostea. Eu i-aş împuşca pe toți, încheie el cu o revoltă care făcu să-i piară gravitatea.

— Ei, nu-i aia, zise altul, un muncitor bătrân, slab şi subțire, proaspăt bărbierit. Cine ține puterea! Aia e! Că dacă îi mătură pe-ăia, se duc dracului toți socialiştii de dreapta.

Altcineva răspunse că de aceea lupta partidelor comuniste e grea, pentru că burghezia găseşte cozi de topor.

Ana asculta posomorâtă discuția, şi felul în care oamenii se înfuriau, pomenind de război şi de capitaliştii americani o turbura şi o nedumerea. La un moment dat se simți stingheră între aceşti oameni, care vorbeau cu atâtea amănunte de nişte lucruri asupra cărora ea nu se gândise niciodată. Se ridică de la masă şi ieşi afară, urmărită de vocile celor dinăuntru. „Mare scofală, îi trecu prin cap, în timp ce se îndrepta spre dormitor. Citesc şi ei în ziar şi pe urmă vorbesc..."

X

Toată ziua aceasta de duminică i se păru Anei apăsătoare, lungă, şi se simți din ce în ce mai rău. Se

gândea pe rând, stând în pat, la tot ceea ce i se întâmplase în ultimul timp şi nu înțelegea pentru ce nu este liniştită, pentru ce totul i se pare desfăcut şi împrăştiat, fără legătură, închis şi turbure. Gândul că a scăpat de Tomiță, în loc s-o bucure, o înfuria. Prietena ei i se părea de nesuferit. Simțea că Vica Diaconescu trăieşte într-o lume în care ea nu se poate mişca bine. O învinuia atât pe ea, cât şi pe maistoriță, că n-au ajutat-o niciodată, că nu încercaseră niciuna s-o scape de Tomiță, deşi ştiau amândouă, de mult, că se chinuie şi pierduse timpul cu el.

Spre seară ieşi în oraş, în apropiere, intră într-o cofetărie şi se întoarse cu câteva prăjituri pentru copil. Apoi, fără să ştie sigur ce are de gând să facă, se îmbrăcă cu îngrijire şi-i spuse fetiței să stea liniştită, să se culce, pentru că are să se întoarcă târziu.

Apoi plecă încet şi ieşi în curte. Nu ajunse însă în dreptul porții şi deodată se opri pe loc, stătu câtva timp la îndoială; se întoarse fuga în dormitor.

— Îmbracă-te şi hai cu mine în oraş, îi spuse fetiței cu un glas ca de taină.

— Unde mergem? întrebă copilul, nevenindu-i să creadă.

Hotărârea mamei o nedumerea, nu putea să-şi dea seama unde s-ar putea duce împreună.

— Haide, măicuță, ce te uiți aşa? zise Ana, căutându-i ciorapii şi încălțămintea în valiza de lemn de sub pat.

— Unde mergem? De ce nu-mi spui? întrebă fetița sfios.

Ana o apucă de umeri şi încercă să-i zâmbească:

— Ai să vezi! Ia spune-mi: tu ai fost vreodată la cinematograf?

Copilul făcu ochii mari şi câteva clipe nu-i răspunse. Vestea aceasta parcă o uluia pe fetiță. I se păru de necrezut: mama ei nu pomenise niciodată despre acest lucru. Răspunse încet:

— Am fost, mămico! Acum două luni, ne-a dus cu

toată clasa…

Apoi adaogă sfios, rugător:

— Mergem la cinema?

— Mergem, răspunse Ana, trăgându-i ciorapii iute. Hai mai repede, să ne întoarcem devreme… săptămâna asta lucrez în schimbul de noapte…

— Mămico, tu n-ai fost niciodată, aşa e?

— Da, aşa e! Nu mai tot întreba!

Porniră afară, şi Ana o luă spre Şoseaua Ianculuí, unde ştia că e un cinematograf. Chipul îi era încordat şi neliniştit. Fetița mergea alături, tăcută şi gravă.

Când ajunseră şi intrară în hol, fetița se opri şi se uită nesigur la mama ei.

— Ce-i cu tine? Spui c-ai mai fost! Ce te uiți aşa? zise Ana din ce în ce mai neliniştită.

Se vedea că gândeşte la ceva, cu încordare şi teamă.

Ana scoase bilete şi intrară amândouă înăuntru. Filmul tocmai se terminase şi acum se aprindeau luminile.

Ana se aşează cu grijă într-un loc mai îndepărtat de cei de prin scaune, lucru care pe fetiță o nedumeri.

— Hai mai la mijloc, mămico, se vede mai bine.

Ana o apucă de braț şi o sili să stea jos. Îi spuse scurt, aspru:

— Stai aici!

Apoi îşi înmuie glasul şi spuse iar, după câteva clipe de tăcere:

— Nu sta pe scaun. Stai în poala mea!

— Dar de ce? întrebă copilul nedumerit. N-ai să vezi nimic…

— Ba am să văd, răspunse Ana încet şi adăugă blând. Nu vrei să stai mai bine? Pe moale? Ce, nu-ți place?

Nedumerită, fetița se sculă şi se aşează cu sfială pe genunchii mamei. Nu înțelegea purtarea ei, nu cunoştea decât mângâieri rare, când mama ei îi pieptăna părul.

— Măicuță, zise femeia, stăpânindu-se cu greu să nu-şi strângă copilul în brațe. (Totdeauna se stăpânea astfel

dintr-un fel de teamă, pe care nu şi-o lămurea. Îşi dăduse numai seama că, ori de câte ori o mângâia prea mult în timpul pieptănatului, simțea ceva copleşitor, care-i făcea rău.) În film, oamenii vorbesc alte limbi, continuă Ana, şoptit. Şi e scris jos pe româneşte. Să citeşti tu încet şi repede ce scrie, eu am ochii cam slabi, din cauza fabricii şi nu văd bine.

Copilul se întoarse pe genunchi, mereu nedumerit; femeia simți că fetița nu crede; o strânse în brațe şi spuse iar:

— Ai auzit ce ți-am spus?

— Atunci să mergem mai aproape, zise copilul, încercând să se scoale.

— Nu, stai aici, uite că începe, zise femeia apăsat.

Luminile se stinseră brusc şi în sală izbucni o voce spartă, care pe fetiță o sperie.

„La Uzinele Reşița, noul director, un fiu al clasei muncitoare, întocmeşte, împreună cu colaboratorii săi, noul plan de producție. În trecut, slugile capitalului anglo-american au făcut din aceste uzine un izvor de câştig şi de spoliere a bogățiilor țării. Trecute de curând în stăpânirea clasei muncitoare, Uzinele Reşița vor contribui la crearea industriei noastre grele şi la construirea socialismului în țara noastră."

Timp de câteva minute, femeia şi fetița statură cu ochii neclintiți pe ecran, cât ținu jurnalul. Apoi se făcu lumină, şi amândouă răsuflară greu, cu ochii strălucitori.

— Îți place, măicuță?

Copilul vru să răspundă, dar luminile se stinseră din nou, şi filmul începu.

Se vedea o câmpie fără margini, ca de pe altă lume. Apoi se auziră lătrături de câini şi se văzu un sat obişnuit, cu nişte case făcute din nişte bârne înnegrite. În mijlocul ecranului apăru un gard, şi numaidecât un cocoş sări pe el, mândru. Era un cocoş micuț, de o rasă necunoscută. El bătu din aripi şi cântă atât de puternic

şi într-un fel aşa de caraghios, că toată sala izbucni în râs. Fetița se lipi de mama ei şi o luă de gât, abia stăpânindu-şi bucuria.

— Citeşte, îi şopti Ana, apăsat.

Se auziseră glasuri în film şi se vedeau nişte țărani vorbind între ei într-o odaie.

— Nu scrie nimic, mamă, răspunse fetița, uitându-se neclintit pe ecran. Apoi spuse numaidecât. Ba da, acum scrie: „Ei, Vanca, ai să plesneşti de atâta somn”… „Ce-aveți de gând, putrezeşte grâul pe câmp”… „Ce spui Proşka! Măicuța noastră Rusia a ajuns pe mâinile femeilor”… „Din partea mea, eu unul, nu am nevoie de nimic”… „Las’ să putrezească. Să vedem cum o s-o scoateți la cap cu colhozurile voastre.”

Ana se apropiase cu urechea de gura fetiței şi urmărea filmul cu răsuflarea tăiată. Încetul cu încetul uită că se află în sală. Numai glasul cald al copilului, care îi şoptea la ureche, o făcea din când în când să tresară. Timp de o jumătate de ceas stătu încordată în scaun, cu mâna încleştată în jurul umerilor fetiței, tremurând mereu ca nu cumva şoaptele copilului să supere pe vecini. Uneori, chiar se auzea câte un sâsâit, şi atunci simțea sudoarea cum îi udă tâmplele. Apoi, după un timp, prinse firul povestirii pe care o urmărea şi se mai linişti. Aproape că ghicea singură ce se întâmpla, şi chiar ce-şi spuneau oamenii. Dar după un ceas, povestea de pe ecran, cu o țărancă ajunsă preşedinte de colhoz, apoi deputat în Sovietul Suprem, puse stăpânire pe ea atât de mult, încât, atunci când femeia fu încolțită de duşmanii noii orânduiri şi căzu împuşcată pe nişte scări, Ana abia se stăpâni să nu țipe.

XI

La sfârşit, când se aprinseră luminile, mai rămase încă buimăcită în scaun. Viaţa de pe pânza se stinsese; nu se mai mişca nimic, totul pierise, se spulberase. Se sculă de pe scaun şi, cu fetiţa alături, ieşi afară.

Se întunecase, şi Bucureştiul începuse să-şi aprindă luminile. Filmul parcă o amuţise pe Ana, pentru că, până aproape de Filatură, nu scoase niciun cuvânt. Fetiţa o întreba câte ceva; îi răspundea scurt, tresărind. Viaţa filmului o stăpânea cu putere, o urmărea ca şi când ea singură ar fi fost acolo în mijlocul întâmplărilor. Pe de altă parte, sfârşitul i se părea de necrezut, o turbura. În timpul cât stătuse în cinematograf, se stăpânise cât putuse de mult pentru ca fetiţa să nu-i simtă emoţia care o înăbuşea. Ţăranca aleasă deputat, care se urcă la tribună Sovietului de deputaţi din întreaga Rusie, cu un caiet plin cu cifre şi realizări, caiet după care trebuia să-şi ţină discursul, i se părea Anei de neînchipuit. Femeia deputat, de emoţie, scăpase caietul din mâini, nenorocire; cum îşi va mai putea ţine discursul! Ana tremurase tot timpul, îngrozită ea însăşi de întâmplare. Apoi, fosta preşedintă de colhoz lăsase caietul baltă şi, încurajată de zeci de priviri prieteneşti, îşi îndreptase trupul, ridicase fruntea în sus cu mândrie şi începuse să vorbească pe limba ei simplă, mai bine decât după orice discurs pregătit dinainte.

Toate acestea i se păreau Anei de pe altă lume. Îşi aminti apoi că auzise de aşa ceva şi la noi şi rămase înmărmurită de adevărul pe care îl descoperea.

Intră în curtea fabricii şi apoi în dormitor, încă ameţită de întâmplare. Se întinse să se odihnească, copleşită pe neaşteptate de o mulţime de dorinţe nelămurite şi arzătoare. Rămase astfel vreme îndelungată, ascultându-şi cu uimire bătăile tari ale inimii.

Ziua de astăzi i se părea grea, bogată în întâmplări; simţea nevoia să doarmă, să se liniştească, să-şi dea

seama de ceea ce se petrece cu ea. Trecu mai mult de un ceas astfel: neliniştită, turburată, stăpânită de dorințe încâlcite, întunecoase.

Apoi, gândurile i se limpeziră cu încetul, cu cât timpul trecea şi se apropia ora de intrare în schimbul de noapte. Fetița era şi ea îngrijorată de starea mamei.

Într-o vreme, Ana pricepu că toate aceste lucruri, cum erau ele văzute în film, se întâmpla şi s-au întâmplat totdeauna altora: peste ea au trecut numai vremuri dureroase şi a rămas, timp de zece ani, aceeaşi lucrătoare dintr-o filatură de bumbac – şi nici cel puțin una dintre cele mai ridicate – o lucrătoare care a uitat chiar şi ceea ce putuse învăța în două clase primare, cât stătuse în satul ei.

Ana se întoarse în pat cu fața în jos şi muşcă perina cu dinții; abia acum viața ei cu Tomiță şi despărțirea de dimineață o făcură să izbucnească într-un plâns scrâşnit, nestăvilit, greu de suferință şi de disperare.

Ana plânse încet multă vreme fără să-şi dea seama ce anume o doare. Simțea doar că ceva trecuse în aceşti ani pe lângă ea; că în această vreme suferise fără rost; că oamenii n-o luau în seamă; cum astăzi, simțindu-se singură, fusese dată afară din sala de festivități de o fostă lucrătoare ca şi ea, ajunsă maistoriță, – lucrătoare căreia totuşi nu-i putea găsi nicio vină: la toate acestea, care o nelinişteau, o întristau şi o răscoleau. Ana nu răspunse decât plângând fără rost, plângând numai şi mototolind aşternutul în palmă.

Apoi, după un timp, se simți mai bine şi se întoarse cu privirea în tavan. Fetița stătea alături pe pat, uitându-se gravă şi tăcută la mama ei. Ana se ridică în capul oaselor şi încercă să zâmbească. Vorbi încet, uşurată că de o povară:

— Haide, măicuță, dezbracă-te şi te culcă… A trecut… nu te speria… M-am gândit la un frate de care mi-e dor…

Ana spusese aceste cuvinte fără să mintă. Simțea

ceea ce spusese, dar nu pentru fratele ei... Nu ştia pentru ce anume.

Copilul se culcă, şi Ana începu şi ea să se dezbrace. Chipul i se luminase şi mişcările îi erau domoale şi hotărâte. Îşi îmbrăcă hainele de lucru şi porni spre secţiile de maşini.

XII

Când intră înăuntru, o căută cu privirea pe Vica. Se apropie de ea, o apucă moale de braţ şi-i vorbi fără să-i lase timp aceleia s-o judece în vreun fel:

— Cred că nu te-ai supărat pe mine! Vreau să-ţi spun mai pe urmă ceva! Dă-mi mâna!

Nu, ceea ce spusese o impresionă pe prietenă, ci glasul parcă necunoscut al Anei, un glas liniştit şi cald, pe care-l simţea din inimă.

Îi zâmbi şi-i strânse mâna:

— Ce-i cu tine? Cum era să mă supăr? Am văzut că nu te simţi bine!

— O să mai vorbim noi, zise Ana, îndepărtându-se şi căutându-şi maşina.

— Noroc, tovarăşă Aneta!

— Noroc, *domnişoară,* răspunse Ana, în glumă, oprindu-se din mers în dreptul maşinii la care lucra Aurica Muşcau. Ce mai faci? Cum merge?

Apoi, trecând pe lângă ea, se opri câteva clipe, o apucă de obraz, pe care i-l strânse cu două degete şi-i spuse cu o oarecare asprime, zâmbind totuşi:

— Ţi-am spus mereu să nu te grăbeşti cu primirea schimbului şi să mă aştepţi şi pe mine. Uită-te! Mai sunt două minute. Cum crezi că ai să înveţi să *lichidezi* cu ruperea firelor?

Ana trecu repede cu privirea peste sectorul ringului, apoi porni în jurul lui, cercetând cu atenție banca cu inele şi fuse şi rama de alimentare a maşinii. Lucrătoarea cea tânără venea în urma ei.

— Ei, tovarăşă, cum se poate să primeşti schimbul fără să controlezi maşina? spuse Ana cu nemulțumire.

Apoi continuă făcând un gest cuprinzător peste spinarea ringului:

— Cum se numeşte partea asta a maşinei?

Aurica Muscan răspunse repede:

— Tren de laminaj.

— Da, şi ce ți-am spus eu să faci când primeşti schimbul?

— Să vă aştept pe dumneavoastră, răspunse tânăra cu grabă, revenind însă numaidecât asupra răspunsului şi roşindu-se rău, băgase de seamă supărarea celeilalte*;* adică nu, să bag de seamă dacă există *aglomerări* de semitort; să nu fie semitort în cursoare şi valțurile de presiune; trenul de laminaj să fie curățit de puf; deşeurile să fie...

— Ia uită-te bine şi vezi cum e trenul de laminaj!... Nu aici! Ia-o de la cap, o întrerupse Ana, împingând-o uşor de umeri.

Aurica Muscan se îndepărtă repede cu sculele în mână şi, fără s-o mai ia în seamă pe cealaltă, începu să şteargă cu repeziciune părțile rău curățate ale maşinei. Repeziciunea şi îndemânarea cu care lucra o uimiră pe Ana:

— Foarte bine, dar de ce să pierzi timpul?! N-are de ce să-ți fie frică. „Tovarăşă, te rog să predai schimbul cum trebuie", aşa să-i spui când iai în primire şi bagi de seamă ceva. Ieri ai fost lăudată în şedință, aşa că... Ei! Dă-i drumul şi spor la lucru!

Ana îşi luă apoi maşina ei în primire şi începu să lucreze. Încetul cu încetul, starea de simțire în care se afla înainte de a intra în secție începu să i se mai limpezească. Se simțea, lucrând, mai împăcată.

Gândurile, de asemenea, începură să-i umble pe un drum mai clar, mai hotărât. În felul acesta, Ana se pomeni bucurându-se că se simte tânără, că are numai douăzeci şi opt de ani şi că, de fapt, acum se află în plină tinereţe. Gândindu-se la ceea ce are de făcut de-acum încolo, Ana îşi spuse cu naivitate că are mult mai puţine greutăţi ca preşedinte de colhoz aleasă deputat. „Ah, Doamne, ce-a mai păţit! Cum era s-o împuşte cu pistolul", gândea lucrătoarea încă sub impresia puternică a primului film văzut de ea.

Ana continuă să lucreze şi să frământe în ea gânduri simple şi nevinovate. Îşi spunea că la noi în ţară e mult mai uşor să-ţi arăţi puterile*;* în Filatură nu mai sunt duşmani, cum avea preşedinta de colhoz în satul ei. „Pot să ajung şi eu maistoriţă şi pe urmă... Da. Cunosc totul... Am uitat să mai citesc şi să scriu bine, dar... Da, trebuie întâi să învăţ carte şi pe urmă... într-o lună de zile... într-o lună de zile pot să mă duc singură la cinematograf."

Lucrătoarea de la ring se opri multă vreme cu gândurile aici. Se bucura atât de mult că, în primul rând, învăţând carte, are să se poată duce singură să vadă filme, încât uită cu totul de celelalte visuri. Se simţea stăpânită cu putere de dorinţa de a încerca să-şi aducă aminte de carte. Şi acest lucru i se părea uşor. După o vreme, i se păru nu numai că e foarte uşor să-şi aducă aminte. Mai mult decât atât. Adică, spre ziuă, când termină o levată, i se păru că s-a înşelat singură cu cititul, că, de fapt, ştie să citească! O lună de zile i se păru o prostie. „În două, trei zile, am să citesc!...".

Până la sfârşit, când se lumină de ziuă, lucră şi trăi cu gândul nerăbdător să intre în cămin şi să vadă, să caute cărţile fetiţei. La plecare îi aruncă prietenei o minciună:

— Am vrut numai să-ţi spun c-am văzut un film, Vica. Asta-i tot...

Plecă repede, lăsând-o pe aceea nedumerită. Când

intră în cămin şi se apropie de pat, începu să tremure puțin. Cărțile şi caietele fetiței stăteau aranjate pe noptieră. Se aşeză încet pe pat şi luă cu inima ticăind cartea cea mai groasă, dar pe care o ştia că este *Citirea.* Fetița se deşteptă din somn şi rămase cu privirea neclintită pe chipul mamei, care era palid şi plin de sudoare. Nu o văzuse niciodată luând o carte în mână.

Ana închisese cartea cu o mişcare moale şi se ştergea apăsat pe frunte. Cu o expresie de uimire pe față deschise cartea din nou, la întâmplare. Încercă să citească!

— Pî-o-vî-es-tî-e. Ce vrea să spună?

O luă de la capăt înfuriată:

— Po-ves-te!

Sudoarea îi năvăli iar pe chip. Buzele i se mişcau şoptit, gura i se schimonosea:

— Poveste de de-mî-u-lât… de demult! Ce vrea să spună?

Îşi muşcă buzele şi, înțelegând, izbi între pagini cu pumnul.

— *Poveste de demult.*

Îndoiala care i se strecurase prin minte îi pieri. „Ştiu să citesc", îşi spuse cu tărie.

Obosită ca de moarte, puse cartea la loc şi se întinse în pat îmbrăcată. Fetița închise ochii şi se prefăcu că geme în somn, pentru ca după aceea să se poată trezi că şi cum n-ar fi văzut nimic. Când deschise ochii, mama ei adormise pe nesimțite. O sculă încet.

— Mămico, dezbracă-te.

Ana se ridică în capul oaselor, se dezbrăcă şi intră în pat. Somnul însă îi pierise. Îşi urmări copilul cum se pregăteşte de şcoală şi pentru întâia oară îşi aminti de un sat îndepărtat din Oltenia, unde la fel ca şi fața ei acum se pregătea să meargă la şcoală. Gândul îi rătăci la părinți, care muriseră pe rând cu cinci ani în urmă, la cei câțiva frați care se împrăştiaseră şi ei fiecare în altă parte. Ştia că unul făcuse armata la C.F.R., şi, după

terminarea stagiului, rămăsese acar; altul lucra undeva în Slatina, la uzina electrică; un altul, împreună cu o soră mai mare, trăiau şi acum în sat; îşi aminti de toţi, şi gândul i se întoarse din nou la anii de şcoală. Învăţase două clase primare, şi tatăl ei nici nu se mai gândea s-o lase mai departe. Se întâmplase însă ca, în toamnă, când trebuia să înceapă al treilea an, fratele ei mai mare să trimită părinţilor din armată o scrisoare unde îi învinuia fără milă. „Dacă m-aţi fi lăsat să fac patru clase primare, acum, după ce mă liberam rămâneam la C.F.R. ca şef de tren. Nu m-aţi lăsat, parcă cine ştie ce moşii aveam de muncit…" Scrisoarea se terminase cu câteva rânduri pentru Ana: „Aneto, învaţă carte, nu te lua după mama şi tata…"

Cu toate că tatăl ei se supărase de scrisoarea fiului, se hotărî s-o lase pe fată să înveţe, fără să-i cumpere însă cărţi. Pe clasa treia, *Religia* se făcea cu părintele paroh, care venea de două ori pe săptămână.

Într-o zi, – abia trecuseră cinci luni din noul an şcolar, era în mijlocul iernii – părintele întrebă în clasă pe şcolari, care dintre părinţii lor are acasă brânză veche. S-au ridicat câţiva şi părintele a ales doi, cărora le-a dat drumul să se ducă acasă şi să vină cu tata şi cu brânză. Cât au plecat băieţii, părintele şi-a amintit că n-are bani să plătească:

— Du-te tu la coana preotească să-ţi dea o sută de lei, a spus el Anei, care stătea în primele bănci.

Ana a plecat şi s-a întors cam târziu.

— Ce-ai stat aşa de mult? a întrebat-o părintele supărat.

Fata, în loc să se sperie, i-a răspuns repede:

— M-a oprit coana preotească şi mi-a spus să mă întorc… zicea că o să vă spună ea, dumneavoastră…

Din ziua aceea, în fiecare dimineaţă, părintele intra în clasă şi-i făcea numai semn cu degetul. Ana se ridica din bancă, îşi luă cărţile şi caietele şi pleca.

După o vreme însă, unii copii au început să râdă de

ea, şi Ana a spus acasă. Tatăl a căzut pe gânduri, şi peste câteva zile, pentru o mie de lei pe an şi îmbrăcăminte, n-a mai lăsat-o să se ducă la şcoală.

Părintele era darnic, cu o mie de lei pe an, spunea, plăteşte o servitoare de la oraş, dar... Pe urmă, fata are abia unsprezece ani. Dar coana preoteasă zice că n-are nimic. Dacă învaţă de mică să gătească boiereşte, are să... Dacă merge la şcoală, ce-are să facă? La ce-i foloseşte? De ce să plângă! În fiecare zi mănâncă bomboane. Acasă ce mănâncă?

XIII

Abia acum, Ana se opri stăruitor asupra acestor întâmplări. Îşi aminti apoi cum după cinci ani de slugărit se sfătuise cu o prietenă, slugă şi aceea în casa unui bogătaş al satului, şi fugiseră împreună în Bucureşti. „Cum am putut să slugăresc cinci ani la popa?" se întrebă Ana cu nedumerire şi furie.

Pentru întâia oară, viaţa ei trecută o făcu să se sperie. Îi trecu prin cap că s-ar fi putut să rămână pentru totdeauna la stăpân. Se îngrozi.

Apoi îşi aminti iar. Cum în Bucureşti intrase la alt stăpân şi cum îl cunoscuse apoi pe bărbatul ei, care o făcuse lucrătoare. Din nou îşi aminti frânturi de întâmplări, de ani turburi, apăsători. Învăţase meseria nu ca acum, în câteva săptămâni, aşa cum învaţă Aurica Muscan. Amintindu-şi de acei ani, i se păru că ceea ce gândise şi simţise ea în timpul lucrului cu câteva ceasuri mai înainte e ceva de necrezut. Ceea ce se întâmplase atunci căpăta astăzi un înţeles îngrozitor.

Cu cinci ani în urmă, când bărbatul ei murise în spital, chinuit de rănile căpătate în război, întreaga

filatură i se păruse un mormânt. Timp de câteva săptămâni lucrase rău şi fusese ameninţată cu concedierea. Suferinţa pentru moartea bărbatului a fost repede înlocuită cu spaima de a nu pierde maşina.

Aceşti lungi ani din trecut treziră în Ana o ură surdă, întunecată, împotriva tuturor oamenilor de pe atunci. Proprietarul! Îi ceruse, în ziua morţii bărbatului, s-o amâne cu chiria, şi proprietarul *tăcuse.*

Ana se mişcă în pat, vru să se scoale. Oboseala, care cu câteva clipe mai înainte o cuprinsese cu totul, se împrăştie ca şi când n-ar fi fost.

Îşi aminti iar:

„Dacă nu vrei să mai lucrezi, spune-mi! Noi n-avem ce să facem cu oameni care nu vor să lucreze. Că altfel, te dăm noi afară şi te mai dăm şi la sabotaj."

Amintirea îi răscoli de ură toată fiinţa: nu atât pentru aceste vorbe, cât pentru ceea ce făcuse *atunci;* începuse să plângă.

„Domnule director bărbatul meu…".

Şi nu mai auzise apoi decât un glas îndepărtat şi nişte vorbe fără rost în care cuvintele *curaj* şi *femeile germane care…* se luau mereu de la cap.

„Trebuia să-l fi plesnit, scrâşni Ana, înfigându-şi unghiile în aşternutul patului. Unde-o fi acum *domnul director*."

Gândul îi alergă apoi cu repeziciune peste timp şi se opri stăruitor asupra altor întâmplări.

Războiul se terminase. Îl cunoscuse pe Tomiţă. Lumea începuse să se turbure. Viaţa se scumpea. Se făceau adunări. Se întăreau Sindicatele. Se cerea mărirea salariilor. În Filatură răsăriseră oameni care organizau ceva. Pavel Vasile, Vişan, Constanţa Poliger, Ieremia, Jamgocean, chiar şi Vica şi cealaltă prietenă a ei, Matache!

Ieşeau la manifestaţii.

Ana se întrebase de nenumărate ori de unde vin toate acestea. Pricepea că e vorba de o viaţă mai bună pentru

toți muncitorii şi se bucură.

Ieşise în stradă şi din nou se bucurase când, alături de ea oamenii ridicau pumnul plini de curaj şi strigau: „Jos călăii muncitorimii! Jos Rădescu."

Apoi, iarăşi frământări.

După aceea veniseră alegerile.

Îşi aminti că şi atunci, şi apoi mereu, răspunsese cu încredere la chemarea Organizației din Filatură, cum totdeauna simțise ceva nou, neobişnuit, când ieşise în stradă la manifestații, se simțea tare între tovarăşele ei.

Auzea tot mai des, în jur, cum se spune *Partidul nostru* şi *Clasa noastră muncitoare,* şi faptul i se părea uimitor. Vedea limpede cum acest Partid, zi cu zi, se întăreşte tot mai mult şi loveşte în patroni, în boieri.

Ana se pomenise şi ea că nu se mai teme de nimeni. Pe stradă începuse să vadă oamenii, să-i cunoască. Nu se mai ferea, dinaintea unuia luxos şi cu burtă mare. Nu mai simțea că există undeva, *sus,* pe Calea Victoriei sau prin blocurile înalte ale oraşului, o lume de care să se mai sperie. Vedea singură că puterea acestei lumi primea în fiecare zi lovituri care o surpau.

Nu mai simțea în aer acea veselie şi nepăsare din trecut, acea veselie care o strivea, a unor oameni îmbuibați pe spinarea muncitorilor. Nu mai vedea pe străzile mari cucoane încărcate de sus până jos în blănuri ori domni graşi şi puturoşi, chefuind prin restaurante.

Îi vedea acum, lipsiți de moşii şi de fabrici, strecurându-se ca prin găuri, uneltind.

Ana se întorcea acasă veselă, şi lucrul în fabrică n-o mai istovea ca altădată. Acasă însă, bucuria aceasta se risipea repede. Omul cu care trăia era nepăsător. Făcea box şi vorbea cu dispreț despre ceea ce ea încerca să-i spună. Atunci, Anei, cei patru pereți ai odăii în care trăia i se păreau la fel ca totdeauna, neschimbați. Patul era acelaşi, proprietarul acelaşi, cozile la care stătea ceasuri întregi pentru o bucată de stambă o scoteau din

fire; nu pătrundea cu mintea în miezul lucrurilor, toate acestea o țineau pe loc. După-amiezile de şedință la care tovarăşe de-ale ei luau parte o intrigau, dar cei patru pereți ai odăii, cozile şi Tomiță o trăgeau înapoi. Nu citea ziare, nu ştia nimic.

Ajunsă aici cu gândul, Ana sări deodată din pat ca şi când aceste lucruri şi clipa prezentă ar fi ars-o pe neaşteptate.

„Nu se mai poate! Trebuie să plec d-aici. Nu pot să mai stau aici. Ce sunt eu? Vai de mine! Nu sunt în stare să… Ha! Tomiță! De cine mi-era mie frică? Dacă vine după mine, îl dau pe mâna poliției!:

«*Tovarăşe,* dumneata ce păzeşti aici? Pune mâna pe el şi leagă-l!»"

Ana începu să se îmbrace cu nişte mişcări aprige, cu trăsăturile încordate, tremurând. În timp ce se încălța, îşi aminti că se mai simțise la fel şi ieri dimineață, când vorbise cu Tomiță, în camera portarului.

Abia acum îşi dădu seama de unde îi venise atunci, ca şi acum, această tărie. Odaia cu cei patru pereți burduşiți *nu mai era.* Totul se schimbase.

Ieşi afară şi începu să se plimbe prin curte. În dormitor, unele lucrătoare din schimbul ei se culcau. Se uita în ochii fiecăreia cu privirea neclintită, zâmbea şi de câteva ori chiar întrebă:

— Ei, a mers bine?

După puțin timp însă, pornirea aceasta din ea se mai domoli. Nu se putu împiedica să nu gândească iarăşi despre ziua de ieri, cum ieşiseră oamenii şi tovarăşe de-ale ei din sala de festivități şi trecuseră pe lângă ea fără s-o vadă, ca şi când ea nici n-ar fi fost.

Ana nu se mai simți însă rău. Îşi dădea seama că trebuie s-o ia de la cap, s-o ajungă din urmă pe Vica, totul e limpede.

Mai aşteptă o vreme şi intră hotărâtă în biroul Comitetului de fabrică. Voia să vorbească cu preşedintele comitetului şi să-i spună că se mută; voia

să-i mai spună încă alte lucruri, să-l întrebe ce poate să facă, şi cum, de aici înainte. De fapt, voia mai mult să spună cuiva despre schimbarea pe care o trăia din plin. Se simțea însă şi puțin neliniştită, îmbulzită de gânduri nelămurite, de dorinți turburi.

Biroul era gol. O femeie de serviciu mătura şi aerisea. Era cald.

*

Ana se mai plimbă o jumătate de ceas şi se întoarse iar. Când intră înăuntru, găsi în birou pe responsabila organizației U.F.D.R.{6} Îi dădu *bună dimineața* şi o întrebă:

— Tovarăşul Pavel Vasile n-a venit?

— A venit de mult, dar nu ştiu unde a plecat. Trebuie să se întoarcă! Ce-ai cu el?…

— Dânsul m-a chemat, minți Ana instinctiv.

— Uite-l c-a şi venit, zise cealaltă, arătând spre uşă, pe care chiar intrase preşedintele de comitet, însoțit de încă doi inşi, unul îmbrăcat într-o salopetă cenuşie, plină de scame de bumbac, iar celălalt descheiat la gât, într-o cămaşă milaneză, fără haină. Ana recunoscu în cel în cămaşă pe secretarul organizației de partid.

— Noroc, tovarăşi, zise preşedintele apropiindu-se de biroul său. Luați loc. Apoi, după un timp, ca şi când ar fi fost vorba de ceva anumit, văzând-o pe Ana: Ei, tovarăşă Ana, merge?

— Merge, tovarăşe, răspunse Ana, zâmbind.

— Bun! făcu preşedintele, aşezându-se. Ia spune-mi, te-a căutat până acum?

— M-a căutat, zise Ana.

Dădu din cap într-un fel anumit, adică s-a terminat repede, lucru care îl făcu pe preşedinte să spună:

— Asta înseamnă că te-ai cam speriat degeaba! Ce spunea?

— Se ruga ca prostul, răspunse Ana cu veselie.

Cei doi zâmbiră. Preşedintele chiar râse. Se ridică de la birou, veni spre ea şi-i întinse mâna.

— Vezi, o ameninţă. Asta trebuia să se întâmple de mult! Ce *dramă* era! Şi acum? Ai văzut?

Ana înţelese din strângerea de mâna a celuilalt că trebuie să plece şi se posomorî. Apoi spuse liniştită, cu hotărâre:

— Tovarăşe, vreau să vă spun ceva!

Preşedintele îi lăsă mâna şi se întoarse la birou în tăcere. Îi arătă scaunul:

— Iar stai în picioare? Nu prea arăţi bine. Stai jos.

Secretarul organizaţiei de partid şi cu celălalt se aşezaseră şi ei şi răsfoiau ziarele. Responsabila U.F.D.R. scria repede într-un carnet, cu un aer de parcă era singură în birou.

— Tovarăşe Pavel, spuse Ana cu glas limpede, aşezându-se pe scaun şi aplecându-se cu pieptul pe marginea biroului. De când m-am mutat aici, nu mă simt bine deloc. Nu ştiu ce să fac. Eu am fost şase ani servitoare... Vai de capul meu! Îmi vine să plec în sat la mine şi să dau ochii cu popa... Să-l strâng de gât! Ce să fac eu acum, tovarăşe, c-am rămas cea mai proastă şi nu se uită nimeni la mine. Eu înţeleg tot, tovarăşe, mie nu-mi scapă nimic... cunosc toată fabrica, dar eu...

Surprinşi de glasul neobişnuit al Anei, – un glas care avea în el ceva împiedicat, lipsit de curgere, dar din care ţipa o îmbulzeală de gânduri şi dorinţe nelămurite –, cei doi lăsară deodată ziarele şi se uitară holbaţi la ea. Ana vorbea aprins, şi preşedintele băgă de seamă că lucrătoarea avea în acel moment o privire în care licărea ceva arzător, care îl nelinişti.

— Tovarăşă Ana, stai puţin.

Secretarul organizaţiei de partid se ridică în picioare şi spuse:

— Tovarăşă, despre ce...

— Tovarăşe Pavel, îl întrerupse Ana, limpede şi apăsat, uitându-se repede şi la unul şi la celălalt, mereu

cu ceva neobişnuit în glas, ceva aprins şi nervos. Dumneata ai avut poate noroc, ai învățat carte, ai învățat meserie, te-ai făcut mecanic, ai intrat în partid, ai suferit (îmi aduc aminte), dar eu n-am cunoscut pe nimeni, eu pe dumneata te-am cunoscut acum două săptămâni... eu numai copilul l-am dat la şcoală, pentru că mi-a rămas în cap ce spunea un frate al meu de la C.F.R... Şi am slugărit ca proasta... Dar ce să fac eu, tovarăşi? strigă Ana, răsucindu-se în scaun şi uitându-se spre toți cei din birou.

Preşedintele de comitet se ridică în picioare. Ana se ridică şi ea numaidecât, se dădu câțiva paşi înapoi, îşi frânse degetele crâncen, apoi îşi desfăcu brațele, şi glasul cu care vorbi răzbătu afară prin geamurile deschise şi se frânse fără ecou în stradă.

— Tovarăşi, eu nu pot să văd un film, eu mă chinui ceasuri întregi dacă vreau să scriu ceva, când semnez la leafă, îmi vine să frâng tocul în mână. Viața din cămin mi se pare nesuferită. Ce să fac eu?

„E obosită, n-a dormit deloc, gândi preşedintele posomorât. Sau o fi având friguri... Cine ştie ce i s-o fi întâmplat la lucru”... Vru să-i spună ceva, dar Ana vorbea din ce în ce mai aprins:

— Nu ştiu ce să mai fac! Stau toată ziua în cămin şi îmi vine să mor... Unde să mă duc? Ce să fac? Nu pot să fac nimic! Eu am vrut ieri să aud ce se spune în şedință, şi tovarăşa Matache m-a dat afară ca pe o proastă. Dar de ce, tovarăşi, nu-i voie să aud şi eu ce se spune despre noi, cum muncim la maşini?... E munca noastră, de ce s-o laude pe maistoriță când *eu* am făcut-o lucrătoare pe Aurica Muscan? De două săptămâni stau numai lângă ea şi am împlinit şi norma. Dar de ce să mă dea afară din şedință? Dacă eu intram în partid, eu eram acum maistoriță şi nu ea... Ce vină am eu, tovarăşi?

Ana se opri câteva clipe şi îşi trase răsuflarea. Îşi dădu seama că e pornită şi vru să înceapă numaidecât, din nou, cu alt glas, dar preşedintele de comitet apucase

să spună:

— Da, tovarăşă, da, ai dreptate, dar stai, nu te pripi… Stai liniştită pe scaun, să vorbim ca lumea… Linişteşte-te!

El o luă de braţ şi-i făcu semn să se aşeze. Cei doi începură să se plimbe, uitându-se unul la altul, schimbând priviri grave cu responsabila U.F.D.R. şi chiar cu preşedintele.

— Tovarăşe Pavel, zise Ana din nou, cu un glas acum stins, eu am vrut să spun numai că mi-a părut rău! De când stau aici în cămin, nu ştiu ce se întâmplă cu mine. Ce să fac eu, tovarăşe? Azi noapte mă gândeam să viu şi…

Responsabila U.F.D.R. se ridică în clipa aceea în picioare şi spuse tare:

— Uite, tovarăşă, nu trebuie să vezi lucrurile aşa, pentru că…

Secretarul organizației de partid tresări şi interveni numaidecât:

— Ce înseamnă asta? spuse el grav. De ce o întrerupeți? Lasă omul să vorbească, tovarăşă! Ce obicei e ăsta să nu laşi omul să vorbească?

Responsabila U.F.D.R. Îşi muşcă buzele repede:

— Tovarăşe Vişan, nu te supăra, dar când cineva apucă pe o pantă greşită…

Secretarul organizației de partid o întrerupse iar, vorbindu-i ca la şcoală:

— Lasă omul să vorbească!

Apoi îşi schimbă glasul şi rosti!

— Spune, tovarăşă…

Ana se uită la preşedintele de comitet, apoi la secretar, vru să înceapă iar, se mişcă în scaun, dar nu mai izbuti să spună vreun cuvânt.

Se făcu un timp tăcere, cei doi se plimbau cu paşi uşori prin birou, aşteptând liniştiți.

— Apucasei să spui că nu te simți bine aici, zise preşedintele încet, îndemnând-o.

— Tovarăşe Pavel, mă simt bine, dar… nu ştiu… mă gândeam să viu şi să vorbesc cu dumneavoastră! Eu…

Ana vru iar să-i dea drumul, dar prinsă de un gând neaşteptat de mândrie şi ruşine, se roşi ca focul şi rămase nemişcată, cu o parte a pieptului lipită de birou şi cu fruntea în pământ.

Secretarul organizației de partid, Vişan, trecu pe lângă ea liniştit şi vorbi:

— Spune, tovarăşă, nu te opri! Suntem doar între noi. Nu putem să facem nimic, dacă oamenii nu vorbesc.

Ana ridică fruntea din pământ şi se uită la el. Se întoarse cu privirea spre preşedintele Comitetului de fabrică. Vru să înceapă a doua oară, dar capul parcă i se golise. Glasul secretarului o îndemnă, nu mai ştia însă cum să înceapă, ce cuvânt să spună întâi. Se simțea însă bine, prezența oamenilor din birou o încălzea, dar îi fura gândurile.

— Bine, tovarăşă, zise preşedintele de comitet, după un timp, nu te grăbi. Ai să ne spui altă dată. Acum, eu vreau să te întreb ceva: Câte clase ai?

— Două clase… începusem pe a treia… rosti Ana încet.

— N-ar fi fost rău să te fi dus şi dumneata atunci când se țineau cursurile de… (preşedintele voi să spună alt cuvânt în loc de *analfabeți,* dar nu găsi).

Interveni iar responsabila U.F.D.R.:

— Se mai țin şi acum, nu s-au terminat…

— Da, tovarăşă Ana, spuse preşedintele mai departe. Nu trebuie să suferi atâta, dumneata ştii carte, trebuie numai să-ți aduci aminte, trebuie să citeşti mult… Te-ai încurcat prea mult cu viața… Şi viața noastră din trecut!… Dar nu te speria! Asta e! Nu trebuie să te sperii deloc!

— În U.R.S.S., o colhoznică era ca dumneata, zise responsabila U.F.D.R., care de la un timp se uita intrigată la lucrătoare, nu s-a speriat deloc că nu învățase în şcoli superioare şi că nu ştia o boabă din ce-i

ăla tractor. A învățat şi a ajuns prima tractoriță pe țară, pe urmă a fost aleasă deputat în Sovietul Suprem.

— Da, da, murmură secretarul organizației de partid. Uite, tovarăşă! Nu trebuie să dai deloc îndărăt. Cunoaştem povestea cu omul acela cu care erai încurcată. Acum, că ai scăpat de el... Mie mi-a părut bine când te-am auzit ce spui. Înțelegi, tovarăşă Roşculeț? Fii liniştită şi nu te speria!

Ana se ridică în picioare.

— S-o trimitem la tovarăşa Ierulescu, ea se ocupă ca şcoala, zise responsabila U.F.D.R.

— Da', acuma, mai întâi du-te şi te culcă, tovarăşă, zise secretarul organizației de partid. Nu prea arăți bine. Culcă-te şi dormi, iar după aia, te duci la birouri, este acolo o tovarăşă, Ierulescu, lucrează la Personal, cred că o cunoşti. E şefă de serviciu. Şi să vorbeşti cu ea.

Ana se răsuci spre uşă şi căută să plece. Secretarul organizației de partid îi întinse mâna şi o conduse liniştit.

— Aşa tovarăşă! Odihneşte-te şi pe urmă te duci la Ierulescu. Şi când ai timp, mai treci şi caută-ne. La revedere.

*

După plecarea Anei, preşedintele de comitet se întoarse la biroul lui, vru să spună numaidecât ceva, dar rămase tăcut. Se uită la secretar. Secretarul organizației de partid şi cu muncitorul îmbrăcat în salopetă traseră scaunele şi se aşezară şi ei mai aproape. Preşedintele tăcea cu coatele pe birou şi-şi plimbă palma peste sprâncenele şi urechile lui mari, cu privirea ațintită spre responsabila U.F.D.R.

— Vezi ce-ai făcut? zise după un timp secretarul organizației de partid cu un glas care nu-şi mai ascundea supărarea. Nu ți-ai dat seama ce lucrătoare e asta? Eu n-am mai întâlnit aşa ceva. Şi dumneata o

întrerupi! Mai avea ceva de spus şi când te-a auzit cu *panta greşită,* sunt sigur că s-a speriat. Noi abia aşteptăm ca oamenii să…

— Da, tovarăşe Vişan, dar n-ai auzit-o ce spunea? Ce pornită era pe maistoriță? răspunse aceea, luându-i vorbă din gură.

— Tovarăşă Constanța, dumneata ai crezut cumva că vorbea un duşman al clasei muncitoare? întrebă omul în salopetă, cu ironie, zâmbind ascuțit.

— Ei, să lăsăm, zise secretarul organizației de partid. Eu vream numai să spun, tovarăşă Constanța, că aici e vina dumneavoastră, a U.F.D.R.ului… Ce să mai vorbim! Nici n-ai întrebat-o măcar dacă este înscrisă în U.F.D.R.

— Da… îngână responsabila moale. Ai dreptate. Cum o cheamă, tovarăşe Pavel?

Preşedintele Comitetului de fabrică îi spuse numele şi îi mai spuse încă ceva. Secretarul organizației de partid trase un blocnotes de pe biroul preşedintelui şi începu să scrie în el, repede, ceva. Apoi ridică fruntea şi vorbi:

— Ei, prin urmare, duminica viitoare avem şedință plenară. Dar văd că Ieremia şi Jamgocean întârzie. Dă-i tu un telefon lui Jamgocean, şi eu îl caut pe director. E aproape 8…

XIV

Ana se întoarse în dormitor şi, când se lăsă pe pat, simți că întreg căminul se clatină ca de cutremur. Îşi duse mâinile la ochi şi căzu pe pernă. „Ah, ce obosită sunt”, gândi şi vru să se dezbrace, dar dormitorul începu iar să se clatine. „Ameței” îşi spuse Ana, dar tot atunci îşi simți tâmplele fierbinți şi o durere de cap aşa de grea, că îşi simțea încheieturile descleiate. „Trebuie

să mă dezbrac repede şi să dorm”…

Se dezbrăcă iute, tremurând, şi când se vârî în pat, i se păru că se scufundă cu el în gol. Închise ochii şi rămase astfel, cu dinții încleştați. Apoi începură să-i umble prin cap cuvinte răzlețe şi întâmplări; câte un glas care i se desprindea singur din minte şi se auzea chiar în fața ei, alături, pe pernă, uruitul puternic, dar înfundat, al maşinilor, frânturi de scene din film; adormi greu şi nu se trezi timp de şapte ceasuri. Când copilul se întoarse de la şcoală şi o trezi, Ana se ridică puțin în capul oaselor şi simți o foame şi totodată o sete cumplită.

— Măicuță, dă-mi nişte apă.

Copilul îi aduse şi bău pe nerăsuflate.

— Ia din valiză nişte bani şi cumpără ceva să mâncăm. Tu ai fost la cantină?

Copilul îi răspunse că a mâncat şi căută în valiza de lemn. După ce plecă, Ana se întinse iarăşi în pat şi, până să se întoarcă fetița, adormi din nou.

Se trezi târziu şi se simți istovită, parcă bolnavă. Se sculă totuşi şi mâncă, apoi părăsi patul. După un timp îşi reveni. Se îmbrăcă îngrijit şi spuse fetiței că au să meargă în oraş împreună, la o prietenă.

A doua zi, Ana a fost foarte surprinsă când şefa de serviciu de la Personal, Ierulescu, i-a spus că o cunoaşte şi ştie despre ce e vorba. Chiar acolo, pe loc, a pus-o să scrie şi să citească ceva. La citit nu i-a spus nimic, dar când a fost vorba de scris, Ierulescu a rămas nedumerită. Era o femeie cam de treizeci şi cinci de ani, cu mustăți şi negi pe obraji. Părea ursuză şi morocănoasă, dar îndată ce vorbea, trăsăturile i se schimbau cu totul şi chipul i se făcea prietenos, puțin chiar glumeț.

— Vai de mine, dragă, i-a spus Anei, întinzându-şi mustățile într-un zâmbet şi apucând-o de braț. Treci nițel lângă mine, să te uiți. Ai scris aşa! „FilATura RomâNeaScă de BumBac”. Păi de ce îl faci pe *a* în două

feluri? Asta e A mare. Cum îl faci pe unul, fă-l şi pe celălalt. Pe urmă, aici: *m* e *m,* dar *n*, ai uitat că e la fel, numai că are trei craci?! Mai ții minte alfabetul? a, b, e, d, e, f, g, h…?

— Da, tovarăşă!

— Ia spune-l! Aşa!… Păi vezi că îl ştii? Ei, o auzi Ana, amenințând în glumă. Ia să-ți dau eu un caiet şi o carte din astea, şi mâine să-mi vii cu alfabetul scris de zece ori (dacă ai timp). Iar pe cel cu litere mari, tot de zece ori. Şi să-mi ştii să citeşti bucata asta!

Ana s-a întors acasă şi a scris alfabetul de patru ori, pe urmă a dat cu caietul în pământ.

— Prostie! Măicuță, ia vezi dacă am scris bine, i-a spus ea fetiței, chemând-o să vadă ceea ce scrisese (altceva decât alfabetul).

„Dragă frate – citi fetița – Află despre mine Că mam mutat. Stau la Fabrică în Cămin. Mam despărțit de Tomită Şi când Moi muta o săti spui adresa. Tu ce faci. Eşti sănătos. Te aştept să vii în concediu pela mine, până atunci Săți spun adresa mea. Cu bine. Aneta.”

— Mămico, e bine, dar aici trebuie apostrof. Şi aici liniuță, zise fetița grav, corectând rândurile. Şi, după punct, trebuie literă mare.

— Apostrof? întrebă Ana, mirată. Dar ce, aşa nu se înțelege?

— Nu, mămico, pentru că lipseşte o literă şi atunci pui apostrof…

— Dar nu lipseşte nicio literă, unde vezi tu?

— Ba da, lipseşte! Pentru că e *mă am* mutat şi d-aia, lipseşte *a,* se scrie *m'am.*

— Dar ce, tu zici mă am mutat? Zici *mam* mutat.

— Păi da, mămico, dar… nu e aşa! se încurcă fetița.

— Şi liniuța? întrebă Ana, intrigată.

— Trebuie liniuța, mămico!

— De ce?

— Pentru că sunt două cuvinte *diferite. Să* şi *ți.* Dacă zici aşa: „Săți vezi de treabă”, e mai greu de pronunțat, zici „*Să-ți…!*” Dar sunt două cuvinte şi le desparți cu liniuța.

Ana tăcu şi lăsă caietul din mână. Fetița o privi câtva timp, apoi se apucă să-şi facă lecțiile. Deodată, Ana o întrebă pe neaşteptate, aspru:

— Ce se numeşte subiect?

Copila ridică fruntea de pe noptieră şi, surprinsă, nu răspunse îndată. Zâmbi:

— Subiect, mamă?

— Da, subiect.

— Păi asta e uşor, zise copilul, am învățat pe clasa doua.

— Da, da, dar spune!

Copila se încurcă, se supără puțin, încrețindu-şi fruntea ei mică, apoi spuse deodată:

— Vorba care ne arată…

— …despre cine se vorbeşte în propozițiune, se numeşte subiect, completă Ana mai repede decât fetița.

— Mămico, mai ții minte? întrebă copila cu ochii strălucitori.

Ana se întinse pe pat şi închise pleoapele fără să răspundă. Gândul la cei doi ani şi jumătate de şcoală primară începu din nou s-o frământe. Îşi aminti deodată nişte vorbe, care pe vremea aceea totdeauna o speriaseră: „Ce-avem la *Intuiție?”* Nu-i plăcea *Intuiția* şi luase o dată bătaie la palmă. Apoi, totul i se învălmăşi în minte: Turnul Babel, Potopul, Iov, Marea Roşie, Iosif vândut lui Putifar. *Aprodul Purice, Dacii şi geții. Legenda lui Gelu,* Negru Vodă… Deodată începu să râdă. Îşi aminti o poezie lungă, care se spunea în clasa a treia şi care se termină aşa:

„Ştefan se întoarce şi din cornu-i sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi s-adună.
Lupta iar începe, duşmanii zdrobiți.

Cad ca nişte spice, de securi loviți.”

Când o învățaseră, nu se ştie care dintre cei din clasă, în loc să zică *de securi loviți,* spusese *peste cur loviți,* şi câteva zile nu făcuseră altceva decât să țipe şi să recite această strofă, cu rândul de la urmă schimbat.

XV

Ana se prezentă a doua zi în biroul Personalului, unde Ierulescu făcea şcoală de câteva ori pe săptămână cu câteva femei de serviciu şi doi paznici.

— Cam târziu, o auzi Ana când intră. Acum las-o pe altă dată.

Ana se posomorî numaidecât, dar un semn al învățătoarei o linişti. Înțelese că trebuie să aştepte. Ascultă cum se învățau literele, de la *oi* şi *ac,* şi se simți atât de departe de aceste lecții, că apucă mândră un ziar uitat pe un birou şi începu să-l răsfoiască. Îl răsfoi mult timp, citind titlurile încruntată, apoi îl închise repezit – cum vedea că fac oamenii în tramvai sau pe stradă – şi-l aruncă cu un gest că da, a citit tot, cunoaşte ziarul, nu e nimic nou. Învățătoarea se uită cu uimire la ea, neînțelegând. Când pricepu, strânse din buze şi zâmbi la întâmplare. Apoi încheie lecția:

— Pe vineri! E ceasul 3 şi jumătate, mă duc şi eu acasă.

Şcolarii se sculară de pe la birouri, dădură *bună ziua* şi ieşiră.

— Ei, ce-ai făcut? zise învățătoarea, îmbrăcându-se. Văd că citeşti ziarul. Ce s-a întâmplat? Aşa de repede ți-ai adus aminte?

— Tovarăşă, eu v-am spus că ştiu să citesc, dar nu

înțeleg toate cuvintele dintr-odată.

— Ei, păi aia e! Lasă că nu-i nimic. E chestie de citit mult. Am să-ți dau eu ceva uşor şi are să meargă. Cu scrisul e mai greu. Dar nici cu scrisul. Dacă citeşti… Hai să mergem…

— Unde mergem? întrebă Ana, mirată.

— Mi-e foame! Mă duc acasă şi mergi şi tu cu mine, dragă! Nu stau departe! Ia spune-mi, ai scris alfabetul?

Ana se încruntă şi-i răspunse că l-a scris numai de patru ori. Îi mai spuse că nu are nevoie, pentru că după aceea a scris o scrisoare fratelui, fără greşeli.

— O ai la tine? Întrebă cealaltă.

Ana i-o arătă.

— Şi p-aici cine ți-a corectat?

— Fetița mea!

— Ai o fetiță la şcoală?! întrebă aceea, mirată. Pe ce clasă e? Învață bine?

— Pe-a patra primară!

— Vai de mine! De ce nu mi-ai spus?! Atunci se schimbă lucrurile! Ştii că mi-era frică? Tovarăşul Pavel mi-a spus de tine că ți-ai luat angajamentul ca într-o lună de zile să citeşti *Scânteia* ca oricine… „Tovarăşe Pavel, i-am spus, dacă nu stă cu cineva în fiecare zi să-i arate, nu cred că… eu am fost învățătoare şi ştiu cât e de greu!” Dacă înveți cu fetița, atunci merge! Să vedem!

— Dar ce spuneți de scrisoare? întrebă Ana la urmă.

— Foarte bună! Îmi pare bine! Am să-ți spus eu!… Acuma hai să plecăm!

Au plecat şi au luat-o pe Şoseaua Iancului. După un sfert de ceas, Ana intră într-o curte mică, apoi înăuntru. Era o casă cu un singur etaj, cu nişte ferestre foarte mari, dar de modă veche, cu mult lemn, cu geamurile împărțite în nenumărate ochiulețe; lumina abia putea să pătrundă înăuntru.

Fosta învățătoare avea un apartament la etaj, unde locuia împreună cu bărbatul şi soacra. Încă de la intrare, Ana auzi nişte zgomote foarte ciudate. Se părea

că cineva lucrează înăuntru tâmplărie, taie cu joagărul.

Ana fu condusă într-o mică odaie, unde se afla o singură somieră şi un şifonier, în care se simțea destul de limpede un miros foarte neplăcut. Somiera era goală, iar şifonierul deschis, răvăşit. Dezordinea din odaia în care intraseră arăta că şi în celelalte era la fel. De undeva de alături se auzea şi mai lămurit zgomotul de fierăstrău.

Fosta învățătoare deschise uşa şi o lăsă aşa. Ana văzu un bărbat în cămaşă, cu mânecile sumese şi, într-adevăr, cu un fierăstrău în mână, se apucase să desființeze pătrățelele de la geam. Odaia era cu parchetul gol, un covor strâns sul lângă perete şi patul răsturnat cu intestinele în sus. Deasupra lui, Ana văzu o femeie bătrână cu o sticlă în mână, plină cu ceva, turnând tacticos ici-colo, din acel conținut, uitându-se atent în burta patului, să descopere parcă cine ştie ce. Un copil de vreo cinci ani urmărea şi el, alături de bătrână, să apară ceva.

— Ce v-a trăsnit, ce e asta, Petrică? zise Ierulescu strâmbând din nas, supărată.

— Dragă, ți-am spus că într-o bună zi am să tai ochiurile astea idioate, să dau drumul luminii în casă! Toată afacerea costă o mie de lei, ce te miri? zise bărbatul, zâmbind.

— Zău că eşti nebun! Şi proprietarul?

— Proprietarul să fie sănătos! răspunse bărbatul, mutând fierăstrăul la alt ochi.

— Şi *joagărul* ăsta de unde l-ai mai luat?... Eşti grozav, ce să zic! Ana, vin' încoace. Îți prezint pe soțul meu.

Bărbatul întoarse ochii mirat şi, când o văzu pe Ana lăsă fierăstrăul în jos şi-i strânse mâna grav. Apoi spus zâmbind:

— Haide, plecați d-aici, că avem treabă!

Femeia îşi sărută copilul şi se întoarse spre Ana:

— Haidem în bucătărie! Apoi spre bărbat: Cred că n-

ați răsturnat şi în birou la tine!

— Nu, maică, zise bătrâna cu sticla în mână. Du-te şi mănâncă, s-o fi răcit mâncarea…

Intrară în bucătărie, şi Ana abia avu timp să se aşeze pe scaun că gazda ei şi începuse să mănânce. Mânca din picioare şi direct din cratiță, grăbită, cu un aer de parcă ar fi vrut să scape cât mai repede de această treabă. În acelaşi timp făcu un sandvici enorm din muşchi țigănesc, pe care i-l dădu Anei firesc, fără vorbă, continuând să îmbuce din toate părțile.

Abia după ce termină de mâncat, se dezbrăcă şi se spălă pe mâini, adică tocmai cum nu trebuia.

— Haidem în birou la bărbatu-meu.

Când intrară într-o mică odăiță, o fostă odaie de serviciu sau cămară mai mare, Ana rămase uimită de ceea e văzu şi aici. În mijlocul odăii se afla o planşă mare pe un crăcan cu trei picioare: pe jos, un covor subțire plin cu hârtii de mărimea planşei, mototolite ciudat de o gheară înfiptă în mijloc; pe planşă, hârtia prinsă în pioneze, era de asemenea mototolită de aceeaşi mână, tot în mijloc, şi smulsă în două colțuri. Ana se uită şi văzu un început de desen, parcă burta unei locomotive. De-a lungul hârtiei, ceva scris cu creion roşu, limpede şi furios. Ana silabisi: *Sa-cra-men-to!*

— Bărbatu-meu e desenator tehnic la Uzinele „23 August” şi lucrează şi acasă, dar lucrează prost, se înfurie şi aruncă hârtiile pe jos, zise gazda, făcând curățenie repede. Apoi adăugă:

— Haide, tovarăşă, să începem. Ia stai jos, pe scăunelul ăla.

Ana se aşeză, şi gazda deschise fereastra, trase planşa într-un colț şi apoi luă şi ea un scaun.

Ana se simțea bine, îi plăcea de învățătoarea ei.

Începură să vorbească.

Timp de două ceasuri, gazda îi răscoli amintirile, o întrebă de părinți, de frați, de bărbat. Ana îi spuse şi de legătura ei cu Tomiță, de ceea ce se întâmplase în

ultimul timp; îi vorbi mai ales de preşedintele de comitet, de discuția din zilele trecute; când îşi aduse aminte de film, Ana începu numaidecât să-i povestească şi nu se opri decât când cealaltă îi spuse zâmbind că l-a văzut şi ea; mai spuse acum şi ceea ce nu izbutise să spună când fusese ultima dată în biroul comitetului. Povesti cum îi trecuse prin cap, după ce văzuse filmul, că poate să facă orice, să învețe carte, să cunoască, să conducă secția şi chiar Filatura.

— Păi eu, tovarăşă, cunosc tot ce se întâmplă cu bumbacul după ce camioanele lasă baloturile în curte. Eu cunosc…

Începu să-i spună repede, aprinzându-se, cum mai întâi baloturile trec la fărâmițat, pe urmă la bătut, pe urmă iar la bătut, la scărmănat, la curățat, apoi la prima maşină care îl trage într-un fuior gros cât un butoiaş, după aceea în fuioare tot mai subțiri, la început cât un trup de om, apoi ca pe picior, apoi cum alte maşini îl împrăştie în zeci de fuioraşe ca zăpada, mereu mai subțirele şi mai curate, până ce nu mai rămâne aproape nimic, decât nişte liniuțe de spumă, care sunt apoi toarse în nenumărate calități.

Ana vru să spună mai departe cum, pentru calitățile superioare, firul este trecut prin flacără, apoi într-o secție specială cu chimicale, pe urmă trece…

Gazda însă o întrerupse pe nebăgate de seamă şi o întoarse iarăşi la copilăria ei, la şcoala primară. Aici, întrebările învățătoarei deveniră stăruitoare, anevoioase. După o jumătate de ceas, fruntea i se umplu de sudoare. Întunericul se sfâşia încet şi greu. O puse să scrie şi să citească şi mereu întrebări nelămurite, încărcate, obositoare. Învățătoarea se făcu de nerecunoscut. Nu mai avea nici mustăți, nici negi pe obraz. Era un om în al cărui cap i se părea ascunsă toată ştiința lumii. Glasul ei se schimba necontenit. Uneori era simplu ca al oricărui om, alteori şoptit, temător, plin de sfială; apoi, supărat parcă, obosit şi

descurajat, pentru ca după câtva timp să fie blând, plin de căldură şi liniştit.

Urmară alte două ceasuri apăsătoare. În tot acest timp, învățătoarea o ținu strâns şi n-o lăsă nicio clipă să se gândească la prezent ori la altceva în afară de ceea ce se întâmplase acum şaptesprezece ani. Ce era atunci? Cum începuse să învețe? Pas cu pas!

Se făcuse noapte. În apartament se auzeau din când în când bocănituri şi glasuri înfundate. Într-un timp, bărbatul a vrut să intre, dar la un semn s-a retras. Ana era atât de istovită, că abia mai stătea pe scaun. La un moment dat simți că începe s-o urască pe învățătoarea aceasta, care, când întreba ceva, după ce îi răspundea, îi punea altă întrebare şi după ce răspundea şi la aceea, venea cu o întrebare din urmă care le amesteca pe toate, făcând o întrebare nouă, întunecată, care o zăpăcea. Atunci o luau iar de la cap, pe altă cale. Pe urmă o punea să scrie toate acestea şi răsufla uşurată, gândind că acum s-a terminat cu întrebările. Învățătoarea însă, după ce întreba scurt „Eşti ostenită*?*”, iar Ana răspundea dârz „Nu!”, începea din non cu altceva şi apoi mereu la fel, timp îndelungat.

Pe de altă parte, învățătoarea era din ce în ce mai îngrijorată. Inteligența prea vie a elevei i se părea un semn rău. I se părea că această lăcomie n-are nicio explicație şi că poate fi un semn rău pentru început. Se hotărî să-i dea pentru a doua zi să aplice singură tot ceea ce o învățase acum, în patru ceasuri. „Ar fi păcat să lucreze în noaptea asta, gândi fosta învățătoare, uitându-se la elevă în tăcere. E galbenă ca o moartă.”

Şefa de serviciu de la Personal îşi mai aminti de discuția avută cu preşedintele de comitet şi se hotărî să încerce s-o învoiască un ceas sau două mai devreme de la lucru. Când se ridică şi îi spuse, Ana abia mai îngăimă:

— Dar de ce?

— Aşa trebuie. Să te poți odihni, iar mâine la prânz te

scoli mai devreme şi înveți toată ziua. Iar pe la 4 să vii iar aici, acasă la mine.

XVI

Această după-amiază nesfârşită reuşi să golească cu desăvârşire din mintea Anei nu numai tot ceea ce i se întâmplase ei rău cu Tomiță, dar până şi meseria la maşina la care lucra de mai mult de zece ani.

Timp de o săptămână nu văzu în fața ochilor decât litere, cuvinte lipite pe hârtie, cifre. Fiecare om i se părea că e un substantiv, maşina care torcea un predicat; era uimită şi în acelaşi timp zăpăcită de ceea ce îi intra în cap. O zăpăcea mai ales faptul că totul s-a întâmplat atât de repede. Ceea ce o uimea însă la culme era faptul că acum nu mai putea gândi fără ceea ce învăța. Şi nici de vorbit. Când intra în secție şi spunea „Noroc, Vica, ce mai faci?", fără voie, cuvintele îi porneau din cap cu literele lor, unele după altele. Le vedea pe fiecare în minte, şi chipul i se schimba, căpăta linii grave şi tăcute. Era de nerecunoscut. Se mai întâmplase şi un alt lucru mai neobişnuit. În această stare, Ana se pomenea cum câte o lucrătoare mai tânără rămânea cu ochii pe ea, cu o expresie de sfială şi parcă teamă, pe față. Acelaşi lucru îl băgase de seamă că se întâmpla şi cu Aurica Muscan: nu înțelegea cum aceasta din urmă, pe care o credea prietenă, se uita la ea cu sfială.

— Ce te uiți aşa la mine? i-a spus odată, apropiindu-se zâmbind de maşina tinerei lucrătoare. S-a *stricat* iar ceva?

Deşi îşi dădea seama că ceea ce învăța ea acum toți ceilalți ştiau de mult, lucrul acesta, în loc s-o descurajeze, o făcea să se simtă chiar superioară lor,

fără să priceapă însă pentru ce.

Văzând-o astfel, învățătoarea începu să schimbe lecțiile repede. Ana băgă de seamă că un fel de mândrie şi ambiție începuseră să se facă simțite şi la învățătoare.

Lucrul acesta se întâmplase în a treia săptămână de când învăța. Ajunseseră la verb, şi Ana ştia din gramatica fetiței, pe care o răsfoise mai departe, toate timpurile verbului.

— Nu te repezi, Aneta, că nu e bine. Am eu grijă să înveți cât mai repede.

*

Timp de o lună de zile după aceea, o mulțime de lucruri care s-au mai petrecut au schimbat cu totul viața lucrătoarei. În şedința plenară care îl alesese pe Pavel Vasile director al Filaturii, fostul preşedinte al Comitetului de fabrică a vorbit despre noua stare de lucruri din fabrici şi uzine, spunând despre aceasta că, datorită Partidului clasei muncitoare, s-au creat noi condiții de viață pentru oamenii muncii şi s-a deschis drumul pe care forța creatoare a maselor să pornească spre noi şi mari realizări.

Vorbind mai departe despre situația nouă în urma naționalizării, directorul dădu exemple din Filatură, citind numele a şapte lucrătoare de la ringuri, care reuşiseră într-o noapte să depăşească norma. El lăudă de asemenea pe lucrătoarea Aurica Muscan, care într-o lună şi jumătate nu numai că a reuşit să învețe meseria, dar s-a dovedit a fi una dintre cele mai bune lucrătoare. El îi ură în mod special să realizeze şi alte succese, apoi trecu în domeniul culturii şi spuse că în toată Filatura nu mai există nimeni care să nu ştie carte. În acest loc, noul director se opri mai mult timp. El vorbi despre cazul lucrătoarei Ana Roşculeț, care nu s-a mulțumit numai să-şi aducă aminte ceea ce uitase din cele trei clase primare învățate. Această tovarăşă a mers cu paşi

repezi şi, de unde înainte se mulțumea numai să atingă norma, acum ea se află pe un drum nou, care înainte îi era închis. Această tovarăşă a uimit pe învățătoarea ei prin setea cu care voia să învețe cât mai mult şi cât mai repede.

Noul director ură succes lucrătoarei Ana Roşculeț şi conducătoarei Cercului de studii, Ierulescu, şi Constanței Poliger de la U.F.D.R., apoi trecu mai departe, vorbind despre unele lucruri care mergeau prost şi a căror îndreptare îi revenea ca sarcină: a propus pentru discuție în viitoarele şedințe ale Comitetului de fabrică chestiunea de a se examina activitatea câtorva oameni de la cooperativă şi cantină, chestiunea birocratismului de care se făceau vinovați unii funcționari ai Direcției…

În timpul acestei şedințe, Ana ascultase cuvântul fostului preşedinte de comitet cu răsuflarea oprită. Faptul că numele ei fusese spus în fața întregii fabrici o amețea. I se părea de necrezut că tot ceea ce făcuse şi simțise ea poate fi un lucru atât de însemnat, încât directorul Filaturii să vorbească despre el într-o şedință plenară. I se părea un nimic pe lângă ceea ce simțea ea că vrea să mai facă.

Câteva zile după aceea, Ana se hotărî să-şi caute locuință. După o săptămână se mută şi, în seara aceea, când intră în secțiile de maşini, zgomotul puternic şi înfundat al motoarelor i se păru un cântec neîntrerupt, care pornea din toate ascunzişurile simțirii ei. Tot timpul parcă a fost amețită, şi s-a întâmplat că sosirea în fabrică a unor oameni cu aparate de filmat s-o amețească şi mai mult. Când aceia au pătruns în ateliere, Aurica Muscan s-a apropiat de ea intrigată şi a întrebat-o ce vor.

— Lucrează fără să-i iai în seamă, i-a răspuns Ana cu mândrie. N-ai văzut în jurnale cum ne filmează?

În clipa aceea, oamenii şi-au îndreptat aparatele chiar spre secția unde lucra Ana, şi o lumină parcă mai albă

şi mai puternică decât a soarelui a țâşnit peste ringuri. Chipurile lucrătoarelor au devenit grave şi mândre, şi fiecare şi-a văzut de maşină ca şi când totdeauna ar fi lucrat strălucind în această lumină puternică. Era totuşi întâia oară când li se întâmpla un astfel de lucru.

Tot în aceste zile, Ana mai trăise încă ceva, un lucru cu totul nou. Într-o după-amiază plecase în oraş, să cumpere fetiței nişte material pentru o rochie. Coborâse din tramvai pe Calea Moşilor şi o luase pe jos spre magazinul de stat „Bucureşti". Într-un colț al Bulevardului se oprise intrigată în fața unei anticării. „Ce fel de cărți or fi astea?" se întrebase cu sfială, intimidată de cotoarele groase ca nişte cărămizi, aliniate în rafturi. Se uitase mai atent să vadă una mai mică, mai subțire. Volumele enorme o speriaseră de-a binelea, credea că aşa ceva nu este pentru ea. Voise să plece, dar o cărticică pitită într-o margine de jos a rafturilor o oprise să se mai uite. Încurajată de un trecător, care se oprise şi el şi lua în mână cărțile ca pe-o marfă, Ana a tras din raft ceea ce văzuse şi a răsfoit. A citit autorul şi titlul, nume necunoscute, ciudate: Maxim Gorki: *Conovalov*. A trecut peste o pagină şi a citit mai departe. Uimită de ceea ce citea, s-a oprit asupra rândurilor, nevenindu-i să creadă. Se povestea ceva cu nişte cuvinte atât de simple, atât de uşor de citit, de înțeles, că Ana, bănuitoare, a închis cartea şi a întrebat cu sfială pe trecătorul care umbla cu mâinile prin rafturi alături de ea:

— Vă rog, asta e o carte bună?

Două glasuri i-au răspuns numaidecât, unul negustoresc, al anticarului, care pândea de pe scăunelul unde stătea iar celălalt al unui al doilea trecător, un tânăr care tocmai se oprise în spatele ei.

— Da, e foarte bună, a zis anticarul.

— Da, citeşte-o, a zis celălalt, dând din cap. E o carte cam tristă, dar e frumoasă.

Ana a întors din nou paginile, roşind fără să vrea, şi a

întrebat iar:

— Ce înseamnă melancolie?... Spune că s-a spânzurat de melancolie.

Trecătorul s-a uitat la ea zâmbind şi a răspuns cam încurcat:

— Melancolie?... Păi să vedem! Ceva trist! Da, când un om se îmbolnăveşte de tristeţe. Adică nu! Ceva mereu trist, melancolic!... Citeşte cartea şi ai să înţelegi.

Mereu încurcată şi roşind atât de explicaţiile trecătorului, cât şi de întrebările ei, Ana s-a dus în faţa anticarului, care stătea pe scăunel, şi i-a spus că vrea s-o cumpere, întrebându-l cât costă.

Apoi a plecat spre magazin, turburată de întâmplare. S-a întors acasă şi, încă din tramvai, a început să citească. Era mereu uimită de vorbele simple care închegau cu fiecare rând viaţa unor oameni necunoscuţi. Cum trăiau sub ochii ei, cum vorbeau, mai ales cum vorbeau unii cu alţii şi cum se certau şi plângeau. Citea la început încet, simţind fiecare cuvânt citit, fiecare frază, apoi la mijlocul cărţii s-a pomenit că nu mai simte vorbele scrise. Urmărea întâmplările din ce în ce mai repede, fără că vreun cuvânt s-o oprească pe loc, să nu-l înţeleagă.

Când a terminat cartea, lucrul i s-a părut – ca de altfel tot ce i se întâmpla de la o vreme – că întrece şi umbreşte orice, că meseria ei e ceva şters, lecţiile ei la fel, şedinţele de la Cercul de studii obositoare, grele, de neînchipuit este numai să poţi lua o carte în mână şi să vezi cum deodată totul se topeşte în jur şi începe să trăiască o altă viaţă, o viaţă cu oameni necunoscuţi, pe care îi vezi şi îi simţi cum plâng, cum se zbuciumă, cum iubesc şi străbat lumea de la un loc la altul; cum după aceea te simţi schimbat, un cu totul alt om, de care nu ştiai că eşti, ca şi când tu însuţi ai fost acela căruia i s-au întâmplat toate. Timp de câteva zile, Ana trăi sub impresia puternică a lecturii. Abia după aceea începu să-şi dea seama, învăţând mereu, că niciodată nu s-ar fi

putut bucura de toate acestea dacă ar fi rămas ca şi înainte să îndure viața singură, să lupte zadarnic fără vreun ajutor, cu Tomiță şi cu alții ca el.

XVII

Începuseră concediile de odihnă. Ana se hotărî să rămână în Bucureşti şi scrise fratelui ei să vie şi s-o vadă. Pe fetiță o trimise într-o colonie a Filaturii.

Se simțea atât de bine, încât, după ce intră în concediu, uită de lecții şi începu să vină tot mai rar la şedințele de studii pe care Ierulescu şi responsabila U.F.D.R. le țineau de două ori pe săptămână în sala de festivități. Ana stătea acasă zile întregi şi citea mereu fel de fel de lucruri pe care le alegea singură din anticării. Căuta cărți ca aceea pe care o citise întâia oară şi găsea destul de rar. Luase câteva şi din biblioteca fabricii: pe unele, care le găsise mai uşoare, le citise, pe altele le începuse numai şi le lăsase. În fiecare pagină întâlnea fraze întregi pe care nu le pricepea. Mai ales cuvinte pe care nu le auzise niciodată. Le însemnase pe hârtie şi învățătoarea o lămurise de câteva ori, dar nu-i ajutase la nimic, pentru că paginile erau pline de astfel de cuvinte.

Totuşi, lucrul acesta nu o îngrijora deloc, aşa cum se întâmplase la început, când descoperise că mintea ei zace în întuneric. Ana trecu cu uşurință peste neştiința ei şi învinui pe cei care scriau astfel de cărți. Se simțea foarte mândră de ceea ce învățase şi-i trăiau mereu în cap laudele aduse în şedința plenară de către directorul Filaturii.

Tot în acest timp atitudinea i se schimbă de asemenea, începuse să se uite la oameni mai îndrăzneț, să vorbească mai pe negândite, să spună de îndată ceea

ce îi trecea prin cap.

În noua locuință, unde se mutase, la început, când trecea prin curte şi întâlnea proprietarul sau un alt locatar, dădea bună ziua şi se uita la om liniştită, cu atenție, gata să stea de vorbă dacă acela ar fi voit. Acum trecea repede prin curte, stăpânită de un gând oarecare, mândră şi cu capul parcă neclintit, uneori fără să mai dea bună ziua.

Trăsăturile suferiră şi ele schimbarea. În zilele următoare despărțirii ei de Tomiță, când începuse să învețe, chipul îi era chinuit şi grav, privirea adâncă şi scrutătoare. Cei care o vedeau atunci erau impresionați de acest chip care fără să fie bine făcut avea în el o încordare care atrăgea atenția, încordare care se simțea şi în mişcările trupului şi care o făcea frumoasă.

XVIII

Ultima zi a concediului, Ana o petrecu neliniştită. Gândul întoarcerii la lucru nu-i plăcea deloc. Se simțise în acest an mai bine ca niciodată. Îşi făcuse o rochie frumoasă de vară şi-şi cumpărase o pereche de pantofi foarte scumpi. Dimineața se scula târziu, făcea curat şi gătea ceva. Apoi lăsa uşa deschisă şi stătea în prag câtva timp gândindu-se ce să facă în ziua aceea. Se îmbrăca şi pleca în oraş, unde se plimba ceasuri întregi, uitându-se prin vitrine ori urmărind să vadă dacă *cucoanele* au pantofi mai frumoşi ca ai ei. Câteodată, o dorință ascuțită o îmboldea să caute iar prin anticării sau în librării o carte bună, să ia tramvaiul şi să se întoarcă acasă unde să stea liniştită în patul ei şi să citească. Atunci chiar intra în vreo librărie şi începea să răsfoiască volumele întinse. Cărțile însă o întâmpinau

cu răceală. Le deschidea, citea începutul şi nu-i plăcea. Simțea câteva clipe cum o cuprinde tristețea, se întuneca. Dar numaidecât un alt gând îi sărea în ajutor: „Ei, parcă ce! Ei, şi?! Nu cumva o să mor!”. Fără să vrea însă, îi venea apoi în minte învățătoarea ei, apoi şedința în care Pavel Vasile o lăudase. Începea să se simtă prost, dar până la urmă nu-i mai rămâneau în cap decât laudele directorului. „Pe nimeni n-a lăudat el aşa”, gândea cu mândrie şi uita totul, ieşea din librărie şi termina ziua cu un cinematograf. Fratele de la C.F.R. Îi scrisese că nu poate veni, şi nu se prea supărase din cauza aceasta. Tot plimbându-se prin oraş, începuse să bage de seamă că are un trup frumos, mai frumos ca al cucoanelor pe care le vedea pe Bulevard. Se oglindea în vitrine cu mândrie. Uneori, când se simțea prost, nu se mai oprea ca înainte cu gândul la ceea ce i se întâmpla. Trecea repede peste toate acestea.

Întoarcerea la lucru o zgândărea. Avusese tot timpul bani şi nu se mai gândea că pentru munca ei Filatura îi dă un salariu.

*

Era o zi de duminică, se făcuse toamnă de mult. În ultima zi a concediului, Ana se pomeni că a uitat de planurile ei cu şcoala fetiței. Îi scrisese de câteva ori, şi fetița îi răspunsese la fiecare scrisoare, că îi este dor de ea.

Ana începu să se simtă muşcată de gânduri. „Are să aibă nevoie de cărți, paltonaşul ei nu mai e bun, trebuie s-o îmbrac.” Îşi aminti că dăduse pe pantofi cinci mii de lei, şi încă nu erau pantofi de iarnă, de mers cu ei la fabrică. Suma o îngrozi de-a binelea.

Se îmbrăcă şi plecă în oraş.

„Ei, o să văd eu. Am să cer un împrumut şi pe urmă ea are să ia bursă, că învață bine.”

Cât ieşi însă în oraş, se simți atât de rău, că vru să se

întoarcă îndărăt. Nici acasă însă n-o atrăgea nimic. „Să mă duc la Vica”, îşi spuse ea. Dar nici acest gând n-o mulţumi. O înfurie chiar. Deşi simplă şi apropiată de ea, Ana simţea că prietena ei are ceva în privire şi chiar în vorbe, care i se părea că o urmăreşte pe ascuns, o judecă şi în acelaşi timp parcă *aşteaptă nu se ştie ce de la ea.*

Se hotărî să intre într-un cinematograf, apoi să se ducă totuşi pe la Vica sau pe la Pistrui.

Coborî din tramvai fără să ajungă în centru şi intră într-un cinematograf de pe Calea Moşilor, în apropiere de Şosea. Filmul începuse. Era un film de dragoste, cu un tren care călătoreşte nesfârşit tot timpul spre răsărit. Povestea îi plăcu şi se simţi bine. La sfârşit se sculă să plece. Jurnalul îl cunoştea, dar îşi aminti că, afară, pe afiş citise *Jurnal nou 58* şi rămase.

Se aşeză în scaun aşteptând cu plăcere să se stingă luminile.

Jurnalul începu cu nişte pescari din Deltă, apoi trecu peste nişte sate cu ţărani care se organizau în comun pentru arăturile de toamnă...

Deodată, Ana holbă ochii şi încremeni în scaun de emoţie. Glasul puternic al şpicherului o lovi la început ca un ciocan, apoi nu-l mai auzi deloc. Văzu întâi sala secţiilor de maşini a Filaturii, apoi filmul alergă la fiecare ring în parte. Se văzu pe ecran împreună cu Aurica Muscan şi Vica Diaconescu, cu Pistrui, cu vecina ei morocănoasă şi tăcută, întreaga secţie. Îşi văzu mâinile alergând grăbite printre fuse, ştergând, curăţind cu repeziciune, îşi văzu chipul tăcut şi grav, luminat puternic şi mare, lângă maşină şi parcă se înspăimântă. Apoi, după câteva clipe auzi glasul care vorbea în jurnal şi la început nu pricepu ce vrea să spună:

„Ca să lucrezi la una din aceste maşini, pe vremea patronilor trebuia mai întâi să mături secţiile luni de zile pentru ca după aceea să ţi se dea voie să cunoşti câte ceva. La Filatura Românească de Bumbac, Aurica

Muscan a învățat să lucreze la maşină în trei săptămâni. Ea cunoaşte maşina şi lucrează cu aceeaşi îndemânare ca orice lucrătoare cu vechime... Numai astăzi, datorită..."

Vocea şpicherului se mai auzi încă un timp, deşi jurnalul înfățişa altceva. Ana se ridică de pe scaun şi ieşi repede, fără să mai aştepte sfârşitul jurnalului.

Luă numaidecât tramvaiul spre Vica Diaconescu. Când ajunse, sări din tramvai şi aproape alergă, dar abia intră în curtea unde stătea prietena ei şi se opri numaidecât lângă poartă. Se vedea lacătul pus de departe. În clipa aceea simți ceva înverşunat şi rău pentru prietena ei. „Unde s-o fi dus?" Se hotărî ca de aici înainte să rupă cu ea, să nu-i mai spună niciun cuvânt, nici s-o mai salute.

Cu toate că filmul îi plăcuse mult, uită cu totul de el. Îi stăruiau în cap chipul bucălat şi mâinile subțiri ale tinerei lucrătoare; mâinile acelea care fuseseră filmate singure, mărite, alergând printre fuse.

Ieşi în stradă încet, neştiind ce să mai facă. Un gând care îi răsări în minte o înțepă şi îi muşcă inima. „Pentru Aurica Muscan au venit atunci cei cu aparatele."

O luă iute spre casă într-o stare de furie crescândă. Simțea că ceea ce se spusese despre ea în şedința aceea plenară nu însemna nimic pe lângă ceea ce văzuse şi auzise acum despre fosta ucenică.

Un alt gând o îndemnă s-o privească pe tânăra lucrătoare altfel, s-o urască pe ea cât şi pe toți aceia care veniseră atunci noaptea cu aparatele de filmat. Nu-i găsi însă nicio vină. Fata fusese tot timpul sfioasă cu toată lumea şi Ana simțea că fosta ei ucenică are pentru ea mai mult decât respect.

Gândul acesta o nedumeri atât de mult, că numaidecât se opri în mijlocul trotuarului şi se răzimă câteva clipe de un stâlp electric. Simțea o deznădejde turbure, furioasă.

Porni iarăşi şi după un timp îi veni în gând ca o dorință liniştitoare să ia tramvaiul, să se ducă acasă şi să se trântească în pat.

Se opri într-o stație.

Aşteptă.

Tramvaiul întârzia. Stația se aglomeră cu încetul. Era după-amiază de duminică şi lumea se scurgea spre centru. Ana stătea tocmai pe marginea liniei, în mijlocul străzii, şi când tramvaiul se opri, uşa automată se deschise chiar în fața ei. Vru să urce, dar, în aceeaşi clipă lumea dădu buzna şi o înghesui. Se pomeni înlăturată, călcată pe picioare, înghiontită, prinsă ca într-un cleşte. Întâi vru să se apuce de bare, dar mereu era dată la o parte, izbită de uşă. Atunci vru să scape, dar din spate se simțea împinsă de o mulțime de trupuri. Chipul i se posomorî crunt, se întunecă şi-şi muşcă adânc buzele. Se smulse cu furie din încleştare, izbi un bărbat care o împingea mai rău, făcându-l să se clatine înapoi, şi se trase deoparte, aprinsă la față. Tramvaiul porni încet.

Ana abia avu timp să-şi revie; se simți apucată de braț. Se întoarse cam repezit, încă zăpăcită de îmbulzeala de dinainte, şi se pomeni în fața unei femei care o ținea mereu de braț şi se uita la ea cu un zâmbet prostesc încremenit pe buze. Ana vru să spună ceva, dar cealaltă i-o luă înainte:

— Aneta, nu mă mai cunoşti?

Ana se uită şi se încruntă de mirare. Era o femeie cam de aceeaşi vârstă cu ea, mai groasă însă şi cu mâinile şi gâtul arse de foc de bucătărie; cu capul gol şi cu coadele legate peste creştet. N-o recunoscu decât după câteva clipe.

— Ce e cu tine, Gherghina? Ei?!

— Nu mai mă cunoşti?

— Cum să nu te cunosc! Ia te uită! Ce e cu tine? Nu te-am mai văzut de patru ani!

— Şi eu la fel! M-ai uitat. Ai uitat că eu te-am adus în

Bucureşti!

Bucuroasă de întâlnire, Ana o strânse pe cealaltă de umeri şi o zgudui.

— Dar ce mai faci? De ce nu m-ai căutat? Haide să mergem.

— Unde să mergem?

— Hai încoace! Unde stai? Ce faci tu? Unde ai pierit în primăvara aia, în ’44?!

Porniră uitându-se una la alta, încă vesele de întâlnire. Ana lăsă la o parte ceea ce simțise mai înainte şi-o apucă pe consăteană de braț.

— Te-am căutat de câteva ori şi casa era pustie, zise Ana repede şi tare. Pe urmă, după 23 August, iar te-am căutat, că mă gândeam că din cauza bombardamentelor…

— Păi da, aşa a fost… Dar stai, unde mergem? Vreau să mai vorbesc cu tine…

— Haide într-o cofetărie, zise Ana în treacăt, continuând să se uite cu veselie la prietena ei din sat.

Intrară în prima cofetărie şi se aşezară la o măsuță.

— Vai de mine! zise Ana încet. Nu credeam să te mai întâlnesc… Ia spune-mi!

— Ce să-ți spun! Ce-am pățit atunci!… Taman era vorba să mă mărit cu unul de pe Lânăriei, de la U.C.B., curier… Şi n-am mai putut. Am plecat la Snagov cu cocoană, că nu mai putea! Îi intrase frica în oase cu bombardamentele. Şi d-atunci… Tu ce-ai făcut?

— Ce să fac! De ce n-ai trecut pe la mine?

— Am trecut, dar nu mai erai!

— Mă mutasem. M-am mutat de vreo două ori d-atunci. Dar de ce nu m-ai căutat la Filatură?

— Nu ştiam pe unde e!

— Cum nu ştiai? întrebai şi tu unde e Filatura Românească de Bumbac?

— Ei! Nu ştiu eu!…

— Dă-ne câte-o savarină! Vai, Gherghina! Şi tu unde eşti acuma, ce faci? întrebă Ana la fel de încet ca la

început, uitându-se cu atenție la prietena ei.

— La un boier, pe Splaiul Unirii, că ăla cu cocoana de la Snagov m-a dat afară, atunci, după schimbarea banilor! S-au dus din Bucureşti…

— Ce boier e ăla de pe Splaiul Unirii? întrebă Ana, înfigându-şi linguriţa în prăjitură.

— Ei, parcă-l ştii tu cine e! zise cealaltă cu mirare. Un boier!

— Un boier!

Ana spuse cuvântul şi se uită țintă la prietena ei, parcă abia în clipa aceea ar fi întâlnit-o. Privirile li se încrucişară, se priviră în tăcere câtva timp. Cealaltă, mirată, îi susținu privirea alb, apoi clipi simplu şi zâmbi la întâmplare, şters. Ana, însă, rămase cu ochii larg deschişi asupra ei şi, fără să ştie, chipul i se posomorî, liniile feței se lăsară parcă în jos.

— Gherghina, cum poți tu să mai stai slugă la boieri? întrebă Ana liniştită, cu glas schimbat, care celeilalte i se păru străin, necunoscut.

— Dar ce vrei să fac? răspunse Gherghina simplu. Tu ai avut noroc că ai găsit unul care să te bage acolo…

— Gherghina, ce faci tu în casa aia? Spune-mi şi mie. Cum poți să…

— Ei, asta e! făcu cealaltă luându-i vorba din gură, privind-o puțin pieziş. Parcă tu nu ştii! Ce te mai dai îndărăt?

Ana tăcu şi câtva timp aşteptă în linişte. „Biata Gherghina! Ea nu ştie nimic! A stat şi stă mereu numai între oale şi crătiți, cine ştie la ce burtos”…

O privi posomorâtă şi-i vorbi iar, cu un glas încet şi cu ceva stăruitor, apăsat, în fiecare cuvânt.

— Îți place ție să slujeşti unul care a trăit pe spinarea noastră? Pentru ce să-l slujeşti tu pe el? Cum de nu-ți vine să-i dai cu ceva în cap? Tu nu vezi cum lovim noi în ei? De ce ți-e frică de ei?

Tonul cu care vorbise o făcu pe cealaltă să se uite la ea cu un aer de parcă cineva i-ar fi dat din senin o

palmă peste ceafă. După aceea încercă iar să zâmbească prosteşte, dar nimic din înfăţişarea Anei n-o ajută. Atunci spuse cu un aer de mirare şi nepricepere totală:

— Te-ai făcut comunistă! Vezi să n-o păţeşti!

Ana vru să spună numaidecât:

„Nu-i vorba de…”

Însă cuvintele din urmă ale celeilalte îi schimbară pe neaşteptate glasul şi rosti tăios, rece, chiar ameninţător:

— Vezi ce înveţi tu de la boierul tău? D-aia îi mături tu şi-i găteşti şi-i cureţi casa lui împuţită?

Gherghina făcu ochii mari, nevenindu-i să creadă că ea, Aneta, poate să-i vorbească ei, care e din acelaşi sat cu ea, cu glasul cu care îi vorbea.

— Tu ştii cine sunt ăştia? Ăştia au supt din noi ca nişte ploşniţe puturoase şi tot mai găsesc şi acum o proastă ca tine care…

— De ce vrei să te cerţi cu mine? îi luă Gherghina vorba din gură, fără osteneală, simplu. Ce te aprinzi aşa? Dă-l dracului de boier! Îmi plăteşte, stau! Nu-mi plăteşte, nu mai stau! Ce e cu tine? Crezi că eu sunt proastă d-alea? Lasă că ştiu eu!

Răspunsul acesta o descurajă pe Ana numaidecât. Îi venise în gând să-i spună multe lucruri, tot ce trăise ea în lunile din urmă. Să stea de vorbă ca două prietene şi s-o facă să plece de la stăpân. Anei îi trecuse chiar prin minte, cu repeziciune, că s-ar putea să fie angajată la Filatură. Nu chiar la maşini, dar nu la boier, servitoare.

— De ce înţelegi pe dos, zise Ana cu alt glas. Cum o să mă cert cu tine! Dar, crede-mă, nu înţeleg cum poţi tu, *acuma,* să mai stai… Vezi, la noi, cu trei luni în urmă, au fost angajate câteva inse şi acum lucrează. Şi au o leafă de cinci ori cât a ta. Dar nu înţeleg cum stai tu acolo, nu te-ai săturat? Ce viaţă e aia?

— Viaţă, uite! Parcă ce! O să stau să-i îngrop?

— Dar ce vreai să faci?

— Ei, şi ce vreai să fac? întrebă Gherghina cu un glas care nu spunea parcă nimic, nu voia nimic.

— N-auzi ce spun? Tu n-auzi ce spun eu? Nu vezi cum trăim noi? Tu nu simți nimic? Păi da! Că tu asculți ce spune ăla, parcă tu te osteneşti să-ți dai seama!

— Aneta, zise femeia cu glas blajin. Lasă! Îți place ție să vorbeşti d-astea?

Ana tăcu şi se simți neputincioasă în fața ochilor limpezi şi goi ai celeilalte. Simțea că n-are ce să-i mai spună şi acest lucru o durea. Îşi îndreptă privirea spre cofetar, plăti şi ieşiră.

— Eu îți spun la revedere, zise Gherghina afară, apucându-i palma.

— Ei, ce te-a găsit? Ce e cu tine? întrebă Ana parcă speriată. Nu se poate! Stai să-mi dai adresa.

Gherghina mai stătu un timp şi apoi îi dădu iar zor să plece. Acest zor o nedumerea pe Ana mereu: „Ce i-a venit? S-a supărat? Dar pentru ce?”

— Bine, Gherghina, la revedere! Şi să ştii că am să te caut!

Se despărțiră, şi Ana porni spre casă. Întâlnirea aceasta, deşi ținuse puțin, o obosi pe Ana cu totul.

Ajunse acasă, şi deşi singură, se simți mai bine. Adormi. Se trezi pe la miezul nopții odihnită; mâncă şi se culcă iarăşi. I se părea că această din urmă zi a concediului e ca sfârşitul unui drum pe care mergi şi care nu ştii unde ajunge, până ce te pomeneşti că s-a terminat, ai scăpat de el.

Ana nu-şi dădea seama pentru ce simțea abia acum că zilele concediului n-o împliniseră deloc şi că, în afară de ziua de astăzi, pierduse timp. Adormi a doua oară, fără să-şi mai pună vreo întrebare.

XIX

Când se trezi dimineața şi porni spre Filatură, Ana se simți ca la 15 ani. În primele clipe, aerul curat al zorilor de toamnă o făcu să uite toate neliniştile şi neplăcerile care începuseră să o sâcâie în ultimele zile. Apoi starea aceasta de bucurie se adânci şi îşi dădu seama că ceva întrerupt şi greu o aştepta acolo în fabrică, să-l ia de unde îl lăsase. Gândul acesta în loc s-o supere, cum se întâmplase ieri dimineață, acum i se părea că fără acest lucru, fără filatură şi maşini, n-ar putea şti ce drum să apuce. Zilele de concediu parcă o goliseră cu totul. Îi trăia în minte numai ziua de ieri, cu jurnalul văzut şi cu întâlnirea cu Gherghina.

Intră în secțiile de maşini cu emoție. Dintr-o aruncătură de ochi, văzu că Vica lipsea, înțelese că este încă în concediu.

Aurica Muscan o întâmpină cu o bucurie nestăpânită, şi Ana îi strânse mâna cu toată puterea. Fata, însă, se lipi de ea cu o bucurie atât de limpede şi neaşteptată, că Ana o îmbrățişă şi o strânse cu căldură, ca pe un copil.

— Ce faci, tovarăşă? întrebă fata cu veselie.

— Foarte bine! Ai văzut filmul? zise Ana uitându-se în jur şi făcând semne celorlalte lucrătoare, chemându-le. Apoi, când toată secția se strânse în jurul lor, Ana spuse tare, cu mâna pe umărul celeilalte; în jurnalul nou de ieri a fost filmată secția noastră, duceți-vă să vedeți... Toate suntem acolo, dragă, ca nişte artiste. S-o vedeți pe Aurica noastră... Cum vorbeşte de ea şi o laudă!

Aurica Muscan asculta năucită, cu o expresie de neîncredere copilărească pe chip.

— Da, mi-a spus şi mie soră-mea, care a fost ieri ia cinema, că m-a văzut în jurnal, dar am crezut că râde de mine, spuse o lucrătoare care, fără să-şi lase maşina, ascultase vorbele Anei.

— Bravo, Aurica, eşti cineva! strigă una cu veselie.

— Trebuie să faci cinste, zise alta, ciupind-o de obraz.

— Mie să-mi facă cinste, rosti Ana, jumătate în

glumă, cu un glas în care simțea totuşi ceva care nu se prea bucură. Eu am învățat-o atât de repede meseria. Dacă intră pe mâinile lui Pistrui sau ale maistoriței... Mie mi-a dat-o tovarăşul Pavel s-o învăț!

Celelalte lucrătoare se îndepărtară spre maşini, unele tăcute, altele pline de însuflețire, câteva cu chipul puțin crispat şi cu un zâmbet de invidie şi răutate pe buze.

*

Se începu lucrul. Ana simțea că unele lucrătoare au ceva nu numai împotriva lui Muscan, dar şi a ei, şi aceasta o făcea să se simtă apropiată de ea.

Se simțea iubită de fosta ei ucenică şi acest lucru o turbura. În atâția ani de când era în fabrică, Ana nu-şi aducea aminte ca vreo prietenă s-o îmbrățişeze cu atâta căldură la întoarcerea din concediu.

Se uită la ea şi o văzu stând degeaba, deşi maşina mergea. Vru să se ducă şi să-i explice că... dar tot atunci văzu ceva uimitor: Aurica Muscan se mişcase şi în aceeaşi clipă degetele ei începuseră să alerge printre țevi cu o repeziciune aproape nefirească.

O văzu apoi schimbând semitortul. Felul în care apuca mosoarele şi le scotea de pe fus, cum trecea firul prin ochiul conducătorului şi trenului de laminaj şi cum înnădea apoi firul, arătau o deprindere statornică de a face mişcările cu atâta economie de timp şi cu atâta iuțeală, încât Ana se îndoi că această Aurica Muscan a intrat în Filatură fără să ştie chiar nimic despre maşină şi meserie.

Intrigată, Ana începu s-o urmărească şi s-o vadă cum îşi îngrijeşte maşina şi cum lichidează ruptul firelor. Cu multă uimire văzu că, în toate operațiile, mâinile lucrătoarei căpătau parcă o viață de sine stătătoare; ele făceau mişcări precise, calculate şi repezi, întocmai ca o maşină. Scoaterea pufului din ochiurile conducătorului de semitort şi din crapodine, de pe gâturile valțurilor şi

cilindrilor, curățirea cureluşelor, scuturarea băncii cu inele şi fuse, scuturarea sub clapete şi între fuse, toate acestea erau făcute cu un fel de tehnică a economiei mişcărilor şi a timpului, cum nu văzuse Ana lucrând pe nimeni până acum.

Ana îşi aducea aminte că toate acestea, adică acest fel de a lucra, de la ea îl învățase Aurica Muscan. Ucenica însă realizase ceva nou, datorită nu se ştie cărui lucru. Ana nu înțelegea cum ajunsese lucrătoarea la această tehnică, îşi dădea numai seama că, lucrând astfel, Aurica Muscan câştiga timp, lichida ruptul firelor şi dădea lucru de calitate.

Se uită la ea cu atenție. În acel moment, o văzu cum se odihneşte, cu o expresie gânditoare, cu ceva nou pe chipul ei bucălat, sprâncenele posomorâte şi colțurile gurii îi erau adâncite în obraz: privirea nemişcată, parcă încremenită, stătea astfel şi se odihnea.

Ana încercă într-adins să-şi facă şi ea timp de odihnă, dar după câteva minute îşi simți brațele încordate şi dureri la încheietura umerilor. Se uită atunci iarăşi la cealaltă şi se posomorî: Aurica Muscan făcea cu o uşurință de neînchipuit ceea ce ea nu reuşea, cu toată încordarea şi cu toată experiența ei de zece ani.

„Are mâna uşoară şi abia e la început! O s-o văd eu peste câteva luni", îşi spuse Ana în cele din urmă şi se linişti.

În pauză însă o văzu pe Aurica Muscan apropiindu-se de maşina ei cu un aer neobişnuit:

— Tovarăşă Ana, o auzi şoptindu-i, vreau să-ți spun ceva, la plecare.

— Spune-mi acum, că avem timp, răspunse Ana.

— E mai bine când ieşim, vreau să-ți povestesc…

— Bine, cum vrei tu! Dar de ce nu-mi spui acuma? Haidem repede prin curte.

Porniră spre uşă, şi Ana surprinse câteva priviri cum o urmăresc. Intrigată, grăbi pasul.

— Să vezi ce s-a întâmplat… începu Aurica Muscan

când ieşiră afară şi zgomotul maşinilor se stinse. Ştii că, din cauza concediilor, câteva maşini nu prea au lucrat, şi i-am spus maistoriței că ar fi bine să lucrăm câte una la două maşini. Când m-a auzit, mi-a spus că e foarte frumos din partea mea, dar că nu se poate. Şi chiar dacă se poate, nu foloseşte la nimic. Dar nu se poate! Pe urmă, că mai e puțin până se întoarce toată lumea din concediu şi gata.

— Bine, o întrerupse Ana zăpăcită. Nu înțeleg nimic. Cum să lucrezi la două maşini? Ce vreai să spui?

— M-am gândit, şi se poate, tovarăşă, zise Aurica Muscan cu un glas limpede, sigură pe ea. Se întorc maşinile şi gata. Una lucrează între două şi alta lucrează iar între două…

— Bine, nu e vorba de mutatul maşinilor! spuse Ana puțin uluită. Dar nu se poate! Şi pe urmă chiar cu mutatul!…

— De ce să nu le mute? Pot să se mute, am întrebat un tehnician…

— Bine-bine, dar nu e vorba de asta! Cum poți să lucrezi la două maşini? Nu se poate!…

Ana vru să mai spună ceva, dar se opri, îşi aminti cum o văzuse pe fosta ei ucenică odihnindu-se în timpul lucrului, aproape jumătate din timp. Dar tot atunci îşi aminti şi de degetele greoaie ale vecinei sale morocănoase, care totdeauna era nemulțumită de ceva. Când are să audă de asta, are să sară în sus. Ea şi încă vreo câteva lucrătoare abia atingeau norma la o singură maşină.

— Şi maistorița ce spui c-a zis? întrebă Ana, încă nevenindu-i să creadă.

— Că n-are niciun rost. Dacă s-ar mări producția, ar fi ceva, dar din lipsă de maşini, zicea că n-are niciun rost. Maşini să avem şi producția se măreşte *automat.*

„I-e necaz că nu i-a venit ei mai întâi în cap”, gândi Ana fără voie, apoi spuse cu glas tare:

— Şi tu ce te sperii aşa? Dacă vreai tu, ai să lucrezi la

două maşini, şi gata! E simplu! Dar îți mai spun că n-o să te înghită nimeni pentru asta. Ai să lucrezi singură; nu cred să mai poată cineva. Nu se poate, Aurica! Eu te-am văzut, ai nişte mâini!... Dar nu se poate. N-au să-ți dea voie! Ai fost la comitet la tovarăşul Jamgocean?

— Nu, pentru că maistorița...

— Du-te la comitet, la tovarăşul Jamgocean, zise Ana repede. Du-te chiar acuma şi spune-i. Şi dacă n-au să te lase, te duci atunci la tovarăşul Vişan, la Partid. *Spune-i că maistorița a zis că n-are niciun rost.* Nici nu trebuia s-o mai întrebi pe ea. Şi pe urmă, când ieşim, stăm de vorbă.

Ana o apucă de umeri şi o împinse. Fata merse câțiva paşi şi se opri. Atunci, Ana se apropie de ea şi-i spuse cu un glas care voia să fie supărat:

— Ce ți-e frică aşa? Te duci acolo şi spui: „Uite, tovarăşe, eu vreau să lucrez la două maşini". Şi pe urmă ai să vezi tu ce-ți spune.

Lucrătoarea plecă, şi Ana se întoarse în secția de maşini. Deşi inovația fostei ucenice o uluise, totuşi faptele o intrigau. Voia să vadă ce are să se întâmple cu Aurica Muscan. Dacă are să i se dea voie şi mai ales dacă inovatoarea o să poată supraveghea două ringuri, dacă n-o să se facă de râs.

Trecu însă multă vreme şi Aurica Muscan tot nu se întorcea. Abia după o jumătate de ceas, Ana o văzu intrând întristată şi parcă nedumerită şi o întrebă din ochi. Aurica Muscan răspunse scurt din cap că *nu* şi dădu drumul maşinii.

Răspunsul că nu se poate o nedumeri şi pe Ana. Abia aşteptă ora 2. La plecare o luară împreună şi ieşiră în stradă. O întrebă cum s-a întâmplat.

— S-au strâns acolo şapte-opt inşi, începu Aurica Muscan supărată. Care cum intra, se uita la mine şi dădea din cap: „Da, am auzit, dar n-avem maşini. Ce facem cu tovarăşele care rămân fără maşini? Le dăm afară? Şi pe urmă, chiar aşa să fie, tot nu se poate. Cum

o să lucrezi la două?" „Tovarăşi, am spus eu, dar stau maşinile degeaba, de ce spuneți că n-avem maşini?" „Uite, tovarăşă, zice unul, dumneata eşti nouă, abia ai învățat şi nu ştii. Avem oameni în concediu, d-aia a rămas o maşină-două care nu lucrează." „Ce spui dumneata, tovarăşă, zice altul, eu înțeleg. Dar noi n-avem încă o industrie grea în stare să ne fabrice tot ce ne trebuie, înțelegi? N-avem maşini destule. În curând însă vom importa din U.R.S.S. unele maşini"... Numai unul, nu ştiu cine era, mi-a dat dreptate, dar atunci au sărit şi au început să spună ca şi maistorița, că este *imposibil* să se lucreze la două rânduri de fuse. Partidul ne cere inovații în producție, dar inovații care să se bazeze pe o tehnică aşa *nu se poate.*

Pe urmă au început să mă laude şi să-mi strângă mâna.

— Şi acum ce vrei să faci? o întrebă Ana pe gânduri.

— Mâine seară avem şedință de producție, am să vorbesc în şedință. E vorba ca săptămâna viitoare să începem întrecerile. Să vedem ce are să se spună în şedință.

Mai vorbiră încă un timp, şi Ana o luă spre casă singură. Întâmplarea o intriga şi pe ea. *La două maşini!* Faptul o nedumerea. Se răsturna totul. „Are dreptate. Înseamnă că jumătate din noi să ne apucăm de altă meserie." Mai merse un timp şi pe urmă se opri iar asupra întâmplării. Să zicem că se poate, dar cine o să lucreze la două rânduri de țevi?" Se simțea mereu nedumerită. Nu înțelegea cum putuse Aurica Muscan să lucreze cu atâta uşurință, atât de repede, cu totul altfel decât se lucra până acum. Îşi dădea însă seama că Aurica ar putea lucra la două maşini. Pricepea că, dacă de la început înveți pe cineva să lucreze cu două rânduri de țevi, ajunge până la urmă să poată lucra cu două maşini, dar Ana nu înțelegea cum de îi trecuse Auricăi Muscan prin cap acest gând, când ea începuse ca orice lucrătoare, la o singură maşină. După un timp, Ana îşi

aduse aminte că şi ea învățase tot atât de repede o mulțime de lucruri. Era sigură că nimeni nu citise ca ea atâtea cărți. Gândul o duse la fostul preşedinte de comitet şi tresări. Tocmai se apropia de birourile Direcției.

— Mă duc să-i spun directorului, dacă îl mai găsesc. Să vedem el ce zice.

XX

Intră în localul Direcției şi, după ce îşi arătă carnetul, îl întrebă pe portar:

— Tovarăşul director a plecat?

— Pentru ce îl cauți? Nu-i oră de audiență! Birourile s-au închis, răspunse portarul scurt.

— Te-am întrebat dacă a plecat, zise Ana, simțind plăcere să-i vorbească portarului pe acelaşi ton.

Dar portarul, fără s-o ia în seamă, ridică receptorul grav şi vorbi cu cineva cine ştie de unde. Apoi ridică privirea şi o întrebă pe Ana de nume. Spuse numele în gura receptorului şi îl şi închise:

— La etajul doi, la tovarăşul Citac.

După un sfert de oră, Ana intră în biroul directorului, care tocmai se pregătea de plecare.

— Tovarăşă Roşculeț!! spuse el, surprins de înfățişarea Anei, abia recunoscând-o. Nu te-am mai văzut de mult! Ce mai faci? Ai fost în concediu? Pe unde stai acum?

Ana nu putu să răspundă la atâtea întrebări. În aceste câteva luni, fostul preşedinte de comitet se schimbase şi el mult. Părea mai aspru, mai grav, mai impunător.

— Ai intrat vreodată aici de când eşti în Filatură? o

întrebă el deschizând uşa şi pornind.

— Aici niciodată, răspunse Ana, numai dincolo am fost…

Omul tăcu un timp. Apoi, îndreptându-se spre ieşire:

— Ce-ai mai făcut cu tovarăşa Ierulescu?

— Am învățat *mereu,* minți Ana şi spuse mai departe, fără să se gândească. De mâine încep *iar*.

Se roşi, se uită la director, dar se părea că omul nu băgase de seamă.

— Ce-ți face fetița?

— Trebuie să se întoarcă peste trei zile din colonie.

Porniră alături pe stradă şi directorul spuse iar, fiindcă Ana tăcea:

— Ai venit să-mi spui ceva?

— Da, tovarăşe, să vă spun despre ce e vorba. Aurica Muscan vrea să lucreze la două maşini şi maistorița şi tehnicienii n-o lasă, spun că nu se poate. Ce ziceți?

— Maistorița?! Cum? Ce spui? Cum, două maşini?! întrebă directorul oprindu-se pe loc, apucând-o de braț.

Ana vorbise simplu, ca şi când ar fi fost vorba de un lucru oarecare: Aurica Muscan vrea să treacă în celălalt schimb şi maistorița nu-i dă voie. Sau: Cutare vrea să-şi schimbe maşina şi…

Directorul, oprit pe loc, când auzi şi înțelese despre ce e vorba, întrebă încet, uimit, ca şi când n-ar fi priceput bine:

— La două maşini? Adică cum? Să lucreze la două deodată?

— Da, tovarăşe director, dumneavoastră n-ați văzut cât de repede îi merg mâinile?

— *Poate* ea să lucreze cu două ringuri?! întrebă directorul, din nou cu aceeaşi uimire.

— Tovarăşe director, eu, care am învățat-o meseria, pot să vă spun că n-am văzut de când sunt eu aici, de zece ani, ca cineva să lucreze atât de repede. Ea mai mult se odihneşte… Nu ştiu cum face!

Directorul porni încet şi, încă nevenindu-i să creadă,

întrebă din nou:

— Şi a spus ea că vrea să lucreze...?

— Da, tovarăşe, răspunse Ana repede.

— Şi?

— N-au lăsat-o!

— De ce?

— Maistorița i-a spus că n-are niciun rost să...

— Cum?!!

— Că dacă s-ar mări producția, atunci da, dar aşa...

— Când a fost asta?

— Zilele trecute.

— Şi tovarăşul Jamgocean şi ceilalți ce-au spus?

— Nu ştiu ce i-o fi spus tovarăşul Jamgocean, dar ştiu că s-a dus acolo azi şi tovarăşul Jamgocean cu tehnicienii nu ştiu ce i-au spus, dar când a plecat era supărată şi mi-a spus că mâine, în şedința de producție, are să ia cuvântul.

— Dar mie de ce... Dar cu tovarăşul Vişan a vorbit?

Directorul tăcu deodată. Apoi după câțiva paşi:

— Tovarăşă Roşculeț, se vede că tehnicienii noştri nu prea îşi dau seama ce înseamnă asta. Dumneata pricepi?

— Da... Cred că are să se lucreze de aici înainte altfel.

— Ei, asta e. *Altfel,* zise directorul tare, oprindu-se iarăşi din mers şi căutându-se grăbit în buzunarul dinlăuntru al hainei. Scoase un creion şi, în timp ce scria, vorbi:

— La ora 8 aveți voi mâine şedință, nu? Uite, tovarăşă Ana, am să vin şi eu acolo şi am să vorbesc mai înainte cu tovarăşul Vişan. Nu-i spune nimic lui Muscan, am s-o chem eu pe urmă, să stăm de vorbă cu toții. Iar pe dumneata te rog să te înscrii mine la cuvânt, în şedință, şi să vorbeşti după ea.

*

Întorsătura pe care o luă întâlnirea cu directorul nu-i

plăcu Anei deloc. Rămasă singură, se sperie. Nu se gândise niciodată la un astfel de lucru: *să te înscrii la cuvânt să vorbeşti.* Simplu, ca şi când ar fi cel mai uşor lucru din lume.

Toată ziua se frământă în toate chipurile. Abia acum îşi dădea seama că atât maistorița, cât şi Vica aveau în ele ceva care ei îi lipsea. Le auzise pe amândouă vorbind de nenumărate ori în şedințele sindicale şi nu le luase în seamă. Descoperirea aceasta o îndârji.

Ana uită de mâncare şi, în loc s-o ia spre cantină şi apoi acasă, porni pe strada unde locuia şefa de serviciu de la Personal, Ierulescu.

În toată după-amiaza aceea, cât şi dimineața, în timpul lucrului, a trăit încordată, frământând în minte în toate chipurile cum să vorbească în şedință, cum să nu spună vreo prostie, să nu se facă de râs, s-o susție cum trebuie pe fosta ei ucenică. Încordarea îi plăcea. Îşi simțea mintea limpede, frământând cu agerime şi curaj gândul că ea, Ana Roşculeț, are să se ridice singură, în plină adunare, are să vorbească şi are să fie ascultată de toată lumea.

*

A doua zi, spre seară, când începu şedința cu toate schimburile şi cu toți funcționarii din Filatură, Ana aşteptă tot timpul, tremurând, să vadă dacă vine directorul. Se hotărâse să nu vorbească în caz că el ar lipsi. Directorul însă, intră neobservat în sala înțesată şi îşi căută un loc undeva într-un colț.

Ana o rugase pe Ierulescu să stea lângă ea, deşi aceea şi spusese că n-are să-i folosească la nimic.

Şedința începu.

Se făcu linişte. Se citi ordinea de zi, şi preşedintele dădu cuvântul tovarăşului Samara, responsabil cu producția, care începu să vorbească despre întreceri. Ana asculta încordată, alături de Aurica Muscan şi de

Ierulescu. Fosta ei ucenică nu părea deloc emoționată, lucru care pe Ana o nedumerea. După o vreme se auzi glasul preşedintelui:

— Cine se înscrie la cuvânt?

Aurica Muscan sări în picioare şi-şi spuse numele tare. Ana sări şi ea în acelaşi timp şi şi-l spuse şi ea pe-al ei.

— Pe rând, tovarăşi, spuse preşedintele şi, fără să fie nevoie, întrebă iar, grav, deşi auzise limpede numele:

— Tovarăşa?…

Ana îşi spuse numele din nou şi simți câteva priviri uimite, intrigate, întorcându-se spre ea.

— Se mai înscrie cineva? întrebă preşedintele după ce termină de notat şi alte nume. Apoi, dăm cuvântul tovarăşei Aurica Muscan.

Toate acestea, tonul preşedintelui, *„dăm cuvântul”,* liniştea încăpătoarei săli de festivități, fură alungate numaidecât de un glas simplu, firesc, de toate zilele, care începu astfel:

— Uite, tovarăşi, despre ce e vorba. Aş vrea să spun şi aici în şedință că la noi se poate lucra la două maşini. Tovarăşi, eu pot să lucrez la două maşini. De ce să nu se facă încercarea? Suntem datori să încercăm. Eu vă spun, tovarăşi, că pot să lucrez la două maşini şi am spus cum trebuie mutate maşinile… Îmi iau răspunderea, tovarăşi! Asta am avut de spus.

Aurica Muscan se lăsă pe bancă, şi în sală liniştea fu turburată numaidecât de o mulțime de glasuri şoptite şi stăruitoare. Preşedintele se ridică şi vorbi:

— Tovarăşi, cine vrea să vorbească, să aştepte. Vă rog să faceți liniște.

— Eu mă înscriu la cuvânt, zise un glas, apoi încă vreo două, dar preşedintele nu le luă în seamă.

— Tovarăşa Ana Roşculeț are cuvântul.

Ana se ridică şi începu să vorbească atât de încet, încât în sală se făcu linişte desăvârşită. Totuşi, un glas spuse limpede:

— Mai tare.

Ana se sperie de acel glas şi, o clipă, totul i se întunecă în minte. Inima îi bătea şi o supăra, o îneca şi nu putea spune cuvintele întregi.

— Nu te grăbi, îi şopti Ierulescu de alături. Nu te grăbi deloc.

— Linişte, zise preşedintele fără rost, mai mult speriind-o pe Ana.

— Tovarăşi, o luă Ana de la cap, trăgându-şi răsuflarea. Eu aş vrea să vă spun ceva, – pentru că e vorba de întreceri – despre munca noastră de fiecare zi.

Cuvintele din urmă nu-i plăcură Anei deloc. Se încruntă şi îşi muşcă buzele îndârjită. Aşteptă câteva clipe, apoi, deodată, începu tare, cu un glas neobişnuit, pe care nu şi-l cunoştea:

— Tovarăşi, eu vreau să vă spun cum se lucrează în secţia noastră. Se lucrează la fel ca pe vremuri, nu s-a schimbat aproape nimic. Şi atunci cum să mărim producţia şi să începem întrecerile? Tovarăşi, eu am să vă spun un caz. Tovarăşa Aurica Muscan s-a făcut lucrătoare în câteva săptămâni! Cum a spus şi tovarăşul director, asta e ceva nou, care nu s-a mai întâmplat la noi. Ieri m-am întors din concediu şi ce credeţi c-am văzut? Tovarăşa Aurica Muscan lucra mai repede decât mine!!! M-am luat cu ea la întrecere şi n-am făcut nimic. Eu am învăţat într-un fel, am învăţat aşa cum ştim toate. La noi norma nu poate fi depăşită cu mult pentru că maşina e maşină!... Vreau să spun că oricât ne-am lua la întrecere, nu putem să facem mare lucru. Dar dacă se lucrează la două maşini, atunci... Tovarăşi, eu m-am gândit ieri toată ziua şi azi-dimineaţă şi cred că se poate lucra aşa cum a spus tovarăşa Muscan. Eu cred, tovarăşi, că după aia toate o să lucrăm aşa. Tovarăşa Muscan se odihneşte tot timpul şi nu pentru că are ea cine ştie ce minune, nu, tovarăşi! ci pentru că lucrează altfel decât noi. Vă spun, tovarăşi, nu ca să mă laud, dar eu şi încă cu vreo două tovarăşe suntem cele mai

bune lucrătoare şi nu prea putem să câştigăm timp. Dar eu am văzut că se poate câştiga timp. Acum trei luni, abia puteam să citesc şi să scriu ceva, acum am citit în concediu o grămadă de cărți. Am citit o grămadă de cărți, pentru că am învățat altfel de cum e obiceiul. Mi-am dat seama că, dacă nu învăț repede, n-am să fac nimic. Astăzi aş fi trăit tot la fel, fără să-mi dau seama de ce se întâmplă pe lume. Şi atunci eu nu înțeleg pentru ce tovarăşii din comitet şi tehnicienii spun că nu se poate lucra la două maşini. Dacă şi mie tovarăşul director sau tovarăşa Ierulescu mi-ar fi spus că *nu se poate* să învăț, că trebuie să mă duc la şcoală, s-o iau la rând cu copiii, ce s-ar fi întâmplat, tovarăşi? Un tovarăş a spus, când a auzit despre propunerea tovarăşei Muscan, că noi n-avem încă o *industrie grea* şi din cauza asta, noi, de aici de la Filatură, nu putem lucra la două maşini. Eu cred că…

În sală se făcu mişcare, şi Ana îşi dădu seama că, fără să vrea, a făcut o glumă care a plăcut. Se roşi şi-şi pierdu firul. Se simțea însă bine şi mai ales simțea cum ceva greu i se ridică de pe inimă.

Aşteptă câteva clipe, şi deodată i se păru că toată lumea din sală gândeşte ca şi ea, este una cu ea, că poate vorbi mai limpede, mai fără teamă. Dar acest simțământ nou, puternic, în loc s-o liniştească, o răscoli de avânt:

— …eu cred că dacă lucrăm cu altfel de metode, abia atunci vom ajuta ca totul la noi să ia avânt şi să ajutăm industriei grele. Oare industria grea n-o construim şi noi? Dacă dăm mai multe fire?! Eu cred că da, tovarăşi! Şi când o să avem maşini destule… să le şi luăm în primire. Eu, tovarăşi, când mi-am dat seama că… vreau să spun că nu ştiam ce e cu mine, nu cunoşteam lupta noastră… Şi când mi-am dat seama şi am pornit, totul era pregătit, şi şcoală şi tovarăşi care să mă ajute, şi totul era organizat… Partidul croise drumul… Şi atunci, tovarăşi, eu cred că la fel se întâmplă şi cu producția.

Pentru că atunci când o tovarăşă vrea să schimbe... vreau să spun metoda tovarăşei Muscan merge pe drumul deschis de Partid...

În sală se făcu iarăşi mişcare, şi Ana se hotărî să sfârşească. În mintea ei lucrul era limpede şi gândea că spuse tot ceea ce frământase cu o zi în urmă împreună cu Ierulescu. Se uită liniştită peste sală şi rosti cu alt glas, un glas încet, care voia să sublinieze că altcineva, mai bine pregătit, ar fi spus mai bine toate acestea:

— Tovarăşi, cam astea am avut de spus!...

Şi se lăsă pe bancă, acoperindu-şi obrajii cu amândouă palmele. Ana simţea aceeaşi uimire pentru ea însăşi cum simţise totdeauna în vara aceasta, trecând rând pe rând prin dese şi adânci schimbări: aceeaşi stare aprinsă, frământată, arzătoare. Îndată ce se lăsă pe bancă, se ridică iarăşi, vrând să mai spună încă multe lucruri, dar tot atunci auzi un glas de alături care o domoli:

— Nu te mai repezi! Ai să mai iai cuvântul... Aşteaptă!

Se aşeză la loc şi luând seama în jurul ei, se linişti şi începu să asculte. Aurica Muscan asculta de asemenea cu încordare mersul discuţiilor.

.....

Zilele următoare, cât şi câteva săptămâni după aceea, Ana nu putu să uite această şedinţă; vorbise despre ea cu multă însufleţire, multă vreme; o căutase numaidecât pe Vica şi vorbiseră mult împreună; îi spusese până şi fetiţei, cuvânt cu cuvânt, tot ce se întâmplase.

Pe de altă parte, inovaţia Auricăi Muscan a stârnit toată Filatura, şi câtva timp după aceea *Scânteia* a comentat în pagina întâi întreaga poveste. Ana începu apoi să lege firul lecţiilor întrerupte în concediu. Citea. Cărţile care vorbeau despre luptele muncitorimii nu i se mai păreau grele ca în timpul primelor lecturi.

Nu trecu însă nicio lună de zile şi avu loc o altă

adunare, care şterse numaidecât cu totul nu numai şedința aceea în care vorbise; Anei i se păru tot timpul cât ținu această a doua adunare, că ea însăşi este un om căruia *până acum* nu i s-a întâmplat nimic.

Adunarea a ținut puțin. Secretarul organizației de partid, Vişan, a vorbit adunării despre acțiunea oamenilor culturii din întreaga lume, el a spus că toți intelectualii care luptă pentru pace vor ține un congres, în Polonia, la Wroclaw, un oraş distrus în mod barbar de trupele fasciste germane; congresul va dezbate chestiunea apărării păcii, iar muncitorimea îşi va trimite delegații săi.

Când îşi auzi numele propus şi aplauzele care o şi aleseseră, Ana îngălbeni de emoție. Nu-şi pierdu însă cumpătul. Se urcă alături de secretarul organizației de partid şi în câteva cuvinte mulțumi pentru cinstea de a fi aleasă să participe în numele lor la Congresul intelectualilor din întreaga lume.

Călătorise cu avionul, atât la plecare cât şi la întoarcere.

Învăță şi înțelese, în aceste zile, multe lucruri. Când, la câteva săptămâni după întoarcerea ei din Polonia, Aurica Muscan fu decorată cu Ordinul Muncii clasa I-a, cel mai înalt ordin, pentru merite strălucite în muncă şi inovații în producție, Ana îşi dădu seama că de fapt ea n-a făcut nimic deosebit; fusese ajutată să-şi ia vânt şi pricepea că nu trebuie să se mai oprească.

Nuvelă, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949. În legătură cu discuțiile din jurul nuvelei, vezi: Ion Cristoiu, *Propuneri pentru o posibilă istorie a literaturii române contemporane, Cazuri: „Ana Roşculeț”,* în *Amfiteatru,* an XIII, nr. 2 (146), februarie 1978 şi nr. 3 (147), martie 1978.

NOTE

PROZE PUBLICATE DE MARIN PREDA ÎNTRE ANII 1942—1952 ŞI CUPRINDEREA LOR ÎN DIFERITE CULEGERI

PUBLICATE SEPARAT

Strigoaica (Timpul, anul VI, nr. 1809, 23 mai 1942); *Calul (Timpul,* anul VI, nr. 1820, 4 iunie 1942); *Salcâmul (Timpul,* anul VI, nr. 1853, 7 iulie 1942); *Noaptea (Timpul,* anul VI, nr. 1882, 5 august 1942); *La câmp (Timpul,* anul VI, nr. 1930, 22 septembrie 1942); *Colina (Vremea războiului,* anul XVI, nr. 689, 7 martie 1943); *Merticul* (*Fapta,* anul 1 nr. 2, 11 martie 1943); *Rotila (Evenimentul zilei,* anul V, nr. 1419, 25 aprilie 1043); *Plecarea (Tinerețea,* anul I, nr. 11, 16 septembrie 1945); *Doctorul (Tinerețea,* anul I, nr. 16, 22 octombrie 1945); *Iubire (Viața socială,* anul XIII, nr. 8, decembrie 1945); *Ceata (Lumea,* anul I, nr. 14, 1 ianuarie 1946); *Măritişul (Veac nou,* anul II, nr. 7, 19 ianuarie 1946); *Nepotul (Studentul român,* anul II, nr. 2, serie nouă, 10 decembrie 1946); *Casa de-a doua oară (Contemporanul,* nr. 26, 21 martie 1947' şi nr. 27, 28 martie 1947); *Întâia moarte a lui Anton Tudose (Revista literară,* anul III, nr. 11, 27 aprilie 1947); *Salcâmul (Revista literară,* anul III, nr. 5, 16 martie 1947 (variantă a textului din *Timpul); Unul la munte (Flacăra,* anul I, nr. 9, 29 februarie 1948); *Începutul afacerii cu Palici (Flacăra,* anul I, nr. 41, 10 octombrie 1948); *Fonciirea (Flacăra,* anul II, nr. 15 (67), 16 aprilie 1949); *Povestea unei călătorii (Viața românească,* anul II, nr. 3—4, martie-aprilie 1949); *Ana Roşculeț,* Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949.

ÎN VOLUME

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, Editura Cartea Românească, 1948. Cuprinde: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri* (fragment din *Iubire), O adunare liniştită (Unul la munte, De Anul Nou, Casa lui), Calul, La câmp, Înainte de moarte (Doctorul), Dimineață de iarnă;*

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, Editura Cartea Românească, 1948, Ediția a II-a (cuprinde aceleaşi texte ca şi prima ediție);

Ana Roşculeț, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949;

O adunare liniştită. Nuvelă, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949, („Cartea Poporului", 5);

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, *Cuvânt înainte* de Dumitru Micu cu ilustrații de Florica Cordescu, Editura Tineretului, 1960. Cuprinde: *Întâlnirea din Pământuri, În ceată, O adunare liniştită* (subtitlurile din volumul de debut sunt suprimate), *Îndrăzneala, Desfăşurarea, Ferestre întunecate;*

Întâlnirea din Pământuri, Editura Tineretului, 1961, fără precizarea: Nuvele. Cuprinde aceleaşi texte ca şi ediția din 1960, cu singura deosebire că *Întâlnirea din Pământuri, În ceată* şi *O adunare liniştită,* sunt puse sub un generic comun: *Întâlnirea din Pământuri*;

Întâlnirea din Pământuri. Desfăşurarea, Nuvele, prefață de Mihai Gafița, Editura pentru Literatură, 1966, „Bibliotecă pentru toți", nr. 337, Conține: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri, O adunare liniştită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Amiază de vară, Desfăşurarea, Ferestre întunecate, Situațiile preşedintelui, Aglomerări, Soldatul cel mititel, Îndrăzneala, Friguri;*

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, Editura pentru Literatură, 1968. Cuprinde: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri, O adunare liniştită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Desfăşurarea, Situațiile preşedintelui, Aglomerări, Soldatul cel mititel, Îndrăzneala, Friguri (Amiază de vară* şi *Ferestre întunecate* au fost incluse ca episoade în *Moromeții,* vol. II);

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, prefață de Nicolae Manolescu, Editura Eminescu, 1973, Ediție revăzută şi adăugită. Cuprinde: Partea întâi: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri, O adunare liniştită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Amiază de vară;* Partea a doua: *Albastra zare a morții, Soldatul cel mititel, Îndrăzneala, Friguri; Partea a treia: Desfăşurarea, Situațiile preşedintelui.*

{1} În textul de bază: *Călărașu* (n. ed.).

{2} *Încurá, încúr* – vb. I. Tranz. *(Înv. și reg.)* A mâna caii repede; a goni. Refl. (Despre cai) A porni la fugă, a se întrece alergând; a alerga în voie.

{3} Text corupt în periodic (n. ed.).

{4} În textul de bază: Niculae (n. ed.).

{5} Abreviere pentru Organizația Sportului Popular.

{6} Uniunea Femeilor Democrate din România (UFDR) a fost înființată în data de 3 ianuarie 1948, în urma unei dezbateri, la sediul FDFR. Înființarea UFDR a fost o consecință directă a directivelor trasate la în noiembrie 1945, la Stockholm, în cadrul Congresului Mondial al femeilor, de către Comitetul Executiv al Federației Internaționale a Femeilor Democrate.